

MITROPOLIA BANATULUI

**REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI
TIMIȘOAREI ȘI CARANSEBEȘULUI
ȘI A EPISCOPIEI ARADULUI**

1-3

ANUL XXXI—1981

COMITETUL DE REDACȚIE :

- Președinți :** I. P. S. NICOLAE, Mitropolitul Banatului.
P. S. VISARION, Episcopul Aradului.
- Vicepreședinți :** P. S. Episcop-vicar TIMOTEI LUGOJANUL.
P. S. Arhiepiscop-vicar GHERASIM HUNEDOREANUL.
- Membri :** Preot ILIE MAIER vicar administrativ la Arhiepiscopia Timișoarei și Caransebeșului.
Preot FLOR TEODORESCU, vicar administrativ la Episcopia Aradului.
Preot PETRU DOROBANȚU, consilier la Arhiepiscopia Timișoarei și Caransebeșului.
Preot SORIN COSMA, profesor la Seminarul teologic din Caransebeș.
Preot DAN EMILIAN NICOLAU, ecleziarh la catedrala Episcopiei Aradului.

Redactor responsabil : Preot IOAN NEGRUȚIU.

Redacția și Administrația : Arhiepiscopia ortodoxă română, 1900 Timișoara I, bd. Victoriei nr. 7. Cont virament BNRSR, filiala Timișoara, nr. 45.10.8.192.

MITROPOLIA BANATULUI

Anul XXXI nr. 1—3

ianuarie—martie 1981

CUPRINSUL

*** Exigențele Bisericii	— — — — —	5

BISERICA ȘI PROBLEMELE VREMII

*** Tragedia aborigenilor	— — — — —	10

STUDII

Prof. STYLIANOS PAPADOPOULOS: Sfinții Părinți, creștere a bisericii și Du- hul Sfânt — (traducere de : diacon Ilie Frăcea).	— — — — —	18
Preot prof. DUMITRU STĂNILOAE: Liturghia, urcuș spre Dumnezeu și poartă a cerului.	— — — — —	41
C. SIBIANUL: Iisus Hristos ca Arhiereu.	— — — — —	57
Prof. VASILE VARĂDEAN: Originea bizantină a muzicii noastre bisericești.	— — — — —	73

ÎNDRUMĂRI OMILETICE ȘI CATEHETICE

Pr. prof. dr. NICOLAE NEAGA: Smerenie și trufie.	— — — — —	81
Preot ION BUNEA: Libertatea morală.	— — — — —	83
Pr. prof. SORIN COSMA: Păcatul și îndreptarea.	— — — — —	88
Pr. dr. GHEORGHE PASCHIA: Îndreptarea în Hristos.	— — — — —	93
Pr. DAN NICOLAU: Cateheză despre post și însemnătatea lui.	— — — — —	95

PROBLEME PASTORALE ȘI LITURGICE

Prot. dr. MARCU BĂNESCU: Simțul pastoral și bun-simțul duhovnicului.	— — — — —	100
Prot. IEREMIA B. GHITA: Creștinul în biserică.	— — — — —	104

COMEMORĂRI

Preot asist. VASILE MIHOC: Profesorul de Teologie Iosif Iuliu Olariu.	— — — — —	110
Prof. VASILE VARĂDEAN: Ion Vidu (1863—1931).	— — — — —	116
EUGEN ARĂDEANUL: Date privind biografia lui Ion Vidu.	— — — — —	119

CHIPURI DE ÎNAINȚAȘI

Prof. VICTOR ȚIRCOVICU: Daniel Lazarini și problemele școlii bănățene între anii 1768—1773.	— — — — —	126

URME DIN TRECUT

Prof. LIVIU SMEU: Biserica din Almăj și slujitorii ei în sec. XVIII—XIX.	— — — — —	140
Prot. IEREMIA B. GHITA, preot IOAN GĂVĂDINĂ și FABIAN POLGAR: Cente- narul corului din Mercina.	— — — — —	145

TREPT E ALE DEZVOLTĂRII PATRIEI

Motoare electrice de concepție românească. Perspective energetice. Bazaltul înlocuitor al metalului. Aparatură medicală proprie. — — — — — 150

CRONICA BISERICESCĂ

Solie frățească. Oaspeți americani în țara noastră. Vizită în S.U.A. și Canada. Lucrările Comisiei pregătitoare interortodoxe pentru dialogul teologic cu Bisericele luterane. Parlamentul păcii. Sesiunea comitetului central a Consiliului Ecu-menic al Bisericilor. Adunarea europeană a Alianței Reformate Mondiale. Seminar teologic sud-est european. — — — — — 154

NOTE ȘI COMENTARII

Evangelhia și săracii. Marginalii la o comemorare (Victor Fizeșian). — — — 169

VIAȚA BISERICESCĂ ÎN CUPRINSUL MITROPOLIEI BANATULUI

Arhiepiscopia Timișoarei și Caransebeșului

Prăznuirea sfințelor sărbători. Sărbătorirea patronului catedralei mitropolitane. Tirnosirea noii biserici din Lunca. Sfințirea biseficii Seminarului teologic din Caransebeș. Binocuvintarea bisericii din Herendești. Hramuri mănăstirești. Intrări în cler. Răsplătirea unor preoți merituosi. Pentru îmbunătățirea activității pastoral-misionare a preoților. Rolul credincioșilor mireni în Biserică. Cazuri de excepție, dar nu mai puțin regretabile. Oaspeți în vizită la Centrul eparhial. Inceput de an școlar la Seminarul teologic din Caransebeș. Îmbunătățiri la catedrala mitropolitană. Promovarea cîntării bisericesti corecte. Decese. — — — — 175

Episcopia Aradului și Hunedoarei

Tirnosiri de biserici. Slujiri arhieresti. Hramul mănăstirii Hodoș-Bodrog. Noi slujitori ai Bisericii. Consfătuiri de lucru cu misionarii protopopești. Conferințe de orientare. Decese — — — — — 190

PREZENTĂRI BIBLIOGRAFICE

Pr. prof. Ene Braniște, *Liturgica specială* (arhid. prof. Ioan Zăgorean); Eugen Arădeanul, Lucian Emandi și Teodor Bodogae, *Mănăstirea Hodoș-Bodrog* (pr. Gh. Naghi); I. D. Suciu, *Unitatea poporului român. Contribuții istorice bănățene* (Gh. Naghi); P. Radu și D. Onciulescu, *Primul compendiu de pedagogie și metodică în limba română* (Ion B. Mureșianu); Florian Dudaș, *Cazania lui Varlaam în vestul Transilvaniei* (Ion B. Mureșianu); Gheorghe Șora, *Vasile Goldiș, militant pentru desăvîrșirea idealului național. 1 Decembrie 1918* (prof. Miu Străin); George Cipăianu, *Vincentiu Babeș* (dr. Marcu Bănescu); Franz Brunhölzl, *Despre cosmografia lui Aethicus* (Eugen Arădeanul). — — — — — 196

POȘTA REDACȚIEI

Scrisoare de departe. „Figurativ” înseamnă „profetic”. Rectificare. — — — — 210

MITROPOLIA BANATULUI

Tome XXXI nr. 1—3

janvier—mars 1981

SOMMAIRE

*** Les exigences de l'Église	— — — — —	5

L'ÉGLISE ET LES PROBLÈMES CONTEMPORAINS

*** La tragédie des aborigènes.	— — — — —	10

ÉTUDES

Prof. STYLIANOS PAPADOPOULOS: Les Saints Pères, l'accroissement de l'Église et le Saint — Esprit.	— — — — —	18
Prêtre Prof. D. STANILOAE: La liturgie — élévation vers Dieu et porte des cieux	— — — — —	41
C. SIBIANUI: Jésus Christ en tant que Grand Prêtre.	— — — — —	57
Prof. VASILE VARADEAN: L'origine byzantine de notre musique ecclésiastique	— — — — —	73

SERMONS ET CATÈCHÈSES

Prêtre Prof. Dr. NICOLAE NEAGA: Humilité et orgueil.	— — — — —	81
Prêtre IOAN BUNEA: La liberté morale.	— — — — —	83
Prêtre Prof. SORIN COSMA: Pêché et justification.	— — — — —	88
Prêtre Dr. GHEORGHE PASCHIA: La justification par Jésus Christ.	— — — — —	93
Prêtre DAN NICOLAU: Catéchèse sur le jeûne et son importance.	— — — — —	95

PROBLÈMES PASTORAUX ET LITURGIQUES

Prêtre Dr. MARCU BĂNESCU: Le tact pastoral et le bon sens du confesseur.	— — — — —	100
Prêtre IEREMIA B. GHITA: Le chrétien dans l'église.	— — — — —	104

COMMEMORATIONS

Prêtre assistant VASILE MIHOC: Le professeur de Théologie Iosif Iuliu Olariu.	— — — — —	110
Prof. VASILE VARADEAN: Ion Vidu (1863—1931).	— — — — —	116
EUGEN ARADEANUL: Données concernant la biographie de Ion Vidu.	— — — — —	119

FIGURES D'ANCÊTRES

Prof. VICTOR ȚIRCOVICU: Daniel Lazarini et les problèmes de l'école du Banat entre les années 1768—1773.	— — — — —	126

VÊSTIGES DU PASSÉ

Prof. LIVIU SMEU: L'Église d'Almăj et ses ecclésiastiques en XVIII—XIX siècles.	— — — — —	140
Archiprêtre IEREMIA G. GHITA, Prêtre IOAN GĂVĂDINĂ et FABIAN POLGAR: Le centenaire du chœur de Mercina.	— — — — —	145

ÉTAPES DANS LE DÉVELOPPEMENT DE LA PATRIE

Moteurs électriques de conception roumaine. Perspectives énergétiques. Le bal-
saite, remplaçant du métal. Appareillage médicale roumain. — — — — — 150

CHRONIQUE ECCLÉSIASTIQUE

Message fraternel. Hôtes américains dans notre patrie. Visite en U.S.A. et Cana-
da. Les travaux de la Commission préparatoire inter-orthodoxe pour le dialogue
théologique avec les Eglises Luthériennes. Le Parlement de la paix. La session du
Comité central du Conseil Oecuménique des Eglises. L'Assemblée européenne de
l'Alliance Réformée Mondiale. Séminaire théologique sud-est européen. — — 154

NOTES ET COMMENTAIRES

L'Évangile et les pauvres. Réflexions sur une commémoration (Victor Fizeșian). 169

LA VIE ECCLÉSIASTIQUE DANS LA METROPOLE DU BANAT

L'Archevêché de Timișoara et Caransebeș

La célébration de saintes fêtes. Fête patronale à la cathédrale métropolitaine.
Consécration d'église à Lunca. La consécration de l'église du Séminaire théolo-
gique de Caransebeș. La bénédiction de l'église de Herendești. Fêtes patronales
de monastères. Ordinations de prêtres. Distinctions accordées à certains ecclé-
siastiques. Pour l'amélioration de l'activité pastoral-missionnaire des prêtres. Le
rôle des laïques dans l'Eglise. Cas d'exception, mais pas moins regrettables.
Hôtes en visite au Centre diocésain. L'entrée au Séminaire théologique de Caranse-
beș. Améliorations apportées à la cathédrale métropolitaine. Promotion du chant
religieux correct. Décèses. — — — — — 175

L'Evêché d'Arad et Hunedoara

Consécrations d'églises.* Liturgies pontificales. La fête du patron du monastère
Hodoș-Bodrog. Ordinations de prêtres. Entretiens avec les missionnaires. Confé-
rences ecclésiastiques. Décès. — — — — — 190

PRESENTATIONS BIBLIOGRAPHIQUES

Pr. Prof. Ene Braniște, *La liturgie spéciale* (archiprêtre Ioan Zăgrean); Eugen Ară-
deanul, Lucian Emandi, Teodor Bodogae, *Le monastère Hodoș-Bodrog* (Prêtre Gh.
Naghi); I. D. Suciu, *L'Unité du peuple roumain. Contributions historiques
du Banat* (Gh. Naghi); P. Radu et D. Onciulescu, *Le premier compendium de
pedagogie et méthodique en langue roumaine** (Ion B. Mureșianu); Florian Du-
daș, *La „Cazania” de Varlaam dans l'ouest de la Transylvanie* (Ion B. Mureșianu);
Gheorghe Șora, *Vasile Goldiș, militant pour le parachèvement de l'idéal
national. 1 Décembre 1918* (Prof. Miu Străin); George Cipăianu, *Vincentiu Babeș*
(Dr. Marcu Bănescu); Franz Brunhölzl, *Sur la cosmographie d'Aethicus* (Eugen
Arădeanul). — — — — — 196

COURRIER DE LA RÉDACTION

Lettre de loin „Figure” signifie „prophétique”. Rectification. — — — — — 210

EXIGENȚELE BISERICII

Considerînd că ideea ce-o avem cu privire la Biserică este nu numai completă dar și corectă, în acest caz orice explicitări puțîndu-le pentru moment lăsa de-o parte, ne vom referi acum doar la cîteva din exigențele pe care ea, Biserica, le manifestă față de credincioși, de asemenea la exigențele credincioșilor față de sfîntul așezămînt căruia aparțin. Respectivetele exigențe le vom așeza apoi în contextul actual și specific al Bisericii Ortodoxe Române, conștienți în același timp de integrarea noastră deplină în Biserica „una, sobornicească și apostolească“, nu mai puțin în contemporaneitatea care își pune pecetea pe concepțiile, simțămintele și acțiunile noastre a tuturor.

Așadar ce pretinde Biserica noastră de la fiecare din slujitorii și închinătorii proprii ? Preoților ea le aduce mereu aminte de misiunea ce le revine, „misiune“ și nu simplă profesiune sau meserie, căreia trebuie să se dedice dacă deja au îmbrățișat-o, dăruindu-se cu entuziasm slujirii lui Dumnezeu și semenilor. Sînt apoi rînduielile statornicite de-a lungul vremii pe care un cleric nu are dreptul să le încalce, fie că sînt „canoane“ formulate în sinoade, fie că sînt legi sau reguli stabilite odinioară și astăzi. Avînd rosturi și disciplină bine definite, preoția constituie o parte distinctă a Bisericii, fără a se deosebi de restul credincioșilor „mireni“ într-alt fel decît prin hirotonic. Evident sarcina preoțească nu este ușoară, cîteodată chiar peste puterile unuia sau altuia. Ea devine însă constrîngătoare deoarece „jugul“ a fost luat de bună voie. Dacă cineva s-a „închinat altarului“, nu mai are dreptul să facă abstracție de aceasta decît cu riscul trădării făgăduinței și jurămîntului, reîntoarcerii la „statul“ mirenesc.

Preoția nu este „castă“ închisă în sine generatoare de privilegii, cu atît mai puțin de beneficii ; ea impune dăruire sinceră și jertfelnicie, „ardere“ în slujba idealului sintetizat de Mîntuitorul Hristos în cuvintele : „Să iubești pe Dumnezeu din tot sufletul și din tot cugetul, iar pe aproapele ca pe tine însuși“.

Dedicându-se misiunii preoțești, clericii sînt datori cei dinții, egali între egali, să respecte Biserica și normele ei, să aplice și să promoveze principiile care o definesc, să urmeze disciplina fără de care este de neconceput. Unui cleric, deși liber în conștiință, asemenea tuturor fapturilor lui Dumnezeu, nu-i este îngăduit să acționeze altfel decît în conformitate cu rînduiala Bisericii, cu sarcina ce singur și-a asumat.

Credincioșii mireni la rîndul lor, „mădulare“ ale Bisericii potrivit zicerii Sf. Apostol Pavel, aparțin „trupului“ întreg care este Biserica și astfel sînt chemați să împlinească individual și colectiv cele ce țin de calitatea lor de „creștini“, adică următori ai lui Hristos. Drep-tul și datoria lor este de a lua parte activă la viața Bisericii, alături de clerici, ținînd seama mereu de principiile pe temeiul cărora este constituită și organizată.

În funcție de condiționări istorice asupra cărora nu insistăm, intrarea în Biserică este legată de practici, tradiții și obiceiuri devenite uz. Valoarea lor este dovedită și nu avem motive s-o punem sub sem-nul îndoielii. Apare însă din ce în ce mai evident faptul că asăzi apar-tenența la Biserică reclamă o adeziune conștientă — simplă uzanță fiind prea puțin — o participare integrală sub raport teoretic și prac-tic.

Biserica este astfel a mulțimii credincioșilor care o compun, nu însă pînă la a le sta la discreție s-o transforme ori s-o manipuleze cum vrea fiecare, ci în sensul ca toți să se modeleze după exigențele ei res-pectîndu-i dreapta învățătură și împlinindu-i preceptele. Devine ilu-zorie apartenența la Biserică atîta vreme cît nu-i este cunoscută „re-gula credinței“, nu-i este practicat cultul, nu-i sînt urmate rînduie-lile liturgice, nu-i sînt transpuse în viață poruncile morale, nu-i este aplicată disciplina.

Elementele care îi asigură permanența și adevărurile pe care le profesează conferă Bisericii anumită imuabilitate. Aceasta nu însem-nează însă „împietrire“ ori „sclerozare“, deoarece dăinuirea ei în timp se face pe coordonate în stare să-i permită acomodarea la nevoile fie-cărei epoci și astfel să existe „pînă la sfîrșitul veacurilor“, Vom recu-noaște totuși apariția pe parcurs a nu puține decalaje concretizate în „nerăbdarea“ credincioșilor de a primi răspuns prompt la nevoile ce le resimt mereu „acum“ și „aici“. Fenomenul ține de viața însăși și el nu dispensează de obligația rămînerii în unitatea Bisericii, contri-

buind nu la slăbirea și fărâmițarea ei ci, dimpotrivă, militînd pentru normala și liniștita-i dezvoltare.

După ce ne-am referit la exigențele Bisericii ca atare, e momentul să pomenim și de exigențele credincioșilor, clerici și mireni. Din capul locului e necesară însă o anume delimitare întrucît, dacă în considerațiile anterioare ne refeream la Biserică ca instituție, atunci cînd vorbim despre felul cum răspunde ea cerințelor mirenilor trebuie precizat că acest răspuns ea îl dă prin cei care o reprezintă și care sînt investiți cu autoritate dar nu cu infailibilitate. Mai sînt apoi necesare alte cîteva delimitări. Una vizează clerul însuși, luat însă nu în bloc căci, din punctul de vedere care ne interesează, existența celor trei trepte ierarhice principale (episcop, preot și diacon) naște exigențe specifice raporturilor dintre ele. Sînt apoi relațiile cler-mireni și mireni-cler generatoare de asemenea de exigențe reciproce. În fine la rîndul lor mirenii nu constituie o masă amorfă, nediferențiată, căci printre ei sînt bărbați și femei, vîrstnici și tineri, fiecare avînd probleme proprii.

Prima delimitare se referă deci la deosebirea dintre Biserică și reprezentanții ei. Interpeლაți, aceștia din urmă răspund cum pot mai bine, dar nu o dată sub așteptările mirenilor. Atunci nemulțumiți, identificînd Biserica cu cei aflați la conducere, mirenii se înstrăinează de Biserică. Greșeala este fără îndoială gravă de ambele părți : unii pentru că nu fac distincția necesară, ceilalți pentru că nu reușesc să fie la înălțimea responsabilității lor. Oricum Biserica este aceea care e pusă în discuție iar faptul în sine nu trebuie ignorat.

Cît privește preoția, se observă o anume distanțare între diferitele categorii clericale pe de-o parte, între clerici și mireni pe de altă parte. Înregistrăm astfel cerința preoților ca episcopii să se apropie mai mult de ei, să se aplece mai cu grijă asupra doleanțelor lor, cerință legitimă dacă ținem seama de o anumită structurare, adesea radicalizată, care nu corespunde rînduiei ancestrale a Bisericii, cu atît mai puțin mentalității de azi. Episcopul a putut fi odinioară „prinț“, „senior“ și „stăpîn“ ; acum el nu mai poate fi decît „părinte“, investit cu un „dar“ special, incontestabil, dar avînd în plus față de colaboratorii săi nimic altceva decît sarcini și datorii.

Mai departe clerul dorește o mai mare asemănare cu mirenii, cu viața, frămîntările și preocupările lor, dorință care dealtfel este reciprocă întrucît aparține și mirenilor care simt nevoia unui plus de intimitate cu îndrumătorii lor duhovnicești. Formal lucrul acesta se reali-

zează în Biserica noastră prin însuși felul de viață al preoților, prin faptul că au familie întocmai majorității păstoriților. Și totuși se pare că atîta nu e considerat suficient, asemănarea respectivă vizînd ținuta, îmbrăcămintea, ocupațiile zilnice. Pe cît de puternică este tendința la care ne referim, tot pe atît se pune problema marginilor care dacă ar fi depășite vor sfîrși prin pierderea identității însăși a clerului.

Mirenii de toate stările și condițiile la rîndul lor pretind o mai largă angajare în conducerea Bisericii, în activitățile pastorale, misionare, instructive și liturgice. Simpla participare la rezolvarea treburilor administrative și gospodărești le oferă prea puține satisfacții. De fapt trebuie să recunoaștem că Biserica noastră a sesizat cerințele vremii și a instituționalizat contribuția mirenilor pe cele mai variate planuri. Doar că adesea parte din clerici o minimalizează creînd nemulțumiri și frustrări, după cum mirenii înșiși apreciază uneori greșit limitele pînă unde pot merge cu pretențiile lor. Se vorbește astfel de „primenirea” Bisericii și structurilor ei, de „revitalizarea” activităților bisericești, de „înnoirea” cultului și „revizuirea” canoanelor. Odată începută această acțiune însă, cine știe cînd să se oprească la timp?

Perceptibile au devenit și exigențele credincioaselor, de asemenea cele ale mai puțin vîrstnicilor. Revendicările pe care le formulează tind la frîngerea barierelor pe care Biserica primară le-a știut înlătura, așa încît să dispară primatul „bărbaților” și „onorabililor” sau „venerabililor”, deși adevărul ne obligă să observăm că mentalități noastre îi este străin conflictul dintre sexe și dintre generații.

Se vorbește în continuare de eliminarea tensiunilor confesionale considerate, ca pretutindeni în lume, un adevărat „scandal” și aceasta cu osebire acolo unde conviețuiesc apartenenții a diferite culte religioase. În fine devine tot mai evidentă cerința ca Biserica să contribuie efectiv la împlinirile obștești, la rezolvarea problemelor care interesează și frămîntă lumea.

Toate aceste exigențe însă sînt exprimate în felurite chipuri, adecvat sau neadecvat, în termeni acceptabili sau nepotrivîți, cu măsură ori intempestiv, după priceperea, pregătirea, mentalitatea și temperamentul fiecăruia. Acceptate sau nu, ele constituie realități și nu pot fi ignorate. Biserica prin conducerea ei, prin organele și forurile care o reprezintă, dovedește continuă receptivitate. E obligația revendicatorilor de a proceda la fel, de a-și rămîne atașați, de a stărui să rezolve împreună cu ea orice este de rezolvat.

Din păcate trebuie să observăm că unii clerici sau mireni în exigențele lor față de Biserică câteodată — chiar dacă e vorba de cazuri izolate, nu mai puțin însă regretabile — se lasă antrenați de pasiune ori sînt influențați de situații străine Bisericilor și îi cer ori „reforme“ improprii duhului ei, ori acțiuni cu care nu are nimic de-a face. Printre aceștia sînt inși de incontestabilă bună-credință, dar sînt și necunoscători a ceea ce înseamnă cu adevărat Biserica, ba chiar vanitoși care cred că lumea începe și sfîrșește cu ei, că doar ei și părerea lor contează, că singuri ei reprezintă Biserica. Mînați de orgoliu aceștia se erijează în unici purtători de cuvînt ai Bisericii și au pretenția de a fi numai ei luați în seamă, uitînd astfel de restul „mădu-larelor“ care fără „surle“, cu jertfelnicie și disciplinați contribuie la plinirea „trupului tainic al Domnului“.

Asemenea apariții nu vor antrena desigur Biserica în rătăciri compromițătoare. Ele constituie însă un stimul, pentru atenta analizare a tuturor fenomenelor cu care este confruntată și în același timp adoptarea acelor măsuri menite să asigure satisfacerea exigențelor decurgînd din însăși menirea ei.

TRAGEDIA ABORIGENILOR

Prin aborigeni înțelegem populațiile indigene din anumite regiuni ale lumii, „descoperite” de europeni și supuse apoi unui lung proces colonial de dominație pe parcursul căruia, neacceptând cultura și civilizația noilor veniți — căci le aveau pe ale lor proprii — au trebuit să piară, ori să se retragă progresiv din teritoriile posedate în „rezervații” unde trăiesc și azi nedreptățiți și oprimați. E vorba mai ales de locuitorii originari ai Australiei și de indienii din America a căror tristă soartă se găsește în atenția multor foruri politice internaționale, nu mai puțin religioase.

Sesizat de Bisericile locale din continentele amintite, Consiliul Ecumenic al Bisericilor a înscris în „programul” său de combatere a rasismului și alertarea opiniei publice asupra tragediei aborigenilor, urmărind încetarea genocidului care se practică împotriva lor, redarea drepturilor care le-au fost luate și acordarea libertăților elementare de care sînt lipsiți. Problema este îndeobște insuficient cunoscută, mijloacele de comunicare ocupîndu-se prea puțin de aborigenii australieni, considerați pînă de curînd „sălbatici” sau „primitivi”, iar despre indienii din America dînd relații ce au stimulat mai mult povestiri captivante cu „pieile-roșii” decît elemente capabile să le dezvăluie trista soartă în care se zbat. Și ce este mai regretabil e faptul că nenorocirile abătute asupra indigenilor își au originea în acțiuni ale creștinilor care s-au identificat colonialiștilor ori au procedat asemenea lor. Cum orice istorie își are însă sfîrșitul, a venit vremea să se risipească și mitul „operei civilizatoare” pusă sub semnul crucii de către colonialiștii și neocolonialiștii preocupați exclusiv de interesele lor proprii, de pofa unor nelimitate cîștiguri.

În cele ce urmează nu ne vom ocupa de fapte petrecute oarecînd în Australia și în America de Nord sau America Latină, ci vom lua în considerare situația actuală. Or, iată cum se prezintă azi lucrurile. Să începem cu Australia.

De la sosirea căpitanului Cook — informează o broșură publicată în mai multe limbi de Consiliul Ecumenic al Bisericilor sub titlul „Problemele aborigenilor. Rasismul în Australia” — sînt două sute de ani de atunci, aborigenii australieni au fost mereu victima rasis-

mului, atât particular cât și oficial, moștenire a unui imperiu colonial întemeiat pe folosirea forței și convingerea arbitrară a superiorității britanicilor și instituțiilor lor. Rasismul se manifestă sub două forme: prin acte ostile negrilor din partea albilor ca indivizi, convinși — conștient ori nu — de superioritatea lor (rasism individual), sau prin acte ale comunității albe față de comunitatea neagră (rasism instituțional). Prima formă este mai vizibilă, a doua operează subtil sub egida legilor.

Astfel deodată cu instalarea albilor în Australia, indigenii au fost vinați asemenea animalelor iar în unele provincii ca spre pildă „Tasmania”, complet exterminați. Cei care au supraviețuit masacrului au fost expulzați din zonele fertile, lipsiți de pământurile lor și prin aceasta de baza existenței. Când s-a constatat că masa indigenilor rezistă, a fost adoptată o atitudine de paternalism protector concretizată în obligația ce li s-a impus de a trăi în „rezervații” unde, chipurile, ar fi la adăpost de neajunsurile cășunate de albi. Insuccesul metodei aplicate a dus la o soluție și mai condamnabilă: asimilarea forțată bazată încă odată pe ideea superiorității albilor. E ceea ce se face la ora actuală și astfel, bunăoară unei familii de indigeni i se iau copiii, mai ales dacă cineva din antecesorii s-a înrudit întâmplător cu un alb, și sint dați altor familii de albi sau unor așezăminte oficiale care îi cresc și îi „integrează” în societate. Asemenea procedeu se justifică cu dorința de a crește urmașii aborigenilor asemenea celor ai albilor pentru ca aceștia să le accepte normele, valorile și stilul de viață, respingînd prin însăși acest fapt părinții și cultura proprie.

Concomitent sint adoptate măsuri potrivit cărora sint neglijate drepturile aborigenilor la muncă, educație, sănătate, prosperitate economică și egalitate politică. În acest sens știm că aborigenii găsesc greu de lucru, iar atunci cînd găsesc sint mai prost plătiți decît albi. Aproape 98 % din muncitori sint necalificați iar în „Teritoriul de Nord” 50 % sint șomeri.

Recensămîntul din 1966 demonstrează apoi că în raport cu albi, aborigenii intră la școală mai tîrziu și o părăsesc înainte de a o termina. În „Australia Occidentală” doar jumătatea aborigenilor în jur de cinci ani beneficiază de o educație oarecare. La universitate doar trei aborigeni și-au luat diploma iar în 1969 n-au fost înscrși decît cinci. În 1966 din 4368 copii aparținînd „Teritoriului de Nord”, doar trei frecventau școala secundară.

Cu privire la modul de retribuire vom menționa situația crescătorilor de animale a căror îndeletnicire este specifică Australiei. Exploatarea aborigenilor este aici evidentă. Înainte de 1957 un crescător de boi din „Teritoriul de Nord” primea 5 șilingi pe săptămînă, ceva hrană, îmbrăcăminte și tutun de proastă calitate. În 1959 suma a devenit de 4,55 dolari la care s-a adăugat un dolar și 50 centime pentru îmbrăcăminte. Aceasta reprezintă însă doar a cincea parte din cîștigul unui alb.

Lucrurile nu stau mai bine în domeniul locuințelor. Spre pildă un studiu din 1968 arată că în statul „Noua Galie de Sud” 37 % din populația indigenă stătea în colibe ; media era de 1,6 persoane pe încăpere, 51 % locuințe n-aveau paturi suficiente, 49 % nu ofereau posibilitatea spălării rufelor, 46 % nu aveau bucătărie, 38 % erau fără apă și 49 % fără canalizare. Iar aceasta în timp ce situația din restul statelor Australiei era încă mult mai rea (cf. C. D. Rowley, *Aborigines in Australian Society*, raport prezentat celei de a 3-a Conferințe de studii a Commonwealth-ului, 1968).

Insuficiența și proasta calitate a locuințelor are repercursiuni îngrijorătoare asupra sănătății aborigenilor. Cercetări făcute în statul „Queensland” au constatat cazuri grave de întârzieri a creșterilor, afecțiuni respiratorii cronice, infecții ale urechilor, afecțiuni parazitare la intestine, afecțiuni cerebrale și exagerată mortalitate infantilă. Din 1000 copii nou născuți, 112 mor înainte de un an.

În general un prunc aborigin riscă să moară înainte de doi ani ; dacă supraviețuiește, riscă să sufere de sub-alimentare, ceea ce îi va slăbi potențialul fizic și intelectual precum și rezistența la boli. El va suferi probabil de numeroase maladii și mai ales de infecția urechilor, nasului, gâtului și căilor respiratorii, de gastro-enterită, de trahomă și alte infecții ale ochilor. Dacă atinge adolescența, va ignora probabil orice regulă de igienă, nu va avea nici o formație profesională, nu va găsi de lucru, va fi rău adaptat vieții sociale. Dacă va ajunge adult, va fi probabil apatic, incapabil să iasă din cercul vicios al sărăciei, ignoranței, sub-alimentării și izolării... Dacă noul născut va fi fată, aceasta se va găsi probabil însărcinată la vîrsta cînd contemporanele ei albe își vor petrece timpul în distracții și va continua să nască tot la 12 și 18 luni pînă va ajunge la 30 de ani și va muri de epuizare. Este ciclul vieții aborigenilor așa cum l-a descris dr. H. C. Coombs în 1968 la Societatea australiană de medicină.

Cît privește situația economică a indigenilor ea rezultă, între altele, din faptul că în statul „Queensland” autohtonilor le este refuzat dreptul de a dispune de bunurile lor iar autoritățile sînt autorizate „să păstreze, să vîndă ori să hotărască asupra acestor bunuri”. Nici un aborigin nu este plătit direct : salariul său merge la un fond administrat de „protectorul” districtului în care lucrează.

Cît privește drepturile politice ale aborigenilor australianii se știe că ei trebuie să și le „cucerească”, deoarece obișnuit nu le au. Așa bunăoară în state ca „Queensland” cei care trăiesc în „rezervații” n-au dreptul de vot pe motivul că „pentru a fi cineva demn de aceasta, ar trebui să fie capabil să trăiască independent în societate”. Departamentul pentru problemele sociale a „Teritoriului de Nord” apoi a interzis orice întruniri ale indigenilor pe chestiuni sociale ori, în anumite cazuri, le-a încuviințat dar numai cu participarea unui reprezentant oficial. Și pentru că totuși aborigenii au pornit o mișcare de cîștigare

a drepturilor lor legitime, sînt mereu subvenționate și încurajate organizațiile politice contrare avînd scopul de a-i discredita și anihila.

În fine în toate statele cu excepția „Australiei Occidentale” se practică discriminarea în restaurante, ștranduri, frizerii etc... precum și în orice situații care implică un contact personal. Astfel stînd lucrurile nu e de mirare că aborigenii se simt inferiori, dovedesc apatie și inerție, nu se angajează și în general „nu se descurcă”. Sau, pentru a relua, cuvintele prof. W. E. N. Stanner (*After the Dreaming*, Conferințele Boyer 1968, Comisia radio-televiziunii australiene, 1968): „Nici o patrie, nici o putere... un cerc vicios de sărăcie, de dependență și de acceptare a paternalismului. Orice act de paternalism împinge sărăcia spre pauperism și dependența spre inerție. Această situație se perpetuează accentuîndu-se neîncetat”.

Cît se vor menține lucrurile la stadiul acum descris e greu de prezis... Cunoaștem însă că reacțiile aborigenilor înșiși precum și suportul de care se bucură din partea oamenilor cinstiți de pretutindeni, nu măi puțin al Bisericii, se intensifică pe zi ce trece. Vom aminti ca simplu exemplu manifestațiile ce au avut loc în întreaga Australie cu prilejul organizării în iulie 1980 a Conferinței mondiale „pentru misiune și evanghelizare” de către Consiliul Ecumenic al Bisericilor, cînd s-a și adoptat o declarație de sprijinire a aborigenilor.

Trecînd acum la situația indienilor din America, vom preciza de la început că, deși la ei acasă, aceștia reprezintă în momentul de față grupuri pe cale de dispariție risipite pe întinsul teritoriilor Canadei și Statelor Unite ale Americii, Americii Centrale și de sud (Venezuela, Columbia, Ecuador, Peru, Bolivia, Paraguay, Argentina, Brazilia, Guiana și Barbados) (cf. prof. dr. W. Dostal, *The situation of the Indian in South America*, *World Council of Churches*, Geneva, 1972). Vom încerca să dăm cîteva informații privind aceste grupuri de „piei-roșii” recurgînd la unele publicații întîmplător accesibile, altcum bibliografia problemei însumînd nenumărate și foarte variate materiale.

Așa de exemplu ziaristul elvețian Jean Martin în cartea sa „*A la Société des Nations*” (Vezi Magazin istoric, an. XIV, nr. 6 (159), iunie 1980 și nr. 9 (162), septembrie 1980, pp. 50—52) atrăgea recent atenția asupra soartei irochezilor, populație indiană din Canada așezată pe țărmurile lui Grand River și formată din triburile mohawk, oneida, onondaga, seneca, caynga și tuscara. Stăpînitori deplin ai pămînturilor pe care trăiau din moși-strămoși, s-au trezit dintr-odată invadați de albi care sau îi ucideau, sau îi puneau să se ucidă întreolaltă. Iată cum descrie un lider irochez, potrivit autorului citat, soarta neamului său: „...demult, foarte demult, întreg pămîntul ne aparținea. Alți oameni decît pieile-roșii nu existau. Totul era al nostru: lacurile, riurile, cîm-

piile, pădurile. Vinam animale sălbatice, prindeam pești. Eram fericiți și liberi, iar popoarele noastre se înmulțeau. Uneori un trib se războia cu altul; respectam curajul, forța, șiretenia și, când socoteam că adunaserăm destule scalpuri, aprindeam luleaua păcii. Cu vreo zece generații în urmă, albi ne-au invadat țara; triburile noastre luptau atunci împotriva adirondakilor și eram pe punctul de a-i învinge. Dar nou-veniții care erau numiți „francezi”, s-au alăturat dușmanilor noștri și ne-au decimat strămoșii. Mai târziu, au venit alți albi, „olandezii” care, dimpotrivă, ne-au ajutat pe noi să-i exterminăm pe adirondaki... La vremea respectivă olandezii au recunoscut independența statului nostru. Englezii care ne erau prieteni, le-au urmat exemplul și — cînd colonia lor americană s-a răsculat — noi le-am rămas credincioși. Revoluția americană ajunși stăpîni i-au masacrat pe cei din triburile tuscarora și mohawk, pe oneida și caynga, pe onondaga și seneca. Buncii noștri au fugit în nord și au venit să se stabilească pe țărmurile lui Grand River, în apropierea lacurilor Erie și Ontario, pe pămînturile care aparțineau englezilor. Ca un omagiu adus fidelității noastre, Anglia a semnat cu noi un tratat de pace și prietenie, charta drepturilor noastre... Or, aceste drepturi ne-au fost încălcate, ni s-au impus legi străine, obiceiurile ne sînt nesocotite, proprietățile ne-au fost ipotecate, mulți dintre noi au fost închiși...”

Găsim în această impresionantă mărturisire dezvăluirea situației grele a pielilor-roșii din Canada. S-au adresat cu nădejdi de mai bine, în trecut, Ligii Națiunilor de la Geneva; astăzi se adresează Organizației Națiunilor Unite. Va avea sorți de izbîndă cauza lor prea puțin cunoscută?

La fel de mari sînt greutățile cărora trebuie să le facă față indienii din Statele Unite ale Americii. Un grup de piei-roșii, națiunea shoshon a amerindienilor bunăoară locuiește în Nevada. „Rezervațiilor” acestora s-a atribuit puțin teren căci restul, bogat în minereuri și păduri, este exploatat de diferite societăți naționale și transnaționale. Cît despre „deșertul Nevada”, se știe în ce măsură a devenit locul deselor experiențe nucleare. Cum își petrec viața aici indigenii autohtoni între primejdia evacuării pentru a lăsa loc exploatării solului și subsolului pe de o parte, între consecințele iradiațiilor atomice pe de altă parte, ne putem închipui.

Pentru toți indienii din Alaska și pînă în Florida se pune problema terenului care dacă nu le este luat prin cumpărare la prețuri derizorii, le este smuls cu forța. Populațiile shoshon, hopi, onandoga, mohawk și seminol s-au adresat în martie 1980 Comisiei O.N.U. pentru drepturile omului, dar se pare că șansele de reușită sînt minime.

O luptă înversunată pentru a-și păstra terenurile duc la fel pieile-roșii din statul New York, zona munților Arrondack, unde se află celebra stațiune Lakeplacid. Aici, la Akwasasne, își are sediul guvernul tradițional al irochezilor mohawk. Ori tocmai în perioada cînd la Lake-

placid se desfășurau Jocurile Olimpice de iarnă, națiunea mohawk trecea prin foarte dificile momente.

Istoria națiunii mohawk, informa nu demult presa (cf. Karen Talbot, *Les Indiens relancent la lutte contre le génocide*, în rev. *Nouvelles perspectives*, Helsinki, an. X, nr. 3—4, 1980, pp. 40—41), este marcată de numeroase tentative din partea autorităților pentru a anula tratatele încheiate cu indienii și a le acapara terenurile în schimbul unor compensații bănești minime. Cu prilejul unei represiuni din 1973, a fost arestat șeful mohawk Loran Thompson pentru că a interzis să-i fie tăiați arborii de pe terenul propriu. S-a publicat atunci un comunicat de presă din care spicuim cele ce urmează :

„... Această acțiune este una din ultimele menită să răpească indienilor terenurile pe care trăiesc. Problema aduce la suprafață revendicările teritoriale ale populațiilor mohawk, oneida și caynga. Din partea sa, statul New York încearcă să rezolve opoziția comunităților indiene prin anumite „aranjamente”. În același timp reprezentanții săi au amenințat că vor lua cu asalt un teren mohawk, prin aceasta voind să distragă atenția publicului de la problemele majore...”

„Locuitorii tradiționali mohawk sînt cei care și-au păstrat legile și datinile, limba și religia. Ei se opun ferm sistemului de tutelă care a fost creat de autorități pentru a-și însuși pămînturile indienilor la începutul secolului XIX, ceea ce constituie azi esența revendicărilor teritoriale...”

„Pedepsele pronunțate contra indienilor, chiar dacă sînt prezentate drept crime de drept comun, sînt de fapt acte politice menite să desființeze guvernele indiene tradiționale în statul New York. Este inadmisibil ca autoritățile să continue cu aceste pedepse mergînd pînă la asalturi armate contra membrilor națiunii mohawk, bărbați femei copii. Problemele în suspensie se referă totuși la dreptul de proprietate asupra a milioane de acri în statul New York...”

Pe lîngă cele amintite, sînt de citat numeroasele diversiuni tinzînd la discreditarea conducătorilor tradiționali mohawk, după împrejurări chiar la lichidarea lor. În acest sens arestarea lui Loran Thompson și altor patrioți indieni sub acuze minore contrastează cu judecarea unui alb ca acel fermier căre, nu demult a ucis cu sînge rece pe Richard Cook, membru al națiunii mohawk. Mai mult decît atîta însă, autoritățile au încurajat direct acțiuni de asmuțire a albilor contra populației mohawk, de exemplu la Wounded Knee unde s-a creat un climat de teamă și ură rasială care a provocat moartea multor zeci de amerindieni.

Să ne referim în fine la America Latină pentru care vom lua ca exemplu Brazilia. Situația de aici privind indienii a descris-o recent Kathy Lowe în „Săptămînalul” buletinului „Service oecumenique de presse et d'information” nr. 6, martie 1980 pp. 6 și 15, sub titlul „*Les Indiens de Bresil : Un destin inacceptable*”).

Pentru excursioniștii care iau noua autostradă braziliană din perimetrul nordic, arată autoarea noastră, există o curiozitate suplimentară: „sălbaticii” ce pot fi văzuți pe marginea drumului. Acești „sălbatici” sînt indienii ionomamo. În 1974 autoritățile au decis unilateral ca lunga autostradă către frontiera columbiană să traverseze teritoriul amazonian al populației ianomamo. De atunci cel puțin o sută de indieni din satele așezate aproape de autostradă au murit de boli transmise de muncitorii care lucrau la construirea șoselei. Tulburări în felul lor de a trăi, indienii și-au pierdut echilibrul: femeile au acceptat să se angajeze pe șantier, în timp ce bărbații au devenit cerșetori. În Brazilia asemenea fenomen a devenit regulă. Aceasta e starea de lucruri într-o țară care odinioară excela printr-o legislație fără egal pentru protecția indienilor și care astăzi este împovărată cu un dosar din cele mai dificile de expropriere a triburilor indiene și de mutarea lor forțată în zone cu totul neospitaliere.

Din un milion de persoane la cît se ridica acum un veac populația triburilor indiene din Brazilia, pe atunci mîndre și bine organizate, n-au mai rămas decît a cincea parte. Spre sfîrșitul anului 1960 soarta lor s-a transformat în tragedie. Autoritățile au trebuit să recunoască public faptul că „Serviciul de protecție al indienilor” a degenerat într-o „întreprindere de corupție și sadism... care folosea masacrarea unor triburi întregi cu dinamită, mitraliera și arsenicul amestecat cu zahăr”.

„Serviciul de protecție al indienilor” a fost înlocuit cu „Fundatia națională de ajutorare a indienilor”, dar distrugerea sistematică a indienilor a continuat, cu singura deosebire că astăzi violența e mai puțin flagrantă și se exercită sub acoperirea legalității, ceea ce un conducător religios numea „genocidul curat”. Pe de-asupra triburile de indieni nu mai pot să fugă către alte regiuni ca în trecut, căci practic nu mai au unde să meargă. Explicația acestei persecuții nemiloase o găsim în goana teribilă după pămînt a proprietarilor, speculanților și societăților transnaționale care activează în bogatul bazin amazonian. O cursă nebunească după profituri s-a dezlănțuit în numele „progresului”. Cu noua lor rețea rutieră, autoritățile s-au angajat să ușureze exploatarea enormelor resurse minerale, agricole și forestiere ale Amazoniei în folosul piețelor mondiale.

Indienii, evident, apăreau ca persoane jenante. Vorbind de populația ianomamo, guvernatorul statului Roraima declara puțin timp în urmă: „O regiune atît de bogată ca acesata nu-și poate îngădui luxul să păstreze șase triburi de indieni care împiedică dezvoltarea”.

Destule triburi care acum cîțiva ani trăiau izolate sînt pe cale de a fi rase de pe fața pămîntului. Pe hîrtie, indienii au drepturi absolute asupra terenurilor ce dețin. În practică însă „Fundatia națională de ajutorare a indienilor” este aceea care fixează limitele „rezervațiilor” și astfel triburile se trezesc deseori spoliata de terenurile ce la aparțin și pe care le cultivau, unde vinează și pescuiesc. Pierderea acestor

terenuri însemnează însă pentru indieni mai mult decât lipsa mijloacelor de trai, deoarece pământul constituie însăși „izvorul de forță spirituală”, o parte integrantă a vieții lor comunitare.

Concomitent cu luarea pământurilor se încearcă „integrarea” forțată a pieilor-roșii în restul populației. Nu este ascuns planul de a reduce numărul indienilor brazilieni de la 220 000 la 20 000.

*
*   *

Puținele informații aici adunate din publicațiile avute la-ndemină, oricât de limitate, dezvăluie credem soarta unor populații de aborigeni și indigeni care, deși devenite minoritare la ele acasă, constituie nu mai puțin o tragedie necesar a fi luată în considerare. Într-o vreme când se vorbește atât de mult de drepturile omului, tratamentul care li se aplică în Australia și în America constituie încălcări flagrante ce trebuie denunțate cu multă hotărîre. Alăturîndu-se altor foruri, diferite organizații religioase internaționale, în mod special Consiliul Ecumenic al Bisericilor, își ridică glasul întru apărarea oprimaților care n-au altă vină decât aceea că doresc să-și păstreze cultura, civilizația și identitatea proprie.

Întrucît în 1976 Comitetul central al Consiliului Ecumenic al Bisericilor a subliniat că „drepturile de bază ale minorităților rasiale trebuie să devină o chestiune prioritară”, altei sesiuni a Comitetului central (Kingstone-Jamaica, ianuarie 1979) i s-a prezentat amplul raport nr. 12 b intitulat semnificativ „Dreptul la pămînt și oprimarea rasială a populațiilor indigene” (vezi buletinul *P.C.R. Information*, Geneva, nr. 1. 1979). Pe deasupra s-a hotărît crearea unui program de luptă contra rasismului în baza căruia sînt studiate situațiile din regiunile lumii unde se înregistrează persecuții contra indigenilor și se dau ajutoare bănești grupurilor de aborigeni sau piei-roșii.

Bisericile însăși din părțile lumii unde apar atari fenomene, iau poziție împotriva nesocotirii drepturilor populațiilor indigene și le sprijinesc material sau moral, nu o dată reconsiderîndu-și pozițiile anterioare dacă n-au fost conforme principiilor evanghelice pe care le propovăduiesc. Asistăm deci la o acțiune nobilă căreia merită să i se dedice toți oamenii cinstiți de pretutindeni.

SFINȚII PĂRINȚI, CREȘTERE A BISERICII ȘI DUHUL SFÎNT *

de : prof.STYLIANOS PAPADOPOULOS — Atena

MINGHIETORUL CA ÎNVĂȚĂTOR AL ADEVĂRULUI DUPĂ SF. EVANGHELIST IOAN.

Pentru înțelegerea lucrării Sfintului Duh ca învățător al credincioșilor și, prin urmare, pentru cunoașterea contribuției Lui la crearea și formularea dogmelor Bisericii, următoarele două pasaje din Sf. Evanghelie după Ioan constituie o piatră fundamentală.

„Acestea vorbitu-le-am vouă, fiind încă la voi ; dar Mîngîietorul, Duhul Sfînt, pe Care-L va trimite Tatăl în numele Meu, Acela vă va învăța pe voi toate și vă va aduce aminte despre toate cele ce v-am spus” (Ioan 14, 25—26).

„Încă multe am a vă zice vouă, dar acum nu puteți să le pricepeți. Iar cînd va veni Acela, Duhul Adevărului, vă va conduce pe voi la tot adevărul” (Ioan 16, 12—13).

Însemnătatea acestor cuvinte de adio și de mîngîiere ale Domnului dobîndește o și mai mare dimensiune prin aceea că „ucenicul iubit” care le-a păstrat, a trăit și după sfîrșitul secolului I al erei noastre și a redactat Evanghelia sa într-o epocă¹ în care Biserica creștină primară, dacă nu obținuse altceva, cel puțin dobîndise conștiința de sine.

Așadar, cine putea susține lucruri ca Sf. Evanghelist Ioan, înregistrînd cuvintele lui Iisus, exprima totodată și credința Bisericii, într-un anume grad deja constituită.

Ceea ce ne interesează pe noi mai ales din cele două pasaje ioanice reproduse este rolul Mîngîietorului ca învățător al adevărului și cu osebire al deplinului adevăr.

---

* Traducere din grecește de diacon drd. Ilie Frăcea, după ediția II-a a studiului apărut sub același titlu la Atena în anul 1975.

1) Lucrarea învățătoarească a Mîngietorului ca „o nouă” înțelegere a lucrării Domnului.

Cercetătorii contemporani accentuează și subliniază că lucrarea revelatoare a Mîngietorului constă în „conducerea comunității de către Duhul Sfînt la exacta cunoaștere a sensului învățaturii lui Hristos și a celor viitoare”².

Cu toate acestea, un alt cercetător se plînge că pînă astăzi nu s-a înțeles așa cum se cuvenea faptul că principala misiune a Mîngietorului este să contribuie la înțelegerea persoanei și operei lui Hristos³. Pe de altă parte, este caracteristic faptul că, teologii occidentali — aflați în fața dificultăților pe care le ridică interpretarea cuvintelor Domnului: „Iată multe am să vă zic vouă, dar acum nu le puteți pricepe; iar cînd va veni Acela, Duhul Adevărului, vă va conduce pe voi la tot adevărul” — se refugiază în interpretări care, apără, pe de o parte ideea de „nou” pe care-l învață Duhul, fiindcă acesta este vorba să spună și ceea ce nu a zis Domnul, cu toate că, pe de altă parte, exclud posibilitatea descoperirii de către Duhul Sfînt a unei învățături cu adevărat și în esență „nouă”.

Astfel Otto Betz, explicînd lucrarea Mîngietorului, susține că ucenicii au nevoie de El ca ajutor împotriva stăpînului lumii acesteia, dar și ca un călăuzitor în calea adevărului, pentru că propovăduirea lui Hristos „trebuie să fie înțeleasă din nou” după înviere⁴. Prin urmare, lucrarea Sfîntului Duh constă în înțelegerea de fiecare dată de către credincios a faptului mîntuirii în Hristos și nicidecum în oferirea a ceva nou.

Alfred Wikenhauser, neotestamentist romano-catolic și comentator al *Evangheliei după Ioan*, înțelege opera revelatoare a Mîngietorului ca îndrumare a ucenicilor spre o mai profundă înțelegere și spre o explicare amănunțită a adevărilor pe care deja Mîntuitorul le propovăduise⁵. Deplin consecvent și cu premisele dogmatice și teologice ale

¹ „După tradiția păstrată în Biserică, trebuie să acceptăm că Evanghelia după Ioan a fost scrisă în Efes în jurul anului 100” (S. Aguridis, în *Enciclopedia de religie și etică*, p. 6. 1154).

² S. Aguridis, „Mîngietorul” și „Acuzatorul”, în *Studii Biblice*, I, Atena, 1966, p. 86; vezi și p. 68.

³ O. Cullmann, *Les sacrements dans l'Evangile Johannique*, Paris, 1951, p. 17. Vezi și H. Mühlen, *L'Esprit dans l'Eglise* (Bibliothèque oecuménique 6), Paris, 1969, pp. 370—373.

⁴ *Der Paraklet, Fürsprecher im häretischen Spätjudentum, im Johanesevangelium und in neu gefundenen gnostischen Schriften*, Leiden Köln, 1963, p. 208.

⁵ *Evangelium nach Johannes*, Regensburg, 1948, p. 227: „... El (Hristos) le poate da ucenicilor asigurarea mîngietoare că activitatea Sa revelatoare își află continuarea în lucrarea Mîngietorului pe care Tatăl îl va trimite în numele Său. Mîngietorul este caracterizat aici ca un Învățător, iar activitatea Lui ca una de învățare și comemorare. Cele două expresii nu exprimă același lucru... Mîngietorul îi va conduce, cum spune Iisus (16, 13), la deplinul și întregul adevăr (cf. Ioan 2, 27). Această instruire se va efectua prin faptul că Duhul Sfînt îi introduce mai profund în înțelegerea adevărilor exprimate de Iisus, adevăruri care (sînt luminate) mai pro-

Bisericii lui, Wikenhauser adaugă — pentru evitarea unei interpretări greșite — că adevărurile învățate de către Duhul Sfânt nu se poate să fie „totalmente diferite și cu totul noi”⁶ în raport cu cele ale lui Iisus Hristos.

Rudolf Bultmann, exprimând duhul protestant în genere asupra acestei probleme, înțelege pe Sfântul Duh mai degrabă ca pe o putere (Kraft), decît ca pe o persoană, putere prin care credinciosul pătrunde în tinericul viitorului și deslușește drept elementele lui⁷.

După el, înțelesul expresiei iohaneice „Acela (Mîngîietorul) vă va învăța pe voi toate” (Ioan 14, 26) are un caracter consolator. Cu toate acestea, paradoxal, el este de părere că revelația nu s-a încheiat prin aceste cuvinte de adio ale Domnului, dar înțelege continuarea ei ca un dar „nou” pentru viitor⁸. Această viitoare revelație ar consta în reluarea (Wiederaufnahme) lucrării Domnului⁹.

Încercările ermineutice expuse pe scurt mai sus, de înțelegere a caracterului care guvernează lucrarea revelatoare a Mîngîietorului, sînt reprezentative pentru tensiunile care domnesc între interpreți în spațiul teologiei contemporane apusene.

2) Lucrarea Mîngîietorului ca descoperire a ceea ce nu a spus și lămurire a ceea ce a spus Hristos.

În domeniul teologiei răsăritene se întîlnește o apreciere diferită a lucrării revelatoare a Duhului Sfânt, care nu coincide întotdeauna și ființial cu cea a teologiei contemporane apusene.

Astfel, cel mai vechi dintre comentatorii neogreci ai *Evangheliei după Ioan*, N. Damalas (mort în anul 1892¹⁰, dar a cărui operă a fost publicată abia în anul 1940), interpretînd lucrarea Mîngîietorului, scrie cu multă claritate: „Activitatea învățătoarească a Mîngîietorului va fi dublă: complementară și comemorativă a celor învățate de însuși Iisus”¹¹. Cunoscător și al „celeilalte părți” (altera pars), care nu concepea învățătura „complementară”, Damalas face observația că „exegeți înzestrați se străduiesc să limiteze numita activitate a Mîngîietorului numai la lucrarea de comemorare”¹², în vreme ce, după el, termenul „vă va aduce aminte” trebuie să-l înțelegem ca o explicitare a lui „vă va învăța”¹³. Această ultimă afirmație a lui Damalas îl dife-

fund și mai potrivit cu cele două misiuni, completate și desăvîrșite în timp, dar nu aduce o învățătură diferită și cu totul nouă”.

⁶ Ibidem.

⁷ *Das Evangelium des Johannes*, Gottingen, 1950, pp. 441—442; 484; „Caracterizarea Mîngîietorului cu termenul comun în Sfînta scriptură de Duh Sfînt indică faptul că el este forța comunității în care se realizează ulterior evenimentul eshatologic”.

⁸ „Cuvîntul are sensul mîngîietor al promisiunii din 16, 13 anume că revelația nu s-a împlinit cu despărțirea de Iisus, ci va fi dăruită din nou în viitor” (ibidem).

⁹ Ibidem, p. 485.

¹⁰ M. Siotis, în *Enciclopedia de religie și etică*, 4, pp. 901—903.

¹¹ *Evanghelia după Ioan*, Atena, 1940, p. 594.

¹² Ibidem.

¹³ Ibidem.

rențiază, pe de o parte, prin atitudinea lui față de acest pasaj, adică prin considerarea verbului „vă va aduce aminte”, ca o clarificare a lui „vă va învăța” și, pe de altă parte, față de teologii apuseni în general, care inversează cuvintele și consideră pe „vă va învăța” ca lămuritor al lui „vă va aduce aminte”, fapt prin care caracterul revelator al Duhului Sfânt se restrânge simțitor, dacă nu se pierde cu totul.

În concordanță cu punctul de vedere al lui Damalas este și părerea lui Vasile Krivosein, expusă cu laconism dar, și cu multă limpezime: „Astfel Duhul Sfânt îi învață pe apostoli (Luca 12, 12), vorbește prin ei (Matei 10, 20), completează în plus toate câte i-a învățat Hristos (Ioan 14, 26) și le vestește cele viitoare (Ioan 16, 13) ¹⁴.

Dar Em. Zolotas, autor al unei voluminoase lucrări care ține loc de introducere la *Evanghelia după Ioan*, nu pare să împărtășească celele puncte de vedere ale lui Damalas pe care, foarte probabil, nici nu le-a cunoscut, de vreme ce pe de o parte lucrarea lui Zolotas s-a tipărit în anul 1907, iar cea a lui Damalas — cu toate că el a murit în anul 1892 a fost publicată abia în anul 1940.

Zolotas considera „harul luminător al Preasfintului Duh” ¹⁵ ca „cel care a luminat cele întunecoase și pe cele ce lipseau le-a completat” ¹⁶, însă caracterul acestui har al Duhului Sfânt rămâne mai mult „comemorativ și luminător” ¹⁷ al celor descoperite de Domnul prin iconomia întrupării Lui. În ce privește ajutorul acordat de Mîngietorul Sfîntului Evanghelist Ioan la scrierea *Evangheliei* sale, acesta ar fi constat numai în „păstrarea și înfățișarea” ¹⁸ adevărilor pe care Domnul le-a propovăduit.

O poziție asemănătoare față de problema caracterului lucrării Mîngietorului a luat și P. Trembelas, parafrazînd textul de la Ioan 16, 26; „Iar Mîngietorul, adică Duhul Sfînt, pe care Tatăl îl trimite ca să dezvăluie credincioșilor misiunea Mea, lucrarea Mea și tot ceea ce se leagă de numele și de persoana Mea, Acela vă va învăța toate adevărurile mîntuitoare și vă va aduce aminte de toate câte v-am spus vouă” ¹⁹.

Max Thurian — cu toate că nu poate fi socotit ca un exeget specialist al *Evangheliei după Ioan* — a exprimat niște puncte de vedere interesante și de avangardă pentru Occident în legătură cu misiunea Mîngietorului. Astfel el reproșează mai întîi apusenilor că nu au luat în serios ²⁰ cuvintele „ucenicului iubit” despre Mîngietorul, cel menit

¹⁴ *Autorité et Saint Esprit*, în: *Message de l'Exarchat du patriarcat russe en Europe occidentale*, Paris, 17, 1969, p. 206.

¹⁵ *Comentariu la Evanghelia după Ioan*, Atena, 1907, p. 325.

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ *Idem*, o. c., p. 442.

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ *Comentariu la Evanghelia după Ioan*, Atena, 1954, pp. 556—567; vezi și pp. 567—568.

²⁰ *L'Esprit, Saint et l'Eglise* (Akadémie internationale des Sciences Religieuses). *L'avenir de l'Eglise et de l'oecuménisme*, Fayard, Paris, 1969, p. 263.

ca să ne îndrume pe noi la deplinul adevăr²¹. „Cred — spune acest teolog protestant — că am înțeles întotdeauna Duhul Sfânt ca pe Cel ce ne conduce la tot adevărul, repetind cele ce a spus Hristos”²². După perspectiva Sf. Ioan însă, „trebuie să-l ascultăm pe Duhul Sfânt și să purtăm un dialog personal cu El”²³. Thurian, fără a fi limpede și îndrăzneț pe cât se cuvenea în exegeza lui, împinge un pic mai departe ideile, dominante în Occident, relative la această temă și subliniază, în mod negativ, că lucrarea Mîngietorului ca învățător nu se epuizează în repetarea cuvintelor Domnului.

Deja amintitul Damalas, formulînd cele referitoare la lucrarea învățătoarească și revelatoare a Mîngietorului, se face ecoul punctelor de vedere ale arhiepiscopului Bulgariei Theofilact care, interpretînd textul de la Ioan 16, 26, susține; „Așadar Sfîntul Duh a învățat și a reamintit; a învățat, pe de o parte, *tot ceea ce nu a spus Hristos acestora* (ucenicilor) pentru că nu puteau să le priceapă și, pe de altă parte, le-a reamintit cele ce le-a spus Iisus și pe care, fie din neclaritatea lor, fie din neputința minții lor, Apostolii nu au putut să le păstreze în memorie”²⁴. În acest pasaj Theofilact — care în comentariile sale la Noul Testament se sprijină în general „pe scrierile Sf. Ioan Gură de Aur și ale celor trei Sfinți Părinți capodochieni”²⁵ — deosebește cu claritate în lucrarea Sfîntului Duh un caracter învățătoresc și un caracter comemorativ, fiecare din acestea avînd un conținut propriu și absolut distinct.

Deosebit de doveditoare este pentru subiectul în chestiune mărturia Sf. Grigorie Teologul. În strădania sa de a-i convinge pe cei care negau dumnezeirea Sfîntului Duh că — deși Sfînta Scriptură nu se exprimă cu claritate asupra dumnezeirii Sfîntului Duh — certitudinea dumnezeirii Lui ne este dăruită tocmai prin luminarea prin însuși Duhul Sfînt, Sfîntul Grigorie zice: „Existau unele lucruri între cele spuse de Mîntuitorul, despre care El spunea că, chiar dacă ar fi fost „saturați” de lecții, ucenicii nu ar fi fost capabili să le înțeleagă — poate pentru motivele pe care le-am expus — și din această cauză aceste lucruri le rămîneau tănuite. Spunea de asemenea că atunci cînd va veni Duhul Sfînt, Acesta, sălășluind în noi, ne va învăța pe noi „toate”. Și eu cred că una dintre aceste „toate” este însăși dumnezeirea Duhului Sfînt, care mai tîrziu va deveni limpede”²⁷.

Sublinierea faptului extraordinar că „Duhul Adevărului” învață „toate cîte nu a spus Iisus” își află ecou direct sau indirect și la alți Sfinți Părinți bisericești.

²¹ *Ibidem*.

²² *Idem*, o. c., pp. 263—264.

²³ *Idem*, o. c., p. 264.

²⁴ *Comentariu la Evanghelia după Ioan*, P. G. 124, 188, D.

²⁵ R. Janin, în: *Enciclopedia de religie și etică*, 6, p. 418.

²⁶ *A cîntecă cuvîntare teologică*: Despre Sfîntul Duh 27, 33, P. G. 36, 164; 172.

²⁷ *Idem*, o. c., P. G. 36, 164 B—G.

Sfântul Fotie, fără a face distincție între Apostoli și credincioșii de mai târziu, caracterizează adevărul descoperit nouă de către Domnul ca „parțial” și tocmai de aceea noi „avem nevoie de asemenea și de înțelepciune, de adevăr și de putere”, de „bucuria” cărora „ne poate face părtași cu îmbelșugare” Duhul Sfânt²⁸.

Primitori ai descoperirii care s-a realizat istoric prin Iisus Hristos sîntem — după Fotie — toți credincioșii, precum cu toții — și nu numai Apostolii — sîntem primitori ai deplinului adevăr pe care îl dăruiește Duhul. Acest ultim fapt al primirii deplinului adevăr se prezintă ca un eveniment ce se verifică în fiecare epocă, dacă judecăm după timpul verbului pe care îl folosește Sf. Fotie în fraza: „Și de Tine (Hristoase) inițiați fiind, avem nevoie încă de adevăr”²⁹ de la Duhul Sfânt.

Puncte de vedere asemănătoare exprimă și Sf. Simeon Noul Teolog, plecînd de la o problemă evident diferită. El se străduiește să convingă că, pentru a vorbi cineva despre acest lucru, trebuie fie să fi auzit vorbindu-se despre el, fie să fi fost martor ocular³⁰. Scriitorii Noului Testament, de exemplu, vorbesc din cînd în cînd despre lucruri pe care nu le-au văzut. Prin urmare au auzit despre ele de la cineva și acesta a fost Duhul Adevărului³¹, deoarece, după cîte cunoaștem, nu a fost Domnul; Domnul, însă, promisese trimiterea Mîngietorului, care urma să învețe lucruri despre care El însuși nu a vorbit: „Astfel, ce nu le-a spus Hristos ucenicilor, Acela, Duhul Sfînt le-a spus și i-a învățat la venirea Sa, căci însuși Iisus spune: „Încă multe am a vă zice vouă, dar acum nu puteți să le priceți, ci cînd va veni Acela, Duhul Adevărului, vă va conduce pe voi la tot adevărul”... „Aflat-ai de unde au fost instruiți cei ce au scris” ?³².

De aceea Mîngietorul, dincolo de lucrarea Lui ca „mijlocitor” și ca apărător și mîngietor al credincioșilor — a cărui lucrare a devenit obiect de multă și asiduă meditație³³ — este și învățător, precum ex-

²⁸ „Tu, Doamne, ne-ai descoperit în parte adevărul; dar Acela (Mîngietorul) ne va conduce la tot adevărul; și de la Tine, care ești inițiatorul, avem nevoie de înțelepciune, de putere și de adevăr; Acela apoi venind ne poate da tuturor deplina bucurie. Așadar dacă Tu înveți acestea, Tu care ești înțelepciunea și Adevărul întru chipat, vino și fă-ne ca să nu ne îndoim și Duhul Sfînt să fie cîstit de noi cu cinstea și mărirea ce se schimbă în funcție de ceea ce e mai mare” (*De myst. Spir. S.*, P. G. 102/305 CD, 308 A).

²⁹ *Ibidem*.

³⁰ *Etica V*, în *Sources Chrétiennes*, nr. 129, Paris, 1967; V, 370—375.

³¹ „Dacă admitem că (Apostolii) au auzit, spune-mi de la cine; deocamdată eu nu spun că au văzut ei înșiși acestea și apoi au vorbit, ci numai că au auzit. Spune-mi așadar, dacă știi: De unde dețin acelea? Iar dacă nu poți răspunde, ascultă și află că ei dețin acestea de la Duhul Sfînt, precum Domnul însuși le spunea: „Cînd va veni însă Mîngietorul...” o. c., V. 370—375; pp. 106—108.

³² *Ibidem*.

³³ Vezi studiile dedicate acestei probleme de S. Aguridis, „Mîngietorul” și „Acuzatorul”, în: *Studii biblice*, I, Atena, 1966, pp. 67—86 și O. Betz, *Mîngietorul*, Leiden-Köln, 1963.

plică Teodor de Mopsuestia: „Un alt Mingiietor, zice Sf. Evanghelist Ioan, în loc de un alt învățător”³⁴. Darul specific al Mingiietorului ca Învățător, în raport cu ofranda Domnului, trebuie să fie căutat în perfecțiune și exactitate. Sf. Chiril al Alexandriei învață că „cea mai deplină și cea mai exactă revelație a misterului „ne vine prin Mingiietorul, trimis în numele lui Hristos”³⁵. Cele spuse aici despre „cea mai perfectă și cea mai exactă revelație „desigur nu semnifică nicidecum că descoperirea Domnului avea nevoie de „îmbunătățire”³⁶ sau de o „revizuire”, dat fiind că faptul revelației depline este lucrarea energilor dumnezeiești care, după învățătura Sf. Grigorie Palamas, sînt comune celor trei persoane ale Sfintei Treimi, prin lucrarea cărora ele se manifestă. Vom discuta în altă parte a lucrării de față despre modul în care trebuie să fie interpretat faptul că Mingiietorul realizează deplina revelație, fără ca aceasta să însemne că prima descoperire ar fi fost imperfectă, acum limitîndu-ne la o lămurire a Domnului.

Domnul, după Evanghelistul Ioan, îndată după anunțarea că va veni „Acela” care îi va conduce pe ucenici la tot adevărul, spune: „căci nu va vorbi de la Sine, ci va vorbi ce a auzit” (Ioan 16, 13), pentru că, cu excepția ipostazei personale, toate în Sfînta Treime sînt comune. Trebuie să mai precizăm că toți Sfînții Părinți bisericești au înțeles și interpretat în același fel puterea revelatoare și inspiratoare a Mingiietorului, ca una ce nu e nicidecum străină de cea a lui Hristos³⁷.

Exegetul Eutimie Zigabenu clarifică însemnate laturi ale problemelor legate de pasaje ioaneice aflate în discuție. Astfel propoziția „în numele Meu” (Ioan 14, 26), este interpretată de el în sensul de „în locul Meu”³⁸, ceea ce subliniază *ideea de continuitate* a lucrării Domnului, în care se cuprinde și descoperirea adevărului. De o și mai mare însemnătate este analiza zicerii „ci va spune cîte a auzit” Duhul (Ioan 16, 13): „Toate cîte a auzit de la Tatăl, precum și Eu de multe ori am spus despre Mine, arătînd deoființimea, identitatea de natură și egalitatea... Căci, precum Fiul, plinirea Legii și a profețiilor, pe cele ce au fost prescrise ca tipuri le-a transformat în realitate prin adevăr, tot așa și Duhul Dumnezeiesc, plinire a Evangheliei, completează cele ale Fiului, ca și Acesta cele ale Tatălui”³⁹. Aici Eutimie Zigabenu face distincție între „iconomia” — cum caracterizează el și în altă parte⁴⁰ misiunea și lucrarea Fiului — și iconomia Sfîntului Duh, așezîndu-le totodată pe ambele, din punct de vedere valoric, pe aceeași treaptă și accentuînd că, precum Fiul a fost plinirea Vechiului Testament, tot așa

³⁴ In *Johannem*, P. G. 66, 77 A.

³⁵ In *Johannem*, P. G. 74, 301 A.

³⁶ Cf. Sf. Vasile, *Epistola* 223 către *Eustatius*, P. G. 32, 829 B.

³⁷ Vezi Chiril al Alexandriei, în P. G. 74, 276 B.

³⁸ *Interpretarea celor patru Evanghelii*, în Teoclitus Farmakidis, *Noul Testament cu comentarii vechi*, II, Atena, 1842, p. 673.

³⁹ Euthymius Zigabenu, în o. c. p. 692.

⁴⁰ Idem, o. c., p. 673.

și Duhul Sfânt constituie plinirea Evangheliei. În consecință, dacă Legământul în Hristos este Nou în comparație cu primul Legământ al lui Dumnezeu, adică cu cel Vechi, rezultă că toate cîte va lucra Sfîntul Duh ca plinire a Evangheliei vor fi „noi” în comparație cu cele ale Evangheliei. Aceasta înseamnă că Duhul Sfânt va crea și va descoperi în Biserică lucruri noi, dar nicidecum antitetice față de cele din Scriptură. Viața Bisericii constituie, fără îndoială, o dovadă a aserțiunii lui Eutimie Zigabenu.

Era nevoie ca Duhul Sfânt să continue neîncetat activitatea Lui revelatoare, pentru că Domnul „nu va înceta să reveleze”⁴¹. Această afirmație a Sf. Chiril este prin excelență semnificativă, deoarece constituie afirmarea absolută a caracterului *neînterupt* și *augmentativ* al revelației înfăptuite prin Minghietorul, în vreme ce, totodată, Acesta va acționa și în mod comemorativ, reamintind (conform cu „vă va aduce aminte”) toate adevărurile pe care Domnul le-a exprimat. Întrucît Hristos, Cel care s-a întrupat pentru noi, „nu a încetat să se reveleze”, rezultă că descoperirea se continuă. Însă conținutul a ceea ce neîncetat este revelat îl constituie întotdeauna taina Sfintei Treimi și a iconomiei Fiului⁴². Cum poate să existe o revelație continuă a aceluiași lucru, a aceluiași adevăr⁴³, aceasta constituie o dificilă problemă teologică despre care vom vorbi în altă parte a prezentei lucrări.

Sf. Ioan Gură de Aur îngrijindu-se de credința și de instruirea celor mai simpli dintre creștini, care erau în pericol de a răstălmăci cuvintele Domnului despre Minghietorul care trebuie să învețe ceea ce însuși Hristos, din cauza neputinței ucenicilor⁴⁴ de a pricepe nu a spus întreprinde o profundă inciziune în faptul adevărului dumnezeiesc, susținînd că învățătura pe care o prezintă Minghietorul se identifică cu învățătura pe care ar fi continuat-o Domnul, dacă Apostolii ar fi fost capabili să o înțeleagă în timpul iconomiei întrupării⁴⁵. Același pericol pentru credincioși îl întrevăde și Sf. Grigorie Teologul. După ce explică problemele relative la Sfîntul Duh, la dumnezeirea și lucrarea Lui, Sf. Grigorie — temîndu-se că este posibil să înțeleagă credincioșii învățătura Duhului ca provenind de la o autoritate diferită și de la un izvor deosebit⁴⁶ de cel al Fiului — se grăbește să sublinieze

⁴¹ Chiril al Alexandriei, P. G. 74, 576.

⁴² „Într-adevăr Unul Născut nu va înceta să ne reveleze, El care a descoperit puterea tainei Lui în vechime; El face aceasta prin tot, insuflînd în fiecare luminare prin Duhul și îndrumînd pe cei ce-L iubesc la cunoașterea celor mai presus de minte și lege” (Chiril al Alexandriei, *Com. la Sf. Ioan*, P. G. 74, 576).

⁴³ „Eu sînt calea, adevărul și viața” (Ioan 14, 6).

⁴⁴ P. G. 59, 423; cf. supra 424 unde se caracterizează credința dăruită în chip minunat de Duhul Sfînt ca și „cea desăvîrșită” în comparație cu cea pe care o aveam înaintea venirii lui personale.

⁴⁵ „Una este învățătura Mea (a Fiului) și a Aceluia (a Sfîntului Duh; din cele ce eu am învățat, dintru acestea și El (Duhul) vă va vorbi, căci și acelea ale Mele sînt și vor constitui mărirea Mea” (P. G. 59, 425).

⁴⁶ *Cuvîntarea a V-a Teologică: Despre Duhul Sfînt* 26; P. G. 34, 164 AB.

că Duhul Sfânt este trimis în numele Domnului ⁴⁷ și deci nu este vorba de o învățătură străină de a Lui, cu toate că nu a exprimat-o El însuși.

„Pentru că dintru ale Lui și El (Mingietorul) va vorbi” ⁴⁸. Această afirmație legată de cele de mai înainte ne duce de-a dreptul la problema simplității și a energiilor dumnezeiești comune celor trei persoane ale Sfintei Treimi. Izvorul radiației spre exterior al Sfintei Treimi este unul și comun, pentru că este vorba de o natură comună în persoanele dumnezeiești, natură care rămâne necunoscută, indescriptibilă și necomunicabilă oamenilor și îngerilor. Însă pentru motive soteriologice, Dumnezeu ne devine comunicabil prin energiile necreate și ființiale ale naturii divine. Iar aceste energii sînt comune, pentru că sînt emise de însăși natura divină comună, sînt dăruite din nemărginita iubire dumnezeiască *prin intermediul persoanelor Sfintei Treimi*. Revelația și învățătura — cum menționează în acest caz Sf. Ioan Gură de Aur — sînt energii comune dumnezeiești către noi și prin acestea noi cunoaștem pe Dumnezeu însuși și nu, simplu, numai ceva despre Dumnezeu.

Această considerare a cuvintelor Domnului privind pe Mingietorul ca învățător și continuator al lucrării revelatoare a Mîntuitorului Hristos făcută de către Sf. Ioan, se întîlnește și în veacurile următoare, astfel încît aflăm o tradiție unitară și indisolubilă.

Principalul reprezentant al teologiei vederii lui Dumnezeu, Sf. Grigorie Palamas, este de părere că Sfîntul Duh „a venit... după promisiunea făcută de Domnul” ⁴⁹ și a rămas printre oameni și i-a învățat ⁵⁰ „tot adevărul” ⁵¹. Și adevărul pe care îl învață Sfîntul Duh este considerat și caracterizat de acest sfînt bărbat ca „nicicînd cunoscut” ⁵², căci altminteri — adică dacă ar fi fost cunoscut — nu ar fi fost nevoie să-l învețe Mingietorul, ci mai degrabă ar fi fost suficientă numai reamintirea acestuia, ca și în cazul celorlalte pe care Domnul deja le descoperise. Promisiunea Mîntuitorului privind misiunea Sfîntului Duh și învățătura Lui posedă, practic, pentru noi o semnificație numai cu condiția ca noi să fim pregătiți la înfăptuirea ei în lăuntrul nostru, ceea ce se va întîmpla atunci „cînd vom avea mintea pe care a avut-o Hristos și ochi duhovnicești” ⁵³.

3) Concluzii.

Cele expuse în paragraful de față, în încercarea noastră de a prezenta punctele de vedere privind opera învățătoarească a Mingietoru-

⁴⁷ Ibidem.

⁴⁸ Ioan Gură de Aur, P. G. 59, 425.

⁴⁹ *Cuvîntul I despre purcedere*, în: P. Hristu, *Operele Sf. Grigorie Palamas*, I, Tesalonic, 1962, p. 27.

⁵⁰ Pentru sfîntii isihastă, II, 2 în Idem, o. c., p. 601.

⁵¹ Ibidem.

⁵² Idem, o. c., pp. 578—579.

⁵³ Ibidem.

lui, păreri ce domnesc printre teologii contemporani și la Sfinții Părinți răsăriteni, pot fi formulate, pe scurt, precum urmează :

a) *Teologii contemporani.*

Mîngietorul dăruiește comunității cunoașterea exactă a celor referitoare la Hristos și la cele viitoare (S. Aguridis).

Principalul scop al Mîngietorului este de a contribui la înțelegerea lucrării Domnului (O. Cullmann).

Lucrarea Mîngietorului este și revelatoare, pentru că ne îndrumă mereu spre o „nouă” înțelegere a propovăduirii Domnului (Otto Betz).

Mîngietorul ajută la o mai profundă înțelegere și dezvoltare mai departe a adevărilor pe care le-a descoperit Domnul. Dezvoltarea unui adevăr nu înseamnă ceva nou în esență (Alfred Wikenhauser).

Mîngietorul este cugetat mai mult ca putere consolatoare și revelatoare, care contribuie la o reluare în fiecare din noi a lucrării Domnului (R. Bultmann).

Activitatea Mîngietorului este complementară față de cele cîte nu a spus și comemorativă a celor cîte a spus Domnul (N. Damalas).

Mîngietorul este gîndit mai mult ca un har luminător și comemorativ a celor ce Domnul a zis (Em. Zolotas).

b) *Sfinții Părinți.*

Mîngietorul a învățat — descoperit toate cîte nu a spus și a amintit toate cîte a spus Domnul (Teofilact al Bulgariei).

Mîngietorul învață — ne revelează toate cîte nu au fost cu putință Apostolilor să le înțeleagă înaintea învierii Domnului (Sf. Grigorie Teologul).

Domnul a descoperit adevărul „în parte”, în vreme ce Mîngietorul îl dăruiește credincioșilor din abundență și neîncetat (Sf. Fotie).

Ceea ce Apostolii nu au auzit de la Domnul, au primit de la Duhul Sfînt (Sf. Simeon Noul Teolog).

Domnul continuă revelația prin Mîngietorul, Cel care ne și dăruiește perfecta revelație referitoare la Unul Născut (Sf. Chiril al Alexandriei).

Învățătura Domnului și învățătura Sfîntului Duh provin din același izvor (Sf. Ioan Gură de Aur ; Sf. Grigorie Teologul).

Învățătura Duhului Sfînt — considerată ca „nicicînd cunoscută” (Sf. Grigorie Palamas).

*
*   *

REVELAȚIA SAU „LUMINAREA” DUHULUI SFÎNT

4) *Sfîntul Duh descoperă :*

Făgăduiala făcută de Domnul ucenicilor neliniștiți privind trimiterea Mîngietorului, cel care îi va mîngia, va vorbi pentru ei (cf.

Matei 10, 20) și care le va descoperi întreg adevărul, o putem urmări mereu împlinită în întreaga manifestare a vieții Bisericii. În cea mai veche exprimare scrisă a Bisericii, în epistolele Sf. Apostol Pavel, aflăm afirmații ca cea de mai jos: „Nouă ni le-a dezvăluit Dumnezeu prin Duhul Său” (I Corinteni 2, 10). Faptul revelației din vremea iconomiei Rusaliilor și din întreaga viață a Bisericii constituie lucrarea Duhului Sfânt care se dăruiește fiecăruia în funcție de măsura credinței lui. Cuvintele Sf. Apostol Petru: „Precum v-a scris și iubitul nostru frate Pavel, după înțelepciunea dată lui” (II Petru 3, 15), nu constituie numai o confirmare a faptului că Sf. Pavel deținea prin revelație înțelepciunea („nouă ni le-a dezvăluit Dumnezeu prin Duhul Său”, I Corinteni 2, 10), dar indica și adevărul că, descoperirea se dăruiește în conformitate cu persoana⁵⁴ care o va exprima, bineînțeles, fără ca prin acest „în conformitate cu” să se presupună și o diferențiere internă sau ființială a revelației.

Descoperirea, ca activitate dumnezeiască, nu se limitează numai la colegiul apostolilor, ci formează o realitate continuă în Biserică, desfășurându-se înăuntrul credincioșilor, așa precum Sf. Pavel urează efesenilor: „Dumnezeul Domnului nostru Iisus Hristos, Tatăl mării, să vă dea vouă duhul înțelepciunii și al descoperirii spre conștiința Lui” (Efeseni 1, 17).

Necesitatea activității revelatoare a Sfântului Duh și al luminării credincioșilor prin El se manifestă în chip limpede prin aceea că ucenicii Domnului au interpretat în mod corect, adică în sens soteriologic, iconomia întrupării Lui, numai cu începere de la Rusalii și după aceea, adică după începutul activității personale a Duhului Sfânt. Faptul că, după Rusalii, Duhul Sfânt rămâne continuu între credincioși, așa precum a făgăduit Domnul (Ioan 14, 16—17), înseamnă totodată o extindere la nesfârșit a Rusaliilor⁵⁵. Dăruirea harismelor de către Duhul Sfânt se continuă; iată de ce și Sf. Ioan Gură de Aur ne adevărește că „veșnic putem sărbători Rusaliile”⁵⁶, care constituie, după Sf. Grigorie Teologul „prezența” Duhului Sfânt și „împlinirea nădejdi”⁵⁷.

Conținutul credinței — învățătura Bisericii — constituie proprietatea credincioșilor și este datorat în exclusivitate descoperirii: „Dacă Duhul Sfânt, cel ce cunoaște tainele lui Dumnezeu, nu ni le-ar fi descoperit, nu le-am fi învățat”⁵⁸, prin urmare și „darurile descoperirilor”, „de la acest izvor (al Duhului Sfânt) sint”⁵⁹.

Taina sfintei iconomii în ansamblu, așadar lucrarea lui Dumnezeu pentru mântuirea credinciosului, exprimată „în cuvinte” devine desi-

⁵⁴ Vezi: „Și fiecăruia se dă arătarea Duhului spre folos” (I. Corinteni 12, 7).

⁵⁵ „Se continuă în Biserică ca neîncetate Rusalii”, I. Karmiris, *Duhul Sfânt în Biserică*, în *Biserica*, 46, 1969, p. 552.

⁵⁶ *Omilie la Cincizecime*, P. G. 50, 454; A; 1.

⁵⁷ *Omilie la Sf. Rusalii*, P. G. 36, 456 AB.

⁵⁸ I. Hrisostom, *Comentar la I Corinteni*, P. G. 61, 56, 59.

⁵⁹ Idem, *Omilie la sf. Rusalii*, B. P. G. 50, 464.

gur obiect de cunoaștere, adică de o înțelegere morfologică și fenomenologică, dar se exclude „cunoașterea” Lui din partea fapturilor prin propriile forțe, adică apropierea dinamică de ea, „căci nimeni nu se poate apropia de cunoașterea adevărului dacă nu are luminare de la Duhul Sfânt”⁶⁰.

Tot ceea ce posedă Biserica, întemeiată la Rusalii, datorează Sfințului Duh. Păstorii și învățătorii ei, care propovăduiesc pe Iisus răstignit și înviat în Duhul Sfânt, sînt lucrarea Preasfințului Duh⁶¹. Însăși această Biserică, „dacă nu era prezent Sfîntul Duh, nu ar fi existat; și dacă există, este evident că Duhul Sfînt este prezent”⁶². Cuvintele sînt clare. Realitatea Bisericii, țelul și propovăduirea ei, constituie un obiect care scapă puterilor mărginite ale rațiunii noastre. Persoana umană, ca să reușească afirmarea acestui fapt „străin”, trebuie să presupună harul Sfîntului Duh: „Nimeni nu poate spune: Domn este Iisus — fără numai în Duhul Sfînt” (I Corinteni 12, 3) Dar și posibilitatea fiecărei persoane de a vedea că este fiu al lui Dumnezeu și că Dumnezeu se află în noi, constituie, după Sf. Simeon Noul Teolog, o descoperire, o revelație pe care El a descoperit-o „cu glas tainic”⁶³.

5) Căi de iluminare și de descoperire.

Urmărirea și, într-un fel, înțelegerea evoluției sau procesului luminării credincioșilor este, prin excelență, o lucrare greu de înfăptuit, dacă nu chiar cu neputință, pentru că este vorba despre un fapt strict experimental. De faptul luminării ia cineva cunoștință prin experiență personală și nu printr-o metodă logică, cu toate că experiența însăși de multe ori a devenit obiect de descriere din partea purtătorilor ei. Cu totul superficial și numai ca exemplu vom urmări și noi cîteva puncte din astfel de descrieri rare.

„Puterea iluminatoare” are ca obiect icoana lui Dumnezeu, adică omul, pe care îl conduce la „viziunea originară a Lui”⁶⁴, spre frumusețea și spre viața Sfintei Treimi, unde „este prezent în mod insepărabil Duhul cunoașterii”⁶⁵. Sfîntul Duh, după natura Lui, este o ființă cu Tatăl și cu Fiul și constituie, tot atît cît și Tatăl și Fiul, arhetipul după care a fost creat omul. Astfel se înțelege de unde are Duhul Sfînt puterea să dăruiască „forța de contemplare a imaginii”⁶⁶, astfel încît

⁶⁰ Chiril al Alexandriei, *Comentar la Ioan*, P. G. 74, 537 B.

⁶¹ „Dacă nu ar exista Duhul Sfînt, părinți și învățători în Biserică nu ar fi existat” (I Hrisostom, o. c., P. G. 50, 463).

⁶² Idem, o. c., P. G. 59, 459.

⁶³ „De la Duhul Sfînt pe care ni l-a dăruit nouă (I Ioan 3, 24) de la Acesta cunoaștem că sîntem fii ai lui Dumnezeu și că Dumnezeu însuși este în noi, deoarece El însuși mi-a spus aceasta cu glas de taină” (*Etica* V, 350—355; în *Sources Chrétiennes*, 129, Paris, 1967, pp. 104—106).

⁶⁴ Sf. Vasile cel Mare, *Despre Sf. Duh*, P. G. 32, 153.

⁶⁵ *Ibidem*.

⁶⁶ Atunci cînd, sub influența unei puteri luminătoare ochii (mintii) se fixează pe frumusețea imaginii lui Dumnezeu cel nevăzut și prin aceasta ne ridicăm pînă la vederea Arhetipului mai presus de orice frumos, Duhul cunoașterii devine în chip

omul să poată vedea adevărul așa cum este în el însuși. Adevărul este frumusețea și mărirea Sfintei Treimi. Duhul Sfânt, iluminând omul, îl înalță la această frumusețe, îl ridică spre Sine. Contemplarea pe care Duhul Sfânt o dăruiește omului este adevărată, sigură, tocmai pentru că dătătorul luminării sau descoperirii este însuși Duhul Sfânt, cel de o ființă cu Tatăl și cu Fiul, și nicidecum vreo plămadă de-a Lui. Astfel, acolo unde există adevărata luminare și contemplație, acolo avem o autentică și adevărată revelație. Și aceasta trebuie căutată numai în Biserică, dacă avem în vedere că persoanele care primesc descoperirea aparțin Bisericii, formînd cu Domnul, capul ei, trupul tainic al Domnului.

Sfîntul Grigorie Teologul, informat despre unele experiențe ca acestea ale Sf. Vasile cel Mare⁶⁷, arată că el a fost luminat prin învățătura creștinismului pătrunzînd el însuși cu privire la „în străfundurile Duhului”⁶⁸. Plin fiind așadar de Duhul Sfînt, „pătruns” de El care este adevăratul Dumnezeu, a fost făcut capabil să judece împreună cu Dumnezeu, adică cu Duhul Sfînt, despre cele privitoare la Dumnezeu, adică despre mărirea și frumusețea Lui⁶⁹.

Starea în care omul devine luminat în Duhul Sfînt pentru înțelegerea tainei Sfintei Treimi, este descrisă și ca o legătură, ca o sudură a minții de adevăr, și atunci el devine spectator „al multor spectacole dumnezeiești”, în vreme ce, concomitent, este rinduit „inițiat” al unor lucruri indescriptibile și „suprafirești”⁷⁰.

Experiențe asemănătoare îl conduc pe Sf. Grigorie Palamas la afirmații după care, întreaga învățătură a Bisericii se datorează Sfîntului Duh întru care omul izbîndește. Astfel, chiar și simpla învățătură⁷¹ despre unul Dumnezeu și despre creația din nimic se datorează Duhului lui Dumnezeu care sălășluiește în noi.

Sfîntul Duh ca persoană este „adevăratul luminător”⁷², dătătorul luminării noastre și tocmai de aceea și Biserica îl roagă: „Trimite-ne

---

inseparabil prezent și ne dăruiește în El puterea de a contempla imaginea celor ce iubesc contemplarea frumosului; și, într-adevăr, nu din afară ni le arată, ci în El cunoscîndu-ne spre cunoaștere” (*ibidem*).

⁶⁷ Numai dacă, desigur, Sf. Grigorie nu scrie lui Vasile din dragoste sau fără să vrea experiențele lui personale, cum se întîmplă cu mulți poeți sau oameni inspirați de Dumnezeu în Biserică.

⁶⁸ *Epitaf la Sf. Vasile cel Mare*, P. G. 36, 584 A.

⁶⁹ „Cine s-a curățit mai mult decît Vasile în Duhul și s-a făcut demn să explice cele dumnezeiești? Cine a fost mai mult luminat de lumina cunoașterii și s-a aplecat în străfundurile Duhului și a cugetat împreună cu Dumnezeu despre cele Dumnezeiești?... Toate cele ale Duhului au fost investigate de el (Sf. Vasile)”, *Ibidem*.

⁷⁰ „Mintea, după ce s-a unit în chip fericit cu adevărul dumnezeiesc, devine contemplatoare a multor viziuni dumnezeiești și este inițiată în taine suprafirești și de nedescris” (Calist I, Patriarhul Constantinopolului, *Despre rugăciune*, 7, în *Filocalia*, Atena, 1961, p. 364).

⁷¹ *Capitole fizice, teologice, etice și practice*, 21, în *Filocalia* 4, Atena, 1961, p. 140.

⁷² Chiril al Ierusalimului, *Cateheze*, 16 a, P. G. 33, 941 B.

(Doamne), precum ne-ai făgăduit, Duhul Tău cel Sfânt să lumineze sufletele noastre”⁷³. Omul în întregime fiind chip al lui Dumnezeu, devine în întregime în Duhul Sfânt, după starea de iluminare rînduită de Dumnezeu, precum și Sf. Apostol Pavel zice: „Cunosc un om întru Hristos care, mai înainte cu patrusprezece ani — dacă a fost cu trupul, nu știu, dacă a fost afară din trup, nu știu, Dumnezeu știe — a fost răpit „pînă în al treilea cer” și „că a fost răpit în rai și a auzit cuvinte de nespus, pe care nu-i este iertat omului să le rostească” (II Corintheni 12, 2—4). Dar în special — întrucît organul prin care este descris faptul iluminării este mintea omenească — Sfinții Părinți vorbesc cu precădere despre luminarea minții.

După Sf. Chiril al Alexandriei „cele ce nu sînt prezente”, le pot înțelege numai „cei luminați cu mintea”⁷⁴, de vreme ce Sfîntul Duh „vine să mîntuiască... să învețe... să îndemne, să lumineze inteligența”⁷⁵.

Pentru ca mintea să obțină, însă, harurile dumnezeiești pe care Sfinții Părinți le inscriu în ea, mintea trebuie — după ei — să se elibereze de toate înclinațiile ei demonice, să părăsească starea ei de vanitate față de Dumnezeu și să caute frumusețea și forma primară pe care a avut-o în paradisul desfătării⁷⁶. Numai după un atare exercițiu îi este cu putință „să se apropie” de Mîngietorul și să devină „contemplatoare a marilor viziuni”⁷⁷ dumnezeiești. Altminteri mintea, ne-participînd la Duhul luminător⁷⁸, nu poate „să tindă spre lucrurile mai dumnezeiești și să le poată pătrunde înțelesul”⁷⁹. Mintea prin ea însăși, este neputincioasă, nu poate „să contemple frumusețile dumnezeiești”⁸⁰, iar această neputință a ei se datorează unei dureroase ne-participări la Duhul Sfînt. Absența unirii minții cu Duhul Sfînt, constituie cauza pentru care ea nu participă la viața Sfintei Treimi, pentru că numai cel ce este unit cu Duhul Sfînt poate „să se înalțe spre o treaptă mai dumnezeiască”⁸¹.

6) Caracterul iluminării sau al luminii divine.

Între problemele cele mai spinoase privind luminarea, iradiația sau lumina dumnezeiască, se află și problema caracterului acestei luminii.

⁷³ *Stihira* de la vecernia Înălțării.

⁷⁴ „Cel ce are mintea luminată de torța Sfîntului Duh poate să înțeleagă toate, chiar dacă îl întrebăm despre probleme ce nu sînt prezente” (*Comentar la Evangelia după Ioan*, P. G. 74, 460 B).

⁷⁵ Chiril al Ierusalimului, *Cateheze*, 16, P. G. 33, 941, A.

⁷⁶ „Numai astfel te poți apropia de Mîngietorul: purificîndu-ți mintea de toată întinărirea și ferind-o de atingerea răului, întorcîndu-te spre frumusețea în sine și ridicînd prin curăție chipul împărațesc la forma-i primară; și atunci El — asemeni soarelui ce umple cu lumină un ochi curat — îți va arăta în El imaginea celui nevăzut” (Sf. Vasile cel Mare, *Despre Duhul Sfînt*, P. G. 32, 109 AB).

⁷⁷ Sf. Vasile cel Mare, *Epistola 213 către Amilochiu*, P. G. 32, 865, BC.

⁷⁸ *Ibidem*.

⁷⁹ *Idem*, o. c., P. G. 32, 865 A.

⁸⁰ *Idem*, o. c., P. G. 32, 865 BC.

⁸¹ *Idem*, o. c., P. G. 32, 865 A.

„Deplina iradiație a Duhului”⁸², după Macarie Egipteanul, constă nu numai în revelația gândurilor⁸³, așadar nu numai în limpezirea funcției intelectuale, ci în luminarea întregului duh, în care coboară neîncetat „lumina ipostatică”⁸⁴. Pasajul paulin: „Dumnezeu, cel care a zis: să strălucească din întuneric lumina, El a strălucit în inimile noastre” (II Corinteni 4, 6), constituie temelia pe care Sfinții Părinți — și între ei și Macarie — își reazăimă experiențele lor expuse mai sus.

Isihastul Calistos Anghelicudis insistă mai ales asupra sesizării empirice a luminării, în care, pentru cei puri, lumina este „ipostatică”, adevărul „enipostatic”⁸⁵, puterea Sfântului Duh „după ipostază” și nicidecum o simplă iluminare a intelectului⁸⁶.

Faptul luminării sau lumina dumnezeiască trebuie cu necesitate să fie, pe de o parte, divină, pe de altă parte, necreată, adică să nu fie creatură, întrucât altfel ar deveni imposibilă vederea lui Dumnezeu, pe care a făgăduit-o Dumnezeu-Omul: „Fericiți cei curați cu inima, că aceia vor vedea pe Dumnezeu” (Matei 5, 8). Totodată însă, dacă lumina dumnezeiască nu e creată și produsă în timp, ci ceva necreat și, prin urmare veșnic, dumnezeirea ar fi în pericol, deoarece aceasta, revărsînd⁸⁷ lumina, harul, duhul dumnezeiesc, radiația înlăuntrul oamenilor, trebuie să se golească ea însăși, trebuie să se auto-videze, să se împartă pe sine și să se împrăstie în cei aleși. Acest pericol a fost eliminat în domeniul teologiei răsăritene și mai ales în teologia vederii lui Dumnezeu, unde a existat și există conștiința comună că ființa dumnezeiască nu se revarsă. Aceasta se întimplă numai cu energiile divine. Ființa și natura dumnezeiască, fiind neschimbătoare, imuabilă⁸⁸, incomunicabilă, inseparabilă și indivizibilă se înfățișează sau se manifestă prin energiile necreate, a căror lumină divină una este, lumina care „i-a umbrit” pe ucenici (cf. Matei 17, 5) pe muntele Tabor și care este văzută de cei ce veghează mereu.

7) Identitatea revelației Fiului cu descoperirea Duhului Sfânt

A) Sfântul Ioan, singurul dintre evangheliști care ne-a păstrat cuvintele Domnului despre Mîngîietorul ca viitor învățător al adevărilor, pe care în timpul iconomiei întrupării Sale Fiul nu le-a spus, a păstrat și cuvinte ale Domnului care privesc relația între învățătura descoperită de Mîngîietorul și cea a Domnului: „Căci nu vă va vorbi

⁸² St. Marcu Egipteanul (cel Mare), *Cuvînt despre libertatea rațiunii*, P. G. 34, 956 D.

⁸³ *Ibidem*.

⁸⁴ Idem, o. c., P. G. 956, D—957 B.

⁸⁵ *Callist Anghelicudis împotriva lui Toma de Aquino*, introducere, text, St. G. Papadopoulos, Atena, 1970, pp. 86; 236.

⁸⁶ Macarie Egipteanul, o. c., P. G. 34, 957 AB.

⁸⁷ „El ne-a mîntuit... prin baia nașterii celei de a două și prin înnoirea Duhului Sfînt, pe care L-a revărsat peste noi, din belșug, prin Iisus Hristos, Mîntuitorul nostru” (Tit. 3, 5—6).

⁸⁸ I. Karmiris, *Compendiu al învățăturii dogmatice al Bisericii Ortodoxe*, Atena, 1960, p. 15.

de la Sine, ci cite a auzit va spune... El pe Mine mă va preamări, căci din ce este al Meu va lua ca să vă vestească vouă. Toate cite are Tatăl sint ale Mele, pentru aceea am zis că ia din ce e al Meu, ca să vă vestească vouă" (Ioan 16, 13—15).

Cuvintele acestea constituie supapa de siguranță pentru înțelegerea problemei activității revelatoare a Sfântului Duh. Cel ce studiază comentariile mai noi la Evanghelia după Ioan și care urmărește interpretarea pasajelor 14, 26 și 16, 13 simte o dezamăgire din cauza șovăielii exegeților, pentru felul cum interpretează deosebit de clarele cuvinte ale Domnului privind lucrarea revelatoare a Mîngietorului. Cu singura excepție a exegetului N. Damalas⁸⁹ toți ceilalți limitează lucrarea învățătoarească a Mîngietorului la comemorarea și înțelegerea celor spuse de Domnul, temîndu-se ca nu cumva, acceptînd înțelesul Scripturii, după care „întregul” adevăr îl învață numai Mîngietorul, să fie vizați că atribuiesc Mîngietorului o descoperire diferită de cea a Fiului. Așadar pentru evitarea pericolului afirmării unei noi revelații, ei neagă direct sau indirect lucrarea revelatoare propriu-zisă a Duhului.

O astfel de atitudine față de activitatea revelatoare a Mîngietorului era poate ușor să ia interpreții apuseni și pentru alte motive, dar în principal pentru că în domeniul teologiei apusene cea de-a treia persoană a Sfintei Treimi este înțeleasă mai mult ca o putere a lui Dumnezeu și mai puțin ca o ipostază particulară și ca o persoană distinctă. Puterea este oferită ca reazim și cu scop mîntuitor credincioșilor, în vreme ce persoana Sfintei Treimi are drept scop împlinirea unei iconomii distincte și precise în cadrul planului divin unitar de mîntuire a omului căzut. Dacă Duhul Sfânt este cu adevărat persoană, ipostază particulară în Sfînta Treime, atunci nici un punct al misiunii sau al activității Sale nu trebuie să fie neglijat, cu atît mai mult cu cît misiunea și activitatea Lui au fost prestabilite de însuși Domnul Hristos.

Astfel Mîngietorul descoperă ceea ce nu a spus Domnul cu excepția că cele descoperite de El nu constituie o *trăcere* într-o nouă sferă revelatoare, diferită de cea în care ne-a introdus Mîngietorul. Și aceasta nu pentru faptul că Mîngietorul nu ne va învăța *noi* adevăruri, ci pentru că aceste adevăruri nu vor fi *străine* Fiului. Învățătura Mîngietorului, în mod inevitabil va fi nouă în comparație cu propovăduirea lui Hristos, dar numai în sensul că va cuprinde și cele ce nu a spus Domnul ucenicilor, în vremea iconomiei întrupării Sale, din cauza incapacității acestora de a le pricepe.

Opera revelatoare și învățătoarească a Mîngietorului constituie continuarea descoperirii și propovăduirii Cuvîntului lui Dumnezeu. De la înălțarea Domnului și de la Rusaliile acționează în lume *prin excelență* cea de a treia persoană a Sfintei Treimi. Fiind pe cale de a se

⁸⁹ *Evanghelia după Ioan*, Atena, 1940, p. 594.

înălța la ceruri, Domnul a promis ucenicilor Săi o altă persoană care, ca și El pînă atunci, va desfășura o lucrare de îndrumător și de mîngietor (Ioan 14, 16—17). Pentru credincioși Domnul a fost primul mîngietor, Duhul Sfînt este al doilea. E de prisos să se spună că lucrarea și misiunea primului și celui de al doilea mîngietor constituie nu numai evenimente necesare și mîntuitoare, ci dimpotrivă și importante și pline de însemnătate, nefiind îngăduită nici o comparație sau o građație a lor. Este vorba despre misiuni și economii diferite, însă în cadrul unuia și aceluiași plan dumnezeiesc de mîntuire.

Sf. Grigorie Teologul bănuind pericolul unei eventuale răstălmăcirii a lucrării revelatoare a Sfîntului Duh și bazîndu-se pe pasajul citat din Evanghelia după Ioan, accepta această lucrare însă se grăbește să afirme că autoritatea Duhului „adevărului” nu numai că nu este străină de ceea a Fiului, ci purtătorul ei este trimis „în numele” Lui⁹⁰. Cuvintele Domnului care privesc raportul între El și revelația Duhului, limpezesc deplin problema unității planului divin pentru mîntuire și misiunea specifică și economia fiecărei persoane a Sfintei Treimi.

Duhul Sfînt, în afara rememorării celor deja spuse de Mîntuitorul, va spune credincioșilor și toate cîte nu a spus Domnul (cf. Ioan 16, 12) : El „nu va vorbi de la Sine, ci cîte aude va vorbi” (Ioan 16, 13), cîte aude de la Domnul. Ceea ce comunică, Duhul preia de la Fiul, de aceea și revelația Duhului este și revelația Fiului, precum este și revelația Tatălui. Exact același lucru se poate spune și despre descoperirea Fiului, revelație care, de asemenea, aparține deopotrivă Tatălui și Duhului Sfînt. Domnul a vorbit cu claritate despre acestea : „Toate cîte are Tatăl ale Mele sînt ; de aceea am zis că din al Meu va lua și va vesti vouă” (Ioan 16, 15). Cea de a doua persoană a Sfintei Treimi este Fiul și de aceea raportează totul la Tatăl, altfel ar fi existat pericolul să fie răstălmăcit de către ucenicii Săi. Așadar, toate cîte va spune Duhul adevărului, Domnul le prezintă ca o continuare⁹¹ a propriilor Sale cuvinte ; ele constituie o continuare pentru că sînt luate de la Hristos. Domnul spune, într-adevăr, că toate cîte va zice Duhul, le va lua la El, întrucît toate cele ale Tatălui sînt și ale Fiului.

Din toate acestea reiese că există o unitate limpede și absolută între lucrarea revelatoare a Fiului și cea a Duhului Sfînt, precum a formulat-o însuși Domnul. Temelia acestei unități o constituie comunitatea naturii dumnezeiești și a energiilor divine pentru cele trei persoane ale Sfintei Treimi⁹². După învățătura Bisericii⁹³, toate lucrurile în cele trei persoane ale Sfintei Treimi sînt comune, cu excepția *însușirilor personale* : nenăscut (Tatăl), născut (Fiul), purces (Duhul Sfînt). Prin urmare învățătura sau revelația lui Dumnezeu — fie că este înfăptuită în numele Tatălui în vremea economiei Vechiului Testament,

⁹⁰ Cuvîntarea a V-a teologică : Despre Duhul Sfînt, 26, P. G. 36, 164, B.

⁹¹ Ioan 16, 13 ; Chiril al Alexandriei, P. G. 74, 576.

⁹² Idem, o. c., P. G. 74, 449 ; 452.

⁹³ Vezi de ex. Grigorie Teologul, Cuvîntul 25, P. G. 35, 1221.

fie că este propovăduită prin însăși dumnezeieștile buze ale Fiului în timpul iconomiei întrupării Sale, fie că sînt comunicate în chip minunat de Duhul Sfînt la Rusalii și după aceea, adică în Biserică, este una, unitară, generală și indivizibilă, întrucît aparține unei dumnezeiri unice și indivizibile, dumnezeire care se face cunoscută⁹⁴ ea însăși credincioșilor prin energiile ei necreate, ființa ei rămînînd însă inaccesibilă⁹⁵: „avem făgăduiala că vom cunoaște, în măsura în care sîntem cunoscuți”.

În cuvintele de adio ale Domnului, precum ni le-a păstrat Sf. Evangelist Ioan, se afirmă și unitatea lucrării revelatoare a persoanelor Sfintei Treimi („Toate cite are Tatăl ale Mele sînt, de aceea am zis că dintru ale Mele vă va vesti vouă” Ioan 16, 15) și iconomia particulară a persoanelor dumnezeiești, iconomie de care aparține și anunțarea sau comunicarea ei la vreme potrivită („Acestea vi le-am spus fiind cu voi. Dar Mîngietorul, Duhul cel Sfînt, pe care-L va trimite Tatăl, în numele Meu, Acela vă va învăța toate” Ioan 14, 25—26). Biserica este marele învățător pentru problemele spinoase referitoare la unitatea persoanelor și distincția lor, la unitatea revelației și anunțarea ei în timpul unei iconomii diferite.

Această considerare a lucrării revelatoare a lui Dumnezeu către făpturi constituie una dintre cele mai minunate și mai martirice înfăptuiri ale Bisericii. Martori ai acestei înfăptuiri sînt Sfinții Părinți ai Bisericii care, după ce-au străbătut întinericul și empiric au contemplat adevărul că Dumnezeu unul este în trei ipostaze, afirmă revelația ce a fost și care este descoperită de fiecare persoană a Sfintei Treimi și subliniază totodată absoluta ei unitate.

B) Sf. Ioan Gură de Aur — prevenind sau infruntînd scandalizarea auditorilor săi — explica, privitor la învățătura pe care o dăruiește Domnul, că aceasta este comună Fiului și Duhului Sfînt: „Una este învățătura Mea și a Aceluia (Mîngietorului) din cele ce am învățat Eu (Hristos), dintru acelea și El (Duhul Sfînt) vă va vorbi, căci și acelea ale Mele sînt și vor constitui mărirea Mea”⁹⁶. Această comunitate de învățătură explică de ce Mîngietorul „nimic nu va vorbi de la sine”, „nimic împotrivă, nimic propriu, fără numai ale Mele va zice. Precum, zicînd despre Sine, „nu voi vorbi de la Mine însumi”, Mîntuitorul voia să arate că nimic afară de cele ale Tatălui, adică nimic per-

⁹⁴ „Avem promisiunea că vom cunoaște cîndva, în măsura în care sîntem cunoscuți” (Grigorie Teologul, *Despre dogmă*, P. G. 35, 1080 C). Vezi și: „Nimeni nu-l poate cunoaște pe Dumnezeu, dacă Dumnezeu nu-l face vrednic de aceasta; aceasta înseamnă că fără Dumnezeu, Dumnezeu nu poate fi cunoscut, iar faptul că Dumnezeu se lasă să fie cunoscut, este voința Tatălui” (Irineu, *Impotriva ereziilor*, 6, 4; P. G. 7, 988—989).

⁹⁵ Sf. Vasile cel Mare, *Epistola 234 către Amlilochiu*, P. G. 32, 869 AB.

⁹⁶ *Com. la Evanghelia după Ioan*, P. G. 59, 425.

sonal și nimic străin față de Acela nu va spune, tot așa va fi și în ce privește pe Duhul Sfânt" ⁹⁷.

Prin urmare revelația Sfântului Duh nu se opune celei a Fiului, pentru că aceasta este identică cu cea pe care însuși Domnul ar fi propovăduit-o. De asemenea ea nu constituie o „inspirație deosebită și străină” numai pentru că este dăruită „în alt chip” decât cea dăruită prin Hristos ⁹⁸. Concomitent însă este limpede că Minghietorul va învăța ca o persoană distinctă și ca într-o altă epocă „din cele ce am învățat Eu (Hristos) ... va învăța” ⁹⁹. Sf. Chiril al Alexandriei este un interpret la fel de clar al cuvintelor „încă multe am să vă spun...” (Ioan 16, 12); „Într-adevăr aceasta ai vrut numai să arăți (Mintuito-rule) că, pe de o parte ar fi existat încă spre descoperire taine foarte profunde și care depășesc mintea omenească, dar că pe de altă parte (Duhul Sfânt) ar fi renunțat acum, văzind că ucenicii nu sint deplin pregătiți pentru aceasta” ¹⁰⁰. Sfântul Părinte vorbește despre întreruperea revelației divine, pentru motive vădite. Însă întreruperea aceasta este valabilă pentru un timp, mai exact, pentru o scurtă vreme, deoarece când nu vor mai exista motivele prohibitive, atunci ea va fi continuată.

Domnul, spunând ucenicilor că Minghietorul „dintru ale Mele va lua” (Ioan 16, 14), nicidecum nu diminuează misiunea sau iconomia particulară a Duhului: „nimeni să nu se tulbure când între acestea va auzi cuvântul „primește”, ci mai degrabă să reflecteze asupra lui. Și drept va proceda, căci toate cite se vorbesc de noi despre Dumnezeu nu trebuiesc concepute ca atare, ci mai presus de noi. Astfel, spunând că Duhul primește de la Tatăl și de la Fiul cele ale Lor, nu trebuie să concepem că El nu are cunoștiința și puterea pe care Ei o au, căci atunci când noi îl închipuim ca primindu-le El le are deja. Căci Duhul este veșnic înțelept și puternic, mai exact este însuși înțelepciunea și Puterea și aceasta nu prin participare la ceva, ci în chip natural” ¹⁰¹. Cele de mai sus presupun dogma consubstanțialității Duhului cu Fiul și cu Tatăl, ceea ce înseamnă că *continuarea* lucrării revelatoare prin Duhul Sfânt — despre care am vorbit mai înainte — se bazează tocmai pe consubstanțialitatea divină a celor trei persoane. Atunci distincția între revelația Sfântului Duh și cea a Fiului nu privește ființa acesteia, ci numai ipostaza personală a persoanei divine prin care se efectuează această descoperire. Cea care înalță

⁹⁷ Idem, o. c., P. G. 59, 422—423.

⁹⁸ Sf. Chiril al Alexandriei, o. c., P. G. 34, 444 B.

⁹⁹ Sf. I. Hrisostom o. c., P. G. 59, 425.

¹⁰⁰ P. G. 77, 440 D.

¹⁰¹ Sf. Chiril al Alexandriei, o. c., P. G. 74, 452 C D. Vezi și: „Așadar Dumnezeu și Tatăl are din Sine și în Sine Duhul propriu, acesta este Duhul Sfânt prin care sălășluiește în sfinți și le descoperă tainele, neavind prin aceasta o funcție de slujitor (să nu crezi așa ceva!), ci în chip ființial fiind în El și roadă din El în chip neîmpărțit și nedespărțit, ca unul care cele specifice le interpretează, cele ce sint în El și din El” (o. c., P. G. 74, 452 BC).

imnuri și doxologii, Biserica, a cuprins în câteva rînduri faptul dumnezeiesc al unității revelației: „Predica Apostolilor și dogmele *Părinților* au consolidat unica credință în Biserică”¹⁰².

C) Sf. Ioan Gură de Aur explicînd ascultătorilor săi cuvintele Domnului despre „Duhul Adevărului”, care-l va conduce pe ucenici „la tot adevărul” (Ioan 16, 13), identifică aproape imediat „adevărul” la care Duhul va trebui să conducă ucenicii, cu Hristos¹⁰³ care, de altminteri, descoperise că El este Adevărul: „Eu sînt Calea, Adevărul și Viața” (Ioan 14, 6). Analoagă este și interpretarea Sf. Chiril al Alexandriei, care subliniază¹⁰⁴ seria ideilor cuvîntului de adio al Domnului, spunînd că Domnul — după ce spune mai întîi că El este „Adevărul” (Ioan 14, 6) — promite apoi ucenicilor că Duhul Sfînt „vă va conduce pe voi la tot adevărul” (Ioan 16, 13). Astfel, în legătură cu adevărul, despre care le vor fi descoperite și alte aspecte, ucenicii sînt siguri. Ceea ce descoperă Duhul, concordă cu Hristos; învățătura (Duhului) despre Fiul nu va fi străină față de ceea pe care însuși Fiul a expus-o despre Sine; „rînduielele” privind cele duhovnicești nu vor fi proprii Duhului, pentru că acesta va vorbi dintru ale lui Hristos¹⁰⁵. Dar cu toate acestea Duhul Sfînt nu trebuie considerat în fapt ca fiind simplu săvîrșitor în opera lui Hristos, pentru că El este de-o ființă cu Hristos și deci activează cu deplina autenticitate și autoritate cu care acționează și Hristos. Domnul îl caracterizează pe Mîngietorul ca „Duh al Adevărului” „nu pentru că să concepem Duhul Sfînt ca subordonat Lui — cum cred unii în ignoranța lor — ci mai degrabă a voit să-i învețe pe ucenici că Duhul Lui nu este diferit de El în ce privește constanțialitatea și că aceste lucruri (Duhul) le va spune și le va împlini și va voi mereu”¹⁰⁶.

Inercarea Sfinților Părinți ai Bisericii de a arăta că revelația Sfințului Duh pe care o promite Domnul este în întregime și în mod sigur unitară cu cea personală a Domnului, i-a condus la prezentarea de imagini, dintre care una este deosebit de caracteristică. Sf. Chiril al Alexandriei asemuiește Duhul cu „rațiunea” lui Hristos.

Cu toate că, după mărturisirea Sf. Grigorie Teologul¹⁰⁷, asemui-

¹⁰² *Condacul odei a 6-a din duminica Sfinților Părinți.*

¹⁰³ Sf. Ioan Hrisostom, *Comentar la Ioan*, P. G. 59, 423.

¹⁰⁴ *Comentar la Sf. Evanghelie după Ioan*, P. G. 74, 444 A.

¹⁰⁵ „Cu certitudine nu vă va vorbi nimic în dezacord cu cele spuse de Mine și nici învățătura străină nu vă va învăța. Nu vă va introduce în legi proprii, deoarece Duhul este ca și rațiunea Mea: El va spune deci mereu cele ce sînt în Mine” (Chiril al Alexandriei, o. c., P. G. 74, 444 C).

¹⁰⁶ Idem, o. c., P. G. 74, 444 CD.

¹⁰⁷ „La fel și eu multe am cugetat în sinea mea și cu ajutorul rațiunii am corectat cuvîntul meu în toate felurile, căutînd o imagine a unui astfel de lucru, dar nu am aflat nimic care să-mi folosească, aici jos, spre compararea naturii divine. Căci chiar dacă aș afla ceva care să prezinte o mică asemănare, ceea ce este mai însemnat îmi scapă și astfel rămîn întru cele de pe pămînt, împreună cu exemplul meu” (Sf. Grigorie Teologul, *Cuvîntarea a V-a teologică: Despre Duhul Sfînt*, 31 P. G. 36, 169 A).

rile metaforele și imaginile sînt desigur foarte puțin potrivite pentru interpretarea și descrierea celor dumnezeiești și pentru perceperea lucrurilor, noi din necesitatea de a înțelege, și ca unii ce sîntem supuși simțurilor, folosim de multe ori imagini ca reprezentări.

Sf. Chiril crede că pasajul din Sf. Apostol Pavel: „Noi avem mintea lui Hristos” (I Corinteni 2, 16) nu exprimă „nimic altceva”, fără „numai *mintea* Mîntuitorului, adică Duhul Sfînt care vine în ei (ucenici) cu scopul de a le descoperi toate cite se cuvine, toate cite trebuie să vadă și să cunoască”¹⁰⁸. Iar puțin mai jos citim: „Acesta va fi un semn că întotdeauna Duhul va fi din ființa Mea și El singur este rațiunea Mea; Acesta, ca Mine, cele viitoare va spune”¹⁰⁹. Sf. Chiril înțelege Duhul Sfînt numai ca rațiunea Domnului prin care se continuă descoperirea Lui.

Deci Duhul Sfînt — ca rațiune a Fiului — nu poate să spună decît ceea ce există în Fiul său despre El. Prin urmare revelația Sfîntului Duh este o *continuare* și o *extindere* a revelației Fiului și *nicidecum* o *contrazicere* a ei. În consecință, caracterizarea învățăturii Duhului ca *nouă* în comparație cu cea a Fiului, nu va fi greșită, dacă se face precizarea că noul se referă întotdeauna la oferirea de fiecare dată a unei laturi a unuia și aceluiași adevăr.

8) Întrupare și revelație.

Teologia contemporană pe care o putem defini ca „lipsită de duh”¹¹⁰, intrucît se desfășoară fără Sfîntul Duh, cel puțin prin unele din tendințele ei, suscită serioase și puternice obiecții referitoare la cele expuse mai sus despre lucrarea revelatoare a Mîngietorului. Totuși nu cunoaștem care ar fi putut fi în final atitudinea ei, dacă ar fi avut posibilitatea să cunoască temeinic gîndirea martirică a Sfîntilor Părinți, cum am numit călăuzirea acestora spre conceperea întregii revelații ca un fapt unitar și ca o realitate ce se deosebește după ipostazele persoanele ce o dăruiesc.

Principala obiecție a teologiei contemporane împotriva punctelor de vedere patristice expuse mai sus se datorează, într-un cuvînt hristomonismului ei care denotă, printre altele, că pentru ea revelația este evenimentul persoanei lui Iisus Hristos și nimic altceva. Dar revelație și adevăr, chiar și obscure, au existat deja înaintea întrupării Domnului. Dumnezeu Tatăl și-a dezvăluit voia Sa poporului ales. Revelația, de asemenea, s-a continuat — așa cum am văzut — și după înălțarea Domnului. Însemnătatea revelației de dinainte de Hristos și a celei de după El, adică a Duhului — oricît ar fi de limitată prin definirea ei ca prevestire sau ca și comemorare — va rămîne mereu intactă, pentru că — dacă revelația înseamnă comunicarea dinamică a unui

¹⁰⁸ Comentariu la Sf. Evanghelie după Ioan, P. G. 74, 444 A.

¹⁰⁹ Idem, o. c., P. G. 74, 444 D.

¹¹⁰ Vezi: I. Maina, *Absența Duhului*, în Synoro, 37, 1966, pp. 29—31.

adevăr — adevărurile pe care le-a avut și le are Biserica din aceste revelații, nu au fost și nu sînt cunoscute în altă parte decît în ea.

Negreșit însă, de vreme ce însuși Domnul a adevărit că avea și altele să spună despre persoana Sa și despre cele viitoare — pe care în final le va descoperi Duhul Sfânt — revelația Domnului rămîne deschisă astfel încît, precum s-a și întîmplat, să poată exista continuarea ei. Dincolo de acestea va trebui, în duhul distincției patristice, să deosebim faptul întrupării Cuvîntului de faptul revelației în general sau, în special, al descoperirii prin însuși Cuvîntul lui Dumnezeu a celor referitoare la misiunea Sa. Desigur nu dorim să ajungem la o distincție ființială a întrupării de revelație, pentru că ambele constituie pentru Biserică niște manifestări ale unor lucruri necunoscute altundeva. Putem însă, pentru a le înțelege, să ne apropiem întruparea și revelația cu un discernămint inspirat de Dumnezeu, dat fiind că avem pentru aceasta un teren obiectiv. Întruparea înseamnă venirea însăși a acestei a doua persoane a Sfintei Treimi și asumarea din partea ei a naturii omenești în mod unitar. Revelația este posibilitatea pe care ne-o dăruiește Dumnezeu pentru „cunoașterea” (Galateni 1. 9) „plinătății lui Dumnezeu” (Efeseni 3, 19), în general și în special pentru înțelegerea lucrării Domnului, pe care noi o numim iconomie a întrupării. Desigur atît întruparea cît și însemnătatea iconomiei întrupării în întregul ei, constituiesc ambele două evenimente, mai exact două evenimente soteriologice. Adevărurile revelației sînt fapte pentru că fiecare adevăr revelat ca și cuvînt dumnezeiesc are o ipostază, este enipostaziat, întrucît posedă ipostaza reală. Ipostaza reală în cuvîntul dumnezeiesc se explică prin faptul că acesta constituie o energie ființială și necreată a lui Dumnezeu¹¹¹. Acestea nu exclud posibilitatea unei distincții între persoana lui Hristos și întregul revelației, cu atît mai mult cu cît taina despre care revelația luminează pe „sfinții” Bisericii este, mai înainte de toate, misterul Sfintei Treimi, în care există și taina lui Hristos întrupat și înviat, precum și taina Sfîntului Duh.

Revelația, ca energie comună necreată a ființei divine, se referă la întreaga Sfînta Treime, cu toate că fiecare din aceste energii necreate se comunică prin lucrarea uneia din persoanele divine, lucrare care constituie misiunea personală sau „iconomia”¹¹² în planul divin, unitar și general de mîntuire. Tatăl a vorbit despre Sine prin intermediul profeților, prin care a prevestit și pe Hristos. Fiul a descoperit „în mod deplin” pe Tatăl și a vorbit El însuși despre Sine și a făgăduit trimiterea Sfîntului Duh. Sfîntul Duh descoperă propria Sa misiune sau iconomie în mod dinamic, interpretează comemorînd toate cîte

¹¹¹ Vezi, referitor la problema aceasta, paragraful din prezenta lucrare despre „Caracterul luminării și al luminii dumnezeiești”.

¹¹² E. Zigabenu numește misiunea Fiului „iconomie”, care misiune — împlinită de Fiul — o continuă „în locul Lui (al Fiului)” Duhul Sfînt (*Explicarea Evangheliei după Ioan*, în Theoclitos Farmakidis, *Noul Testament cu comentarii vechi*, II, Atena, 1842, p. 673).

a spus Fiul despre Tatăl, Fiul și Sfântul Duh, și continuă ceea ce Domnul trebuia încă să spună privitor la cele de mai sus, dar pe care nu le-a spus ¹¹³. Aceasta înseamnă că Biserica este în mod limpede și profund triadocentrică ¹¹⁴, constituită în trup al lui Hristos prin Duhul Sfânt. Orice definiție a Bisericii și orice caracterizare a ei ca hristocentrică sau pnevmatologică o amenință să piardă sau mai exact pierde în mod clar întreaga-i ființă, întreaga revelație ¹¹⁵. Dacă Biserica este triadocentrică — precum și este — atunci și caracterul revelației sau cadrul revelației este triadocentric.

---

¹¹³ „Căci mărturisind Tatăl în chip diferit despre Mine și Duhul Sfânt în chip diferit Mă va mărturisi. Mă va mărturisi umplind inimile voastre cu certitudinii mai perfecte și făcînd minuni în numele Meu” (in o. c., p. 686).

¹¹⁴ Iustin Popovici, *Capete eclesiologice*, în *Antropos și Theanthropos*, Atena, 1969, p. 199.

¹¹⁵ Sf. Grigorie Teologul, *Cuvîntarea a V-a teologică: Despre Duhul Sfînt*, 12; P. G. 36, 145, 148.

LITURGHIA, URCUȘ SPRE DUMNEZEU ȘI POARTĂ A CERULUI

de : preot prof. D. STĂNILĂOAE

1. Locașul bisericesc, chip al creațiunii cosmice și umane.

Ideea că locașul bisericesc este chip al creațiunii cosmice și al omului, ca biserici în devenire posibilă, a fost afirmată în mod hotărât de Sf. Maxim Mărturisitorul¹.

Așa cum locașul bisericesc ține într-o unitate pe credincioșii mireni aflați în naos și pe preoții aflați în altar (ierarteion) și aceștia înaintează împreună spre unirea cu Dumnezeu² și spre tot mai mare unire între ei, tot așa și creațiunea cosmică ține într-o unitate mulțimea ființelor văzute și nevăzute care înaintează tot mai mult spre Dumnezeu și prin aceasta spre o și mai accentuată unire între ele ; și la fel ființa umană e o unitate alcătuită dintre trup și suflet și aceea înaintează tot mai mult spre Dumnezeu și prin aceasta spre o tot mai deplină unitate a lor.

Nu se poate spune că locașul bisericesc, creațiunea cosmică și ceea umană sînt trei locașuri bisericești independente unul de altul, chiar dacă creațiunea cosmică și umană au și ele o unitate duală inițială și o mișcare spre Dumnezeu și prin aceasta spre o și mai mare unitate între ele. Căci creațiunea cosmică — cel puțin în latura ei văzută, și omul, cel puțin în starea de după cădere, nu au conștiința clară a înaintării lor spre Dumnezeu. Numai comunitatea credincioșilor (biserica în calitate de comunitate a lor) are conștiința acestei înaintări a ei spre Dumnezeu, dînd prin aceasta și locașului în care se adună spre slujirea liturgică caracterul de biserică actualizată. Apoi înaintarea spre Dumnezeu a creațiunii cosmice și umane, luate în ele înseși, este altfel decît înaintarea liturgică în sensul strict al cuvîntului din loca-

¹ *Mystagogia* ; P. G. 91, 657—717 ; cap. II—IV ; col. 669—672.

² Despre locașul bisericesc ca promovînd o călătorie a credincioșilor spre Răscărit, sau spre Dumnezeu, a se vedea : dr. Wilhelm Nyssen, *Bildgesang der Erde*, Paulinus Verlag, Trier, 1977, tradusă în românește de preot D. Stănilăoae și Lidia Stănilăoae sub titlul : *Pămînt cîntînd în imagini*, București, Institutul Biblic și de Misiune ortodoxă, 1978.

șul bisericesc propriu-zis. Creațiunea cosmică și ființa umană sînt locașuri bisericești în alt sens, într-un sens mai larg, decît locașul bisericesc propriu-zis, și mișcarea lor spre Dumnezeu e deosebită de mișcarea liturgică în sensul strict din locașul bisericesc propriu-zis. Dar ele se întregesc.

De aceea creațiunea cosmică — în latura ei văzută — numai în solidaritate cu locașul bisericesc propriu-zis sau cu comunitatea credincioșilor adunată în el și prin aceasta, poate ajunge și rămînea în starea de biserică actualizată sau de biserică extinsă. Și la fel și omul. Pe de o parte, biserica actualizată este propriu-zis o parte a cosmosului văzut și a comunității umane în general, pe de alta este ca un fel de aluat ce penetrează întregul cosmos și întreaga comunitate umană, tinzînd să ajute la actualizarea caracterului lor de biserică, desigur în alt sens decît al bisericii propriu-zise. Dumnezeu își exercită lucrarea Sa atractivă în această parte a creațiunii cosmice și a comunității umane în sensul unificării lor cu Sine și întreolaltă într-un mod mai eficient după întruparea și învierea Fiului Său ca om și după trimiterea Sfîntului Său Duh în ziua Cincizecimii. Dar aceasta nu cu scopul de a separa această parte a creațiunii cosmice și umane de restul lor, ci cu scopul ca să le atragă prin aceasta și pe acelea în întregime în unitatea și mai strînsă cu Sine.

Astfel, întrucît nu poate fi vorba de o separație, dar nici de o identificare, ci de o interferență între biserica propriu-zisă și creațiunea cosmică și umană, legate și ele obiectiv de Dumnezeu, se poate spune că creațiunea cosmică și umană, unite și ele obiectiv cu Dumnezeu, nu au numai o asemănare cu biserica, ci participă într-un anumit grad la ea, precum și biserica participă la creațiunea cosmică și la umanitate, lucrînd în sînul lor. Prin aceasta, atît biserica cît și creațiunea cosmică și ființa umană sînt în general într-o interpenetrare și în același timp sînt chemate la o tot mai accentuată interpenetrare. În acest sens se poate spune că creațiunea este o biserică de alt chip și nedevelopată³, nedeplin actualizată, avînd biserica în ea ca un ferment care o poate ajuta să se dezvolte pînă la starea de biserică actualizată, dar totuși într-un sens propriu ei. Și așa cum fermentul are în sine puterea de a dospi făina, iar făina capacitatea de a se dospi și face pîine prin aluat, așa tinde și biserica de a penetra creațiunea și creațiunea de a se lăsa penetrată și transfigurată de biserică. Pentru că în biserică lucrează Duhul Cuvîntului cel întrupat, prin care a fost creată lumea⁴.

³ Sf. Maxim nu se sfiește, de aceea, să numească cosmosul nu numai o imitație a locașului bisericesc, ca chip al lui, ci chiar biserică: „Întreg cosmosul, fiind în chip înțelegător o biserică nefăcută de mină; indică prin această biserică făcută de mină. Există în ea un loc sfînt al preoției, întrucît are lumea de sus, care s-a dat puterilor de sus; și are naosul, întrucît cuprinde locul de jos, care s-a rezervat aceloră, cărora li s-a rînduit viața simțurilor" (o. c., col. 669).

⁴ Sf. Maxim aplică acestei interpenetrări, a celor trei aspecte ale bisericii imaginea lui Ezechiel despre căruța lui Dumnezeu purtată de roți ce se mișcă una în alta. (1, 16) (*Mystagogia*, P. G. 91, 669 C). Dionisie Areopagitul explică această ima-

Astfel nu poate fi vorba de trei biserici alăturate, sau de una în alta, ci de o singură Biserică deplină cu trei aspecte. Biserica propriu-zisă are în parte legată de ea, ca pe o curte întinsă și ca pe o mare mulțime de ființe umane, întreaga creațiune cosmică și întreaga umanitate, care nu și-au asimilat explicit și deplin caracterul de biserică în felul propriu lor, dar sînt chemate să și-l asimileze prin răspunsul lor pozitiv la lucrarea părții creațiunii și umanității devenită biserică în sens explicit sau strîns și deplin. Dar faptul că această curte cosmică și această mulțime umană au în firea lor o mișcare spre ștarea deplinei lor unificări și umpleri de un conținut spiritual mai desăvîrșit și de o frumusețe tot mai mare și că uneori această mișcare e foarte puternică chiar dacă nu e deplin conștientă de ținta și de drumul ei adevărat și de aceea se soldează adeseori cu eșecuri — dă amploare și complexitate desfășurată mișcării Bisericii și prin aceasta arată că și ele un anumit caracter de biserică, avînd în Biserica propriu-zisă icoana lor de model.

Dar numai cînd creațiunea cosmică și ființa umană cîștigă conștiința clară că ținta înaintării lor e Dumnezeu în care găsesc desăvîrșirea adevărată, mișcarea lor poate scăpa de formele ambigui — în parte bune, în parte rele — și ele pot fi numite biserici în sensul actualizat. În acest caz ele sînt imprimate de forma clară a bisericii, și prin aceasta ele devin aspecte ale Bisericii celei una sau părți organice de un fel propriu al Bisericii celei una, sau forme prin care se arată aceasta.

E de remarcant că Sf. Maxim nu include în definiția ce o dă el bisericii ca locaș al comunității liturgice a credincioșilor și ca chip al creațiunii cosmice și al ființei umane pe Dumnezeu. Dumnezeu e socotit de Sf. Maxim mai presus de biserică în calitatea Lui de necreat deși spre El prin cele două părți pe de o parte unite, pe de altă parte în tendința spre o tot mai mare unitate a lor. Dar legătura Lui cu biserica o afirmă implicit cînd El vede legat într-un raport cu creațiunea asemenea celui al bisericii cu ea.

Noi vom include în definiția Bisericii în cele trei sensuri ale ei, prezența lui Dumnezeu. Căci chiar dacă Dumnezeu ca necreat e transcendent oricărei creațiuni cosmice sau umane, El stă totuși obiectiv într-o atît de strînsă legătură cu ea, că fără prezența Lui nu există biserica în cele trei sensuri ale ei.

În locașul bisericesc al comunității liturgice, Dumnezeu se află la locul cel mai înalt care e Sf. Masă din altar în trupul și sîngele lui Hristos; în vîrfurile creațiunii cosmice El se află ca Unul din care

---

gine astfel: „Roțile incandescente și deiforme posedă de fapt, în acelaș timp mișcările lor de jur împrejur (una în alta), pentru că se mișcă etern în jurul aceluiaș Bine, dar și revelările lor pentru că manifestă ceea ce e ascuns, ridică ceea ce e jos și transmit printr-o pornire progresivă iluminării mai înalte ființelor mai inferioare (*Ierarhia cerească* XV, 9; la: Pierre Miguel, *Quatre symboles la vie monastique* în *Collectanea Cisterciensia*, tome 42, 1980, p. 62).

sînt toate care le susține pe toate, iar în ființa umană ca fundament și ca orizont nesfîrșit posibil de simțit în legătură cu inima.

Pe lingă aceasta menționăm că Sf. Maxim vede ca parte nevăzută a bisericii ca creațiune cosmică ființele îngerești. Fără a contesta că creațiunea cosmică ca biserică în felul ei are și acest sens, noi ne vom concentra atenția în expunerea ei mai mult asupra acțiunilor lucrurilor ca parte superioară a bisericii cosmice. Iar pe Dumnezeu îl putem vedea în această biserică, în strînsă legătură cu aceste rațiuni. În plus, nu vom vedea nici ființa umană despărțită de această biserică cosmică. Ba mai mult, chiar dacă ființele îngerești pot fi și ele un fel de preoțime (hierateion) a creațiunii cosmice văzute, căci ele laudă pe Dumnezeu pentru minunata orînduire a cosmosului, preotul cel mai propriu al cosmosului este omul, sau comunitatea umană îndeobște. Nici ființa umană sau comunitatea umană îndeobște nu se poate actualiza deplin ca biserică în felul ei fără creațiunea cosmică, nici aceasta fără ființa umană, sau fără umanitatea în general. Căci nici mișcarea creațiunii cosmice spre Dumnezeu, sau în general spre trepte mai înalte, bine orînduite, nu se poate realiza fără ființa umană și nici aceasta nu poate progresa spre Dumnezeu sau spre o viață superioară fără ajutorul creațiunii cosmice.

Deci curtea cosmică ce se întinde în jurul locașului bisericesc, ca biserică în devenire posibilă în felul ei, e plină de mulțimea ființelor umane și înaintarea lor e o mișcare îmbinată, fie că se face spre o participare actualizată a lor la biserica propriu-zisă, prin înaintarea explicită spre Dumnezeu, fie spre o stare slăbită și ambiguă a acestui caracter de biserică prin înaintarea spre ființe care nu sînt cu adevărat bune.

Pe lingă aceea, mai trebuie, pe de altă parte, observat că ființa umană își împlinește în mod normal funcția de preot al creațiunii cosmice, în măsura în care descoperă rațiunile nevăzute ale lucrurilor și le face să devină eficiente în conținutul lor adevărat și deci în mod propriu în creațiunea văzută. Însă îndată ce ființa umană se ridică la această cunoaștere, ea vede și pe îngeri lucrînd la evidențierea acestor rațiuni și la împlinirea rostului lor ca mijloace de apropiere prin creațiunea văzută de Dumnezeu. În acest caz îngerii fac mai evidente ființei umane pe Dumnezeu în creațiunea cosmică și fac mai eficientă slujirea lui Dumnezeu de către om în această creațiune.

Pe lingă aceste reflexiuni, care în parte rețin viziunea Sf. Maxim despre cele trei aspecte componente ale bisericii, în parte le întregesc înțelesul, mai socotim demnă de menționat încă o trăsătură din viziunea Sf. Maxim despre biserică, pentru a-i evidenția pe de o parte importanța, pe de alta pentru a-i aduce unele precizări de înțeles.

Sf. Maxim vede categoria miren timerelor reprezentată prin naos și pe cea a preoțimii reprezentată prin altarul rezervat ei nu ca fixate în starea lor, ci categoria miren timerelor o vede ca pe o preoțime în devenire și categoria preoțimii ca pe o categorie a miren timerelor care și-a actuali-

zat chemarea preoțească potențială. „Naosul este locul preoțimii în potență, zice el, prin orientarea spre sfârșitul sfintei slujbe; și iarăși locul preoțimii este naos, avînd naosul ca început al lucrării ei”⁵.

Dar așa cum partea văzută a creațiunii cosmice nu devine lume îngerească, oricît se face de străvezie ultima prin prima, așa nici categoria laicilor nu se confundă cu cea preoțească, oricît de mult se imprimă una de alta; ele devin o unitate în mod neconfundat. Totuși e de reținut ideea acestei imprimări a laicilor de starea preoțească și cea de prezență potențială a stării preoțești în ei și invers, însă nu prin coborîrea stării preoțești la starea mirenească, ci prin conducerea celei din urmă de către cea dintîi spre unirea cu Dumnezeu, adică spre unificarea ambelor în Dumnezeu⁶.

În această viziune poate fi văzut temeiul mai adînc al preoției universale a mirenilor, în calitatea ei de condici a exercitării preoției sacramentale și prin datoria preoției sacramentale de a nu se distanța de mireni, ci de a și-i apropia printr-o ajutorare a lor de-a înainta împreună cu ea spre unirea cu Dumnezeu și întreolaltă în Dumnezeu⁷.

Pe lingă aceasta preoția universală a mirenilor, a cărei activitate ajută preoției sacramentale să se exercite, se arată atît în faptul că omul credincios devine preot în biserica ființei proprii cît și în faptul că descoperă rațiunile nevăzute ale lucrurilor și prin aceasta contribuie la descoperirea și promovarea caracterului de biserică a creațiunii cosmice și al ființei proprii.

Iar ființele umane, descoperind chipurile rațiunilor dumnezești în lucruri, cunosc totodată că mințile (noes) îngerești cuprind în ele rațiunile tuturor realităților sensibile, ca trepte tot mai înalte spre Dumnezeu pînă la rădăcinile lor în Dumnezeu și într-o tot mai strînsă solidaritate între ele, așa cum le cuprind treptat la un nivel mai inferior și mințile omenești. Dar cuprinzînd rațiunile lucrurilor, îngerii le și fac pe cele din urmă să se resimtă de prezența acelor rațiuni, ca imaginile sensibile în care acele rațiuni sînt plasticizate, ajutînd și ființele umane să cunoască mai clar rațiunile lucrurilor și să-și exercite lucrarea lor asupra lucrurilor ca imagini plasticizate ale lor, într-un mod mai eficient și mai bine orînduit, sau să prezinte în realizări artistice adîncurile străvezii, frumoase și tainice ale lucrurilor.

Dar odată ridicată la vederea rațiunilor dumnezești și la simțirea ființelor îngerești ce strălucesc prin imaginile văzute ale acelor rațiuni, după o deslipire prea pătimașe de latura văzută a lucrurilor,

⁵ O. c., col. 660 A.

⁶ *Ibidem*.

⁷ Al. Schmemmann zice despre datoria de iubire a preoților față de mireni: „Preoția arată smerenia și nu mindria Bisericii, căci în ea se vedește deplina atîrnare a Bisericii de iubirea lui Hristos, adică de preoția Lui unică și desăvîrșită. La hirotonia sa preotul primește nu „preoția”, ci darul iubirii lui Hristos. Iubirea a făcut pe Hristos preotul unic și ea dă slujirii celor trimiși poporului său, aceea preoție unică” (*Aus der Freude Leben*, Freiburg im Breisgau 1974, p. 115.).

considerată ca ultimă realitate și producătoare de plăceri sensibile și de griji, mintea omenească vede prin ele și pe Dumnezeu. Dacă Sf. Maxim a văzut în latura nevăzută a bisericii cosmice mai mult pe îngeri, Calist Patriarhul vede în ea mai mult rațiunile lucrurilor. Dar credem că acestea sunt numai două etape în urcușul-spiritual al omului. Căci știm cât de mult a insistat Sf. Maxim asupra rațiunilor lucrurilor. În orice caz atît cel dintîi cît și cei din urmă strevăd — primul prin îngeri, cei din urmă prin rațiunile lucrurilor pe Dumnezeu cel Unul. Redăm aci cuvintele lui Calist Patriarhul în acest sens: „Mă văd umplut de sfînta lumină din inimă prin darul lui Dumnezeu, ca un sfeșnic nestins al Duhului, dacă se poate spune așa. Și așa sînt introdus în rațiunile făpturilor și văd toate rațiunile tuturor unite într-o singură Rațiune tainică și toate ale Scripturii le văd sfîrșind în aceea Rațiune”⁸.

Calist Catafygiotul introduce o altă idee referitor la partea nevăzută a bisericii cosmice. Pentru el latura aceasta e constituită din energiile mîntuitoare, sau și prin ele. El vede prin aceasta pe Dumnezeu într-o legătură mai intimă cu lumea. Dar și prin rațiunile lucrurilor create mintea omenească se poate ridica la unirea cu Dumnezeu cel Unul. În cazul dintîi, Dumnezeu lucrează mai eficace la mîntuirea noastră, căci lucrează prin însuși Duhul lui Hristos. Pe cînd cunoașterea rațiunilor lucrurilor create e proprie și rațiunii naturale, cunoașterea energiilor necreate se produce printr-o experiență a omului înzestrat cu har. Și altfel de preoție realizează acesta decît cel care lucrează în lume numai pe baza cunoașterii naturale a rațiunilor lucrurilor create. Dar iată cuvintele lui Calist Catafygiotul în acest sens: „Deci cele multe sînt toate din Unul⁹, dar sînt din Unul în chip felurit, pentru că și modul în care vin acestea la unitate este felurit. Căci unele din acestea sînt începute și create; altele sînt necreate și lipsite de un început temporal. Dar tuturor le este în tot chipul cauză Unul cel nepătruns de fire. Însă unora prin creare, altora prin fire (firea dumnezeiască). De aceea nu la fel ne apropiem de toate acestea și nu ni le însușim la fel. De cele aflătoare sub stăpînire în stăre de creaturi, trebuie să ne apropiem pentru altceva, nu pentru ele, precum de oglindă ne apropiem pentru ceea ce se arată și ia chip în ea. Astfel nu ne apropiem de creațiune pentru îmbunătățire, ci pentru arătarea Unului suprem în ea. Dar de cele fără început și care sînt din El ne apropiem nu pentru altceva ci pentru ele însăși și pentru Cel din care sînt. De aceea trebuie să ne apropiem cu adevărat de ele pentru ele însăși și lor le este apropiat prin fire Unul cel suprem. Mai bine zis ele sînt prin fire aproape de Unul suprem și din vîrf... Astfel, cele cauzate din creațiune, privite corect, înalță mintea prin această privire la oglindirea Unului și o unesc deslegînd-o de toate, în chip simplu, cu înțeles unitar al Unului, dacă mintea privește la ele cum se cuvine.

⁸ *Capete despre rugăciune; Filoc. rom.* vol. VIII, p. 292.

⁹ O spusese și Sf. Maxim în „*Ambigua*”; P. G. 91, 1081 C.

Iar cele care au pe Unul cauzator și lucrător prin fire, întrucît Acela dă minții prin ele o formă asemenea lor, au puterea să facă mintea să cunoască pe însuși Unul acela¹⁰. Acum cosmosul a devenit pentru acest om cu adevărat biserică, în care se strevede Dumnezeu cel Unul".

Să trecem acum la expunerea deosebită a celor trei aspecte ale bisericii.

2. Sensul creațiunii cosmice ca biserică în devenire posibilă.

Sf. Maxim consideră ca parte nevăzută, deci preotească, a creațiunii ca biserică ființele îngerești. Această idee are un adevăr în ea, căci îngerii laudă pe Dumnezeu pentru înțelepciunea și puterea Lui arătată în creațiune și ajută la conducerea ei spre Dumnezeu. Dar pe noi ne interesează aci nu atât slujirea preotească a îngerilor, ci rolul ce-l are ființa umană în creațiune. De altfel însuși Sf. Maxim precizînd că creațiunea văzută este compusă din „ființele văzute”, credem că el înțelege prin acestea nu lucrurile sau animalele, ci ființele umane. În acest caz, oamenii sînt un fel de mireni în raport cu îngerii ca preoți. Dar un fel de mireni în mișcarea spre starea îngerilor, sau a preoților superiori creațiunii cosmice, desigur după slujirea și nu după ființa lor. Dar ca să ajungă pînă la nivelul chemării preotești a îngerilor, ființele umane trebuie să practice continuu o slujire cuvenită lor ca preoți în cadrul creațiunii cosmice a lucrurilor și animalelor. Sensul general în care vede Sf. Maxim pe mireni în calitate de ființe văzute ca naos, iar pe îngeri ca preoțime, ne dă putința să socotim pe îngeri nu atât ca preoți ai ordinei materiale și animale a creațiunii, ci ca preoți ai ființelor umane.

Dar întrucît ființele umane au calitate de subiecte capabile de inițiative și acțiuni libere în cadrul creațiunii cosmice neînsuflețite, aceasta ne dă de înțeles că Sf. Maxim consideră pe îngeri ca folosindu-se mai ales de oameni în conducerea creațiunii cosmice materiale și animale spre Dumnezeu. Chiar faptul că Sf. Maxim consideră ființele umane ca preoți în devenire o arată aceasta. Drept urmare în creațiunea văzută ca naos trebuie să distingem ca pe o categorie deosebită subiectele umane ca preoți în devenire, care slujind lui Dumnezeu, deschid lumea pentru o lucrare mai eficientă a lui Dumnezeu în ea¹¹.

Iar întrucît pe noi ne interesează aci nu atât lucrurile sau animalele, ci ființele umane, ne vom ocupa mai mult cu acestea în rolul lor de preoți chemați să transfigureze aspectul sensibil al creațiunii cos-

¹⁰ *Despre viața contemplativă; Filoc.* vol. VIII, p. 414—15.

¹¹ Al. Schmemmann, *Aus der Freude leben*, p. 113, zice: „Omul a fost creat ca preot al lumii, pe care o oferă ca jertfă a iubirii și a laudei lui Dumnezeu și cheamă prin această veșnică euharistie iubirea lui Dumnezeu asupra lumii... Hristos este singurul preot adevărat, pentru că este unicul bărbat (Mann) desăvîrșit... în Hristos adevărat esența preoției ca iubire. Și de aceea preoția este esența vieții”. Căci în El a fost omorîtă moartea și s-a ivit viața (pp. 113—114). Cele adăugate de Schmemmann despre preotul ca „bărbat”, al creațiunii ca femeie, nu le socotim prea potrivite. Creațiune este „obiect”, nu femeie. Și femeia nu e obiect.

mice, făcînd să se vadă tot mai clar Dumnezeu prin acest aspect, ca Cel în care toți și toate au să se unească. Acțiunea sau mișcarea aceas-
ta a ființelor umane trebuie să vină în întîmpinarea forțelor sădite în
natură și să actualizeze toate posibilitățile lor într-o armonie între ele
și cu trebuințele armonizate ale ființelor umane.

Dumnezeu ne-a dat toate aceste forțe ca daruri imprimate de ra-
țiuni complementare ce se lasă organizate spre folosul nostru, sau des-
coperite în raționalitatea și în frumusețea lor variată și totuși unitară.
Descoperirea acestei raționalități o efectuează mișcarea umană prin ac-
tivitate științifică, organizarea forțelor naturii conform rațiunilor lor
spre folosul nostru o efectuează prin munca noastră, iar punerea în re-
lief a frumuseții lor armonioase o efectuează prin artă. Prin toate a-
cestea ființa umană împlinește o slujire de laudă a lui Dumnezeu plî-
nă de recunoștință pentru folosul ce-l are din darurile creațiunii și
prin toate acestea poate înainta spre Dumnezeu.

Dar Dumnezeu ni le-a făcut pe toate daruri ca și noi să i le adu-
cem Lui ca daruri și să le folosim ca daruri între noi, după ce le înfru-
musețăm și organizăm prin munca noastră de diferite feluri. Aceasta
e slujirea sfîntă sau preoțească spre care am fost destinați în cadrul
creațiunii cosmice. Împărtășirea de aceste daruri cu mulțumire adusă
lui Dumnezeu e un chip al Euharistiei. Prin toate ne împărtășim de „tru-
pul” Cuvîntului.

Adevărata unire a tuturor în Unul dăruitor de la care vin toate
se înfăptuiește prin iubire. Iar iubirea se vedește prin daruri. Darului
lui Dumnezeu, sau iubirii Lui, trebuie să-i răspundem cu darul nostru.
Însă darul nostru nu poate fi decît din darul Lui, prelucrat de munca
noastră și făcut prin întoarcerea celor dăruite de El către El, ca semn
al iubirii noastre. Dar iubirea aceasta trebuie s-o manifestăm și între
noi prin aceleași daruri ce ni le facem reciproc din darurile lui Dum-
nezeu. Și precum darurile ce ni le facem sînt din iubirea lui Dumne-
zeu, așa și forța iubirii noastre între noi își ia puterea din iubirea
lui Dumnezeu față de noi.

Munca și dăruirea — pînă la propria ființă — sînt cele două la-
turi ale destinației umane, iar ele alcătuiesc împreună slujirea noas-
tră liturgică în sensul larg al cuvîntului ca înaintare spre unirea cu
Dumnezeu și între noi în cadrul creațiunii cosmice. Aceasta e litur-
ghia cosmică, de care vorbește Sf. Maxim Mărturisitorul, ca înain-
tare a noastră spre Dumnezeu și ca unire tot mai strînsă între noi
prin înaintarea în Dumnezeu.

În liturgia aceasta cosmică ce ne duce spre Dumnezeu și spre
unirea tot mai strînsă între noi în El se încadrează munca părinților
pentru creșterea copiilor și jertfelnicia lor pentru ei, munca tutu-
ror celor ce aduc un aport desinteresat spre o viață mai frățească în
comunitățile umane, strădania descoperirii rațiunilor divine ale for-
țelor creațiunii, munca scriitorilor și a creatorilor de artă care fac
mai frumoasă dar și mai curată conviețuirea omenească, munca a-

ceasta și sudoarea ei a devenit dintr-o osindă o slujire a lui Dumnezeu și a semenilor, un mijloc de înălțare a ființei umane. Sudoarea ei a devenit o aghiasmă cum a spus odată, într-o vizită în România, Patriarhul Atenagora din Constantinopol.

Cînd munca aceasta e evitată sau cînd produsele scrisului literar și filozofic și creația artistică sint folosite spre ațîțarea patimilor și dezvoltarea pornirilor urite și a tot soiul de dezbinări se înțelege că nu se dezvoltă caracterul de biserică al creațiunii cosmice și cei ce fac aceasta nu-și împlinesc slujirea sfîntă, liturgică, ci creațiunea cosmică e făcută teren și motiv de luptă, de dezbinare, iar cei ce folosesc munca astfel nu conduc creațiunea spre Dumnezeu și spre înfrățirea între oameni, ci spre înmulțirea forțelor răului și urei în ea.

Nu trebuie să uităm însă că intrucît Dumnezeu spre care înaintează ființa umană chiar în cadrul creațiunii cosmice, este Hristos cel răstignit, ea trebuie să se împărtășească și de crucea Lui. De aceea în înaintarea aceasta nu e ferită de greutate, de boale și pînă la urmă de moarte.

Dacă le primește pe acestea ca participare la crucea lui Hristos, ea ajunge prin ele la înviere sensibilizîndu-se pentru bine și progresul duhovnicesc și obișnuindu-se să renunțe la sine și la plăcerile cele trupești și la viața pămîntească în mod treptat sau pocăindu-se prin ele de păcate și curățindu-se de ele. În felul acesta ele sint transformate din osînda pentru păcatul strămoșesc, în mijloace de înduhovnicire și în cale spre viața veșnică cu Hristos cel înviat. Exemplul accentuat pentru primul caz este Iov, pentru cel de al doilea, tîlharul de pe cruce din dreapta lui Hristos.

Dacă se revoltă pentru ele, nu le găsește nici un sens. Unii îl acuză pe Dumnezeu pentru ele ca nedrept sau îl socotesc neputincios, uitînd că prin aceasta li contestă însușirile unui Dumnezeu adevărat, deci îl neagă; alții le atribuie proceselor naturii, contrazicîndu-și afirmația despre perfecțiunea și raționalitatea ce trebuie să o aibă natura ca supremă realitate.

Adunarea ființelor umane în locașul bisericesc propriu-zis are scopul să ajute, prin liturgia săvîrșită în acest locaș în sensul direct și explicit al cuvîntului, la împlinirea acestei liturghii a lîr în sensul larg, în naosul cosmic.

3. Ființa umană ca biserică și persoana umană ca preot în ea.

Adunarea ființelor umane în biserica propriu-zisă le ajută acestora să-și îplinească funcția lor preotească în cadrul creațiunii cosmice, pentru că prin Liturgia din biserică ele realizează în ființa lor o înaintare explicită și conștientă spre Dumnezeu Cel aflat pe Sf. Masă din altăr și o înaintare sufletească a unora spre alții. Dar nu ajunge ca credinciosul să înainteze numai în locașul bisericesc spre Hristos cel din altar, ci trebuie să devină el însuși locaș bisericesc și preot al acestui locaș înaintînd, cum zice Sf. Maxim, în locașul bi-

ricesc propriu-zis spre starea preoțească — și în calitatea aceasta tind să slujească în creațiunea cosmică lui Dumnezeu ca preot.

El trebuie să dezvolte și în ființa sa calitatea de biserică ce are centrul ei pe Dumnezeu și calitatea sa de preot ce slujește lui Dumnezeu aflător în altarul inimii sale¹². Căci inima sa profundă de se sălășluiește Dumnezeu la Botez e ca un altar pe care se află același Dumnezeu care se află în inima celorlalți credincioși și la fundamentul creațiunii și pe altarul locașului bisericesc. Inimile pline de Dumnezeu se întilnesc între ele ca unele ce se deschid spre același infinit dumnezeiesc și se scaldă în lumina Lui iubitoare fără să se întopească întreolaltă și cu El, se întilnesc în același infinit care e și fundamentul atotputernic al creațiunii și infinitul spre care deschis altarul sau locul cel înalt al locașului bisericesc¹³.

Dar în modul cel mai concret se află Dumnezeu pe altarul locașului bisericesc, căci aci se află în mod nevăzut ca Fiul lui Dumnezeu Cel care a venit la noi luând trupul nostru, pe care după ce l-a dat morții pentru noi și a înviat cu noi, ni-l împărtășește plin de hula Sfint nouă, unificându-ne cu El și întreolaltă și ușurându-ne în aceasta și realizarea văzută a unirii noastre între noi, căci El se comunică tuturor sub chipurile văzute de toți ale plinii și viului. Iar toate acestea le cunoaștem clar și le primim toți cei aduși în acest locaș prin unitatea credinței.

Despre omul ca biserică a scris foarte lămurit Sf. Marcu Ascetul. Omul credincios e și el o biserică actualizată pe măsura credinței în care el însuși oferă darurile sale lui Hristos. Dar ceea ce e de nărcat este că Sf. Marcu Ascetul vede preoția persoanei umane în legată și dependentă de arhieria centrală a lui Hristos. E ceea ce are loc și în Liturgia din locașul bisericesc, unde Cel ce se adușerțfa pentru a se împărtăși de ea cei de față prin preotul văzut e Hristos, Arhierarul nevăzut. Și acest fapt trebuie să-l vedem și în Liturgia cosmică în care Hristos, care e izvorul tuturor darurilor pe care noi le oferim lui Dumnezeu, după ce a devenit om, s-a făcut și

¹² *Mystagogia* loc. cit.

¹³ Ava Dorotei descrie această condiționare a unirii ființelor create conștiente cu ele de unirea cu Dumnezeu astfel: „Cu cit este cineva mai unit cu aproapele, atit este mai unit cu Dumnezeu. Pentru ca să înțelegem sensul acestor cuvinte, voi da o imagine luată de la Părinți: presupuneți un cerc de pământ, adică o cerce trasă cu compasul, și un centru. Numim centru mijlocul cercului... Înțuiți-vă că acest cerc e lumea, iar centru, Dumnezeu; și razele, diferitele căi moduri de viață a oamenilor. Când sfinții, doritori de a se apropia de Dumnezeu, merg spre mijlocul cercului, în măsura în care pătrund în interiorul lui, se apropie de Dumnezeu și în măsura în care se apropie unii de alții, se apropie în același timp de Dumnezeu, și cu cit se apropie mai mult de Dumnezeu, se apropie mai mult unii de alții. Și înțelegem că și înveradeațat: când se întorc de la Dumnezeu, pentru a se îndrepta spre exterior, e evident că cu atit se îndepărtează mai mult de Dumnezeu, se îndepărtează mai mult unii de alții și cu cit se îndepărtează mai mult unii de alții, se îndepărtează mai mult de Dumnezeu”. *Învățăături*, la P. Miguel, o. c., p. 61.

l care le aduce pe ele și ne aduce și pe noi Tatălui ca dar
e în jertfa Lui, sau implicate în jertfa Lui, dat fiindcă după
-a dat bunurile naturii și pe unii altora ca daruri, noi am ne-
latoria de a le aduce și de a ne aduce lui Dumnezeu și unii

Ciril din Alexandria a stăruit asupra faptului că noi nu pu-
a la Tatăl, deci nu ne putem mintui, decât în stare de jertfe
depășind orice egoism. Dar această stare nu o putem dobîndi
Hristos, cel ce a primit crucea pentru noi renunțînd la Sine.
în Sine și ne prezintă Tatălui ca jertfe curate, eliberate de
prin starea Lui de jertfă curată, izvor a toată iubirea. Dar se
că El nu ne ia pe noi în Sine ca niște obiecte, ci și noi înșine
să ne oferim, cu propria voință, în actul prin care ne oferă
sau ne dă putere să ne oferim împreună cu El. „După ce s-a
din morți, Emanuel, noul fruct al umanității întru nestrică-
-a suit la cer pentru a se arăta acum pentru noi în fața lui
eu și Tatăl (Evr. 9, 24), desigur nu pentru a se aduce pe Sine
erea Tatălui (căci El este totdeauna cu Acela și nu e lipsit
ca Dumnezeu), ci mai degrabă pentru a ne aduce în Sine
erea Tatălui, pe noi care eram în afara feții Lui și sub mînia
cauza neascultării... În Hristos deci noi dobîndim puțința
ni în fața lui Dumnezeu, căci El ne face de acum vrednici de
lui Dumnezeu ca unii ce sîntem sfințiți”¹⁴.

noi am dobîndit calitatea și puterea de jertfe totale, nu lip-
propria noastră libertate în actul prin care Hristos ne ia cu
jertfirea Sa, deci nu lipsiți în același timp de calitatea de
jertfei noastre, prin calitatea lui Hristos de jertfă și de Ar-
jertfei Sale și de izvor de putere pentru jertfirea noastră.
ci jertfa noastră este primită și place lui Dumnezeu pentru
mîntuitoare a lui Hristos. Și eu cred că aceasta este ceea ce
Domnul însuși: „Fără de Mine nu puteți face nimic” (Ioan
Deci în buna noastră mireasmă (buna mireasmă a jertfei noas-
care depășim egoismul nostru din iubire, n.n.) e ameste-
na mireasmă a jertfei lui Hristos, ridicîndu-se împreună cu
tăl. Căci noi nu sîntem primiți altfel decît prin Hristos”¹⁵.

această dăruire sau jertfire a noastră lui Hristos, ca Ar-
care ne aduce Tatălui întemeind, susținînd și ducînd la efi-
leplină preoția noastră prin arhieria Lui, se face și în inte-
ostru. În acest interior se află Hristos ca Arhieru al bisericii
intime și împreună cu El sîntem și noi preoți în ea. O spune
Sf. Marcu Ascetul, declarînd că noi oferim lui Hristos aflat
iorul inimii noastre ca într-un altar toate gîndurile noastre
nul moment al apariției lor, înainte de a fi mușcate de fiara
au a miniei. Prin aceste gînduri noi trăim o viață interioară

chinare în duh și adevăr, cartea XVII; P. G. 68.
idem.

închinată lui Hristos, dar în legătură cu lumea din afară deci nu lipsită de efect sfințitor și asupra acesteia.

Căci în faptul că Sf. Marcu Ascetul vede jertfele aduse lui Hristos de noi pe altarul inimii nu numai ca o aducere a ființei noastre, ci și a tuturor gândurilor și simțirilor noastre, el arată că noi nu trebuie să renunțăm la viața noastră în lume, ci să o închinăm pe aceasta cu toate cele ce le efectuează ea în lume ca daruri lui Hristos.

Cu alte cuvinte preoția noastră interioară, lucrătoare în biserica ființei noastre, Sf. Marcu Ascetul o leagă de lucrarea noastră în lume, avînd să contribuim la sfințirea acesteia sau la acțiunea noastră preotească în creațiunea exterioară. Totuși Sf. Marcu Ascetul afirmă că Hristos arde „chiar aceste gânduri întii născute deci nemuscate de fiara ispitelor păcatului în focul dumnezeiesc, adică ne face să trecem prin aceste gânduri dincolo de ele în unirea cu Dumnezeu.

Sf. Marcu ne recomandă ca pe altarul inimii să-i aducem lui Hristos nu lucrurile din afară, căci aceasta nu o putem face, ci gândurile prin care pornim la săvîrșirea acțiunilor noastre referitoare la lucruri și persoane din afară.

Dar iată cuvintele Sf. Marcu Ascetul :

„Templul (personal) este sfînta casă, care e zidită de Dumnezeu. Iar altarul este masa nădejii așezată înlăuntru al acestui templu. Pe această masă se aduce de către minte gîndul întii născut al fiecărui lucru sau împrejurări în care ajungem, ca un animal întii născut ca jertfă de ispășire pentru cel ce-l aduce, dacă îl aduce fără pată.

Acest templu are un loc în partea dinlăuntru a iconostasului. Acolo a intrat Iisus pentru noi ca Înainte Mergător (Evr. 6, 28), locuind de la Botez în noi, dacă noi nu sîntem creștini nevrednici (2 Cor. 13, 5). Acest loc este încăperea cea mai dinăuntru, cea mai ascunsă, cea mai curată a inimii. Dacă această încăpere nu se deschide prin Dumnezeu și prin nădejdea rațională și înțelegătoare, noi nu putem cunoaște în mod sigur pe Cel ce locuiește în ea și nu putem ști dacă jertfele noastre de gânduri au fost primite sau nu. Deschizîndu-se inima credincioasă prin nădejdea amintită, Arhiereul ceresc primește gîndurile întii născute ale minții și le arde în focul dumnezeiesc, despre care a zis „Am venit să aduc foc pe pămînt și cît aș dori ca el să se fi aprins” (Lc. 12, 49).¹⁶.

Prin această liturghie interioară se realizează și în biserica ființei noastre o unificare a tuturor mișcărilor și tendințelor omului credincios între ele și a lui cu Dumnezeu. Și ea ajută, la rîndul ei la unificarea fiecărei ființe umane cu celelalte în Dumnezeu, în activitatea sa în cadrul creațiunii cosmice intensificînd pe cea din locașul bisericesc în sens strict de care pe de altă parte se susține. Căci un om neunificat în sine — unificare care nu se poate împlini decît în Dumnezeu —, nu se poate unifica nici cu ceilalți.

¹⁶ Răspuns celor ce se îndoiesc despre dumnezeiescul Botez ; P. G. 65, col. 996.

În același timp, aducînd gîndurile noastre despre lucruri lui Hristos, le întoarcem cu mulțumită și curate, Celui din care provin toate rațiunile lucrurilor, unificîndu-le din nou cu El și împreună cu ele și pe noi: „Ale Tale dintru ale Tale”. Menținerea rațiunilor lucrurilor în curățenia în care le-a creat Dumnezeu, prin aducerea lor lui Dumnezeu, a afirmat-o Sf. Maxim Mărturisitorul. Prin aceasta noi înșine ne menținem curați, neadăugînd patima noastră la ele. Despre trebuința de a despărți patima de înțelesurile simple ale lucrurilor Sf. Maxim zice: „Înțeles pătimaș este gîndul compus din patimă și înțeles. Să despărțim patima de înțeles și va rămînea gîndul simplu. Și o despărțim prin iubire duhovnicească și înfrinare dacă voim” (Capete despre dragoste III, 43 Filoc. rom. II, p. 85) Iar despre curățirea sufletului însuși prin deslipirea patimei de înțelesurile simple ale lucrurilor, tot Sf. Maxim zice: „Necurăția sufletului constă în a nu lucra după fire. Căci din aceasta se nasc în inimă gîndurile pătimașe. Și lucrează după fire atunci cînd puterile pătimitoare (pasionale) ale sufletului, adică iuțimea și pofta, rămîn fără patimă în întîlnirea cu lucrurile și cu înțelesurile (sau cu chipurile) lor” (Capete despre dragoste III, 35; Filoc. rom. II, p. 84).

Dar ca și Sf. Marcu Ascetul, care vede chiar o ardere a gîndurilor curate în oferirea lor lui Hristos Celui din inimă, tot așa și Sf. Maxim cere o ridicare a minții dincolo și de rațiunile simple ale lucrurilor, într-o predare a sa însăși lui Hristos: „Virtuțile despart mintea de patimi; contemplațiile duhovnicești, de înțelesurile simple; în sfîrșit, rugăciunea curată (golită de orice gînd n.n.) o înfățișează lui Dumnezeu însuși”. (Capete despre dragoste III cap. 44; Filoc. rom. II p. 85).

Dar lucrarea arhierească a lui Hristos din inima noastră nu se restrînge numai la primirea gîndurilor noastre și a ființei noastre însăși, ci se arată și într-o împărtășire a noastră de El. Aceasta pentru că în orice iubire adevărată are loc o predare reciprocă. Iar împărtășania este un act de reciprocă iubire între credincios și Hristos. Sf. Simeon Noul Teolog și isihastăii care au ajuns la o realizare culminantă a unirii cu Hristos iradiind ca lumină în interiorul ființei proprii vorbesc atît de predarea lui Hristos către ei, cît și de predarea lor lui Hristos. În aceasta trăiește omul cea mai negrătită taină.

În acest sens Calist Catafygiotul zice: „Cînd țîșnește în inimă din adîncul profund al izvorului dumnezeiesc și din vederea înțelegătoare puterea Duhului, e vremea potrivită de a tăcea. Căci atunci se săvîrșește în chip negrăit sfînta slujbă (latreia) și închinarea minții către Dumnezeu în duh și adevăr”¹⁷.

Și mai direct vorbește despre această împărtășire interioară Calist Patriarhul zicînd: „Cînd mintea vede în Hristos adevărul în chip unitar (trecînd peste mulțimea rațiunilor curate ale lucrurilor pre-

¹⁷ Despre viața contemplativă, cap. 59; Filoc. rom. VIII, p. 472.

date Lui, n.n.), e vremea de a tăcea" (Ecl. 3, 7). Căci e vremea se bea nectarul dumnezeiesc al bucuriei și al veseliei duhovnicești e vremea vederilor de taină și al împărtășirii de lucrurile marelui Dumnezeu de fire. De fapt atunci mintea vede limpede potirul în mână al lui, plin de vinul amestecării neamestecate (al dumnezeirii și al creației) unite neamestecate în persoana, deci și în singele lui n.n.) contemplă cât se poate de vădit turnarea din acesta în noi (Ps. 74, 8) (turnarea din Hristos, în noi —, n.n.) și cunoaște că dragostea Lui nu s-a deșertat (Ps. 74, 8). Căci străfundul dragostei Lui nu se descoperă nimănui din noi în viața de acum, ci numai harului nu se descoperă nimănui din noi în viața de apoi, când s-ar învrednici de cel mai înalt urcuș spre Dumnezeu și de mare îndumnezeire. Căci capătul și desăvârșirea se păstrează spre împărtășire în veacul viitor" ¹⁸.

Hristos ni se dăruiește nu în mod simplu, ci cu singele vărsat pe Golgota pentru noi, cu singele care păstrează în el viața în care s-a predat pe cruce Tatălui pentru noi. Căci dăruirea atunci pentru noi, s-a dăruit în fond nouă, ca să ne dăruim și noi preună cu El Tatălui, dar noi încă nu ne-am deschis ca să-L cunoaștem deschizându-ne Lui, ni-l dăruiește în parte și efectiv în noi. Și precum cine dă singele său altuia îi dă viața sa (a se vedea în cazul transfuziei) cu tot ce e propriu celui ce i-l dăruiește, așa și Hristos viața sa, dăruindu-ne singele Său. Și pentru că singele curat de orice patimă (sufletească), ne dă și nouă odată cu el viața curată viața Sa curată și veșnic durabilă, unită cu a Tatălui, trăind viața noastră de orice boală a păcatului și întărind-o. Dumnezeu vrea să mai trăim pe pământ, chiar trupește (I Cor.

Dar împărtășirea de Dumnezeu e însoțită totdeauna de ceea ce se primește, oricât de bogat ar fi, e numai o mică parte din bogăția nesfârșită a vieții dumnezeiești. Sf. Simeon Noul a redat pe larg această experiență, pe care o facem de altfel și noi la împărtășirea de cunoașterea realității create, sau de unirea noastră cu ființelor umane":

„E totul recapitulat, după părerea mea, ceea ce se vede,

Dar nu desigur după ființă și prin participare

De fapt tu aprinzi un foc la un foc.

E focul întreg pe care îl iei.

Și totuși focul rămâne neîmpărțit, fără a fi pierdut nimic

Același spune într-alt loc :

„Sfârșitul infernului nu-l va atinge nici un alergător . . ."

Cei ce au partea lor, care au în ea sălașul lor,

¹⁸ Capete despre rugăciune, cap. 55; Filoc. rom. VIII p.328—9.

¹⁹ Hymne I; Hymnes, Sources chrétiennes, vol. 156.

Cum îl vor îmbrățișa întreg ca să se sature ?

Cum vor ajunge sfîrșitul a ceea ce nu are sfîrșit ? ²⁰.

Nici în locașul uman al lui Dumnezeu, nici în cel cosmic, nici cel liturgic propriu-zis, împărtășirea de Dumnezeu nu poate ajunge la capăt. În toate aceste locașuri ale lui Dumnezeu, împărtășindu de El, experiem infinitatea Lui. În toate ne întîlnim cu infinitul, căci împărtășindu-ne de El ne dăm seama că viața Lui depășește finit ceea ce putem primi. Și aceasta întreține setea noastră de a primi tot mai mult din El.

Sf. Simeon Noul Teolog zice iarăși :

„Cînd eu beau, însetez . . .

Eu doresc să am și să beau tot,

Dacă e cu puțință, toate abisurile . . .

Dar nefiind aceasta cu puțință,

Îți spun că sînt totdeauna însetat . . .

Deși gura mea e plină totdeauna de apa care curge, care se varsă în pîr.

Cînd văd abisurile, mi se pare că nu beau deloc.

Deși apa e toată în gura mea,

Pentru că eu doresc să am tot,

Eu sînt totdeauna un cerșetor,

Cînd posed totul cu adevărat,

Fiind unit cu puținul pe care-l beau” ²¹.

Aceasta susține creșterea noastră nesfîrșită, dar mereu în Hristos. E o creștere întreținută nu numai de primirea lui Hristos ci și de dăruirea noastră către El. Și aceasta înseamnă creșterea prin iubire și în iubirea care nu se satură niciodată. Iar noi creștem în iubire dînd și primind. În măsura în care dăm, primim și în măsura în care primim, dăm. Dar noi dăm numai din puterea a ceea ce primim din

*

Dacă înaintarea creațiunii ca întreg spre desăvîrșire în timp de față nu este în învățătura creștină prea clară, dat fiind sfîrșitul prin care avem să trecem spre a ajunge la o desăvîrșire în Dumnezeu, sau la o alterare totală în distanțarea de Dumnezeu, aceeași învățătură dă ca un fapt deplin clar desăvîrșirea noastră în viața noastră. În același timp e un fapt nu numai clar, ci și verificabil prin experiență, înaintarea spre desăvîrșirea duhovnicească a unora dintre ființele umane credincioase. Spiritualitatea creștină e în măsură să descrie și etapele acestei înaintări a credinciosului singular. El poate curge un drum de purificare, ca să ajungă apoi la o tot mai accentuată unire cu Hristos.

²⁰ O. c., pp. 173—175.

²¹ Hymne XIII, o. c., p. 219.

Pe de altă parte, această înaintare, sau această liturghie personală, insul credincios nu o afectează rupt de creațiunea cosmică și de comunitatea umană. Etapa curățirii de patimi și a deprinderii virtuților ce culminează în iubire și a cunoașterii lui Dumnezeu din creațiune din sine și din semenii săi, se efectuează nu numai prin legătura cu Dumnezeu prin credință și rugăciune ci și prin împlinirea datoriilor sale față de semenii prin lucrarea sa asupra creațiunii.

Dar între insul personal și între creațiunea cosmică și semenii săi, primul loc îl ocupă familia lui. Căci înaintarea spre Dumnezeu nu e un apanagiu exclusiv al monahilor (de altfel și aceștia au în loc de familie obștea monahală). Astfel persoana umană are datoria de a face și din casa familiei proprii un locaș al lui Dumnezeu, prin care să înainteze spre unirea cu Hristos, într-o slujire, sau într-o liturghie care să-l ducă tot mai aproape de El.

Membrii familiei sînt chemați să-și dea în acest scop în primul rînd lor un ajutor reciproc. Ei sînt chemați să-și ierte greșelile ce le săvîrșesc unii altora ca oameni, să se îndemne cu cuvîntul și cu pilda la ferirea de lucruri urite, să se ajute în cele bune și să se îngrijească unul de altul și să se îndemne cu pilda la rugăciune. Și făcîndu-le acestea, ei simt cum înaintează spre Hristos. Sau pot experia că fără Hristos e greu să ducă o viață ferită de păcate grele, de certuri, o viață de pace și de bună înțelegere. Prin aceasta ei se întăresc și pentru împlinirea datoriilor lor față de semenii din afara familiei, dîndu-și pildă de purtare cinstită și de împlinirea datoriilor, de activitatea lor în folosul societății. Îndemnul și pilduirea aceasta sînt datorie în-deosebi pentru cei cu o răspundere mai mare prin poziția ce o dețin în familie, prin vîrsta lor, printr-o stare mai avansată duhovnicească. În felul acesta membrii familiei pot ajunge să vadă unul în altul lucrînd pe Hristos însuși.

Iar legătura lor cu Hristos și înaintarea împreună în El în viața de familie și-o întăresc ținînd legătura cu Hristos din locașul Lui euharistic. Acolo pot cunoaște clar și pot pune la inimă mai mult îndemnul de pace și de într-ajutorare materială și spirituală ce li se dă necontenit, sau pot simți întărindu-se în ei darul păcii și al bunei-înțelegeri mai ales prin deseale cuvinte ale preotului ce li se adresează cu crucea ridicată: „Pace tuturor”. Acolo privind mereu la crucea prin care Hristos a renunțat la viața Sa pămîntească din dragoste pentru ei și împărtășindu-se de trupul Lui răstignit și de sîngele Lui vărsat pentru ei, pot căpăta și ei puterea ca membri ai familiei să-și biruie egoismul și să ducă o viață de pace și de înfrînare de la toate pornirile și certurile care îngreunează viața lor în familie sporind între ei iubirea și jertfelnicia.

IISUS HRISTOS CA ARHIEREU

de : C. SIBIANUL

Iisus Hristos împlinește prin faptă ceea ce învață ca profet sau dascăl. El se face Mîntuitorul lumii prin *slujirea arhierească*. Pe aceasta o prezintă Sf. Apostol Pavel în chip sintetic prin cuvintele : „Iisus Hristos, prin harul lui Dumnezeu, ... a gustat moartea pentru fiecare om. Căci, ducînd pe mulți fii la mîrire, i se cădea Aceluia, pentru care sînt toate și prin care sînt toate, ca să desăvîrșească prin pătimire pe începătorul mîntuirii lor” (Evrei 2, 9—10).

Slujirea arhierească a lui Hristos cuprinde toate suferințele suportate de El după întrupare, din Vifleem pînă la sfîrșitul vieții Sale, dar în special și prin excelență moartea Sa pe crucea Golgotei pentru păcatele neamului omenesc din starea primordială. De unde rezultă că slujirea arhierească a lui Iisus Hristos constă în faptul că El se aduce pe Sine însuși jertfă pentru păcatele lumii, împacă omenirea cu Dumnezeu, o mîntuiește de păcat și de urmările acestuia și cîștigă pentru toți bunurile fericirii veșnice. Din iubire nemărginită și atotcuprinzătoare, El, cel nevinovat și fără de păcate, se face mijlocitorul omenirii în fața lui Dumnezeu, ia asupra Sa vina și pedeapsa omenirii și prin ascultare deplină pînă la moarte pe cruce — aduce sacrificiu bine primit dreptății lui Dumnezeu vătămate prin păcat. În felul acesta, El se face singurul și adevăratul Arhiereu.

În urma căderii sale în păcat, neamul omenesc trebuia să fie pedepsit cu moartea veșnică, așa cum o cere dreptatea și sfințenia lui Dumnezeu. Dar iubirea și mila lui Dumnezeu covîrșesc dreptatea și sfințenia Lui. Ele cer ca omul să fie mîntuit de pierzare prin înlăturarea vinei și condamnării lui, precum și prin restabilirea comuniunii lui Dumnezeu cu el.

Dar omul căzut în păcat nu putea să se mîntuiască pe sine. Pentru aceasta trebuia, după cum spune Fericitul Augustin, sau ca omul să se urce pînă la cer, sau ca Dumnezeu să se coboare pe pămînt. Pentru că prima alternativă nu este cu putință, înțelepciunea lui Dumnezeu — conciliind dreptatea cu iubirea Lui — află ca mijloc al mîntui-

rii alternativă a doua : coborîrea lui Dumnezeu pe pămînt parea Cuvîntului lui Dumnezeu.

Astfel, Iisus Hristos ia fire omenească, se face ca unul afară de păcat. Prin toate cîte suferă în locul nostru, El cîntă vina și pedepsele căderii lui Adam, iar moartea Sa — ca Dumnezeu-omului — este compensația morții veșnice, pe care s-o suportă neamul omenesc căzut în păcat.

În aceasta constă în esență slujirea arhierescă a lui Iisus Hristos, așa cum o prezintă Sf. Scriptură.

Slujirea arhierescă a lui Iisus Hristos este prezisă și prin Vechiul Testament. Astfel Dumnezeu zice despre Mesia : preot în veac după rînduiala lui Melchisedec" (Psalm 109, 4). Mîntuitorul raportează la Sine această afirmație (Cf. Matei Marcu, 12, 36 ; Luca 20, 42). Prin aceasta se caracterizează spre deosebire de ceea a lui Aron, ca slujire veșnică și sublimă a antecesor și succesori, ca preoție eternă și universală.

Pe de altă parte, arhierul din legea veche este numai totip al Arhierului din legea nouă, al lui Iisus Hristos, al Arhierului, iar direcția arhierescă din Testamentul Vechi este prefigurare a direcției arhieresti din Testamentul Nou, a lui Iisus Hristos. Întrucît misiunea arhierului este „să aducă și jertfe pentru păcate „și" de aceea trebuincios era ca și arhierul să fi avut ceva să aducă" (Evrei 5, 1 ; 8, 3), Iisus Hristos Arhierul adevărat — trebuie să aducă o jertfă adevărată. O jertfă este cea a trupului Său, a vieții Sale, pe care o dă pentru mîntuirea lumii.

Astfel, ca și arhierul Testamentului Vechi, Iisus Hristos este jertfă și sacrificiu lui Dumnezeu pentru păcat, dar El se sacrifică pe Sine însuși pentru păcatele lumii. El este Cel ce sacrifică și Cel care este sacrificat.

Prin jertfa lui Iisus Hristos, care realizează o deplină înțelegere între arhier și jertfă, ni se descoperă înțelesul înalt și deplin al jertfei în raport cu Dumnezeu. Acesta este următorul : jertfa de jertfă și curată este aceea care dizolvă păcatul din oameni. De aceea Dumnezeu nu vrea jertfa de animal, ci vrea jertfa omului. El vrea să se jertfească, și anume ca prin jertfire să se anuleze ca ființă ruinată prin păcat. „Nu jertfa de animale e potrivită cu jertfa de Dumnezeu și cu motivul pentru care se aduce, ci jertfa de oameni. Căci jertfa omenească, deși își ajunge punctul culminant în vîrsarea sîngelui, totuși ne face să gîndim că nu sîngele în sine este pretindec Dumnezeu, ci suferința și auto-anularea completă a lui ca ființă spirituală, manifestată prin moarte. Dacă sîngele ar cîștiga bunăvoința lui Dumnezeu, nu e de înțeles de ce ar preda jertfa omenească, celui de animal. Dacă sîngele în sine ar deschide spre Dumnezeu, ar fi neîntemeiată afirmarea Scripturii că

jertfă și-a ajuns realizarea abia în jertfa unei ființe spirituale, adică a lui Iisus Hristos"¹.

Jertfa lui Iisus Hristos este o jertfă așa cum o vrea Dumnezeu: jertfă de om, curată și deplină, care face de prisos toate jertfele de nimale. Prin acceptarea suferinței și a morții ca jertfă pentru neam omenesc căzut în păcat, Iisus Hristos aduce — ca Dumnezeu-om — o jertfă pură, imensă și de valoare universală, capabilă să topească în adâncime și în totalitate fondul de păcat și de înclinare păcătoasă din întreaga omenire. În același timp om și Dumnezeu, Iisus Hristos este subiectul capabil de o suferință universal-substitutivă. „Jertfa lui Iisus Hristos este plenitudinea jertfei nu numai că ea este în stare să topească tot fondul de păcat din natura omenească, ci și pentru că ea este capabilă să obțină iertarea de la Dumnezeu pentru toți oamenii, fără ca Aceasta să mai ceară fiecăruia o suferință echivalentă pentru păcatul din el”².

Slujirea arhierească a lui Iisus Hristos satisface întru totul ideea de jertfă. Prin săvârșirea păcatului, credinciosul opune voinței lui Dumnezeu principiul egoismului. Astfel, păcatul este hipertrofierea egocentrică a eului. Egocentrismul sau pornirea egoistă îl închide pe păcătos în sine, îi închide orizontul către Dumnezeu, îl așează la periferia existenței. În consecință, păcătosul iese din starea firească în raport cu Dumnezeu, și alunecă pe panta vieții neadevărate.

De aceea, pentru ca să scape de starea aceasta și să revină la viața adevărată, este nevoie ca păcătosul să reprime și să anuleze tot egocentrismul din firea sa prin supunere necondiționată față de voința lui Dumnezeu. Or, acest lucru este posibil numai prin auto-infrângere ca reprimare a egoismului, prin suferință ca mijloc de reducere a egoismului care subțiază zidurile egoismului, prin jertfă ca auto-limitare a eului, ca ieșire a eului din egoitatea sa izolantă, ca depășire a egoismului, ca deschidere spre Dumnezeu și ca punere a eului la dreptăți poziția lui Dumnezeu.

Numai în felul acesta se restabilește raportul normal dintre Creator și păcătos. Căci pentru a scăpa de moartea pricinuită de păcat, trebuie șters păcatul. Or, ștergerea păcatului se face prin jertfa de bucurie. Cu alte cuvinte, legătura cu Dumnezeu nu se poate întemeia fără jertfă, căci „fără vărsare de sânge nu se dă iertare” (Evrei 9, 22).

De aceea, jertfa — ca una ce are calitatea de cale spre comuniune, spre Dumnezeu — constituie ideea fundamentală în toate religiunile. Credința în puterea jertfei, care împacă divinitatea prin sângelui celui ce se jertfește, este universală, adică prezentă în toate timpurile și în toate locurile. Ea se concretizează în faptul că în cultul religios al tuturor popoarelor se practică felurite jertfe singeroase, prin ca-

¹ Prot. dr. Dumitru Stăniloae, *Iisus Hristos sau restaurarea omului*, Sibiu 1978, p. 233.

² Idem, *o. c.*, p. 239.

se urmărește împăcarea cu divinitatea și cîștigarea mîntuirii prin vîrsarea de sînge. Astfel, Sf. Apostol Pavel zice: „După Lege, aproape toate se curătesc cu sînge, și fără vîrsare de sînge nu se dă iertare” (Evrei 9, 22).

Eusebiu al Cezareei scrie că de la începutul lumii patriarhii neamului omenesc — fiind luminați de Dumnezeu — au cunoscut că este necesar un preț față de Acela, care le-a dat viață și suflet, și anume este nevoie de o jertfă mare pentru curățirea păcatelor lor celor multe. Dar pentru că ei nu aveau nimic mai bun și mai prețios de adus lui Dumnezeu decît sufletele lor, ei aduceau ca jertfă — în locul acestuia — viața animalelor (Dem evang. I, 10, Migne, P. G. 22, col. 84 D).

La iudeiuciderea animalului de jertfă simbolizează părăsirea principiului egoist. Numai prin anularea acestui principiu egoist de viață se poate naște — din viața cea veche — o viață nouă, plăcută lui Dumnezeu. Ideea această stă la baza jertfei din legea veche. Deși cel ce aduce jertfa nu este totodată și jertfă, totuși prin intenția cu care o aduce se identifică cu jertfa. Această identificare este adusă la expresie vizibilă prin punerea mîinilor asupra animalului de jertfă (pentru a-i transmite păcatele). Lucrarea aceasta are numai un caracter simbolic: ea înseamnă supunerea necondiționată a celui ce aduce jertfa față de voia lui Dumnezeu, căruia îi aduce jertfa. Dar credinciosul rămîne mai departe împovărat de păcat. Astfel, întreg cultul de sacrificii din Testamentul Vechi nu curăță de fapt de păcate, nu aduce împăcarea credinciosului cu Dumnezeu, ci este numai o acțiune simbolică, care prefigurează jertfa cea adevărată și pe Arhiereul cel adevărat.

Realizînd deplin ideea de sacrificiu, Iisus Hristos vine în lume în chip de rob smerit. Lucrarea Sa de mîntuire a lumii culminează în moartea sa pe cruce. Pe cruce El se aduce pe Sine însuși jertfă lui Dumnezeu pentru păcatele lumii și prin acest sacrificiu săvîrșește împăcarea între Dumnezeu și credincioși și scăparea lor de sub osîndirea veșnică. De unde rezultă că moartea pe cruce a lui Iisus Hristos are prin excelență caracterul unui sacrificiu în cel mai deplin înțeles al cuvîntului.

Caracterul de jertfă al morții lui Iisus Hristos îl exprimă în mod clasic profetul Isaia spunînd despre Mesia: „El a luat asupra-și durerile noastre și cu suferințele noastre s-a împovărat... El fusese străpuns pentru păcatele noastre și zdrobit pentru fărădelegile noastre. El a fost pedepsit pentru mîntuirea noastră și prin rănilor lui noi toți ne-am vindecat... Domnul a făcut să cadă asupra lui fărădelegile noastre ale tuturor... ca un miel spre junghiere s-a adus, ca o oaie fără de glas înaintea celor ce o tund, așa nu și-a deschis gura sa... s-a luat de pe pămînt viața sa! Pentru fărădelegile poporului meu a fost adus spre moarte... și-a dat viața ca jertfă pentru păcat... și-a dat sufletul său spre moarte... a purtat fărădelegile multora și pentru cei păcătoși și-a dat viața” (Isaia 53, 4—8, 10, 12).

Confirmînd spusele lui Isaia, Mintuitorul zice: „Eu, în mijlocul vostru, sînt ca unul ce slujeşte” (Luca 22, 27; „Fiul Omului n-a venit să I se slujească, ci să slujească El şi să-şi dea viaţa răscumpărare pentru mulţi” (Matei 20, 28; vezi şi Marcu 10, 45); „Eu sînt Păstorul cel bun. Păstorul cel bun îşi pune viaţa pentru oile Sale” (Ioan 10, 11). „Iar piinea pe care Eu o voi da pentru viaţa lumii este trupul Meu” (Ioan 6, 51).

Din aceste mărturii ale lui Iisus Hristos, rezultă următoarele trei însuşiri ale morţii Sale pe cruce: a) jertfirea de bună voie (Ioan 10, 18; 18, 4); b) dăruirea vieţii Sale pentru mulţi şi în locul multora (Matei 26, 28; Marcu 22, 19); c) prin această jertfă întreaga omenire a fost răscumpărată. Sf. Ioan Botezătorul arată toate momentele cuprinse în jertfa morţii Mintuitorului, prin cuvintele: „Iată Mielul lui Dumnezeu, Cel ce ridică păcatul lumii” (Ioan 1, 29).

Sf. Apostol Pavel spune că „Hristos a murit pentru păcatele noastre” (I Corinteni 15, 3); „Hristos ne-a iubit pe noi şi s-a dat pe Sine pentru noi, prin os şi jertfă lui Dumnezeu, întru miros cu bună mireasmă” (Efeseni 5, 2); „... Hristos Iisus, pe care Dumnezeu L-a rinduit (jertfă de) ispăşire, prin credinţa în singele Lui, ca să-şi arate dreptatea Sa, pentru iertarea păcatelor celor mai înainte făcute” (Romani 3, 24—25); „... Iisus, Domnul nostru, care s-a dat pentru păcatele noastre şi a înviat pentru îndreptarea noastră” (Romani 4, 24—25); „Hristos... a fost adus odată jertfă, ca să ridice păcatele multora” (Evrei 9, 28).

Sf. Apostol Petru vorbeşte despre „stropirea cu singele lui Iisus Hristos” (I Petru 1, 2), despre răscumpărarea „cu scumpul singe al lui Hristos, ca al unui miel nevinovat şi neprihănit” (I Petru 1, 19).

Învăţătura despre caracterul de jertfă al morţii lui Iisus Hristos pe cruce, este unanim şi ferm susţinută de către Sf. Părinţi şi scriitorii bisericeşti.

În Epistola sa, Barnaba spune că Iisus Hristos şi-a dat trupul Său la moarte, pentru ca noi — prin stropirea cu singele Lui — să căpătăm iertarea păcatelor şi să ne sfinţim³.

Sf. Clement Romanul afirmă că singele lui Iisus Hristos este foarte preţios înaintea lui Dumnezeu. El s-a vărsat pentru mîntuirea noastră şi a întregii lumi. Toţi care cred în singele lui Iisus Hristos se mîntuiesc⁴.

Sf. Ignatie al Antiohiei scrie că Iisus Hristos a murit pentru noi, iar noi crezînd moartea Lui, scăpăm de moarte⁵.

Foarte frumos se exprimă Epistola către Diognet, în care se spune că Dumnezeu „L-a dat pe propriul Său Fiu preţ de răscumpărare, pe Cel sfînt pentru cei fărădelege, pe Cel fără de răutate pentru cei răi,

³ P. G. 2, col. 733—734.

⁴ Epistola către Corinteni XLIX, 6, P. G. 1, col. 309 B.

⁵ Epistola către Traliani, 2, 1, P. G. 5, col 676 C.

pe Cel drept pentru cei nedrepti, pe Cel nestricacios pentru cei stricaciosi, pe Cel fara de moarte pentru cei muritori; caci ce altceva ar fi putut acoperi pacatele noastre decit dreptatea Aceluia? Noi, cei care ne radelege si fara frica Domnului, in cine ar fi fost posibil sa ne inleptam decit numai in Fiul lui Dumnezeu? O, ce schimbare dulce... sa se ascunda pacatul multora intr-un drept, iar dreptatea unuia sa se drepte pe multi pacatosi" ⁶ !

Dupa Sf. Justin Martirul si Filozoful, singele lui Iisus Hristos scada de moarte pe cei credinciosi ⁷. Precum singele mielului pascal i-a rapat pe iudei in Egipt de la pieire, tot asa singele lui Iisus Hristos rapa de la moarte pe cei credinciosi. Mielul nostru pascal este Iisus Hristos ⁸. Singele lui Iisus Hristos are puterea de a spala pacatele, el fiind scaldatoarea mintuirii noastre ⁹. Iisus Hristos este sacrificiul cel devărat, care s-a adus pentru oameni ¹⁰.

Sf. Irineu spune ca Iisus Hristos a vindecat neascultarea de linga Adam din paradisi prin ascultarea Sa de pe lemnul crucii ¹¹. El si-a dat sufletul Sau pentru sufletul nostru si trupul Sau pentru trupul nostru; prin varsarea singelui Sau, El ne-a mintuit ¹². Prin patimile Sale, a nimicit moartea ¹³.

Clement Alexandrinul il numeste pe Iisus Hristos mijlocitor ¹⁴ in fata Domnului si oameni, intemeietor al unei legaturi noi, aducator de pace si mintuitor, izvorul cel datator de viata si aducator de pace, care se revarsa peste intreaga fata a pamintului ¹⁵.

Dupa Origen, Iisus Hristos s-a facut mielul care s-a adus pe Sine in sacrificiu lui Dumnezeu pentru impacarea intregii lumi si a facut sa ineteze sacrificiile, caci sacrificiul acesta a fost suficient pentru mintuirea lumii intregi ¹⁶. Iisus Hristos singur a fost in stare sa poarte pe cruce cu puterea Sa cea mare — sarcina pacatelor noastre, sa sufere pe neapasa pentru nedreptatile tuturor ¹⁷.

Sf. Atanasie cel Mare arata ca prin moartea Sa pe cruce Iisus Hristos a rascumparat intreaga omenire ¹⁸. El a luat moartea de la oameni si s-o invinga in trupul Sau ¹⁹.

⁶ Epistola către Diognet, IX, P. G. 2, col. 1180 C sq.

⁷ Dialogul cu Iudeul Trifon, III, P. G. 6, col. 732 D sq.

⁸ Ibidem, 6, col. 732 C.

⁹ Ibidem, 13, col. 501 A.

¹⁰ Dialogul... III, P. G. 6, col. 732 C.

¹¹ Adversus haereses V, 16, 3, P. G. 7, col. 1168 B.

¹² Ibidem V, 1, 1, col. 1122 C.

¹³ Ibidem, V, 2, 1, col. 1124 B.

¹⁴ Pedagogul, III, 1, P. G. 6, col. 557 A.

¹⁵ Indemn la martiriu X, P. G. 8, col. 227 B.

¹⁶ Comentariu la Numeri XXIV, 1, P. G. 12, col. 557 A B.

¹⁷ Comentariu la Ioan XXVIII, P. G. 14, col. 721 B.

¹⁸ Contra Arianistilor II, 13, 14 P. G. 26, col. 173 A sq.

¹⁹ Cuvint despre intruparea Logosului, 22, P. G. 25, col 173 A.

hiril al Ierusalimului învață că Iisus Hristos și-a vărsat scum-
 sînge pentru noi și ne-a scăpat de păcat²⁰; că El a murit pe
 răscălat cu păcatele întregii lumi; întreaga lume este răscumpă-
 Iisus Hristos, care s-a dat pe Sine preț de răscumpărare²¹.
 ele Său de pe cruce, El a împăcat cele din cer și cele de pe

itul Augustin arată că prin sacrificiul morții lui Iisus Hristos
 icatele noastre noi ne-am putut împăca cu Dumnezeu²³. În
 răscumpărare prețul dat pentru noi este singele lui Iisus Hris-
 a moartea Sa, Iisus Hristos a adus cel mai adevărat sacrificiu,
 a nimicit zăpăsul morții și a răscumpărat pe cei păcătoși²⁵.
 asile cel Mare învață că Iisus Hristos a pățimit în trup pen-
 că numai El a fost în stare să aducă împăcarea lui Dumne-
 u noi toți, că singele lui Iisus Hristos prețuiește mai mult de-
 menii la un loc și acest sfînt și prețios sînge a fost vărsat pen-
 i²⁷.

rigorie de Nisa spune că Iisus Hristos s-a dat pe Sine preț de
 rare, pentru ca să ne scape pe noi de la moarte și prin în-
 a desfințat legăturile morții; El a luat suferințele păcatelor
 supra Sa și S-a făcut pentru noi blestem și păcat. Dumnezeu
 n lume în trup pentru ca diavolul, după modelul peștilor ne-
 izuind după natura omenească a lui Iisus Hristos, să se prin-
 sta ca într-o undiță²⁸.

an Damaschinul subliniază că Iisus Hristos, fiind fără de pă-
 asupra Sa păcatele lumii, moare luînd asupra Sa moartea pen-
 se aduce pe Sine jertfă pentru noi Tatălui, pentru că față de
 m păcătuit noi, și Acesta trebuie să primească prețul
 părare pentru noi, ca să fim noi astfel eliberați de condam-

are, Arhiereul Iisus Hristos este superior celui al Testamen-
 hi și preoției acestuia, din două motive: 1. Jertfă lui Iisus
 ste jertfa unui Dumnezeu-om, pe cînd a aceluia este de ani-
 legătura între preot și jertfă este atît de strînsă încît jertfa
 i jertfitorul. Cu alte cuvinte, Arhiereul Iisus Hristos se adu-
 Sine însuși jertfă. În felul acesta, El realizează deplina iden-
 e Arhiereu și Jertfă, realizează jertfa în cel mai deplin înțeles al

cheza mistagogică II, 5, P. G. 33, col. 1081 A.

cheza XIII, 2, P. G. 33, col. 773 A.

em 3, col. 773 B.

iridion 41, 13, P. L. 40, col. 253.

Trinitate XIII, 15, n. 19, P. L. 42, col. 1029.

em n. 17 col. 899.

tra lui Eunomius IV, P. G. 29, col. 704 C.

lie la psalm XLVIII, 3, P. G. 29, col. 437.

tra Eunom. V, P. G., '45, col. 680 A sq.

ore credința ortodoxă, III, 27, P. G. 94, col. 1096 C sq.

cuvîntului, realizează jertfa desăvîrșită, care dizolvă păcatul din credincioși ³⁰.

Prin și în Iisus Hristos, cîștigăm iertarea păcatelor. El Cel fără de păcat, desființează păcatul prin sacrificiul Său (Cf. Evrei 9, 26), sfințește poporul cu sîngele Său (Cf. Evrei 13, 12). Căci El este un sacrificiu bine primit și plăcut lui Dumnezeu (Cf. Evrei 9, 23). Fiind sacrificiu deplin (cf. Evrei 9, 23), care curăță pe toți (Evrei 10, 9), acest sacrificiu se aduce odată pentru totdeauna de către Iisus Hristos prin patimile și moartea Sa pe cruce, care ne scapă de moarte și de frica morții. Sacrificiul acesta ne mîntuiește pe toți (Evrei 5, 9) și ne face deplini, spre a ne putea apropia de Dumnezeu (Cf. Evrei 7, 19). După învierea Sa, Iisus Hristos „a străbătut cerurile” (Evrei 4, 14) și șade de-a dreapta tronului lui Dumnezeu (Cf. Evrei 12, 2 și 1, 13). Ca veșnicul nostru mijlocitor la Tatăl, El ne pregătește acolo o stare statornică și fericită (cf. Evrei 10, 34), pe care o avem ca pe o „ancoră a sufletului, neclintită și tare” (Evrei 6, 19). Prin El cei chemați primesc făgăduința moștenirii veșnice (Evrei 9, 15), ajung la fericirea veșnică cîștigată de El (Cf. Evrei 2, 35).

Jertfa lui Iisus Hristos este și plinirea dreptății divine. Căci această jertfă aduce satisfacție dreptății lui Dumnezeu. Dreptatea divină implică grija pentru păstrarea ordinei morale prin legea fundamentală a răsplătirii binelui prin bine și a pedepsirii răului prin rău. Căci Dumnezeu este supremul conservator al ordinei morale.

În lucrarea de mîntuire a neamului omenesc prin jertfa lui Iisus, ca suferință, ispășitoare substitutivă, Dumnezeu urmărește conservarea ordinei morale. Or, păcatul a frînt raportul omului de comuniune cu Dumnezeu. Ca să putem reface acest raport, trebuie să dobîndim iertarea Lui. Dar capacitatea noastră de a ne însuși iertarea Lui se ivește numai deodată cu capacitatea de a suporta pedeapsa ca ispășire, care ne duce spre El. De unde rezultă că prin pretinderea ispășirii pentru păcat, Dumnezeu urmărește adevărata refacere și mîntuire a credinciosului pe care o vrea iubirea Lui. Deci, tocmai iubirea lui Dumnezeu, care îl vrea pe credincios în comuniune cu El, impune suferința și jertfa.

În felul acesta, dreptatea nu mai este opusă iubirii: ea este numai o modalitate de a lucra a iubirii divine. Înțeleasă în sensul mai larg de voire a binelui real pentru alții, iubirea cuprinde și dreptatea ca metodă de refacere adevărată a lor ³¹.

Dar numai un om neatins de păcat putea aduce o jertfă curată: (suferință suportată în deplină curătenie), prin care să dea satisfacție lui Dumnezeu pentru fărădelegea tuturor „Iisus, fiind un om curat, dar în același timp mai mult decît toți oamenii și chiar decît ipostasul supraomenesc purtător al răului, a fost în stare să aducă o

³⁰ D. Stăniloae, o. c., p. 232 sq.

³¹ Idem, o. c., p. 234 sq.

jertfă ispășitoare pentru restabilirea majestății divine fiindcă nici un om nu este în stare să ispășească pentru păcatul său, mintuirea nu se putea obține decât printr-o jertfă substitutivă a unui om curat și capabil de o suferință echivalentă cu păcatul întregii omeniri, care este în același timp supraomnesc de mare. Iisus împlinea condițiile unei astfel de ființe³².

În legătură cu caracterul de suferință substitutivă al jertfei lui Iisus Hristos, Mielul care poartă păcatele lumii, se pune întrebarea: Cum a putut suferi El în locul altora? Cum a putut substitui suferința Lui, suferința altora? Luând asupra Sa păcatul omenesc, Iisus Hristos vine mai aproape de noi decât cel mai bun frate și decât cea mai iubitoare mamă. Această apropiere de noi în supremă intimitate, este un act *voluntar* al Dumnezeu-Omului, prin care El devine Mielul lui Dumnezeu, care poartă păcatele lumii. Acest act de asumare a păcatelor noastre este de nepătruns pentru mintea noastră. „Nepăcătos și totuși purtând păcatele întregii lumi, aceasta este marea anti-nomie, marea taină a solidarității lui Iisus cu noi³³.

Prin însuși faptul că s-a făcut om, Fiul lui Dumnezeu a acceptat răspunderea pentru păcatele semenilor Săi, a acceptat solidaritatea cu destinul neamului omenesc căzut în păcat. Deci, legătura adâncă dintre Iisus Hristos și oameni ne arată posibilitatea unei asumări a răspunderii pentru păcatele semenilor Săi.

Dar cum a luat Iisus Hristos asupra Sa *toată* răspunderea pentru păcatele semenilor Săi, încât aceștia să fie eliberați de vină pe temeiul jertfei Lui? „Iisus Hristos, legat de toți oamenii prin iubirea nemărginită a dumnezeirii Sale, și-a putut asuma răspunderea pentru întreaga vină a tuturor”. Căci „avînd o iubire nelimitată față de orice om, creează o apropiere maximă între natura omenească ipostasiată în Sine și între cea ipostasiată în toate subiectele omenești. Iubirea Lui este magnetul care atrage asupra Sa tot ce a rezultat ca vină din păcatul manifestat prin toate subiectele omenești”. În consecință, El vibrează de răspunderea îndurerată pentru păcatul tuturor. Căci se coboară de fapt mai adînc decât oricine în intimitatea semenilor Săi, luînd asupra-Și povara lor. În felul acesta Iisus ia asupra Sa „răspunderea supraomenească pentru tot păcatul din omenire, mai mare în vina lui decât pîterile ei de suportare”³⁴.

Astfel, prin jertfa pe cruce a lui Iisus Hristos, majestatea divină și ordinea morală își primesc satisfacția osîndind păcatul printr-o suferință echivalentă. Întrucît păcatul atrage după sine moartea, luînd păcatul tuturor asupra Sa, Iisus Hristos a trebuit să ia asupra-Și moartea tuturor. Ca să-și atingă gradul suprem, suferința lui Iisus Hristos, ca satisfacție obiectivă a dreptății dumnezeiești, a trebuit să

³² Idem, o. c., p. 260.

³³ Idem, o. c., p. 262.

³⁴ Idem, o. c., p. 272.

meargă pînă la moarte, pe care El a suportat-o deplin, trăind moartea în toată vastitatea și adîncimea ei. Astfel, prin moartea lui Iisus Hristos, Dumnezeu osîndește păcatul tuturor. „Moartea Lui a fost o jertfă deplină ca un cult adus lui Dumnezeu”³⁵.

De ce a trebuit Iisus Hristos să suporte tocmai moartea pe cruce și nu o altfel de moarte? Pe baza unor indicații din Sf. Scriptură, Sf. Părinți și scriitori bisericești au încercat să dea un răspuns la această întrebare. Ei socotesc că dacă Iisus Hristos a luat asupra Sa blestemul nostru, a trebuit să sufere o moarte a blestemului, care este tocmai moartea pe cruce” „pentru că scris este: blestemat este tot cel spînzurat pe lemn” (Gal. 3, 13). Pe de altă parte, pe cruce era posibil să moară cu mîinile întinse și în felul acesta să simbolizeze dragostea atotcuprinzătoare a lui Dumnezeu, care îi cheamă pe toți la mîntuire.

Prin întinderea mîinilor Sale pe cruce — zice Lactanțiu — Mîntuitorul a arătat că de la răsăritul și pînă la apusul soarelui, un popor mare din toate limbile și din toate neamurile se va aduna și va veni sub scutul aripilor Sale³⁶.

Sf. Atanasie cel Mare arată că Iisus Hristos a murit pe cruce, pentru că altfel de moarte nu ne-ar fi fost de folos. Căci dacă El a venit în lume ca să poarte blestemul nostru, cum s-ar fi făcut El în alt chip blestem, dacă n-ar fi luat asupra Sa moartea, care s-a ivit prin blestem. Dar această moarte este moartea pe cruce, pentru că stă și scris: „blestemat este cel spînzurat pe lemn” (Galateni 3, 13). Apoi, dacă moartea lui Iisus Hristos este prețul de răscumpărare pentru toți, cum ar fi putut El să ne cheme la Sine, dacă n-ar fi fost răstignit pe cruce. Căci numai pe cruce se moare cu brațele întinse. De aceea, trebuia ca Iisus Hristos să moară pe cruce și să-și întindă mîinile pe ea, pentru ca să atragă la Sine cu una pe poporul cel vechi, iar cu cealaltă pe păgîni și să împreune ambele părți cu Sine”³⁷.

Sacrificiul morții pe cruce a lui Iisus Hristos împlinește toate condițiile răscumpărării noastre. Căci moartea suportată de El este plină deplină a dreptății divine. Prin singele Său, Iisus Hristos achită — în locul omenirii căzute — toată datoria morală a acesteia și împacă în chip deplin dreptatea divină vătămată prin păcat. Tot ceea ce trebuia suferit și împlinit pentru împăcarea omenirii cu Dumnezeu și pentru dobîndirea iertării păcatelor, a împlinit și suferit Iisus Hristos în locul omenirii, care era dator să sufere și să îplinească.

În primul rînd, Iisus Hristos suferă și moare pe cruce în conformitate cu voința Tatălui, care consimte la jertfa Fiului Său. Acest lucru se desprinde clar din Sf. Scriptură, care spune răspicat: „Dumnezeu... pe însuși Fiul Său nu L-a cruțat, ci L-a dat morții, pentru

³⁵ Idem, o. c., p. 304.

³⁶ De divinis institutionibus IV, 26, P. L. 6, col. 530 A.

³⁷ Despre întruparea Logosului, 25, P. 6, 25, col. 140 D sq.

noi toți" (Romani 8, 31-32), „L-a rînduit jertfă de ispășire, prin credința în sîngele Lui, ca să-și arate dreptatea Sa, pentru iertarea păcatelor celor mai înainte făcute, întru îngăduința Lui Dumnezeu —, ca să-și arate dreptatea Sa, în vremea de acum" (Romani 3, 25-26). „Căci în El a binevoit (Dumnezeu) să sălășluiască toată plinirea, și printr-însul toate cu Sine să le împace, fie cele de pe pămînt, fie cele din ceruri, făcînd pace prin El, prin sîngele crucii Sale" (Coloseni 1, 19-20).

Astfel, întreaga viață pămîntească a Mîntuitorului este o împlinire a voinței Tatălui Său. Însuși Mîntuitorul mărturisește: „M-am coborît din cer, nu ca să fac voia Mea ci voia Celui ce M-a trimis pe Mine" (Ioan 6, 38) și: „Mîncarea Mea este să fac voia Celui ce M-a trimis pe Mine și să săvîrșesc lucrul Lui" (Ioan 4, 34).

În al doilea rînd, Iisus Hristos este nevinovat și liber de orice păcat. De aceea, Sf. Scriptură zice: Dumnezeu „pe El, care n-a cunoscut păcatul, L-a făcut pentru noi păcat, ca să dobîndim, întru El, dreptatea lui Dumnezeu" (II Corinteni 5, 21); „Hristos ne-a răscurm-părat din blestemul legii, făcîndu-se pentru noi blestem" (Galateni 3, 13); El este „Arhiereu... sfînt, fără răutate, fără de pată" (Evrei 7, 26); „Hristos a suferit odată moartea pentru păcate, El cel drept pentru cei nedrepți, ca să ne aducă pe noi la Dumnezeu" (I Petru 3, 18).

În al treilea rînd, Iisus Hristos suferă de bună voie moartea pe cruce. El însuși mărturisește această suportare voluntară a morții pe cruce: „Pentru aceasta mă iubește Tatăl, fiindcă Eu îmi pun viața Mea. Nimeni n-o ia de la Mine, ci Eu de la Mine însumi o pun" (Ioan 10, 17-18). Iar Sf. Apostol Pavel spune: „Hristos ne-a iubit pe noi și s-a dat pe Sine pentru noi, prinos și jertfă lui Dumnezeu" (Efeseni 5, 2); „Hristos a iubit Biserica și s-a dat pe Sine pentru ea" (Efeseni 5, 25).

În al patrulea rînd, Iisus Hristos poate substitui omenirea în fața lui Dumnezeu, fiindcă El este — în una și aceeași persoană — nu numai Dumnezeu adevărat, ci și om adevărat.

În fine, patimile și moartea pe cruce a lui Iisus Hristos nu sînt numai suficiente pentru achitarea deplină a datoriei noastre morale, ci ele sînt și *prisositoare*. Pentru că El, ca Dumnezeu-om, aduce satisfacție dreptății lui Dumnezeu prin păcatul omului, iar omul ca ființă mărginită nu poate fi socotit ca pricinuitorul unei vătămări infinite.

Or, Iisus Hristos în toată viața Sa pămîntească împlinește cu desăvîrșire voința Tatălui Său, iar în suferințele și moartea Sa pe cruce, ascultarea, smerenia și supunerea Sa față de Tatăl ating culmea. Ca Dumnezeu și om, Iisus Hristos îndură pe deplin pentru noi toate suferințele și moartea datorată de noi pentru păcatele noastre și astfel sacrificiul Său nu este numai deplin satisfăcător, ci și prisositor.

Ideea aceasta este exprimată de Sf. Apostol Pavel în chipul ur-

mător: „Dar nu este cu greșeala cum este cu harul, căci dacă prin greșeala unuia cei mulți au murit, cu mult mai mult harul lui Dumnezeu și darul Lui au prisosit asupra celor mulți, prin harul unui singur om, Iisus Hristos. Și ce aduce darul nu seamănă cu ce a adus acel unul care a păcătuit; căci judecata dintr-unul duce la osîndire, iar harul, din multe greșeli, duce la îndreptare. Căci, dacă prin greșeala unuia moartea a împărătit printr-unul, cu mult mai mult cei ce primesc *prisosi* harului și a darului dreptății vor împărăți în viață prin unul Iisus Hristos” (Romani 5, 15, 17; vezi și v. 20).

Sf. Chiril al Ierusalimului exprimă ideea că n-a fost atît de mare nedreptatea păcatului, pe cît de mare a fost dreptatea Aceluia care a murit pentru noi. Noi nu păcătuisem atît de mult, cîtă dreptate a săvîrșit Acela, care și-a pus viața pentru noi, ca s-o ia din nou cînd ar voi.³⁸

Sf. Ioan Gură de Aur subliniază că prin moartea Sa pe cruce cu mult mai mult ne-a ajutat nouă Iisus Hristos decît ne-a stricat Adam. „Cu mult mai mult decît datoram noi a plătit Iisus Hristos, și anume cu atît mai mult, cu cît marea cea nemărginită întrece o singură picătură mică”³⁹.

Valoarea jertfei de pe cruce a lui Iisus Hristos este imensă și universală. Sacrificiul adus de Iisus Hristos pe cruce pentru noi are o putere universal substitutivă, poartă caracterul universalității. Aceasta însemnează că puterea și eficacitatea acestui sacrificiu se extind asupra *tuturor* oamenilor, asupra *tuturor* păcatelor și asupra *tuturor* timpurilor. Jertfa Mîntuitorului este efectivă și una singură pentru toată omenirea.

Acest adevăr se desprinde din înseși cuvintele Mîntuitorului: „Căci Dumnezeu așa a iubit lumea, încît pe Fiul Său Cel Unul-Născut L-a dat, ca oricine crede în El să nu piară, ci să aibă viață veșnică” (Ioan 3, 16). Pe de altă parte, Sf. Apostoli îl numesc pe Iisus Hristos „Mîntuitorul nostru, care voiește ca toți oamenii să se mîntuiască și la cunoștința adevărului să vină” (I Tim. 2, 3-4); vezi și Romani 3, 29). De asemenea, spun că „El este jertfa de ispășire pentru păcatele... lumii întregi” (I Ioan 2, 2), că „El a murit pentru toți” (II Corinteni 5, 14; cf. și Romani 5, 18, Coloseni 1, 20, Efeseni 1, 10).

Sf. Clement Romanul mărturisește că sîngele lui Iisus Hristos a adus lumii *întregi* harul întoarcerii⁴⁰

Sf. Iustin Martirul și Filozoful afirmă că prin sîngele lui Iisus Hristos se mîntuiesc cei păcătoși din *toate* popoarele⁴¹ (Dialogul cu Iudeul Trifon).

³⁸ Cateheze XIII, 33, P. G. 33, col. 813 A.

³⁹ Omilia X la Epistola către romani 2, P. G. 60, col. 478.

⁴⁰ Epist. c. Corinteni 7, 4, P. G. 1, col. 224 A.

⁴¹ Dialogul... III, P. G. 6, col. 732 C.

Origen susține că Iisus Hristos a luat asupra Sa sarcina păcatelor tuturor ⁴².

Sf. Atanasie cel Mare opinează că Iisus Hristos a luat trup omenească pentru ca să poată fi deajuns morții pentru toți ⁴³.

Dacă întâlnim în Sf. Scriptură expresii ca acestea: „Fiul Omului... a venit... să-și dea viața răscumpărare pentru mulți” (Matei 20, 28), „Hristos... a fost adus odată jertfă, ca să ridice păcatele multor” (Evrei 9, 28), acestea trebuiesc înțelese ca „pars pro toto” (parte pentru întreg). Astfel, Sf. Ioan Gură de Aur arată: „Pentru ce mulți și nu toți... Domnul a murit pentru toți spre a-i mântui pe toți, această moarte corespunde perfect cu pierderea tuturor, dar n-a șters păcatele tuturor, pentru că ei înșiși n-au voit” ⁴⁴. De unde rezultă că dacă nu toți se mântuiesc, nu dumnezeiescul Har este pricina, ci voința celor care se opun chemării Harului divin.

Jertfa morții pe cruce a lui Iisus Hristos se extinde asupra tuturor păcatelor, și anume asupra păcatului strămoșesc: „precum prin neascultarea unui om s-au făcut păcătoși cei mulți, tot așa și prin ascultarea unuia se vor face dreți cei mulți” (Romani 5, 19), cât și asupra păcatelor personale: „s-a dat pe Sine pentru noi, ca să ne izbăvească de toată fărădelegea” (Tit 2, 14), „sîngele lui Iisus... ne curățește pe noi de orice păcat” (I Ioan 1, 7), asupra păcatelor trecute: „Dumnezeu L-a rînduit (jertfă de) ispășire... pentru iertarea păcatelor celor mai înainte făcute” (Romani 3, 25), cât și asupra celor viitoare (I Ioan 2, 9).

Sf. Ioan Gură de Aur spune că Iisus Hristos ne-a răscumpărat de păcatul strămoșesc și de toate celelalte păcate ⁴⁵. Sf. Ilarie de Pictaviu afirmă că Iisus Hristos ne-a mîntuit de toate păcatele ⁴⁶.

Sacrificiul morții lui Iisus Hristos este adus odată pentru totdeauna: „Căci printr-o singură jertfă adusă, a adus la veșnică desăvîșire pe cei ce se sfințesc” (Evrei 10, 14). Sf. Scriptură îl numește pe Iisus Hristos „preot veșnic”: „Tu ești preot în veac, după rînduiala lui Melchisedec” (Evrei 7, 21). El nu trebuie „să se aducă pe Sine însuși jertfă de mai multe ori... ci acum, la sfîrșitul veacurilor, s-a arătat odată, spre ștergerea păcatului, prin jertfa Sa” (Evrei 9, 25-26). Preoția lui Iisus Hristos este veșnică: „Iisus, prin aceea că rămîne în veac, are o preoție care nu mai trece la altul” (Evrei 7, 24). Ca atare, El mijlocește neconținut pentru noi: „Pentru aceasta, și poate să mîntuiască desăvîșit pe cei ce se apropie, printr-însul de Dumnezeu, căci pururea e ca să mijlocească pentru ei” (Evrei 7, 25).

Astfel, jertfa de pe cruce a lui Iisus Hristos se continuă pe pămînt și în cer. Aici, pe pămînt, se continuă în sacrificiul euharistic,

⁴² Coment. Ioan XXVIII, 14, P. G. 14, col. 720 B.

⁴³ Despre întruparea Logosului, P. G. 25, col. 112 A.

⁴⁴ Omilie la Epist. c. evrei P. G. 63, col. 129.

⁴⁵ Omilia X la Rom., 2, P. G. 60, col. 476.

⁴⁶ Coment. Psalm. 129, 9, P. L. 9, col. 723 A.

care este un sacrificiu real. În aceasta — prin preot — Iisus Hristos se sacrifică pe Sine spre însușirea personală de către credincioși a roadelor sacrificiului de pe Golgota. În cer, „Hristos... Care și este de-a dreapta lui Dumnezeu... se și roagă pentru noi” (Romani 8, 34; cf. și Evrei 7, 25; 9, 24; I Ioan 2, 1) și prin această mijlocire face bunurile crucii accesibile oamenilor. Care este mai îndeaproape natura acestei rugăciuni, nu putem preciza, întrucât Sf. Scriptură nu ne dă nici o indicație în această privință. În orice caz, intervenția aceasta a lui Iisus Hristos în cer nu este numai o simplă icoană a lucrării neconținute a Domnului pentru mântuirea noastră, sau a valorii permanente a operei Sale mântuitoare. După cum rezultă din expresiile respective ale Sf. Scripturi, ea este o rugăciune reală, asemenea rugăciunii de pe pământ a Domnului pentru noi.

Puterea sacrificiului morții lui Iisus Hristos se răsfrânge asupra întregului Univers.

Prin păcatul strămoșesc s-a ridicat un zid despărțitor între cer și pământ. Acest zid despărțitor este dărâmat de Iisus Hristos, care împacă Cerul cu pământul: „Căci în El a binevoit (Dumnezeu) să sălășluiască toată plinirea, și printr-Însul toate cu Sine să le împace, fie cele de pe pământ, fie cele din ceruri, făcând pace prin El, prin singele crucii Sale” (Coloseni 1, 19—20) „ca toate să fie cuprinse iarăși în Hristos, cele din ceruri și cele de pe pământ — toate întru El” (Efeseni 1, 10).

Trebuie să precizăm că puterea morții lui Iisus Hristos nu se extinde și asupra spiritelor rele. Căci, după cum învață Sf. Ioan Damaschinul, acestea s-au înrăit așa de mult, încât pentru ele căința și îndreptarea sînt imposibile. În consecință, ele nu mai pot fi refăcute și deci răscumpărate. Ca atare, ele sînt cu totul nedemne de îndurarea lui Dumnezeu.

În schimb, creația materială, care „a fost supusă deșertăciunii — nu de voia ei” (Romani 8, 20) și care „suspină și... are dureri pînă acum” (Romani 8, 21-22) și așteaptă izbăvirea „din robia stricăciunii” (ibidem), participă la răscumpărarea prin Iisus Hristos. De aceea, „noi așteptăm, potrivit făgăduinței Lui, ceruri noi și pământ nou” (II Petru 3, 13).

În baza celor arătate pînă aici, putem sublinia: După cum iconomia divină a operei de mîntuire a lumii este o taină, pe care n-o putem înțelege întru totul, tot așa nu putem pătrunde cu mintea noastră toate laturile slujirii arhieresti a lui Iisus Hristos. De aceea, nu putem înțelege și lămuri deplin nici locul acestei slujiri în planul iconomiei divine a mîntuirii. Cu toate acestea, putem afirma: Marele Arhieru Iisus Hristos este singurul „mijlocitor între Dumnezeu și oameni” (I Timotei 2, 5). El este „Marele Dumnezeu și Mîntuitorul nostru” (Tit 2, 13), a cărui misiune slujește asigurării fericite a destinului nostru veșnic.

Nefîntrecuta măreție a slujirii arhieresti a lui Iisus Hristos constă

În faptul că această slujire este mijlocire efectivă între credincioși și Dumnezeu, acțiune care împacă real pe aceștia cu Tatăl lor ceresc. Prin aceasta, Iisus Hristos este *adevăratul Mijlocitor*, care restabilește deplina comuniune a credincioșilor cu Dumnezeu prin crearea capacității credincioșilor pentru comuniunea deplină cu Dumnezeu. Iisus Hristos este mijlocitorul uniunii actuale între Dumnezeu și credincioși, este desăvârșitorul slujirii arhierești. Realizînd cu adevărat ideea preoției și a jertfei, Iisus Hristos realizează și legătura cea desăvârșită a comuniunii între Dumnezeu și credincioși.

Iisus Hristos ne arată viu că Arhiereul prin excelență este o persoană iubitoare și suferitoare, este suprema iubire și apropiere față de oameni. El a suportat moartea din iubire pentru oameni; din aceasta izvorăște duioșia iubitoare, care pătrunde înăuntrul sufletelor, pentru ca să le cîștige prin dragoste. De unde învățăm: Ca și Iisus Hristos, arhiereul își cîștigă autoritatea peste suflete și dreptul de a le conduce, prin jertfă și iubire! Arhiereul se remarcă prin capacitatea deosebită de iubire și de jertfă pentru semenii! Căci arhiereul în vas de lut, arhiereul numai om, are chemare să-L facă actual și văzut pe Arhiereul cel Mare: Iisus Hristos.

De aceea, arhieria înseamnă slujire. Arhieria nu poate fi separată de jertfă. Ea este mijlocire — prin intensificarea dragostei personale — între Dumnezeu și credincios. Arhieria este mijlocire prin dragoste, prin jertfă; este dragostea concretizată în intensitatea jertfei —, mijlocul permanent de apropiere și de eficiență asupra credincioșilor. *Arhieria este iubire pînă la jertfă!*

Scopul primordial al slujirii arhierești a lui Iisus Hristos este *mîntuirea* neamului omenesc căzut în păcat, împăcarea cu Dumnezeu a omenirii căzute. Totodată, Iisus Hristos a pătimit și a îndurat moartea pe cruce ca să confirme prin faptă adevărul învățaturii Sale, să pecetluiască cu sîngele Său Legea cea Nouă. El ne-a arătat prin aceasta că învățătura creștină este izvorită din dragoste și confirmată prin dragoste.

Tocmai de aceea moartea pe cruce a lui Iisus Hristos are și un scop prin excelență moral: prin slujirea Sa arhierească. El urmărește să dea adeptilor Săi un exemplu măreț de slujire, izvorită din iubirea Sa nemărginită și atotcuprinzătoare față de neamul omenesc căzut în păcat.

Slujirea arhierească a lui Iisus Hristos este imediată coborîre a dragostei lui Dumnezeu peste om. Ea realizează legătura cea mai intimă, raportul de dragoste desăvârșită între Dumnezeu și credincios. Prin această slujire, Iisus Hristos își deschide inima față de durerile și greutățile omenirii în așa măsură, încît *se identifică cu ele!* Ca atare, ea constituie cea mai mare înțelegere a semenilor. Este suferință pentru ei din iubire! Este iubirea suferitoare în cea mai deplină intensitate!

Prin moartea Sa pentru noi, Iisus Hristos exemplifică viu dorința

de a ajuta pe semen, de a se sacrifica pentru el, de a se dăruia total pentru mai-binele lui. Prin aceasta exemplifică cea mai înaltă faptă etică: identificarea cu semenul și dăruirea integrală pentru fericirea lui. Prin aceasta ne învață că *a sluji înseamnă în mod precis și concret a ieși din sine și a te face liber pentru altul*, gata să te dăruiești pentru el la maximum!

Sf. Scriptură ne spune despre Iisus Hristos că Dumnezeu „sculindu-L din morți și așezându-L de-a dreapta Sa, întru cele cerești, mai presus decît toată domnia și stăpînirea și puterea și diregătoria și decît tot numele ce se numește, nu numai în veacul acesta, ci și în cel viitor. Și toate le-a supus sub picioarele Lui” (Efeseni 1, 20-22; vezi și I Petru 3, 22). Astfel, „pe Iisus, îl vedem încununat cu slavă și cu cinste, din pricina morții pe care a suferit-o” (Evrei 2, 9). „Dumnezeu L-a preafălat și I-a dăruit Lui nume care este mai presus de orice nume: ca întru numele Lui tot genunchiul să se plece, al celor cerești, al celor pămîntesti și al celor dedesubt” (Filipeni 2, 9—10). Or, mărirea aceasta la care a fost ridicat Iisus Hristos după patima morții, nu este numai o consecință firească a uniunii ipostatice, ci este totodată și o *răsplată pozitivă* cîștigată de Mîntuitorul pe seama firii Sale omenești, fiindcă a săvîrșit voluntar opera de slujire arhierească, de mîntuire a lumii, a suportat moartea pe cruce, S-a dăruit pentru neamul omenesc.

De aici se desprinde concluzia că oricine dintre noi oamenii se înalță la cea mai mare cinste, face acest lucru nu printr-o autoritate magnifică exterioară, ci prin dăruire generoasă pentru mai-binele tuturor, prin slujire atotcuprinzătoare care întreține dinamismul lumii spre desăvîrșire, spre creștere neconetnită în spirit, prin biruința împotriva răului sub toate formele lui!

Jertfa lui Iisus Hristos ne cheamă la slujire față de altul. Prin această slujire, întrupăm în noi duhul de jertfă a lui Iisus Hristos, realizăm forma cea mai înaltă de existență umană, în care nici unul dintre noi nu trăiește pentru sine, ci trăiește pentru altul, pentru semenii săi de pretutindeni.

Slujirea arhierească a lui Iisus Hristos este adîncirea la maxima intensitate a iubirii și a răspunderii față de semen. Ea constituie nu numai cea mai înaltă faptă etică, ci în același timp și hotărîrea de a sta lîngă semen, de a împărtăși soarta lui. Ca atare, această slujire ne cheamă și pe noi la slujirea semenului din dragoste atotcuprinzătoare și din răspundere îndurerată pentru soarta lui!

În concluzie finală, slujirea arhierească a lui Iisus Hristos — prin adîncia ei semnificație umană — ne cheamă pe toți credincioșii — creștini și necreștini — la o tot mai conștientă și mai activă slujire a lumii de azi în conformitate cu nevoile și cu năzuințele sale — după pilda unică pe care ne-a dat-o El!

ORIGINEA BIZANTINĂ A MUZICII NOASTRE BISERICEȘTI

de: VASILE VĂRĂDEAN

Așa după cum se știe, scrierile evangheliștilor și unele epistole ale apostolilor, numeroase dovezi istorice, arheologice și paleografice, precum și vestigiile unor biserici, cimitire, obiecte de cult, nume de misionari și martiri etc. atestă existența, pe întreg teritoriul Daciei, a unei vieți creștine încă din primele secole ale creștinismului care, desigur, nu se putea lipsi de anumite practici ale cultului, însoțite de cîntări religioase.

Numeroase dovezi despre aceasta găsim în Sfînta Scriptură și aiurea. Astfel Sf. Apostol Pavel scrie creștinilor din Efes, în anul 61, învățîndu-i „să cînte psalmi și cîntări duhovnicești”. Tot astfel, Pliniu cel tînăr, guvernatorul Bitiniei, raportează împăratului Traian, în anul 103, că „creștinii nu au altă vină decît că se adună înainte de răsăritul soarelui și cîntă imne lui Hristos ca lui Dumnezeu”¹.

Deci, încă de la începutul erei noastre, creștinii se adunau și cîntau „psalmi și cîntări duhovnicești”, desigur în comun așa cum au cîntat și mai tîrziu. Cine erau însă acești creștini și ce fel de psalmi și imne cîntau ei? Erau primii creștini proveniți „din toate neamurile” și mai ales din închinătorii templului și ai sinagoagelor, care au adus cu ei în biserica primară, în curs de organizare, pe lîngă unele forme de cult, și cîntarea pe care erau obișnuiți s-o cînte înainte de a se creștina, psalmii evreiești și imnurile păgîne ale grecilor, cărora le adaptau texte schimbate, potrivit spiritului creștin. Astfel, în epoca apostolică, adică în epoca persecuțiilor, ca și în comunitățile creștine din epoca post-apostolică, precum și în epocile următoare, creștinii cîntau în comun — așa cum cîntau și evreii și grecii și chiar „barbarii” acelor vremuri —, la început sub formă responsorică și sub formă antifonică și apoi — începînd de pe la mijlocul secolului al IV-lea — numai sub formă antifonică, așa cum se cîntă și astăzi în bisericile noastre.

Scriind despre aceste prime manifestări de muzică creștină, Bernard Champigneulle, autorul unei „Histoire de la musique”, apărută

¹ I. Popescu-Pasărea, *Muzică bisericească*, studiu publicat în „Muzica românească”, Cartea Sindicatului artiștilor instrumentiști din România, scrisă de prof. P. Nițulescu, București, 1939, p. 597.

la Paris în anul 1942, spune: „Se poate afirma că melodiile creștine din primele veacuri păstrează oarecare urme din ritul ebraic. Astfel citirea psalmilor biblici: psalmodiile ca și cîntecele antifonice sau versete cîntate de un solist, alternînd cu răspunsurile mulțimii își au obîrșia în ceremonia ebraică. Comunitățile mănăstirești ale bisericilor orientale mai ales în Antiohia, Smirna și Egipt, întrețineau tradiția acestor coruri (cîntate în comun, la unison, n.n.), în vreme ce în bisericile occidentale iau naștere primele cîntece liturgice. Dar ca în toate țările stăpînite de cultura greco-romană, arta antică servea mai presus ca model”².

Desigur acești psalmi ebraici și aceste imnuri grecești pe care le cîntau creștinii primelor trei secole, ascunși în peșteri și catacombe, nu mai aveau strălucirea ceremonială dinainte, cînd se cîntau însoțite de dansuri și de instrumente muzicale. În schimb însă, cîntîndu-se în comun de întreaga comunitate — bărbați și femei, tineri și bătrîni — la unison, cu evlavie și ardoare, această muzică religioasă avea darul să-i solidarizeze, să-i înflăcăreze, să le mîngie sufletele, să-i încurajeze și să le întărească credința. Oricît de mari vor fi însă virtuțile acestei cîntări religioase din primele secole ale creștinismului, ea n-a putut să-și contureze un stil, în această perioadă de persecuție și de practicare a ei, în atîtea centre destul de îndepărtate unele de altele — și deci fără prea strînse legături între ele —, decît abia pe la începutul secolului al IV-lea, mai exact pînă la anul 313, cînd creștinismul a ieșit la lumina zilei, fiind recunoscut ca religie oficială a Imperiului Bizantin de către Constantin cel Mare. Incepînd cu această dată, muzica religioasă creștină a intrat într-o perioadă de progres, îmbogățindu-se prin noi imnuri doctrinare. Cum însă, pe vremea aceea nu existau reguli precise pentru cîntarea religioasă, toate aceste noi cîntări aveau un caracter arbitrar, dezvoltîndu-se „potrivit geniului muzical al fiecărui popor”³, așa încît creștinii din diferite localități ale Orientului: Ierusalim, Damasc, Milet, Antiohia, cîntau în mod deosebit unii de alții”⁴. Tuturor acestor localități le-a luat înaintea Bizanțul, care a devenit cel mai important centru cultural și religios al Orientului din acel timp. În acest centru s-au pus bazele unei noi muzici religioase creștine, care avea să se răspîndească pînă departe, la numeroase popoare, mai ales după ce doi dintre episcopii vremii, Atanasie și Vasile cel Mare, au contribuit cu importante inovații, precizîndu-i forma și îmbogățindu-i conținutul. Pornind de la psalmodia evreilor ca și de la imnurile păgîne ale grecilor, fără a le fi adus acestora modificări esențiale, ei au căutat să stabilească, întîi de toate un sistem de notare a muzicii bisericești, utilizînd unele semne caracteristice pentru fixarea intervalelor suitoare și coborîtoare ale sunetelor. Cum însă

² B. Champigneulle, *Istoria muzicii*, traducere de Virgil Gheorghiu, Ed. Contemporană, București, 1942, p. 9.

³ I. Popescu-Pasărea, o. c. p. 597.

⁴ *Ibidem*.

acest sistem de notare era destul de imprecis, cîntările bisericești nu se puteau fixa decît aproximativ, ceea ce a adus la denaturarea vechilor melodii bisericești, fiecare cîntăreț cîntîndu-le pe dibuite, modificîndu-le după preferințele și capriciile sale personale. Cîteva secole mai tîrziu, anume în secolul al VIII-lea, a apărut un alt mare reformator al muzicii bisericești bizantine, Sf. Ioan Damaschin (676—760), care a *unificat cîntarea bisericilor creștine orientale*. Marele său merit este, că el a redus vechile cîntări la un ciclu de opt tonalități — ehuri sau glasuri — bazate pe tonalități grecești, cuprinzîndu-le în *Octoihul* său, întrebuintat și astăzi în bisericile ortodoxe⁵. Tot el a introdus și un nou sistem de notație grafică, atît pentru fixarea melodiei cît și a ritmului, mult mai simplă și precisă decît vechile semne, aproximative și prea complicate. După Sf. Ioan Damaschin și după introducerea în Biserica Ortodoxă a sistemului său de notație, au urmat alți compozitori care au compus numeroase imnuri, irmoase, condacuri polilele etc. îmbogățind considerabil repertoriul muzicii bisericești.

Muzica religioasă cîntată de primii creștini deci nu este altceva decît o sinteză între vechii psalmi ebraici ai sinagogei și vechile imnuri elene, sinteză care în urma unei evoluții îndelungate, precum și a contribuției la dezvoltarea ei a unor personalități creștine de seamă, a ajuns, spre sfîrșitul primului mileniu și începutul celui de al doilea, să-și contureze o formă proprie. Această formă proprie nu este alta decît „forma” muzicii religioase bizantine, psaltice sau orientale; bizantină pentru că s-a dezvoltat în Bizanț, centru religios și cultural al Imperiului Bizantin și psaltică, pentru că, mai ales la început, textele ei erau textele psalmilor.

De fapt, acestor elemente caracteristice de bază ale muzicii religioase bizantine, mai tîrziu li s-au adăugat altele, datorită, pe de o parte influenței exercitate de muzica unor popoare vecine cu Bizanțul, iar pe de altă parte, *puternicei influențe a muzicii populare asupra celei religioase*. Sub această formă, muzica religioasă bizantină a fost adoptată de toate popoarele care au primit creștinismul din răsărit, continuîndu-și evoluția în condițiile istorice în care s-au dezvoltat cultura și arta popoarelor creștine aparținînd bisericii răsăritene. Este perioada ei post-bizantină în care *străvechea muzică religioasă din perioada bizantină s-a deversificat, prezentînd modificări de stil și de structură, în conformitate cu predispozițiile și gîndirea muzicală a popoarelor respective.*

*

În Biserica noastră muzica religioasă bizantină psaltică a fost introdusă în secolul al XIII-lea. Fără îndoială însă că populația daco-romană de pe teritoriul Daciei, din care s-a născut poporul român, a

⁵ Ibidem.

avut o muzică bisericească cu mult înainte de această perioadă. După părerea unor cercetători, această muzică bisericească a populației stră-române din îndelungata perioadă de etnogeneză a românilor era o muzică inspirată din melodiile populare în forma recitativă a baladei⁶. Limba în care s-a cântat această muzică bisericească a fost limba latină, din care ne-au rămas atâtea noțiuni creștine fundamentale — Dumnezeu (dominus deus), duminică (dominica), creștin (christianus) etc. —, limbă oficială a administrației și a armatei. Alături de limba latină însă e foarte probabil, că începînd din secolul al VII-lea, s-a cântat în biserică și în limba română, știut fiind că Bizanțul n-a interzis populațiilor din imperiu să cînte și în limbile lor naționale.

Muzica bizantină însă atît de răspîndită în întreg Orientul, bazată pe sistemul pentatonic, adică pe gama muzicală de cinci note și pe cea greacă, coboritoare, de șapte note — *nu și-a putut păstra unitatea și uniformitatea în forma ei originală pură, suferind alterări, datorită atît unor reformatori și teoreticieni ai muzicii, de-a lungul secolelor, cît și influențelor puternice ale muzicii populare autohtone*. Acest fenomen este valabil nu numai pentru muzica bisericească de pe teritoriul Daciei, ci și de pe întreg teritoriul imperiului roman, în care nu s-a putut stabili niciodată o unitate completă a cîntării bisericești, tocmai din cauza atîtor deosebiri determinate de gîndirea muzicală a diferitelor popoare, care au adoptat vechea cultură greco-romană și muzica bisericească creștină.

Vorbînd despre marii reformatori și teoreticieni ai muzicii creștine din evul mediu și despre *caracterul regional al muzicii religioase, determinat de specificitatea gîndirii și sensibilității locale*, B. Champigneulle, în lucrarea citată, arată că „Biserica (din imperiul roman, n.n.) nu a putut stabili niciodată o unitate completă în liturghii”, cauza principală a acestei „anarhii” — cum o numește el — fiind „lipsa scriiturii cu note” și „circulația orală”. Tot el însă subliniază, că „această variație a dat rezultate fericite, muzica religioasă căpătînd putere în contact cu poporul”, „îmbibarea ei de folclor” oglîndind „vigoarea melodică și ritmică a cîntecului popular”⁷, adică gîndirea și sensibilitatea populară, sufletul însuși al poporului, în tiparele lui muzicale.

Datorită acestor determinante regionale în sens larg, muzică religioasă bizantină a continuat să evolueze sub forma diferitelor *varianțe naționale și dialectice locale*, prezentînd deosebiri de la popor la popor, de la regiune la regiune și — în măsură mai mică — chiar de la o localitate la alta, deosebiri caracteristice și definitorii, *exprimînd însuși sufletul popular colectiv, podoabe locale pe fondul de aur al „stilului” bizantin*. În felul acesta, pe fondul comun al muzicii bisericești bizantine a luat naștere *muzica bisericească națională*, a Bisericii românești, rusești, sîrbești, bulgărești, grecești și altele. Profesorul Gh. Ciobanu

⁶ Ibidem.

⁷ B. Champigneulle, o. c. p. 10.

susține chiar, pe bună dreptate, că acestei permanente evoluții a muzicii bizantine psaltice, determinate de psihologia particulară a diferitelor popoare și comunități locale, i se datorește și deosebirea dintre muzica bisericească din vechile provincii și din Transilvania și Banat ⁸.

Supusă acelorasi legi generale psiho-sociologice ale vieții și aceleasi legalități dialectice a evoluției, precum și acelorasi legi estetice, care rezultă din principiul aristotelian al variației în unitate, confirmat de cercetările experimentale moderne, evoluția muzicii religioase din Biserica noastră, n-a putut face excepție, evoluind și în direcția „românizării” ei, cum spunea Anton Pann, în direcția autohtonizării și naționalizării ei, cu toată opoziția înversunată a grecilor din Principate. Vigoarea sufletului național și forța creatoare a geniului nostru popular, cu rădăcini adinci în străfundurile abisale ale spiritualității noastre ancestrale, trebuia să triumfe. Astfel, așa precum meșterii zugravi din Moldova, adeseori anonimi, au înnoit pictura bisericească bizantină, imprimându-i un caracter național și prin aceasta o faimă universală, făcând să se vorbească de un „stil moldovenesc” al frescelor din mănăstirile moldovene ⁹, tot așa, unii dintre psalții români au înnoit muzica religioasă bizantină, imprimându-i un caracter național românesc. În felul acesta, s-a creat o artă bisericească românească, în cuprinsul vast al creației bizantine, așa cum s-a creat și una bizantino-rusească, bizantino-sirbească, bizantino-bulgărească etc., toate aceste popoare adoptând muzica bizantină, dar și adaptând-o sufletului lor muzical, particularităților lor psihoconstituționale.

Desigur procesul de „românizare” a muzicii din Biserica noastră, importată din Bizanț, nu se poate analiza în aceste câteva pagini, după cum nu se pot rezuma nici strădaniile celor care s-au opus influențelor dăunătoare ale „pestrefurilor”, „manelelor”, „samajelor”, „bestelor” și „taxîmurilor” turcești, cu toate „floricelele”, vaielele și inflexiunile lor de origine greco-turco-perso-arabe, tipic orientale, care s-au exercitat asupra muzicii bizantine — „amalgam” sau „cacofonie” muzicală, despre care vorbește cu atita justete Nicolae Filimon, erudit și autorizat critic muzical al vremii sale —, „amalgam” care se exercita asupra muzicii noastre bisericești prin psalții aduși la noi de la Constantinopol de domnii fanarioți. Același Nicolae Filimon arată că acestei influențe dăunătoare a muzicii grecești și turcești cu totul străine de „îfosul vechi românesc” — cum spunea Macarie Iermonahul —, „trei sau patru secoli îi fu de ajuns să se întinză pînă în coliba țaranului

⁸ Gh. Ciobanu, *Muzica bisericească la români*, studiu publicat în revista „Biserica Ortodoxă”, nr. 1—2 din 1972, p. 72.

⁹ Petru Comarnescu, *Indreptar artistic al monumentelor din nordul Moldovei*, Casa regională a creației populare, Suceava, 1961.

și să corumpă cu totul musica română" ¹⁰. Despre acești cîntăreți greci care „reprezintă întronarea completă a muzicii bizantine în Biserica noastră” ¹¹, Macarie Iermonahul scrie în prefața Irmologhionului său, tipărit la Viena în 1823: „Românul de ar fi avut meșteșugul și iscusința lui Orefeu și glasul nu al lui Cucuzel, ci al Arhanghelului Gavriil chiar, pentru că era român, îi dădeau titlul că nu e nimic, cînta *vlahic* și n-are *profara* de Țarigrad; iar grecul, de ar fi cînt de ticălos, de ar fi cîntat căprește și de ar fi gîngănit ca dobitoacele, pentru că era din neamul acela, îndată era și desăvîrșit și cu ifos de Țarigrad”.

Un instinct firesc de autoapărare însă — care se manifestă ori de cîte ori apa limpede a „izvorului pururea reîntînăritor” al spiritualității românești despre care vorbea Eminescu este tulburată —, a reacționat și de astă dată, prin întemeierea, în secolul al XIX-lea, a unor școli de cîntare bisericească românească în Țara Românească și în Moldova. Profesorul Gh. Ciobanu, într-un valoros studiu despre „Muzica bisericească la români”, stabilește „în ce constă cîntarea psaltică românească” — atacînd „problema trăsăturilor specifice ale glasurilor”, comparîndu-le cu cele medievale, stabilind evoluția lor — și precizînd deosebiri care există, pe de o parte între cîntarea bisericească practică în Moldova, Muntenia, Dobrogea și Oltenia și cea practică în Transilvania și Banat, iar pe de altă parte, între diferitele variante ale cîntării bisericești din Ardeal și Banat ¹². Concluziile profesorului Gh. Ciobanu stabilesc „că muzica bisericească a tuturor românilor este *indiscutabil de origine bizantină*, — ceea ce dovedește odată în plus, că peste vitregia istoriei, poporul român a fost unitar din punct de vedere spiritual”, variantele ei fiind determinate de condițiile social-istorice în care s-au dezvoltat diferitele provincii românești.

*

Cît privește *variantea bănățeană* a muzicii noastre bisericești — care se explică prin aceleași condiționări social-istorice și particularități psihice ale bănățenilor —, un fapt este cert: această variantă bănățeană a muzicii noastre bisericești n-a suferit sub nici o formă nici influențe grecești, nici influențe turcești — așa cum a suferit muzica bisericească din ținuturile românești extracarpătice —, ci doar unele imixtiuni folclorice, care i-au împrumutat un plus de expresivitate, fără a altera spiritul ei sacru, „bisericesc”. Aceeași explicație au și deosebirile cu totul neesențiale dintre cîntarea bisericească practică în diferitele centre bănățene, acestea datorîndu-se opiniilor teoretice ale diferiților muzicieni care au notat muzica bisericească din Banat: Ion Vidu, Tiberiu Brediceanu, Antonie Sequens, Timotei Popovici, Ata-

¹⁰ *Muzică și literatură*, eseuri, antologie întocmită de Emil Manu, Ed. universităţii, Bucureşti, 1966, p. 112-133.

¹¹ I. Popescu-Pasărea, o. c. p. 598.

¹² Gh. Ciobanu, o. c. p. 178—184.

nasie Lipovan, Cornel Givulescu, Terențius Bugariu, Trifon Lugojan, Sabin Drăgoi, Nicolae Ursu, Filaret Barbu, Constantin Vlad, Dimitrie Cusma și alții.

În legătură cu această variantă bănățeană a muzicii noastre bisericești, o problemă destul de discutată este aceea a *raporturilor dintre muzica bisericească românească din Banat și muzica bisericească sârbească*, unii susținând existența unei influențe sârbești asupra celei românești. Concluziile unor studii comparative temeinice însă, bazate pe minuțioase analize și pe o metodologie științifică a muzicologiei moderne — în amănuntele cărora nu intrăm acum — au stabilit că nu poate fi vorba de nici o influență sârbească, manuscritele muzicale din secolul al XVII-lea și începutul secolului al XVIII-lea — ca și din secolele anterioare —, dovedind circulația aceluiași cântări atât la români cât și la sârbi, cu unele neînsemnate deosebiri inerente, rezultând din circulația lor orală. Firește, aceste cântări purtând pecetea originalității și individualității naționale a celor două popoare vecine, prezintă și unele deosebiri, datorită dezvoltării lor paralele, tendințelor lor de „naționalizare” și de adaptare la topica limbii și a accentelor lor lexicale, care au impus unele modificări ale profilului melodic al melodiilor. De aceeași părere este și Tiberiu Brediceanu, autoritate incontestabilă a științei folclorice bănățene, despre muzica bisericească bănățeană, „care din multe puncte de vedere e tot o creație a poporului”, spunând: „a presupune că am fi moștenit-o de la sârbi, din vremea cînd Biserica noastră a fost comună cu a lor e o greșală. Afirmația aceasta ne-o întemeiem, între altele pe următorul argument istoric și anume: la anul 1657 Suzana Lorántffy, văduva principelui ardelean George Rákoczi I, înființînd o școală pentru învățătorii din Țara Făgărașului a impus profesorului român, prin regulamentul școlii, obligația de a învăța pe elevii săi să cînte cîntările bisericești așa cum se cîntă în bisericile din Caransebeș și Lugoj... Din toate acestea reiese evident că de o parte cîntarea din amintitele biserici a fost cunoscută pînă la mari depărtări ca cea mai frumoasă și mai de model pe vremea aceea, pe de altă parte această cîntare nu a putut fi sîrbească sau influențată de cîntarea bisericească sîrbească din simplul motiv, că în epoca aceea elementul sîrbesc abia a fost reprezentat în Banat și cu totul inexistent mai ales în părțile Caransebeșului și Lugojului”. Traducînd pilda cîntării bisericești bănățene asupra melodiilor populare de lume sau profane bănățenești, ajungem la aceeași concluziune și anume: că ceea ce ne pare astăzi influență sîrbească în melodiile de joc și de cîntare bănățenești este, în cele mai multe cazuri creație originală și veritabilă românească. Nu avem de-a face decît cu un mod de exprimare muzicală care seamănă

¹³ Idem, e. c., p. 195.

cu cel al vecinilor noștri sirbi, dar care nu e numai particular al lor, ci și al poporului românesc din Banat"¹⁴.

Prin urmare, nu se poate vorbi de o influență sirbească asupra muzicii noastre bisericești care are caracterele ei proprii bine definite, fiind o „creație originală și veritabilă românească” exprimându-se prin formele unei morfologii și sintaxe muzicale asemănătoare, de vreme ce atât muzica bisericească românească cât și cea sirbească se bazează pe substratul comun al muzicii bizantine. Cel mult s-ar putea vorbi, eventual, de unele neînsemnate influențe reciproce, încă nestudiate, fenomen firesc și inevitabil de osmoză geografică, mai ales între popoare învecinate, așa cum se întâmplă și în cazul folclorului laic, al fenomenelor lingvistice și al faptelor de limbă în general. Așa după cum există deci atâtea *variante naționale* ale muzicii bizantine originare comune, există — în cadrul acestor variante naționale — și *variante locale*, sau cum am zice astăzi, *dialecte* care corespund unor anumite *zone folclorice*. Astfel de dialecte muzicale există nu numai la noi, la români, ci la toate popoarele, ele fiind determinate de aportul elementului autohton specific, ca expresie a sufletului și comunității spirituale a unui grup social. Episcopul sîrb Ștefan Lastavie, într-o masivă lucrare a sa, în două volume, de aproape două mii de pagini, intitulată semnificativ „Cîntarea populară ortodoxă sîrbă”, apărută postum la Belgrad, în anul 1969, stabilește numeroase variante ale unor dialecte locale („napev”) deosebindu-se unele de altele prin linii melodice mai bogate sau mai sărace.

În cadrul acestor variante locale românești, cîntarea bisericească din Banat reprezintă unul dintre dialectele cele mai individualizate, deosebindu-se — fără a intra în considerații de teorie și estetică muzicală — prin melodicitatea bogată, expresivitate nuanțată și forță emoțională, precum și prin unitate organică între fond și formă, între substanța muzicală și conținutul sacru al textului.

¹⁴ Tiberiu Brediceanu, *Cîntarea bisericească de strună*, articol publicat în *Calendarul Banatului* pe anul 1933, Tipografia Periașoș, p. 94-95.

SMERENIE ȘI TRUFIE

Duminica vameșului și fariseului

Fenomenele care stăpinesc funcțiunile sufletești sînt complexe și cazul nu e rar în care putem găsi înși avînd însușiri alese, inteligență rară și o perspicacitate fără pereche și să găsim în aceeași persoană o îngîmfare dedublată de fățărnicie și formalism exagerat. Acestor soi de oameni Biblia le zice farisei.

Istoria fariseismului e vastă. Originea lui se pierde în negura vremii. Scriitorii biblici se leagă mai stăruitor de această apariție ciudată. Cuvîntul fariseu ei îl derivă de la verbul *faraș* care înseamnă: a separa, a deosebi; substantivat el devine: cei deosebiți, cei separați. Vechiul Testament, (de ex. Levitic, 24,12 și Numeri. 15, 34) verbul *faraș* primește sensul de: a pune pe cineva sub observație a-l deosebi de alții.

De la acest radical (*faraș*) derivă substantivul „*farus*”, la plural „*farusim*”, cei deosebiți de alții, farisei.

În epoca Mîntuitorului fariseii erau grupați într-o organizație politică-religioasă, ajungînd pînă la numărul de șase mii membri. Ei au devenit o forță de care trebuia să se țină seama. Cu timpul gruparea fariseilor s-a amplificat în așa măsură încît s-au erijat în îndrumători de mase. Se cunosc mai multe grupări de farisei: siche-miți, numiți așa după un antecesor al grupării cu numele Siche-m (Geneza 34, 1); fariseii iubirii, care săvîrșeau faptele bune de dragul fericirii proprii; fariseii fricii, care săvîrșeau binele de teama pedepsei dumnezeiești; fariseii lăudăroși, care-și etalau în public vrednicile pe care le considerau excepționale; fariseii poticnitori, care se împiedicau în mers, debilitați fiind de postul îndelungat; fariseii în-crunțați, care ocoleau privirile trecătorilor pentru a nu-și turbura gîndul cu vreo idee; fariseii glugii, care se deosebeau prin veșmin-tele lor de oamenii de rînd.

Între farisei s-au găsit mulți binevoitori față de Hristos, în acest sens ne informează Evanghelia Sf. Ioan 9, 16. Un fariseu bine intenționat a fost Nicodim (Ioan 7, 50; 19, 39). Un fariseu celebru a fost Sfîntul Apostol Pavel.

Mintuitoarul critica fariseismul ca ideologie (Ioan 8, 13), ideologie care s-a menținut în parte la creștinii dintre iudei, cu care Sf. Pavel a avut mult de lucru.

Hristos urmărea descoperirea legilor după care se conduceau fariseii în generalitatea lor. El voia să-i facă să înțeleagă că dacă ar adăuga anumite elemente concepției lor, dacă ar înlătura prejudecățile lor particulare și s-ar lepăda de formalismul și ipocrizia lor, s-ar putea încadra în pluralitatea semenilor lor.

Fariseismul este universal ca și păcatul. În puterea tradiției s-a transmis semnificația termenului pînă la noi și astfel în înțelesul de azi fariseu este un om ipocrit.

Observînd mai de aproape pe acești oameni, reținem cît succes, nu moral bineînțeles, obțin cei mîndri și fățarnici față de cei modești care luptă călăuziți de nobilul principiu al binelui și al dreptății. Totdeauna s-a pus întrebarea: ce să se facă pentru a struni acest soi de oameni? Căci nu există o lege care să-i poată pedepsi pe cei mîndri și fățarnici. Sub aparența unei exemplare corectitudini, fariseul ascunde cu ingeniozitate duplicitatea sa.

Iisus știa în cîte greșeli aruncă pe om această duplicitate incomodantă. Ca să ferească pe cei care-l ascultau de a nu aluneca în această greșeală primejdioasă, dă pilda cu vameșul și fariseul, două categorii de oameni destul de numeroși și ilustrează un principiu care a rămas clasic în tradiția creștină.

Două categorii, două atitudini, unul vameșul era om de bun simț, cu inimă curată și simplă, în care nu roade ambiția deșartă, care cu sufletul rumenit de evlavie își aducea păcatele în biserică și așezîndu-se cu ele rușinat, înapoi lîngă ușa, le stropea cu lacrimile părerii sale de rău.

Celălalt, fariseul, îmbătat de propria-i mîndrie, ajungînd în biserică deschide larg ușa și intră tropotînd, ca toată lumea să afle că a intrat el, și în loc de rugăciune, căci i s-a uscat inspirația spirituală, începe a se lăuda, a face pe mielușelul nevinovat și a ponegri.

„Omul cu bun simț e smerit, după cum cel mîndru nu are măsura adevărată a lucrurilor” (S. Mehedinți).

S-ar potrivi aici vorba: „Cel ce merge cu ochii în pămînt se vede pe sine mai bine decît acel care se privește în oglindă”.

Așadar, alături de lumea creată de Dumnezeu mai este una creată de om și în această lume creată de noi viața trebuie să fie în acord cu tonul eternității.

O personalitate închegată este simplă în atitudini, disciplinată în gînduri și sentimente cu capul limpede și ordonat. Sufletul îi e deschis putîndu-se vedea în adîncul lui.

În orice împrejurare modestia este preferabilă mîndriei. De obicei celui ce a gustat din smerenie, inima îi bate mai tare pentru Dum-

nezeu și simte mai bine dragostea de semenii. Toate mărețiile care s-au impus biruitor în lume au început de jos, de la smerenie.

Toate răutățile din lume răsar ca niște lăstari din buturuga mândriei.

Aceasta înseamnă că precum mândria este izvorul tuturor răutăților, așa smerenia este începutul faptelor bune.

Fariseul s-a pierdut din pricina mândriei, iar cel de al doilea, vameșul, s-a mintuit prin smerenie. În caracterizarea „pui de viperă” dublată de cea de „morminte văruiite” pe care le aplica Iisus fariseilor, găsim exprimată ideea că El vrea să dea un curs nou acțiunilor omenești, că sinceritatea e o condiție esențială a acțiunilor omenești.

Cîtă vreme omul e un fel de șarpe, nu pot fi instituite alte stări, o importantă renaștere sufletească sau un „mîine luminos”.

Împotriva prejudecăților fariseice Iisus îndreaptă cele mai violente atacuri. Blind cu alții, aspru cu fariseii, Hristos cere să se renunțe la mijloacele care îngreuiază desăvîrșirea omului.

Începînd cu dialogul dintre El și fariseul Nicodîm și sfîrșind cu cei care strigau : „să se răstignească, să se răstignească”, Iisus găsește că procesul de refacere începe cu tine însuși, cu individul, dar trebuie să sfîrșească cu mulțimea, cu colectivitatea. Unitatea socială e comunitatea, nu individual. Iată orizonturi ce ni se deschid dacă vom interpreta lucrarea noastră în viață în sensul indicațiilor lui Iisus, care ne învață cum trebuie să ne purtăm ca să fim cum trebuie, ca să nu uităm că smerenia față de Dumnezeu și modestia în fața oamenilor sînt virtuți care vor aduce bogate binecuvîntări cerești și pămîntești. Și nu e greu lucru să stimulăm interesul pentru un om, un suflet nou, o lume nouă. Ideal realizabil, dacă la glasul de chemare care răsună din ostroavele duhovnicești ale Bisericii lui Hristos, vom răspunde cu unte-dele-mnul dragostei și al bunătății mereu turnîndu-l în candela care stă aprinsă la picioarele Aceluia care pentru noi oamenii și pentru a noastră mîntuire s-a pironit.

Pr. prof. dr. NICOLAE NEAGA

LIBERTATEA MORALĂ

Duminica 3-a din Postul Mare

Cînd este vorba de om, „floarea creațiunii”, psalmistul spune : „Micșoratu-l-ai pe dînsul cu puțin față de îngeri și cu cîinste l-ai încununat pe el” (Psalm 8, 5). Într-adevăr, cu bogăție de daruri a fost

împodobit omul — dintru început — din partea Creatorului. Între altele, a fost învrednicit de marele dar de a fi *făptură morală*, înzestrată cu rațiune și cu libertate. Zestrea aceasta este o prerogativă de care însuși Dumnezeu nu se atinge, fiindcă El îl îndeamnă să facă binele, dar nu-l constrânge. În virtutea libertății voinței, omul are putința de a se decide pentru bine sau pentru rău, fără să țină seama de împrejurările fizice. Avînd în vedere acest privilegiu acordat ființei umane, prin care ea poate urca sau coborî, Mîntuitorul condiționează însăși mîntuirea de felul cum dăm — liberi — azeziune legii morale sau i ne împotrivim. Astfel, în textul Sf. Evangheliei a zilei, Mîntuitorul spune: „Oricine voiește să vină după Mine să se lepede de sine, să-și ia crucea și să-Mi urmeze Mie” (Marcu 8, 34).

*

Libertatea morală este însușirea voinței de a se putea hotări fie pentru o faptă bună, fie spre o faptă rea... Adevărata libertate morală constă în a alege numai binele. Binele obligatoriu nu mai este bun. Numai cel virtuos este liber, cel vicios este rob păcatului. Numeroase sînt motivele care pledează în favorul libertății voinței. Întîi, rațiunea ne spune că sîntem liberi înainte, în timpul și după săvîrșirea oricărei fapte. Chibzuim și deliberăm dacă fapta e bună sau rea, fiindcă altfel n-am avea responsabilitatea ei. Ne cere și conștiința să cîntărim din punct de vedere moral, valoarea faptelor noastre. Nesocotind imperativele ei, ea ne mustră fără cruțare. Sf. Ioan Gură de Aur aduce dovezi de nezdruccinat în apărarea capacității omului de a săvîrși anumite fapte și a răspunde de ele. Astfel, el spune că Dumnezeu n-ar fi fixat legi și n-ar fi dat sfaturi, dacă am fi legați de puterile destinului. Viața noastră nu este condusă nici de destin, nici de noroc, nici de datele zodiacale și de cursul stelelor. Dacă ar fi așa, n-ar mai avea rost înfierarea fărădelegilor și pedepsirea criminalilor. Față de cei pe care îi stăpînește cu adevărat destinul, noi căutăm să fim indulgenți. Dacă un om pe care îl apucă duhul cel rău, ne atacă, ne rupe hainele, ne lovește, avem milă și indulgență pentru el, nu-l pedepsim. De ce? Fiindcă fapta sa nu e o urmare a voinței lui, ci a violenței diavolului. Așa fiind, dacă celelalte greșeli ar fi o urmare a destinului, noi le-am ierta... Admițînd fatalismul, totul devine confuzie în existența acestor lumi, n-ar mai fi nici virtute, nici viciu, nici lege sau altceva asemănător. Totul depinde de valoarea pe care o dăm libertății voinței noastre. (*Morala creștină*, de Șerban Ionescu, ed. II-a, Rimnicul-Vilcea, pp. 66-68).

Temeiurile scripturistice în sprijinul libertății voinței sînt următoarele:

Pretutindeni, atît în Vechiul Testament, cît și în Noul Testament, păcătoșii sînt socotiți vinovați pentru călcarea legii morale, desigur în temeiul libertății voinței. Numeroase sînt textele care fac dovada acestui adevăr. Astfel, Moise spune poporului: „... Viață și moarte

ți-am pus astăzi înaintea, și binecuvîntare și blestem. *Alege viața*, ca să trăiești tu și urmașii tăi" (Deuteronom 30, 19). Iosua Navi mustră poporul israelitean prin cuvintele: „Iar dacă nu vă place să slujiți Domnului, atunci *alegeți-vă* cui să slujiți" (Iosua, 24, 15). Aceeași idee o exprimă și psalmistul: „Dar *n-a ascultat* poporul meu glasul meu și Israel *n-a căutat la mine*" (Psalm 80, 10), precum și profetul Isaia: „Toți aceștia *și-au ales* căi nelegiuite și în uriciunile lor trăiește sufletul lor" (66, 3; vezi și Iezechiel, 18, 21). Prin rostul înțeleptului Isus, fiul lui Sirah, Dumnezeu zice către om: „Pus-am înaintea ta foc și apă, și la oricare *vei vrea*, *vei tinde mina ta*" (Înțelepciunea lui Isus Sirah 15, 15).

Noul Testament abundă în texte referitoare la existența unei reale libertăți de alegere din partea omului. Tinărului, care voia să știe ce bine trebuie să facă spre a fi desăvîrșit, Mîntuitorul îi spune: „Dacă *voiești să fii desăvîrșit*, du-te, vinde averea ta, dă-o săracilor, și vei avea comoară în cer..." (Matei 19, 21). În templu, iudeilor, Iisus le-a spus: „De *vrea cineva* să facă voia Lui, va cunoaște învățătura dacă este de la Dumnezeu..." (Ioan 7, 17). Cînd înfierează pe farisei și cărturari, pentru fățarnicia și nelegiuirile lor, spune: „Ierusalime, Ierusalime, care omori pe proroci și cu pietre ucizi pe cei trimiși la tine, de cîte ori am voit să-ți adun fiii, după cum adună pasărea puii săi sub aripi, dar *n-ai voit*" (Matei 23, 37). „Iată stau la ușă și bat; de *va auzi cineva glasul Meu și va deschide ușa, voi intra la el și voi cîna cu el și el cu Mine*" (Apocalipsa 3, 20).

Este adevărat, că prin căderea protopărinților noștri în păcat, libertatea voinței a slăbit, firea înclinînd de aci înainte mai mult spre rău. Dar, cu ajutorul harului redobîndit prin Iisus Hristos, creștinul poate ajunge la o stare morală superioară. Mîntuitorul îi promite creștinului că poate fi cu adevărat liber în cunoașterea și urmarea adevărului mîntuitor. „Deci zicea Iisus către iudeii care crezură Lui: Dacă *veți rămîne în cuvîntul Meu*, sînteți cu adevărat ucenici ai Mei; și *veți cunoaște adevărul, iar adevărul vă va face liberi*. Ei însă I-au răspuns: Noi sîntem sămînța lui Avram și nimănui niciodată *n-am fost robi*. Cum zici Tu că: *Veți fi liberi?* Iisus le-a răspuns: Adevărat, adevărat zic: *Oricine săvîrșește păcatul este rob păcatului*. Iar robul nu rămîne în casă în veac; Fiul însă rămîne în veac. Deci, dacă *Fiul vă va libera, liberi veți fi într-adevăr*" (Ioan 8, 31-36).

Cine săvîrșește păcatul, este rob păcatului. Numai cine trăiește în virtute este cu adevărat liber, independent, se înțelege spiritual, duhovnicește, de aceea zice Sf. Ap. Pavel: „*Stați deci tari în libertatea cu care Hristos ne-a făcut liberi și nu vă prindeți iarăși în jugul robiei... Căci voi, fraților, ați fost chemați la libertate; numai să nu folosiți libertatea ca prilej de a sluji trupului, ci slujiți unul altuia prin iubire*" (Galateni 5, 1, 13). Cel eliberat de robia păcatului, dovedește că este cu adevărat fiu a lui Dumnezeu, a primit „Duhul înfierii”

(Romani 8, 15), înțelegînd că „toate sînt îngăduite, dar nu toate zidesc” (I. Corinteni 6, 12 ; 10, 23).

E necesar să precizăm că libertatea voinței, nu stă în opoziție cu ideea de autoritate ; ele sînt două noțiuni ce nu se exclud, decît doar atunci cînd este vorba de autoritatea despotică, de tiranie. Adevărata libertate a voinței constă în a alege binele ; alegerea răului este abuz de libertate. Menirea autorității este de a înlesni săvîrșirea binelui și a împiedica săvîrșirea răului. Ceea ce este leagănul pentru copii, gardurile pentru grădini și digurile pentru riuri sînt cele trei așezăminte — în care este cristalizată autoritatea pentru ocrotirea vieții și libertății omenești, Familia, Statul și Biserica. Desigur, îngrădirile privesc faptele rele și trag la răspundere pe vinovați. „*Dregătorii nu sînt frică pentru fapta bună, ci pentru cea rea. Voiești, deci să nu-ți fie frică de stăpînire ? Fă binele și vei avea laudă de la ea. Căci ea este slujitoare a lui Dumnezeu spre binele tău. Iar dacă faci rău, teme-te ; căci nu în zadar poartă sabia ; pentru că ea este slujitoare a lui Dumnezeu și răsbunătoare a miniei Lui, asupra celui ce săvîrșește răul. De aceea, este nevoie să vă supuneți, nu numai pentru minie, ci și pentru conștiință*” (Romani 13, 3-5 ; vezi și I Petru 2, 13-16).

*

Libertatea voinței nu este *libertinaj*, fiindcă folosită abuziv, aduce ruină. Sf. Apostoli s-au văzut nevoiți să denunțe încă de la început unele contrafaceri ale libertății morale. „*Trăiți ca oameni liberi, dar nu ca și cum ați avea libertatea drept — acoperămint răutății...*”, le spune Sf. Ap. Petru cititorilor săi, (I. Petru 2, 16 ; II. Petru 2, 19). Un exemplu ne va edifica la ce duce libertatea rău înțeleasă. Un grădinar avea o grădină foarte frumoasă ; plină cu tot felul de flori, toate vesele, frumoase și fericite. Dar într-o zi vîntul șoptește florilor :

— Admir răbdarea voastră, dragile mele prietene. Cîtă lucrare face grădinarul în jurul vostru fără ca voi să vă împotriviți și vă dă o creștere nefirească.

— Noi nu creștem în chip firesc ? întrebă rochița rîndunelei, încărcată de flori califelate.

— Mă faci să rid, răspunse vîntul. Căci oare e firesc să fii cățărata în jurul unei bucăți de lemn ? Rochița rîndunelei cea sălbatecă se întinde cum îi place, pe cînd aici grădinarul stă lîngă voi și vă ține în robie. Apoi se întoarse către garoafă.

— Și pe tine de ce te leagă grădinarul de gît, cînd ești atît de frumoasă ? Se vede că n-are încredere în tine. Apoi zise către trandafirul urcător ;

— De ce grădinarul taie frumoasele tale crengi, și nu te lasă să crești în bogata ta frumusețe ?

În felul acesta vorbi vîntul și celorlalte flori, care pînă acum trăiau mulțumite de îngrijirea grădinarului. De acum înainte toate doreau să fie libere și vîntul le promise că le vine în ajutor.

Pe la miezul nopții veni și urlă. A sosit momentul, trăiască libertatea!

— „Trăiască libertatea“, răspunseră florile, mișcate și puțin înspăimîntate.

În jumătate de ceas toate legăturile fură rupte și florile răsturnate de la locul lor. După ce vîntul dispăru, urmă o ploaie care desăvîrși dezastrul. În ziua următoare grădinarul rămase încremenit în fața privelei, apoi exclamă :

— Unde este frumoasa mea grădină ? Iată ce face libertatea anarhică, lipsită de înțelepciune, duce la dezastru iremediabil (I. Mihăilescu și Em. Vasilescu, *Educația morală prin lecturi*, vol. II, București, 1936, pp. 6-7).

Cheia binelui și răului stă în libertatea voinței. Ea este măreția și mizeria noastră. Prin ea ne înălțăm sau ne prăbușim, ea este „har și binecuvîntare“ (D. Nanu, *Drama libertății*). Prin spirit, omul este liber, poate fi virtuos sau păcătos. El este autorul faptelor sale și răspunde de ele, fiindcă altfel nu și-ar mai avea rost justiția, legile, sancțiunea, meritul, pedeapsa, răsplata, educația...

În darul libertății morale — de care s-a învrednicit omul — avem imboldul spre progres, ceea ce nu se constată în lumea animală. Animalele n-au civilizație sau cultură, n-au istorie, morală, religie, artă. Albina își construiește și azi fagurile ca acum cîteva mii de ani. Pe noi, Dumnezeu ne-a creat făpturi libere, chemate să muncim, să creăm, să urcăm spre perfecțiune, în interesul propriei noastre bucurii sau fericiri. Deci, este vrednicia noastră cînd facem un lucru bun pentru familie, societate și neam, nu rezultatul unui joc orb al destinului, cum le place unora să creadă. Ne mintuim și progresăm nu prin constrîngere, ci prin înțelepciunea noastră de a folosi libertatea cu simț de răspundere, așa cum ne povățuiește Mintuitorul în Sfînta Evanghelie a zilei.

Să nu uităm, că ceea ce semănăm, aceea culegem (Galateni 6, 7). Dumnezeu plătește potrivit faptelor, care au fost supuse unei deliberații. „Așa să grăți și așa să lucrați, ca unii care veți fi judecați prin legea libertății“ (Iacov 2, 12).

Libertatea morală nu este un capriciu, de aceea se impune să preîntîmîinăm abuzul de libertate, fiindcă libertatea nu e libertate pentru păcate, care de fapt înseamnă robie, îngustare în egoism. E liber numai cine nu e stăpînit de patimi și poate elibera și pe alții de ele. Așa ne-a învățat Mintuitorul, care ne-a slobozit din robia păcatului și „voiește ca toți oamenii să se mintuiască și la cunoștința adevărului să vină“ (I. Timotei 2, 4).

PĂCATUL ȘI ÎNDREPTAREA

Duminica 5-a din Postul Mare

Gestul de prosternare a femeii păcătoase la picioarele lui Iisus și lacrimile de regret, care pe măsură ce-i curgeau din ochi, îi spălau conștiința, primind balsamul iertării mîngietoare din partea Mîntuitorului, demonstrează că în ființa ei s-a produs o „trezire”, că păcatul nu o mai satisfăcea, că a obosit deja trăind în circuitul închis și tumultos al păcatului. Înseamnă că glasul conștiinței i-a cerut socoteală pentru cele făcute, o mustră, dar în același timp o readuce la realitate. . .

Și Cain a trăit zbuciumul obsedant și surd al conștiinței care erupe ca un vulcan în ființa lui, destrămînd-o, făcînd din el un „fugar pribeag” și dezorientat „. . . Cain a ucis pe fratele său . . . și singele fratelui său îi cere socoteală! . . . La Cain, păcatul s-a înlănțuit pînă în „vîrfurile piramidei”. El nu a știut cînd să se oprească. Invidia a dat naștere miniei, iar minia l-a dus la ucidere. . . De aceea, mustrarea conștiinței la Cain primește înfățișarea unui biciuitor care nu-l iartă. . . iar el, de data aceasta secătuit de orice energie morală nu reușește nici măcar să-și ridice privirea sus, fiindcă povara conștiinței îl apăsă spre pămîntul care a absorbit singele fratelui său. . . El și-a „consumat” parcă toată energia morală în păcat, încît nu mai avea nici o resursă, nici o putere, care să țină balanța în echilibru; nu mai avea adică, — ceea ce am putea numi: „puterea lacrimii de regret” . . . Conștiința apăsătoare i-a încețoșat ființa în așa măsură încît nu mai poate zări nici un luminis saluator, ci plutește într-o orbecăire derutantă. . . Și Sfîntul Apostol Petru a greșit, s-a lepădat de Învățătorul Său, căruia îi făgăduise solemn că-L va conduce pînă la mormînt, dacă va fi cazul; și Sfîntul Apostol Pavel a greșit, considerîndu-se el însuși cel mai mare păcătos (I Timotei 1, 15, Romani 15, 9) și tîlharul de pe cruce a greșit, etc., Toți aceștia au reușit să reintre în echilibrul vieții lor, datorită faptului că regretul pentru faptele lor a acționat conform conștiinței, conform judecătorului din ei înșiși. Smeriți și numai smeriți, ei au echilibrat prin regret balanța lor morală și s-au reîntors muștrați din greșeala lor. . . Lui Cain ca și lui Iuda însă le-au lipsit tocmai această confruntare echilibrată dintre conștiință și regret, le-a lipsit „puterea lacrimii” care să-i repună în realitate, acea întrezărire a luminii în ceața apăsătoare. . . Aceștia, epuizați de propria lor faptă, cad prăbușiți la glasul conștiinței, iar ființa li se destramă atunci cînd apăsarea conștiinței nu intră în dialog cu energia morală, cu puterea înnoitoare a „lacrimii de regret”. Fapta săvîrșită de ei i-a despuiat de orice putere morală, lăsîndu-i învinși în vârtejul haotic al mustrării iremediabile. . .

Eroica hotărîre de îndreptare care izvorăște din puterea de regret pentru faptele rele săvîrșite, arată că păcatul este ceva ce trebuie re-

gretat, ceva ce trebuie înlăturat, ceva ce nu corespunde cerințelor ființei, cerințelor vieții. Fiindcă în mod normal regreti și înlături numai lucrurile și situațiile nefolositoare. Așadar, păcatul creează o stare de contradicție cu tine însuși, fiindcă pe măsură ce te satisface, ce îți creează plăcere, sau mulțumire — să zicem, în scurt timp naște zbuciumul căutării, a unei căutări tumultuoase, efervescente, echivalentă cu neliniștea, cu agitația... Această căutare haotică într-un cerc vicios creează acea amețitoare alergare după plăcere devenită scop al vieții, pe care o vrei din ce în ce mai intensă, iar neajungerea la ea te tulbură, te macină... De aici patima, sau suferința determinată de căutarea bizară a unui lucru care în fond nu-ți poate da decât satisfacții de moment, urmate apoi de căutări zbuciumate... Păcatul este așadar antrenarea pe planul conștiinței a forțelor oarbe din ființa noastră, ceea ce evident corespunde unei întunecări a conștiinței. Acest lucru se petrece atît sub aspectul plăcerii, al poftei, cît și al „irascibilului”, a „vulcanului” care erupe și domină sfera conștiinței, transformînd acțiunile noastre în simple „manevre” la dispoziția unor porniri oarbe. Am văzut cum la Cain, de pildă, invidia se transformă în minie, iar minia în ucidere. Sfinții Părinți arată că păcatul este asemenea unui șarpe pe care noi îl ținem la sînul nostru, îi acordăm toate posibilitățile să se dezvolte, fără a ne da seama că pînă la urmă vom deveni victima lui... Fiind necorespunzător ființei, păcatul nu numai că macină ființa credinciosului, făcînd-o incapabilă să se dezvolte, să-și valorifice eficient calitățile, aptitudinile sale; dar mai mult păcatul tulbură și relațiile cu semenii. Și aceasta tocmai pentru motivul că este contrar ființei, că firea nu a fost creată pentru închistarea în carapacea egoismului. Sfîntul Vasile cel Mare spune în acest sens următoarele: „Cine nu știe că omul este o ființă blindă și sociabilă nu singuratică și sălbatică? Nimic nu e așa de propriu ființei noastre ca și comuniunea unii cu alții și a ne iubi unii pe alții... Dumnezeu a voit ca noi să fim așa, de la început, și spre această viață de obște ne-a creat...”

Așadar, păcatul nu este numai cariul care distruge stejarul falnic din pădurea înverzită, ci el tulbură desfășurarea relațiilor în comunitate.

Cîteva exemple sînt concludente:

Păcatul invidiei nu este numai o tulburare interioară lipsită de orice justificare obiectivă, atunci cînd vezi că semenul realizează lucruri bune, sau că își creează o situație bună prin muncă cinstită. Invidia nu este numai un „complex psihologic”, ci și o degradare morală, cu conflict tacit și veninos față de semen, fiindcă cel invidios privește cu ochi răi pe semenul său, îi gîndește răul, e gata oricînd să-i devină dușman, îl vorbește de rău, îi diminuează calitățile...

Păcatul mîndriei creează o sferă de egoism, de etalare peste măsură a calităților proprii, a vedea la sine numai calități, iar la semen numai defecte, inaccesibil la critică, cel mîndru este oricînd gata să

judece pe semen. Mindria crează conștiința suficienței proprii, cel mîndru face paradă de orice faptă, iar dacă faptele lipsesc, „trîmbițează” el în locul lor. În relații cu semenii, cel mîndru devine arrogant, disprețuitor, favorizează pe cei care îi cîntă „osanele”, judecă pe cei din jur în funcție de laudele ce i se aduc. Această lipsă de obiectivitate atrage după sine tot atîtea lingușiri, nesincerități și atitudini de necinste...

Un alt păcat este desfriul, o alergare efervescentă și derutantă după plăceri rătăcitoare... Dincolo de plăcerea amăgitoare și delirantă, desfriul produce leziuni adînci în familie și în comunitate; distruge armonia, pacea, liniștea din familie, lăsînd copii pe drumuri în voia sorții, lăsînd dezamăgiri pribege și prăbușiri de conștiințe...

Beția este și ea un păcat, nu pentru că băutura ar fi ceva rău, pentru că așa cum remarcă un Sfînt Părinte, „băutura este de la Dumnezeu, dar beția este de la diavolul”... Cel stăpînit de această patimă se autosugestionează, umflîndu-se ca un balon, ce se înalță și se consideră „stăpînul lumii”. Dar cînd se trezește din trufia lui amăgitoare, se desumflă asemenea balonului împuns cu acul, constatînd tragic că totul a fost o amăgire... Beția produce risipă și cheltuială zadarnică, însă cel stăpînit de această patimă, pentru a-și satisface pofta care l-a înrobît, renunță oricînd pentru băutură chiar și la haina de pe el, nu-l mai interesează necesitățile familiei. Unul ca acesta nu se regăsește în familia sa, ci de multe ori prin șanțurile străzilor, face scandal delirant deranjînd ordinea publică, vine acasă la ore tîrzii, lovînd în somnul liniștit al copiilor, trezînd spaimă și groază... Cum mai poate fi punctual la serviciu, sau cum își poate îndeplini datoria, răspunderea cu conștiinciozitate acela care își irosește viața, pierzîndu-și nopțile în beție?... Regăsindu-se de multe ori în clipe de sinceritate cu sine însuși, cel stăpînit de această patimă, cu sănătatea zdruncinată poate constata că paharele pe care le-a sorbit peste măsură, cu atîta nesaț, sînt totuși amare la sfîrșitul lor...

Furtul este un rău pe care oricine îl condamnă pentru că el înseamnă însușirea unui lucru care nu-ți aparține și pe care semenul l-a cîștigat prin munca sa, este lovirea în demnitatea semenului. Dar dacă însușirea oricărui obiect care nu-ți aparține este furt și neadmis; cu atît mai condamnabil este furtul din avutul obștesc, însușirea bunurilor care aparțin colectivității, fiind un atentat la viața comunității, lezează buna ei desfășurare, lovește nu numai într-un om, ci în mai mulți oameni. Este cunoscut cazul soților Anania și Safira, din Sfînta Scriptură, care și-au însușit din suma ce o datorau comunității și mințind au fost pedepșiți cu moartea (Faptele Apostolilor 5, 10).

Din aceste cîteva exemple, vedem că păcatul nu corespunde nici o formă firii, sau vieții în dezvoltarea ei normală, nici sub aspect individual, nici sub aspect comunitar. Înseamnă că drumul păcatului reprezintă o rătăcire și că drumul virtuții corespunde adevăratului drum în viață.

Așa că pentru credincioșii care greșesc, și nu este nimeni fără păcat, se pune problema îndreptării, adică a eliminării oricărui păcat și de cultivare a virtuții.

Biserica Ortodoxă a rinduit perioada Postului Mare ca o perioadă mai deosebită în care credincioșii să-și revizuiască conștiința, să-și dea seama că păcatul le dăunează, să regrete răul pe care l-au săvârșit și să ia marea hotărâre a îndreptării spre bine, spre virtute. Sfintele Evanghelii rinduite de Biserică să se citească înainte de Postul Paștelui, ca și în perioada Postului, prezintă exemple concludente de reîntoarcere de pe drumul rătăcitor al păcatului. Îndreptarea credincioșilor prin harul pe care îl primesc prin Sfintele Taine, în special prin Sfinta Taină a Spovedaniei, cind ne mărturisim păcatele și exprimăm regretul, căința pentru păcat, precum și hotărârea de a nu mai greși. Aceasta este Taina premergătoare împărtășirii cu Sfîntul Trup și Sînge al Domnului, unde trebuie să ne înfățișăm curați, renunțînd la păcat și vrednici de a face ca jertfa de iubire și iertare a Mîntuitorului să rodească prin fapte bune, să fim îndreptați, mergînd pe drumul virtuții.

Pericopa evanghelică din această duminică ne arată că oricît de păcătos ar fi devenit un credincios, el nu trebuie să desnădăjduiască, ci să se încreadă totdeauna în bunătatea Mîntuitorului, să fie convins că lacrima lui de căință, de regret depusă sincer și smerit la crucea lui Iisus va fi urmată totdeauna de marea iertare a Celui care și-a dat viața pentru păcatele noastre, care a șters cu Sîngele Său greșalele noastre. Cei mai mari păcătoși care s-au regăsit sub umbra crucii lui Iisus, care au vărsat din ochii lor măcar o lacrimă de căință, de regret pentru răul pe care l-au săvârșit, Iisus îi iartă, dîndu-le pacea și iubirea Sa. Cel ce se apropie de Iisus cu credință și iubire va primi de la El iertare oricît de multe vor fi păcatele, după cum El însuși spune: „Iertate sînt păcatele ei cele multe, că a iubit mult. Iar cui se iartă puțin, iubește puțin” (Luca 7, 47); iar Sfîntul Apostol Pavel precizează în acest sens că „unde s-a înmulțit păcatul, acolo a prisosit harul” (Romani 5, 20).

Iisus Hristos primește la Sine pe păcătoși oricît de mult ar fi păcătuit, fiindcă El a venit în lume pentru ei, pentru a-i izbăvi de orice păcat. El este doctorul care tămăduiește pe cei suferinzi de păcate (Matei 9, 12), nu pentru că ar iubi păcatul, ci persoana păcătosului, care păstrează chipul lui Dumnezeu, pe care o vrea curată, sinceră, iubitoare, smerită; de aceea o curăță de orice păcat, acordîndu-i iertarea și iubirea Sa, pentru ca cel curățit să nu se mai întineze de păcat, ci să fructifice roadele iertării Sale prin tot atîtea fapte de iubire, după cum arată Sfîntul Apostol Pavel: „Și izbăvindu-vă de păcat, v-ați făcut robi îndreptării” (Romani 6, 18). De aceea, din Sfînta Evanghelie observăm că Iisus după ce iartă pe femeia prinsă în desfrîu, îi spune: „nici eu nu te osîndesc, dar de acum să nu mai păcătuiești” (Ioan 8, 11); la fel slăbănogului de la scăldătoarea Viteza:

„iată te-ai făcut sănătos, de acum să nu mai greșești, ca să nu-ți fie ceva mai rău” (Ioan 5, 14).

Așadar, îndreptarea ne este dată în primul rînd prin harul iertării și iubirii lui Iisus. Dar harul iertării este un har înnoitor (II Corinteni 5, 17; Efeseni 4, 24), de unde rezultă că îndreptarea este o continuă înnoire în bine, ea trebuie dobîndită de credincioși prin fructificarea în viața lor a roadelor iertării dăruită de Iisus. Adevărații credincioși nu se pot considera „mîntuiți”, ci trebuie să urmeze, așa cum spune Sfîntul Apostol Pavel, „drumul mîntuirii”. Ei greșesc și trebuie să recunoască întru smerenie că sînt păcătoși, să-și vadă adică păcatul lor, fiindcă, dacă se consideră mîntuiți, nu-și vad nici păcatul, de unde rezultă că drumul îndreptării pentru ei este încheiat, terminat, ori aceasta contrazice îndemnul Sfîntului Apostol Pavel de a „lucra cu frică și cu cutremur la mîntuirea noastră” (vezi Filipeni 3, 10-14). Acei preținși credincioși creștini, care asemenea fariseilor din timpul Mîntuitorului se consideră perfecți, renăscuți, mîntuiți, se „amăgesc pe ei înșiși” (Iacob 1, 21), deoarece „celui ce i se pare că stă, să ia aminte să nu cadă” (I Corinteni 10, 12, vezi și Galateni 6, 1).

După cum vedem, iertarea de păcate se interpătrunde, se condiționează reciproc cu căința, sau regretul și este urmată de hotărîrea fermă de a nu mai greși, fapt corespunzător regăsirii în sine, în și prin comuniunea oamenilor de bine; este necesitatea interioară de revărsare a iubirii față de orice om, de a te deschide creator față de semen, de a conlucra cu el la continua dezvoltare a vieții. Cînd fiul cel pierdut își vine în sine, primul lui gînd este acela de a se îndrepta spre iubirea casei părintești, spre a intra în ambianța unei colaborări active la dezvoltarea vieții. La fel Zacheu, după ce simte harul iertării înnoitoare, de undeva din străfundurile ființei sale apare ca o floare parfumată hotărîrea lui de a intra în comuniune de iubire, de dăruire în favorul acelor pe care altă dată i-a neîndreptățit, i-a desconsiderat; să vadă în ei niște egali ai lui și să aibe dispoziția dinamică a colaborării cu ei în bine!

Așadar, cel ce a pornit pe drumul îndreptării, al lepădării de păcat și al virtuții (Romani 12, 9), trebuie să „poarte grijă de ce este bine nu numai înaintea Domnului, ci și înaintea oamenilor” (II Corinteni 8, 21, Romani 15, 2), „prin slujire reciprocă, prin dragoste” (Galateni 5, 13), fiindcă „dragostea îndelung rabdă, este bună nu pismuiește, nu se îngîmfă, nu se semețește, nu se poartă cu necuviință, nu caută ale sale, nu se întărită, nu gîndește răul, nu se bucură de nedreptate, dar se bucură de adevăr” (I Corinteni 13, 4—7), „pentru că poruncile: să nu desfrînezi, să nu ucizi, să nu furi, să nu fii mărturie mincinoasă și oricare altă poruncă, se cuprind în acest cuvînt, adică: „să iubești pe aproapele ca pe tine însuți” Dragostea nu face rău aproapelui. Dragostea este deci plinirea legii” (Romani 13, 9-11).

INDREPTAREA ÎN HRISTOS

Duminica 5-a din Postul Mare

În duminica a cincea a postului mare Biserica noastră strămoșească ne dă ca exemplu de urmat o sfință: Maria Egipteanca.

Viața Mariei Egipteanca, așa cum a fost scrisă de Sofronie învățatul patriarh al Ierusalimului (550-638), el însuși sfânt, scriitor și poet al Bisericii creștine, a cutremurat multe suflete hotărînd pe unii la pocăință și făcînd atenți pe alții să se ferească de prăpastia păcatelor. O voi istorisi pe scurt spre amintire pentru cei ce o știu și spre învățare pentru cei ce o aud înțîia oară. Voi sublinia apoi, părțile care cuprind exemple de urmat pentru noi cei de azi.

Se spune că într-o mănăstire a Palestinei de odinioară viețuia un bătrîn ieromonah, numit Zosima. Trăia în mănăstire de 53 de ani și ajunsese îmbunătățit în fapte monahicești, că tuturor le era bun exemplu. El se gîndea, adesea, și zicea în sine: „Ce trebuie să mai fac pentru desăvîrșirea mea sufletească? Or mai fi undeva oameni ai lui Dumnezeu de la care să mai învăț, cu care să mă întrec?”.

Și pe cînd se întreba el așa, aude că pe malul Iordanului este o mănăstire ai cărei viețuitori l-ar întrece prin faptul că în postul mare, ei se duc în adîncul deșertului, puscicind în rugăciuni continui și mîncări de verdețuri și rădăcini. S-a dus la acea mănăstire și a rămas acolo! La începutul postului mare a plecat și el în pustnicie ca ceilalți călugări ai mănăstirii.

A trecut Iordanul și a mers prin nisipul ars de soare 12 zile în șir. În toate aceste zile n-a întîlnit pe nimeni. A 12-a zi pe cînd sta odihnindu-și bătrînețele, vede o ființă pășind peste dîmburile de nisip la oarecare distanță de el. Să fie om? Era mai mult o umbră de om. S-a speriat. A strigat și a primit următorul răspuns: „Zosima, sînt femeie păcătoasă, aruncă-mi o haină cu care să mă îmbrac, căci de cînd stau în pustie mi s-au rupt hainele, rămînînd goală”.

Auzind că îi spune numele, fără să fi vorbit vreodată împreună, Zosima a fost apucat de frică. I-a aruncat una din hainele sale și după ce umbra de om s-a acoperit au început să stea de vorbă.

S-au rugat împreună și unul pentru altul. Zosima spunea că a văzut-o pe cînd se ruga „înălțîndu-se de la pămînt ca de un cot”. După rugăciune, bătrînul călugăr a stăruit să-i spună cine este ce căuta aici și de cînd duce viața asta?

„Sînt egipteancă, a răspuns ea. De la 12 ani am părăsit părinții și timp de 17 ani am trăit în Alexandria o viață desfrînată. Văzînd un grup de oameni că se îmbarcă într-o corabie spre a se duce, de ziua crucii, la Iesurasilm, m-am suit și eu cu ei în corabie și am plecat împreună.

„La Ierusalim, am mers și eu cu lumea la biserica cea mare, dar în pragul bisericii o putere nevăzută m-a oprit să intru. M-am retras în tindă, m-am odihnit și din nou am vrut să intru cu un alt grup. Din nou n-am putut trece pragul. Nici a treia oară n-am izbutit să intru. Atunci mi-am dat seama că din cauza vieții mele păcătoase nu pot să intru în biserică. M-am retras într-un colț al tindei și plângând m-am rugat lui Dumnezeu cu toată puterea să-mi ierte păcatele și am făgăduit că, dacă îmi va îngădui să intru în biserică și să sărut sfinta cruce pe care s-a răstignit Mintuitorul, voi termina cu viața mea păcătoasă de pînă atunci și prin pocăință aspră îmi voi spăla păcatele. M-am dus la ușă și de astădată puterea nevăzută care mă oprise să intru pînă atunci, nu m-a împiedicat să trec pragul. Am intrat, m-am închinat și am sărutat sfinta cruce. La ieșire, cineva mi-a dăruit cîțiva bani cu care am cumpărat patru pîini și am pornit îndată spre Iordan. M-am oprit la o biserică, mi-am mărturisit păcatele duhovnicului și m-am împărtășit. Am mîncat o bucată dintr-o pîine, iar cu restul m-am suit într-o barcă și am trecut Iordanul de cealaltă parte, intrînd în pustiul în care ne aflăm acum.

„De 47 de ani viețuiesc în aceste părți pustii, hrănindu-mă cu puținele ierburi ce se găsesc pe aici, desigur, după ce am terminat pîiile ce le luasem cu mine. Hainele mi s-au rupt bucată cu bucată pînă n-a mai rămas petic pe mine. Iată cine am fost și cine sînt. Întorcîndu-te la mănăstire, te rog părinte Zosima, nu spune nimănui cele ce știi despre mine cît timp voi fi în viață și la anul adu sfinta împărtășanie, căci de 47 de ani nu m-am mai împărtășit. Ne vom întîlni în Joia cea Mare pe malul celălalt al Iordanului, în dreptul locuințelor omenști”.

După un an, Zosima a venit, cum a fost vorba, cu Sfinta Împărtășanie la locul stabilit, pe malul Iordanului. După puțin timp, cea așteptată a sosit. Mergea pe apa Iordanului ca pe pămînt. Lucrul acesta l-a uimit pe Zosima așa de mult, că a căzut cu fața la pămînt, spre a o cinsti ca pe o sfință. Văzîndu-l prosternîndu-se, ea i-a strigat: „Ce faci părinte Zosima? Uîți că ești preot și că porți Sfinta Împărtășanie?”

După împărtășire, Zosima a fost din nou rugat să vie să se întîlnească, la anul viitor, dar nu aici, ci în locul unde se întîlniseră anul trecut, în adîncul pustiului. Trecînd anul, Zosima s-a dus la locul hotărît, dar n-a mai găsit-o în viață. Corpul ei zăcea neînsuflețit, iar alături era scris pe nisip: „Părinte Zosima, îngroapă, te rog, corpul smeritei Maria în acest loc și te roagă Domnului pentru mine! Am trecut la Domnul, după împărtășire, la 1 aprilie”.

După îngropare Zosima s-a întors la mănăstire și a spus fraților săi călugări tot ce știa despre pustnica Maria Egipteanca. Și așa, din gură în gură, istoria vieții ei a ajuns pînă la urechile patriarhului Sofronie, care a scris-o, se zice, așa cum s-a păstrat pînă la noi.

Din viața Cuvioasei Maria Egipteanca, pe care v-o istorisii pe scurt se desprind patru învățături de seamă: Prima învățatură: între-

cerea în sfințenie. Cuviosul Zosima s-a întrecut în sfințenie cu frații lui de călugărie în mănăstirea în care a viețuit 53 de ani și mai apoi cu călugării din mănăstirea de pe malul Iordanului. Minunat exemplu pentru noi creștinii de azi, de ce nu ne-am întrece și noi în a trăi sfințenia? Acest lucru îi place și lui Dumnezeu și semenilor. A doua învățătură: *pocăința desăvârșită.* Cuvioasa Maria Egipteanca, timp de 47 de ani, s-a rugat în pustie, hrănindu-se numai cu rădăcini de ierburi și astimpărindu-și setea cu rouă. Aspră pocăință! Dumnezeu i-a răsplătit strădania, dându-i darul de a pluti în văzduh în timpul rugăciunii și de a merge pe apă ca pe uscat. Acestea sînt semnele unei pocăințe desăvârșite după care se cunoaște pe pămînt un sfînt. Ce este pocăința noastră, din timpul sfîntului post, în comparație cu desăvîrșita pocăință a Cuvioasei Maria Egipteanca? E bine să ne gîndim la acest lucru cît mai des și cît mai mult, nu ca să ne descurajăm, ci ca să ne străduim în a-i urma exemplul, după puterile noastre și după ocupația ce o avem fiecare în lume. A treia învățătură: *cinstirea Sf. Împărtășanii și a purtătorului ei.* Cînd Cuviosul Zosima a văzut pe Maria Egipteanca mergînd pe apă Iordanului ca pe pămînt și-a dat seama că e sfîntă, și a îngenunchiat ca s-o cinstească. Ea l-a oprit, spunîndu-i: „Ce faci părinte Zosima? Uîți că porți Sf. Împărtășanie?”. Da, da, preotul cînd poartă Sf. Împărtășanie nu trebuie să se plece în fața nimănui spre a-l saluta, nici chiar înaintea unui sfînt. Sf. Împărtășanie este Hristos și Lui trebuie să ne închinăm toți, ori unde s-ar afla. Credincioșii ortodocși știu că preotul poartă Sf. Împărtășanie, de aceea se scoală în picioare cînd trece și-l salută; preotul răspunde binecuvîntînd. Deci, preotul este salutat nu pentru stima ce o merită, ci și pentru că poartă cu el Sf. Împărtășanie și pentru că are harul de a o purta. A patra învățătură: *Împărtășirea cu Dumnezeuieștile Taine.* Pocăința trebuie să fie urmată de împărtășire cu Sfintele Taine. Cuvioasa Maria Egipteanca, deși sfîntă, a ținut să se împărtășească. Pentru aceasta s-a arătat lui Zosima în pustie. Pustnicii părăsesc pustiul numai spre a se împărtăși, luptînd adesea cu greutățile zecilor de kilometri de drum anevoios. Istoria nu cunoaște vreun pustnic care să fi murit neîmpărtășit. Ferice de ei! zicem noi. Fericirea aceasta o putem avea fiecare, fără a călători ca pustnicii zeci de km. căci Sf. Împărtășanie ne stă la dispoziție în orice biserică.

Pr. dr. GHEORGHE PASCHIA

CATEHEZĂ DESPRE POST ȘI ÎNSEMNĂTATEA LUI

a. *Introducere.* În cateheza din duminica trecută, v-am arătat că faptele sînt mărturii ale harului Sf. Duh și roade ale credinței creștine. Faptele își au începutul lor de la Dumnezeu și ele îl fac pe om

să fie asemenea chipului Creatorului său. Însuși Mintuitorul ne îndeamnă la fapte bune când zice: „Așa să lumineze lumina voastră înaintea oamenilor, încît să vadă faptele voastre cele bune și să slăvească pe Tatăl vostru Cel din ceruri” (Matei 5, 16). Cel ce săvîrșește în viața lui numai fapte bune „însuțit” va lua și viața veșnică va moșteni” (Matei 19, 29).

Așadar, faptele bune, fiind necesare mîntuirii noastre, trebuie să ne străduim a ne îmbogăți cu ele comoara noastră cerească.

b. *Anunțarea.* Una din faptele bune este postul. Ce ne învață Sfînta noastră Biserică despre post? Care este însemnătatea lui în viața creștinilor?

c. *Tratarea.* După învățătura creștină, postul este înfrînarea tuturor poftelor, tuturor simțurilor, tuturor abuzurilor trupesti. „Sosit-a postul, maica curăteniei, defăimătoarea păcatului și vestitoarea pocăinței, petrecerea îngerilor și mîntuirea oamenilor”, cîntă Biserica noastră. Prin post putem îndepărta din trupul și sufletul nostru toate deprinderile cele rele, toate înclinările spre păcat. Cu ură și dușmănie, cu gînd de răzbunare împotriva aproapelui, nimeni nu poate să postească. Renunțarea la mîncărurile oprite și împodobirea minții numai cu gînduri curate și sfinte, acesta este postul ales și rinduit de Dumnezeu.

Sensul adevărat al postului creștin nu este cel medical, limitat numai la abținerea de la anumite mîncăruri sau băuturi din motive igienice, ci sensul spiritual, duhovnicesc. Postul reprezintă, cu alte cuvinte, plăcerea de a ne hrăni sufletul, inima și mintea cu tot ce este veșnic și adevărat.

Cînd postul este unit și cu faptele bune, atunci puterea și însemnătatea lui este mare și, în același timp, plăcut și primit de Dumnezeu. Căci El a poruncit lui Adam: „Din toți pomii din rai poți să măninci, iar din pomul cunoștinței binelui și răului să nu măninci, căci în ziua cînd vei mîncă din el, vei muri negreșit” (Facerea 2, 16-17). Cuvintele „să nu măninci” constituie porunca expresă a postului. Iar această poruncă a împlinit-o și desăvîrșit-o însuși Mintuitorul nostru Iisus Hristos postind în pustie 40 de zile și 40 de nopți.

Mîntuitorul ne-a învățat că postul înseamnă înfrînare de la orice păcat: de la ură, de la mînie, de la răzbunare, de la viclenie, de la grijile lumești (Matei 5-7). Perioada postului oferă creștinilor posibilitatea să-și analizeze faptele lor, să pună friu dorințelor și poftelor de orice fel. Respectarea acestor reguli în perioada postului duce la aflarea înțelepciunii, curăteniei și lealității față de tot și de toate prin întorcerea la izvorul cel curat al vieții, la Dumnezeu și la ascultarea cuvîntului Lui. Postul este o înfrînare, o înfrînare conștientă, cu sens și consecvență, de la tot ce este necurat și ne-veșnic. Postul nu este însă nici numai o simplă înfrînare, ci el este totodată și o revenire către adevăr, o gustare din viața adevărată.

Fiind o manifestare pozitivă, luminoasă și activă, postul înseam-

nă veselie, bucuria duhului, triumful veșniciei asupra vremelniciului, biruința dreptății asupra minciunii, a iubirii asupra urii, a luminii asupra întunericului. De aceea Mântuitorul a poruncit celor ce postesc să nu-și smolească fața, ci să-și ungă capetele și să-și spele fața. „Cînd postești, nu fiți triști ca fățarnicii; că ei își smolesc fețele, ca să se arate oamenilor că postesc; adevărat grăiesc vouă: își iau plata lor. Tu însă, cînd postești, unge capul tău și fața ta o spală, ca să nu te arăți oamenilor că postești, ci Tatălui tău Care este în ascuns, și Tatăl Care vede în ascuns, ți va răsplăti la arătare” (Matei 6, 16-18).

Biserica nu condamnă elementele materiale ale vieții (mîncarea și băutura) ci excesele și abuzurile în consumarea lor. Abuzul de mîncare și băutură, cînd îmbracă haina lăcomiei, devine din punct de vedere moral un păcat strigător la cer, cu urmări grave atît în viața trupului cît și în cea a sufletului. Despre lacomi spunea Sfîntul Apostol Pavel că „pîntecele este dumnezeul lor” (Filipeni 3, 19). Iar chipul omului lacom a fost descris de însuși Mîntuitorul în parabola bogatului nemilostiv și a săracului Lazăr (Luca 16, 19-31) și în parabola bogatului căruia i-a rodit țarina (Luca 12, 16-21). Din cauză lăcomiei și beției s-au comis numeroase nenorociri și crime. Sfînta Scriptură ne pune înaintea exemplul împăratului Irod care, înfierbîntat de băutură, a poruncit să i se taie capul Sf. Ioan Botezătorul (Marcu 6). Pentru aceasta Sfîntul Apostol Pavel scria creștinilor din Corint: „Nici furii, nici lacomii, nici bețivii... nu vor moșteni împărăția lui Dumnezeu” (I Corinteni 6, 10).

Poruncind postul credincioșilor ei, Biserica are în vedere urmările lui binefăcătoare pentru sănătatea, trupurilor și sufletelor. Postul este un exercițiu de voință pentru fiecare dintre noi, în scopul domnării poftelor trupesti și sufletești în vederea mîntuirii.

Cum trebuie să postim? Răspunsul îl dă Sf. Ioan Gură de Aur. „Postiți? Arătați-mi-o în fapte. Cum? De veți vedea un sărac, aveți milă de el; de veți vedea un dușman, împăcați-vă, iar de veți vedea un prieten înconjurat cu nume bun nu-l invidiați. Nu numai gura și stomacul să postească, ci și ochiul și urechea și picioarele și mîinile voastre și toate măduarele trupului vostru”. Să postim cu ochii, fără să mai privim lucrurile oprite; să postim cu gura, oprind-o să mai rostească înjurături și alte-vorbe rușinoase sau să batjocorească pe aproapele și pe vecinul nostru; să postim cu mîinile, păstrîndu-le curate de răpire și lăcomie; să postim cu picioarele, fără a mai alerga în căile păcătoșilor (Psalmi 1, 1—3). Acesta este postul cel adevărat, pe care toți sîntem dator să-l păzim. Cît de frumos răsună îndemnul proorocului Isaia „Nu știți voi postul care îmi place? — zice Domnul. Rupeți lanțurile nedreptății, dezlegați legăturile jugului, dați drumul celor asupriți... Împarte pîinea ta cu cel flămînd, adăpostește în casă pe cel sărman, pe cel gol îmbrăcat și nu te ascunde de cel de un neam cu tine. Atunci lumina ta va răsări ca zorile și mîntuirea ta va veni” (58, 6—8).

d. *Recapitulare*. Deci, ce este postul? Cum postim? Postul constituie pentru toți un mijloc de desăvârșire. „Postul, spunea Sfântul Ioan Gură de Aur, potolește zburdăciunea trupului, înfrânează poftetele cele nesăturate, curățește și înaripează sufletul, îl ușurează”. Postul este înfrinare, pocăință și îndreptare, este povață tare pentru suflet, un tovarăș credincios pentru trup și armură pentru luptătorul viteaz. Sint scutiți de post numai copiii, bătrînii, bolnavii, neputincioșii și femeile însărcinate. Pentru aceștia postul este mai blind: ei postesc numai în duh și în inimă.

Postul se cere petrecut în înfrinare, rugăciune, smerenie, curătenia inimii, în părere de rău pentru păcatele săvîrșite, avînd astfel cerțitudoinea iertării păcatelor și dobîndirea fericirii și vieții cele veșnice, în împărăția lui Dumnezeu.

e. *Asocierea*. După cum s-a arătat, postul începe odată cu existența omului. Cele mai vechi religii cunosc, practică și recomandă postul. Celebrul medic al antichității păgîne, Hipocrate, care a trăit foarte mult, atribuia longevitatea sa postului, afirmînd că niciodată nu s-a sculat sătul de la masă.

Vechiul Testament recomandă și poruncește respectarea postului. Înainte de a primi tablele legii pe muntele Horeb, Moise postește 40 de zile (Ieșire 34, 28). Postind proorocul Ilie se învrednicește să vadă o nespūsă minune. După ce și-a curățit sufletul prin ajunare timp de 40 zile, el vede în peștera de pe muntele Horeb pe Dumnezeu, atît cît este îngăduit unui om a-L vedea fără să moară (III Regi, 8—9). Daniil nu a mîncat și nu a băut trei săptămîni, iar în groapa cu lei i-a învățat și pe aceștia să postească. Postul îi întărise trupul și astupase gurile leilor. Regele David postea adesea în pocăință (Psalmi 34, 12; 108, 23): „Genunchii mei au slăbit de post și trupul meu s-a istovit de lipsa untdelemnului”. Viața Sfîntului Ioan Botezătorul a fost un post neîntrerupt (Matei 3, 4).

Aceste cîteva modele de postitori, luate chiar din Sfînta Scriptură, ne arată că postul are menirea să înalțe rugăciunile noastre către cer, asemenea unor aripi. El este mama sănătății, educatorul celor tineri, podoaba bătrînilor.

Mintuitorul postind 40 de zile și 40 de nopți ne încredințează că „nu numai cu pîine va trăi omul, ci cu tot cuvîntul care iese din gura lui Dumnezeu” (Matei 4, 4). El a arătat totodată că postul este strîns legat de rugăciune, milostenie, iertarea aproapelui, și facerea de bine (Matei 4, 1 sq. Marcu 9, 29) fiind astfel un puternic mijloc de luptă și biruință asupra ispitelor și a puterii celui rău (Matei 18, 21).

Sfînții Apostoli, urmînd poruncii Învățătorului lor divin, au postit și au rînduit posturi. Așa de pildă, Sfîntul Apostol Pavel, în epistolele sale, îndeamnă stăruitor pe fiii săi duhovnicești să respecte postul unit cu rugăciunea, arătînd că „petrecînd în trup, sîntem departe de Domnul” (II Corinteni 5, 6). La fel Sfînții Părinți ai Bisericii, mucenicii, pustnicii și toți sfînții au postit și au îndemat la post.

Biserica Ortodoxă, pentru viața evlavioasă a credincioșilor săi, a rânduit patru posturi și alte câteva zile de post, pe care fiecare dintre noi le cunoaștem bine. Ele sînt menționate în calendarele creștine pe care le avem în casele noastre sub icoane.

g. *Aplicarea.* Miine este prima zi a postului Paștilor. Cu ce gînduri și cu ce simțiri ne apropiem de el? În răstimpul celor 40 de zile ale acestui post, noi creștinii să ne ostenim în împlinirea poruncii postului, pentru ca să aflăm plata cea bună și fericire multă atît în viața aceasta cît și în cea cerească. Har, milă și iertare de păcate vor primi toți cei care vor posti și se vor mărturisi înaintea scaunului de duhovnicie, curățindu-se astfel de toate necurățiile trupesti și sufletești și vor putea să se învrednicească în ziua cea mare a Învierii de dumnezeiasca împărtășire cu prea curatul Trup și sfîntul Sînge al Domnului și Mîntuitorului nostru Iisus Hristos. Și așa, împăcați cu semenii noștri și cu Dumnezeu, curățiți și înnoiți, să ne bucurăm împreună cu sfinții îngeri și să ne închinăm Mîntuitorului Hristos Cel înviat din morți.

Doamne Iisuse Hristoase, Dumnezeuul nostru, Te rugăm cu adîncă smerenie să ne ajuți cu harul Sfîntului Duh să ducem cu ușurință greutatea postului și să ajungem să ne închinăm și învierii Tale celei de a treia zi!

Pr. DAN NICOLAU

SIMȚUL PASTORAL ȘI BUN-SIMȚUL DUHOVNICULUI

„Arta de a spovedi nu se învață nicăieri în școlile noastre teologice și în nici o altă instituție pentru pregătirea preoților”. Cu această constatare își începea prof. Petre Vintilescu „Cuvîntul de lămurire” la prestigioasa lucrare „*Spovedania și duhovnicia*”¹. Deși „cărți despre spovedanie” se află în număr desful de mare și în literatura Bisericii noastre ortodoxe, afară de „*Exomologhitarul*” lui Nicodim Aghioritul, apărut în numeroase versiuni românești, totuși constatarea făcută acum mai bine de patru decenii are și azi aceeași valabilitate. Și nu numai azi. Niciodată „arta” de a spovedi (înțelegînd prin artă „fel de a lucra potrivit unor reguli și deprinderi învățate; îndeminare, pricepere, măiestrie, meșteșug, abilitate”², nu s-a învățat și nu se va învăța în școli. Și nici din cărți. Recurg iarăși la autoritatea profesorului citat precizînd că „nu înțelegem să ne referim la săvîrșirea tainei, care este un act liturgic, ci la mînuirea metodelor potrivite de susținere și de îndrumare sufletească. Pentru că spovedania nu este numai taină, ci, în același timp, este o instituție de pedagogie divină...”

Deci „practica duhovniciei” s-a întemeiat, cum afirmă același autor, și se întemeiază aproape exclusiv pe un empirism personal, nesusținut pe metode rezultate din observații și cercetări științifice”. De mulți ani „Învățătura pentru spovedanie”, cuprinsă în molitfelnic, prefăcînd rînduiala tainei, reprezintă un indispensabil „normativ” la îndemîna preoților-duhovnici. Redusă extensiv, dar bogată prin condensare, „Învățătura pentru spovedanie” este totuși o călăuză prețioasă. Îndrumările molitfelnicului însă se cer apropiate de fiecare preot care a primit și greaua sarcină a duhovniciei. Regulile, metodele „trebuie adaptate la aspectele noi ale vieții, care își are problemele ei sufletești, păcatele și predilecțiile ei caracteristice, nu numai în ceea ce privește temeiurile științifice și metodă ce decurge din ele, ci și forma...”³. Mai mult chiar, prof. Vintilescu formula, acum patru decenii, un prevenitor apel la duhovnici „de a crea și a dezvolta la noi o lite-

¹ București, 1939, p. 5.

² Cf. *Dicționar de neologisme*, de Florin Marcu și Constant Maneca, ediția a III-a, București, 1978, p. 96.

³ Pr. Petre Vintilescu, *o. c.*, p. 10.

ratură privitoare la diferitele laturi ale problemei spovedaniei. Nu numai pentru a depăși faza actuală de empirism, ci și pentru a crea bazele unei duhovnicii specializate de care avem tot așa de mult nevoie ca și de duhovnicii de enorii⁴.

După patru decenii se poate constata că „faza de empirism” n-a fost depășită, că, în sfârșit, stăm pe loc și cine stă pe loc... „Secretul mărturisirii” nu exclude discuțiile principale asupra variatelor cazuri posibile în „scaunul mărturisirii”. Experiențele comunicate, discutate, privite din cât mai multe unghiuri și urmărite în ultimele consecințe, constituie temeiul științific pentru statornicirea unor metode pedagogice. De altfel întreaga teologie pastorală — ca știință — trebuie să fie „în raport cu timpul și cu progresul” căci „știința însăși fiind relativă, evolutivă, în continuă transformare, este într-un moment dat ceea ce corespunde cu cunoștințele și cu metodele cele mai bune ale timpului”⁵.

Aceasta ar trebui să fie una din preocupările de seamă ale preoților duhovnici: literatura privitoare la variatele aspecte ale problemei spovedaniei. Cu alte cuvinte, să-și alcătuiască singuri bazele unui îndrumător duhovnicesc, prin comunicarea experiențelor proprii. În revistele eparhiale s-au publicat câteva (timide) eseuri. Încercarea ar trebui extinsă și intensificată.

Eficacitatea tainei, se știe, nu derivă din vrednicia preotului-duhovnic, fiind atribuit al harului. Instrument de comunicare, preotul devine colaborator dinamic la progresul moral al penitentului prin ceea ce el poate da, ca îndrumător spiritual, instituit prin taina preoției. Și aici, în „scaunul duhovniciei”, preotul apare în dublă ipostază: ca administrator al tainei după cuvîntul Sfintei Scripturi: „Așa să ne socotească pe noi fiecare om, ca pe niște slugi ale lui Hristos și iconomi ai tainelor lui Dumnezeu”⁶; și colaborator „căci noi sîntem împreună lucrători cu Dumnezeu”⁷. Ipotezele, sacramentală și pastorală, sînt todeauna nedespărțite în activitatea sa. Misiunea preotului în scaunul mărturisirii se împlinește numai prin sinergismul ipostazelor. Repet, nu de efectul tainei este vorba, ci de progresul moral al penitentului. Preotul-duhovnic ascultă, judecă faptele, pronunță sentința, dar, în același timp, învață, dirijează. Aici colaborarea preotului este mai evidentă ca la administrarea celorlalte taine. Și mai încărcată de răspunderi. De aceea și Sfîntul Ioan Hrisostomul în tratatul „Despre preoție” zice: „Păstorului de suflete îi trebuie multă înțelepciune și o mie de ochi ca să privească din toate părțile starea sufletului”.

⁴ Idem, p. 18.

⁵ Prof. Teodor M. Popescu, *Teologia ca știință*, în *Studii Teologice*, anul VI, 1947, vol. I, p. 22.

⁶ I Corinteni 4, 1.

⁷ I Corinteni 3, 9.

Simplificînd lucrurile am constata că avem la îndemînă cam tot ce ne trebuie pentru împlinirea rolului complex în „scaunul mărturisirii”. Pentru rolul sacramental, adică pentru funcția de chivernisitor al tainei, avem rînduiala din molitfelnic, la care nimic nu putem adăuga (și nici nu trebuie să adăugăm). Pentru rolul didactic, în ipostaza de colaborator, avem Sfînta Scriptură, Sfînta Tradiție, bogata literatură patristică, manualele de dogmatică, morală, liturgică... și multe „cărți folositoare de suflet”, inepuizabile surse de inspirație.

Pe lingă toate acestea avem încă o carte nescrisă. O carte veche și mereu nouă și inepuizabilă, imprimată în forul intern al conștiinței: simțul pastoral și bun-simțul duhovnicului.

Duhovnicul ascultă o confesiune gravă, o taină de care atîrnă liniștea și bunul nume al penitentului... Mărturisirea curge sacadat, vădînd zbciumul lăuntric. Duhovnicul simte că intervenția sa e oportună. Dar cum să intervină? Cît poate scormoni în adîncul labirintic al semenului său? Cuvîntul, bisturiu cu două tășuri, cum zicea Sf. Ioan Hrisostomul, trebuie minuit cu multă abilitate. O întrebare nepotrivită și penitentul „se închide” ca melcul care-și trage cornițele la atingerea unui obstacol. Cine-i va sugera duhovnicului cuvîntul potrivit, vorba miraculoasă, bisturiul care să taie, nici superficial, nici prea adînc, atîta cît e necesar? Nu manualele, nu îndrumătoarele teoretice, ci simțul pastoral și bunul său simț. Duhovnicul care cunoaște temeinic gama reacțiilor psihice, de la cele cu caracter tipic, general umane, pînă la cele spontane și derutante, va găsi, în rezervele sale, cuvîntul potrivit pentru atingerea țelului...

Ce înțelegem prin simț pastoral?

În literatură de specialitate se vorbește frecvent de „tact pastoral”. Eu l-aș numi, mai adecvat, „simț pastoral”, vizînd acel simț necesar în orice îndeletnicire umană. Simțul acesta nu este un dar inegal repartizat, nu este o moștenire de la ascendenți sau, mai precis, nu este numai atîta, ci este o rezultată a unui susținut efort personal, implicînd observație, studiu, discernămint...

După dicționarele limbii române, „tactul”, dincolo de recepția cutanată și kinestezică, semnifică și „o strategie a raportării la alte persoane implicînd discernămint, adeziune sufletească, grijă pentru a nu leza demnitatea celui în cauză și a-l influența educativ sau instructiv în chip ingenios, fără duritate și evitînd confictele”⁸. Tactul este un „simț al măsurii în comportare, determinînd adoptarea unei atitudini abile, corecte și convenabile în orice împrejurare”⁹. Simțul pastoral, simț practic, „îndemînare în a rezolva diferite chestiuni”¹⁰, ar însemna o metodologie specială pentru soluționarea cazurilor de ordin spiritual. Ar reprezenta deci o specializare a actului pastoral, di-

⁸ Paul Popescu Neveanu, *Dicționar de psihologie*, București, 1978, p. 700.

⁹ *Dic. limbii române moderne*, 1958, p. 843.

¹⁰ *Idem*, p. 771.

namica lui, implicînd tact și bun simț și intuiție, înțelegere deplină, apreciere spontană, hotărîre promptă... Simțul pastoral semnifică forța dreptei judecăți, consecvență, tenacitate în aplicarea normelor stabilite de Biserică. Bunul-simț semnifică o înțelegere umană a faptelor prin participare, prin compasiune. Deci simțul pastoral reprezintă un cuantumul de cunoștințe și experiențe. Bunul-simț reprezintă un cuantumul de finețe, de gingășie, de blîndețe, un umanism nuanțat, care în concepția poporului este identificabil cu omenia, cuvînt „atît de bogat încît ai nevoie de răgaz ca să-l tîlmăcești pe de-a întregul”¹¹.

O coordonată principală în complexul însușirilor care alcătuiesc simțul pastoral este inspirația (obiectivarea spontană). Sigur, nu înțelegem prin inspirație un lucru săvîrșit la voia întîmplării, ci ideea de libertate în alegerea soluțiilor, fără respectarea strictă a reperelor stabilite, posibilitatea de a inventa, de a utiliza soluții noi, deci o forță creatoare. Astfel, ca și oratorul, păstorul duhovnicesc nu se naște. El se formează. Se formează prin studiu, prin muncă perseverentă și rîvnă de autodepășire. Duhovnicul a fost adeseori asemănat cu un chirurg. Unui chirurg i se cere să cunoască medicina generală, anatomia topografică, metodele de intervenție, reacțiile organismului și atîtea altele. Dar nu toți chirurgii ajung la același nivel în arta chirurgicală. Pe lîngă ceea ce poate dobîndi prin studiu și observație, mai are fiecare „ceva” neegal, o valență care ține de alcătuirea sa umană. Să-l numim talent? Oricum, la aprecierea chirurgului se ține seama și de acest element. Și duhovnicul trebuie să știe mult. Și un duhovnic se deosebește de altul prin ceea ce are particular în alcătuirea sa umană. Fiecare însă are datoria față de sine și față de arta sa să ajungă la nivele superioare.

Preotul trebuie să fie familiarizat măcar cu terminologia și problematica științelor moderne, care se multiplică și se adîncesc mereu. Dar mai ales el trebuie să se îndrepte spre izvoarele nesecate ale literaturii patristice îndrumările marilor scriitori din această perioadă, cum am mai spus, nu și-au pierdut valabilitatea, înscriindu-se în categoria operelor care nu apun odată cu epoca în care au fost concepute. Ele înfruntă adversitatea timpului, revin ciclic în actualitate, asigurîndu-și prin forța anticipativă a gândirii statut de perenitate. Aprofundînd literatura patristică ne silim a găsi noul, elementul de progres, „modernitatea”, într-o vastă operă așezată la temelia tradiției creștine.

Nu penuria de manuale trebuie să ne îngrijoreze. Avem suficiente „îndrumătoare”. Deficitari sîntem în... zel pastoral și autopastoral.

Tribunal spiritual nepărtinitor, amvom confidențial, oficiu de asistență morală, „scaunul mărturisirii” oferă cel mai fericit prilej pentru ceea ce numim „pastorație individuală”. Asta o știm cu toții. În ce

¹¹ Mitropolit Nicolae al Banatului, în „Îndrumător bisericesc”, Timișoara, 1980, p. 53.

măsură însă folosim prilejul pentru mai binele moral al credincioșilor noștri ?

Nu greșim afirmînd că lipsa manualelor de specialitate explică... lîncezeala noastră ? Absența unei efervescente ideatice ?

Prot. dr. MARCU BĂNESCU

CREȘTINUL ÎN BISERICĂ

Cum se face corect semnul sf. cruci și cum se fac închinăciunile, rostul lor, momentul cînd se săvîrșesc.

Rugăciunea este ridicarea și vorbirea minții cu Dumnezeu (Evanghie Monahul, Filocalia I, p. 57). La această acțiune pur spirituală participă și corpul (Proverbe 17, 22 ; Ecclesiastul 8, 21, Matei 12, 34). Dumnezeu se preamărește și cu trupul (I Corinteni 6, 20 ; Romani 12, 1). Psihologia însăși vorbește de un „paralelism psiho-fizic”.

Intr-adevăr, rugăciunea în toate formele ei este însoțită de unele acțiuni ale corpului. Pe bună dreptate se spune : „Sufletul care se înalță, face trupul să îngenunchieze” (Lichtenbery).

Un rol deosebit îl au minile și picioarele. Ele se angajează la efectuarea celor mai însemnate semne văzute, ca semnul sfintei cruci și închinăciunile.

Insemnarea cu semnul sf. cruci este o deprindere creștinească foarte veche, chiar din timpul sf. Apostoli. Cele mai vechi mărturii despre însemnarea cu semnul sf. cruci ni le oferă sf. Ignatie al Antiohiei, la anul 102, care și explică cum se face corect sf. cruce. Tertulian, în opera *Apologeticum*, 16, în jurul anului 200, numește pe creștini „cinstitori ai Crucii”. Insemnarea cu semnul sf. cruci este amintită și în catehezele baptismale ale marilor cateheți creștini : Ciril al Ierusalimului, Ioan Gură de Aur, Ambrozie, Fer. Augustin și alții (cf. pr. Liviu Streza, *Predică la Înălțarea Sf. Cruci*, în *Mitropolia Ardealului* Nr. 10—12, 1978, p. 814).

Crucea dreaptă și ortodoxă se face așa : împreună virful primelor trei degete de la mîna dreaptă și pe celelalte două le închidem în palmă și cu ele astfel împreunate ne facem semnul sf. cruci. Cînd zicem : „În numele Tatălui” ne însemnăm pe frunte ; cînd zicem : „și al Fiului” pe piept ; cînd zicem : al Sf. Duh” pe umărul drept, întii și apoi pe cel stîng. Lăsăm mîna jos și încheiem cu „Amin”. Acest cuvînt (Așa să fie) confirmă că într-adevăr ne-am închinat în numele Sfintei Treimi.

Tilcuirea dogmatică a însemnării cu sf. cruce este următoarea: Cele trei degete, împreunate, simbolizează cele trei persoane ale Sfintei Treimi, unite într-un singur Dumnezeu, iar cele două închise arată cele două firi ale Mînuitorului, cît și pe Adam și Eva, care, cu smerenie și pocăință, se pleacă nedespărțitei Treimi.

După învățătura Sfinților Părinți, fruntea închipuie cerul, locuința lui Dumnezeu, pieptul — pămîntul și coborîrea Fiului lui Dumnezeu iar umerii — locul și semnul puterii divine, loc pe care și L-a reocupat cu trupul Mîntuitorul, prin înălțarea la cer. Cum se vede, facearea semnului sf. cruci este mijlocul intuitiv prin care se poate învăța, în cel mai scurt rezumat, istoria mîntuirii neamului omenesc (pr. prof. Nic. Petrescu, Modul corect de închinare al creștinului ortodox, în *Telegraful Român* nr. 27-28, 1979).

Tilcuind moral însemnarea cu sf. cruce, Sf. Ambrozie (339-397) spune: „Ne însemnăm fruntea pentru că totdeauna trebuie să ne gîndim la Dumnezeu; inima, pentru că totdeauna trebuie să-L iubim și să-L cinstim; brațele, pentru că totdeauna trebuie să lucrăm pentru El (idem, *ibidem*).

Prin semnul sf. cruci cinstim pe Dumnezeu în Treime, de aceea el trebuie făcut cu credință, evlavie, profund respect și emoție adîncă. Să ne ferim al face în batjocură și în grabă, oricît de zoriți am fi.

Crucea ortodoxă să se facă corect, cu arătarea și respectarea ordinei arătate, ordonat și în dimensiuni potrivite. Nu este spre cîntea lui Dumnezeu crucea de dimensiune mică, localizată la piept, fără atingerea frunții și a umerilor.

În timpul serviciilor divine, semnul sf. cruci să se facă prompt, în chiar momentele cînd se pronunță persoanele Sf. Treimi de preot și de cîntăreți.

Formele greșite de a face semnul sf. cruci sînt dezaprobat de Biserică și de adevărații cinstitori ai crucii; ele dovedesc sărăcia sufletească a celui ce se închină greșit, dispreț față de Dumnezeu și sînt lipsite de valoare mîntuitoare.

Semnul sf. cruci, întotdeauna, se împreună cu o închinăciune. Pe plan religios și în înțeles creștin-ortodox a te închina înseamnă a-ți manifesta evlavie către Dumnezeu prin anumite practici religioase, iar închinăciunea este un act de adînc respect, însoțit de înclinarea corpului în față, prin care recunoaștem puținătatea ființei noastre față de măreția, atotputernicia și suprema iubire a lui Dumnezeu față de noi credincioșii.

Închinăciunea se face în diferite forme și ia diferite numiri:

— Închinăciunea simplă se face în picioare odată cu semnul sf. cruci, înainte de începerea oricărei rugăciuni sau în fața icoanelor

— Îngenunchierea este o atitudine de dăruire totală lui Dumnezeu. Ca practică este foarte veche. Daniil, în robie, aflînd că împăratul Darius a dat poruncă de a nu se închina treizeci de zile, intra în casa sa și în fiecare zi îngenunchia de trei ori, se ruga și lăuda pe Dum-

nezeu cum făcea mai înainte (Daniel 6, 11). Și Mîntuitorul Iisus Hristos, în grădina Ghetsimani, s-a depărtat puțin de Apostoli „și înge-nunchind se ruga” (Luca 22, 41). Tot așa și arhidiaconul Ștefan (Faptele Apostolilor 7, 60), Ap. Petru (Fapte 9, 40) și Pavel (Fapte 20, 36; 21, 5; Efeseni 3, 14-21, Filipeni 2, 10). Vezi pe larg pr. dr. Petru Deheleanu, *Manual de sectologie*, Arad, 1948, pp. 234-235.

— Căderea cu fața la pămînt (prosternarea) este forma de închinare prin care mărturisim umilința noastră în fața lui Dumnezeu. Cu fața la pămînt s-a rugat Iudita, înainte de intra în tabăra vrăjmașilor (9, 11). Mîntuitorul însuși, în grădina Ghetsimani, s-a rugat „cu fața la pămînt s-a rugat Iudita, înainte de a intra în tabăra vrăjmașilor Apocalipsă 4, 10; 11, 16).

— Metania este o înge-nunchiere și o ridicare mai repede, împreună cu semnul sf. cruci. Ea ne amintește că prin păcat am căzut, iar prin întruparea lui Hristos iarăși ne-am ridicat (Sf. Vasile cel Mare). Este de două feluri: mare și mică. Cea mare este o închinare cu îndoirea genunchilor pînă cînd ajungem cu fruntea la pămînt. Prin ea adorăm îndurarea lui Dumnezeu (Ioan Casian). Metania mare este oprită duminică și în răstimpul de la Înviere și pînă la Rusalii (Canonul 90 al Sinodului VI Ecumenic). Cea mică este o închinare adîncă a corpului pînă ce mîna dreaptă atinge pămîntul. În ea cîntăm milostivirea sfinților (Învățătura de credință ortodoxă, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 1952, p. 206).

După rînduiriile sf. Părinți numărul metaniilor într-o zi și o noapte se ridică la trei sute. Atîtea trebuie să facem în fiecare zi și noapte în cinci zile ale săptămîinii (luni-vineri). Căci sîmbăta și duminică ni s-a poruncit să ne oprim de la acestea, pentru anumite rațiuni tainice și negrăite (Filocalia 8, p. 97).

Închinăciunile de tot felul au un rost foarte însemnat. Ca însoțitoare ale rugăciunii particulare sau comune, ele sporesc evlavia noastră lăuntrică și o exteriorizează. Prin ele mărturisim credința, smerenia, pocăința și puținătatea noastră înaintea lui Dumnezeu.

Ele trebuie să se facă la vreme potrivită, ținînd cont de momentul în care se află slujba religioasă. Dacă aceasta n-a început, credinciosul poate să le facă liniștit, iar dacă a început să le lase pînă la sfîrșitul ei.

Datoria noastră de credincioși ortodocși este să ne rugăm și să ne închinăm lui Dumnezeu, Mîntuitorul Iisus Hristos, Maicii Prea Curate și tuturor sfinților, în spiritul învățăturii sf. noastre Biserici dreptmăritoare. O astfel de închinare va fi folositoare pentru sufletele noastre și bine primită de Dumnezeu cel în Treime slăvit.

Cînd și de ce se înge-nunchiază la sf. liturghie.

În vremea săvîrșirii sf. liturghii sînt anumite momente mai însemnate în timpul cărora, din cele mai vechi timpuri, credincioșii au obiș-

nuit să ingenunchieze, spre a-și arăta mai deplin dragostea și recunoștința față de Dumnezeu.

Un astfel de moment liturgic este intrarea cea mare (vohodul mare), care constă în transportarea darurilor de la proscomidiar, unde au fost pregătite, pe sf. masă. Prin această transportare, vohodul mare poate fi considerat, la rindul lui, ca început al însuși ritului sf. jertfe euharistice (pr. prof. Petre Vintilescu, *Liturghia credincioșilor*, B.O.R. nr. 11-12, 1960, p. 1033).

Strămutarea sf. daruri închipuiește intrarea triumfală a Domnului în Ierusalim, unde urma să se jertfească și, totodată, alaiul Lui de îngropare de la Golgota la mormânt, iar preotul și diaconul închipuiesc pe Iosif din Arimateia și pe Nicodim, care au așezat trupul Domnului în mormânt (Învățătura de credință, București, 1952, p. 269).

Transportarea darurilor se face cu o solemnitate deosebită și într-o atmosferă de înaltă spiritualitate. Acest fapt a determinat pe credincioși să-și manifeste venerația, ingenunchind în fața lor, deși în acel moment liturgic ele sînt nesfințite, avînd doar valoarea unor simboale.

Mai mulți tilcuitori ai sf. liturghii au căutat să explice și să justifice această ingenunchiere. Nicolae Cabasila o explică prin confundarea cu vohodul de la liturghia darurilor mai înainte sfințite, unde este vorba de prezența reală a Mintuitorului, darurile aflîndu-se deja transformate la o liturghie precedentă. O formă mai fericită pentru justificarea acestei practici o găsește Simion al Tesalonicului. El susține că, pe bun drept, credincioșii ingenunche la vohodul cel mare întrucît darurile deși nesfințite au fost pregătite și puse înaintea lui Dumnezeu prin rugăciuni, ca unele ce urmează a fi prefăcute mai tîrziu în Trupul și Singele Mintuitorului. Deci, la vohodul cel mare, darurilor li se dă cinstire ca unora ce sînt închipuiri ale Trupului și Singelui lui Hristos (P. Vintilescu, art. și rev. cit., pp. 1039, nota 22).

Meletie Sirigul, încă justifică această ingenunchiere. În momentul transportării sf. daruri, care închipuie ultimul drum al Domnului spre mormânt, se cade să ne umilim, să plîngem pentru cele ce a suferit El pentru noi și să cerem iertarea păcatelor noastre (Învățătura de credință, p. 284).

Cel mai însemnat moment liturgic, în care credincioșii trebuie să ingenunchieze este prefacerea sf. daruri, cînd se cîntă „Pe Tine te lăudăm”. În timpul acestei cîntări, preotul rostește rugăciunea de invocare a Sfintului Duh (epicleza), care prin puterea și lucrarea harului Său Dumnezeiesc, prefăce tainic sf. daruri (pîinea și vinul) în însuși Trupul și Singele Domnului nostru Iisus Hristos, adică se săvîrșește sf. Împărtășanie. Fiind momentul culminant al sf. liturghii, se cuvine ca toți credincioșii din biserică să ingenunchieze, să fie pătrunși și să trăiască marele mister ce s-a săvîrșit pe sf. altar. Momentul este anunțat de sunetul unui clopoțel. Pentru ca să audă și cre-

dincioșii care au rămas acasă și să se roage în acel moment, se bate toaca sau clopotul cel mare.

Mulți credincioși ingenunchiază și la citirea sf. Evanghelii. Se pune întrebarea: „E corect să se ingenunchieze când se citește Evanghelia la sf. Liturghie?” (Vezi dr. Nicolae Corneanu, articol în Mitropolia Ardealului nr. 7-8, 1960, pp. 620-622).

Ca să răspundem la această întrebare, de la început trebuie să precizăm că nu e vorba de ingenunchiere ca act de evlavie și îndreptățit să se facă, ci numai dacă gestul ei și-ar avea o justificare în practica de veacuri a Bisericii.

În ciuda celor ce afirmă că ascultarea sf. Evanghelii în genunchi este o datină veche și generalizată, documentele vremii ne arată că, în Biserica primelor veacuri creștine, Evanghelia se asculta în picioare, după cum rezultă din Constituțiile Apostolice: „... Și când se citește evanghelia, toți preoții și diaconii și întreg poporul să stea în picioare ascultând cu multă liniște” (apud dr. Nicolae Corneanu, art. și rev. cit., pp. 621).

Poziția dreaptă a corpului este justificată, într-un fel, și de exclamația „Cú înțelepciune, drepti, să ascultăm sf. Evanghelie”. Aceste cuvinte au scopul de a procura în anumite momente liturgice o atenție specială și o concentrare spirituală mai accentuată din parte credincioșilor, dar ele se referă și la ținuta dreaptă a corpului (Petre Vintilescu, *Vohodul mic și momentele următoare din Liturghia catehumenilor*, B.O.R. nr. 7-8, 1960, p. 647 și *Insemnări pentru o nouă ediție a Liturghierului*, București, 1947, p. 42-45).

Ascultarea sf. Evanghelii în picioare se impune și pentru respectul ce se cuvine Majestății infinite a lui Dumnezeu. Nicolae Cabasila socotește că „cea dintîi dovadă a rîvnii și a evlaviei noastre este statura dreaptă a trupului. Aceasta este ținuta celor ce se roagă” (*Îlcuirea dumnezeieștii Liturghii*, cap. XXI, trad. prof. dr. Ene Braniște, București, 1946, p. 62).

Poziția dreaptă a corpului are și o îndreptățire rațională. Bunăoară, dacă ne vizitează o persoană marcantă, desigur, o vom aștepta în picioare și plini de atenție. Același lucru îl spune și Tertuljan: „Nu se stă jos în prezența cuiva pe care-l respectăm, deci cu atât mai mult în prezența lui Dumnezeu, care e reprezentat prin cuvîntul Evangheliei” (*Carte de rugăciuni, tipărită cu binecuvîntarea I.P.S. Mitropolit Nicolae, Timișoara, 1976, p. 83*). Această atitudine cuvințioasă sîntem datori să o observăm și în timpul citirii sf. Evanghelii care înfățișează pe Iisus. De aceea, din vechime, credincioșii ascultau citirea sf. Evanghelii în picioare.

Din documentele vremii, din practica veche a Bisericii ca și dintr-o îndreptățire rațională rezultă că Evanghelia trebuie ascultată în picioare cu atenție și încordare. Credincioșii care își arată respectul față de sf. Evanghelie ingenunchind în timpul citirii ei, nu greșesc cu nimic.

Asistind la o sf. liturghie, mai ales la orașe, se constată că nu toți credincioșii știu momentele când trebuie să îngenuncheze. Unii stau în genunchi mai multă vreme și apoi pleacă; alții îngenunchiază de mai multe ori, după socotința lor, iar alții stau numai în picioare.

Această diversitate de atitudini și comportări a dus la necesitatea de a fi cunoscute momentele liturgice mai însemnate în timpul cărora se recomandă îngenunchierea tuturor credincioșilor.

Ca stare de elevație sufletească, îngenunchierea este un moment sublim, înălțător, cu putere de convertire și transfigurare.

Să-l încercăm cu toții !

Prot. IEREMIA B. GHITA

PROFESORUL DE TEOLOGIE IOSIF IULIU OLARIU

S-au împlinit şase decenii de la moartea preotului profesor dr. Iosif Iuliu Olariu cunoscut şi cinstit şi azi nu numai ca un deschizător de drumuri în teologia biblică ortodoxă românească, dar şi ca un exemplu de viaţă în Hristos. Marele teolog, preotul prof. dr. Vasile Gheorghiu scria despre el: „Precum o stea luminoasă care apune lasă în urma ei încă lungă vreme o puternică diră de lumină, tot aşa, şi viaţa închinată studiului şi cercetării, convingerile sale adânc religioase, dragostea neasemănată pentru tot ceea ce descoperirea divină ne-a hărăzit nouă să cunoaştem şi să primim în sufletele noastre, precum şi devotamentul neîntrecut de a se conforma întru toate voii preasfinte a Celui de sus, vor rămîne pentru multe generaţii un exemplu măreţ...”.¹

Născut la 6 februarie 1859 în comuna Măidan, judeţul Caraş Severin dintr-o familie distinsă de români bănăţeni, Iuliu Olariu îşi face şcoala primară în satul natal şi la şcoala germană din Reşiţa, iar studiile secundare la Oraviţa şi Lugoj unde îşi trece examenul de maturitate cu „distingţie” („eximio modo maturus”). În toamna anului 1880 se înscrie la Facultatea de Teologie din Cernăuţi unde îşi ia doctoratul după cinci ani, în 1885, fiind numit profesor la Institutul teologic din Caransebeş în cursul aceluiaşi an. Rămas văduv, în urma decesului soţiei numai la un an după căsătorie, profesorul Iuliu Olariu intră în cinul monahal luîndu-şi numele tatălui său, Iosif. Numit director al Institutului în 1888, distinsul profesor va sluji în această calitate timp de 35 de ani, pînă la moarte.

Subliniindu-i activitatea multilaterală, părintele profesor dr. Grigorie Marcu scrie: „Fruntaş de primă linie a clerului ortodox român din Banat, dr. Iosif Iuliu Olariu a fost — mai prîsus de orice — *preot profesor*. În această calitate — pe lîngă absorbanta activitate a unui educator de evidentă vocaţie preoţească — a desfăşurat o muncă didactică pe cît de intensă, pe atît de variată. Teolog multilateral, a predat cursuri în aproape toate disciplinele teologice înscrise în program pe vremea aceea. Despre temeinicia lor stău mărturie

¹ Dr. Vasile Gheorghiu, *Marele teolog dr. Iosif Iuliu Olariu (1859—1920)*, în revista „Candela”, LIII—LIV (1942—1943), p. 27.

tratatele teologice pe care — mereu orientat spre trebuințele cărturărești ale studenților săi — le califică modest, „manuale”².

În cadrul variatelor sale preocupări teologice, locul preferat l-a ocupat mereu studiul biblic al Noului Testament, domeniu în care realizările sale s-au conturat în lucrări voluminoase și de valoare teologică certă.

Prima mare lucrare, în ordine cronologică, este *Introducerea în cărțile sfinte ale Testamentului Vechi și Nou*, apărută în editură proprie, în Tipografia Diecezană din Caransebeș, în anul 1891. La publicarea acestei lucrări autorul este călăuzit de dorința ca în felul acesta să poată contribui cât mai mult la cunoașterea temeinică a cuvîntului dumnezeiesc „pentru a aduce roade în credință și în viața creștinească”.

Simțindu-se în curînd lipsa acestei cărți, în anul 1903 a apărut ediția a II-a. În anul 1912 a apărut a III-a ediție, de astă dată cu binecuvîntarea episcopului Dr. Elie Miron Cristea al Caransebeșului (413 pagini).

Lucrarea dr. Iosif Iuliu Olariu este un tratat isagogic foarte modern, la curent cu preocupările critice (istorice și teologice) cele mai înaintate.

În *Prefață* la ediția a III-a autorul scrie: „Dau acest manual în ediție nouă și nădăjduiesc că va continua să fie pentru mulți spre cunoașterea tot mai adîncă a cuvîntului dumnezeiesc și îmbogățire în credința vie creștinească”.

Introducerea în cărțile sfinte ale Testamentului Vechi și Nou cuprinde două părți mari: *Partea întâia*: „Originea și autenticitatea cărților canonice ale Sfintei Scripturi”, cu două secțiuni: I. Testamentul Vechi (p. 9-144), cu un adaus privitor la cărțile necanonice (autorul face distincția necesară între cărțile apocrife și cele necanonice) și II. Testamentul Nou (p. 145-343). *Partea a doua*: „Istoria cărților Sfintei Scripturi” (p. 345-413) se ocupă de canonul cărților Vechiului și Noului Testament, de inspirația biblică, precum și de păstrarea și răspîndirea Sfintei Scripturi. „Este de remarcă — în ce privește nivelul științific teologic al acestei lucrări — că Iosif Iuliu Olariu a întocmit un tratat isagogic foarte modern, la curent cu preocupările critice (istorice și teologice) cele mai înaintate...” — după cum remarcă părintele-profesor dr. Grigorie Marcu³. Această carte a fost foarte bine primită atît de către studenții în teologie, cît și de către preoți. Această afirmație este dovedită și de apariția, într-un timp scurt, a trei ediții ale acestei cărți.

Profesorul Iosif Iuliu Olariu a fost tot atît de strălucit și ca exeget al cărților Noului Testament. În anul 1894 el a început să publice

² Pr. prof. dr. Grigorie Marcu, *Iosif Iuliu Olariu, O jumătate de veac de la moarte*, în „Mitropolia Banatului”, XX (1970), nr. 10—12, p. 722.

³ *Ibidem*, p. 723.

(în editură proprie, în Tipografia Diecezană din Caransebeș) *Manualul exegetic la Sfinta Scriptură a Testamentului Nou*, care va cuprinde, pe un număr impresionant de pagini, o exegeză pretențioasă la cea mai mare parte a cărților Legii celei noi (exceptând cartea Faptele Apostolilor, Epistolele sobornicești și Apocalipsa).

Primul volum al acestui *Manual exegetic* cuprinde *Evangheliile după Matei, Marcu și Luca comentate de Iuliu Olariu*, fiind tipărit cu binecuvîntarea Episcopului Nicolăe Popea, în anul 1894 (VI + 644 pagini)

În *Prefața* acestui volum, autorul mărturisește: „... am încercat cu acest „Manual exegetic la Sfinta Scriptură a Testamentului Nou” să promovez încitva studiul Sfintei Scripturi în Biserica noastră națională și anume conform vederilor științei exegetice din timpurile noastre. O lucrare mai extinsă, mai detaliată (deosebite ipoteze, literatură etc.), n-am crezut că ar fi tocmai potrivită împrejurărilor în care ne aflăm” (p. V).

Și traducerea textului biblic era nouă, fiind făcută „după textul lui Tischendorf, rectificat de O. v. Gebhardt, Lipsiae 1887, în îmbinare cu Vulgata și traduceri românești” (p. VI).

Fiind la curent cu lucrările de teologie exegetică occidentale — romano-catolice și protestante — Dr. Iosif Iuliu Olariu a consultat, după cum mărturisește în aceeași *Prefață*, și „literatura exegetică mai nouă, îndeosebi cea germană (comentarele lui Keil, Meyer, Olshausen, Bleek, B. Weis, Ewald, Gödet, Schegg, Bisping, Schantz etc.)” (p. VI).

Volumul începe cu o „Introducere generală în Evangheliile”, după care urmează tratarea exegetică a celor trei Evangheliile sinoptice, cu cite o introducere specială la începutul fiecăreia: *Evanghelia de la Matei* (p. 7-322), *Evanghelia de la Marcu* (p. 323-414) și *Evanghelia de la Luca* (p. 415-631).

În anul 1897 apare al doilea volum din *Manualul exegetic*, care cuprinde *Evanghelia după Ioan — introducere și comentariu* (VIII + 304 pagini). În *prefața* acestui volum autorul arată că „metodul urmat la *Evangheliile după Matei, Marcu și Luca*, apoi izvoarele consultate acolo, sînt și aici” (p. III). Și aici transpare, la fiecare rînd, erudiția autorului. El discută, pe larg și argumentat, problemele controversate, dînd soluții temeinice, mai ales cu privire la unele texte a căror autenticitatea nu e recunoscută de toți criticii. El afirmă, pe drept cuvînt, că „programul *Evangheliei a patra* e Prologul”, care „înfățișează religiunea creștină ca încheiere a istoriei religiunii” (p. 5).

Volumul III al *Manualului exegetic* a apărut în anul 1910, cuprinzînd comentariul la *Epistolele Sfîntului Apostol Pavel către Romani, Corinteni, Galateni și Efeseni*, (742 pagini). În anul 1913 a apărut și „*Explicarea Epistolelor Sfîntului Apostol Pavel către Filipeni, Coloseni, I-II Tesaloniceni, I-II Timotei, Tit, Filimon și Evrei*, (vol. IV).

de astă dată cu binecuvîntarea episcopului dr. Elie Miron Cristea al Caransebeşului, în editură proprie (480 pagini).

Toate aceste comentarii învederează o aleasă cultură teologică, mai ales germană, cîştigată prin consultarea unor distinşi comentatori ca Bisping, Meyer, Keil, Ewald etc. Pentru realizarea unei exegeze corecte şi pe linia tradiţiei ortodoxe, dr. Iosif Iuliu Olariu foloseşte nu numai metodele teologice cele mai avansate (în special critica textului), ci şi mărturiile din scrierile Sfinţilor Părinţi ai Bisericii. „În exegeză ca şi în isagogie — Iosif Iuliu Olariu a depăşit cu un indice teologic ştiinţific deosebit de urcat stadiul atins pînă la el în dezvoltarea timidă a studiilor biblice în româneşte”⁴.

Activitatea teologică a dr. Iosif Iuliu Olariu a depăşit hotarele studiului biblic al Noului Testament. Deşi a lucrat cu precădere la cercetarea primului izvor al revelaţiei divine (Sfînta Scriptură), totuşi s-a preocupat şi de cel de-al doilea (Sfînta Tradiţie). Această preocupare s-a caracterizat prin publicarea unei traduceri în româneşte a *Scrierilor Părinţilor Apostoleşti* (Caransebeş, Tipografia Diecezană, 1892, 150 pagini). La întocmirea acestei lucrări l-a minat gîndul că — după cum însuşi arată în *Prefaţă* — „pentru preot şi teolog nu poate fi indiferent de a cunoaşte şi ceea ce bărbaţi învăţaţi şi cu multă experienţă au depus în scrierile lor cu privire la credinţă, cult, păstorirea credincioşilor, disciplină etc.”. De aceea, el traduce scrierile Părinţilor Apostolici pentru ca „fiecare cărturar să afle legătura Bisericii de acum cu cea întemeiată de Domnul Iisus Hristos”. Preoţii, mai ales, vor găsi în aceste scrieri „mijloacele polemice, apologetice foarte necesare la apărarea adevărilor creştine”.

Traducerea a fost realizată după o ediţie de prestigiu a textului original, anume cea tipărită de Gebhardt, Harnack şi Zahn la Lipsca, în anul 1877.

Dr. Iosif Iuliu Olariu s-a ocupat şi de exegeza Vechiului Testament, într-o lucrare pe care a întocmit-o şi publicat-o mai ales pentru folosinţa preoţilor, intitulată *Explicarea Psalmilor din Orologiu (Ceaslov)*, tipărită în Tipografia Diecezană din Caransebeş, în anul 1901. „Psaltirea — scrie autorul în *Prefaţă* — ocupă un loc foarte însemnat în cultul dumnezeiesc al Bisericii Ortodoxe” şi de aceea „Sfinţii Părinţi o comentează şi o laudă foarte mult”. Scopul explicării este „de a înlesni înţelegerea psalmilor, care se întrebuintează la anumite servicii dumnezeieşti”.

Textul psalmilor a fost stabilit după Bibliile româneşti de la Buzău (1854—1856) şi Sibiu (1856—1858), după „Ceaslovul” apărut la Sibiu în anul 1859 şi după textul original al Septuagintei în ediţia lui Tischendorf din 1887. Pentru exegeza acestor psalmi, autorul a consultat şi a utilizat — după propria sa mărturie — scrierile unor remarcabili exegeţi apuseni (Scheg, Delitzsch, Hengstenberg etc.).

⁴ *Ibidem*, p. 723.

O lucrare de mare importanță teologică a dr. Iosif Iuliu Olariu este *Manualul de teologie dogmatică ortodoxă*, tipărit în Tipografia Diecezană din Caransebeș, în anul 1907 (812 pagini). Lucrarea a apărut și într-o a doua ediție, cu binecuvîntarea episcopului Elie Miron Cristea, în anul 1916 avînd un cuprins concentrat la 349 pagini. Nivelul științific înalt al acestui manual mărturisește încă o dată competența și seriozitatea științifică a teologului dr. Iosif Iuliu Olariu. În aranjarea materialului, autorul ia drept model manualul de teologie dogmatică ortodoxă al mitropolitului și teologului rus Macarie Bulgacov. Fiecare adevăr de credință este fundamentat pe temeiuri biblice și patristice, așa încît lucrarea „este o microbibliotecă patristică”⁵.

Am amintit faptul că directorul Iosif Iuliu Olariu, în tot timpul de 35 de ani cît a slujit această instituție teologică, a însușit el însuși zelul studenților pentru misiunea preoțească prin prezența lui, zi de zi, la sfintele slujbe. Aceeași rîvnă pentru slujbele dumnezeiești l-a îndemnat să alcătuiască și să dea la tipar *Manualul de tipic al Bisericii Ortodoxe Orientale* (Caransebeș, Tipografia Diecezană, 1897, 60 pagini), lucrare care a apărut în trei ediții. Alcătuirea acestui manual este „încă o mărturie a modului desăvîrșit în care teologia și preoția, catedra și altarul, condeiul și epitrahilul se împleteau și fuzionau organic în viața lui Iosif Iuliu Olariu”⁶.

Lucrările enumerate în această scurtă prezentare ne uimesc prin varietatea lor. Nu trebuie să uităm că opera de aproape 4000 de pagini a neuitatului dascăl Iosif Iuliu Olariu a fost scrisă în vremuri și împrejurări de multe ori potrivnice. Cu toate greutățile, marele dascăl a dus pînă la capăt munca de luminare, prin cuvînt vorbit sau scris, a viitorilor slujitori ai Bisericii.

Activitatea sa multilaterală l-a făcut iubit și admirat pentru toți cei care-l cunoșteau. De aceea, cînd în anul 1909 a devenit vacant scaunul episcopal din Caransebeș, în frămîntările pentru alegerea de episcop, o parte dintre alegători l-au susținut pe protosincelul dr. Iosif Iuliu Olariu (după cum se știe, nu a fost confirmat nici I. Olariu, dar nici Iosif Traian Bădescu, contracandidatul la locul vacant de episcop.).

În vara anului 1920 dr. Iosif Iuliu Olariu s-a îmbolnăvit și s-a retras la Mănăstirea Hodoș-Bodrog. Dar în toamna aceluiași an, deși încă nu era pe deplin restabilit, el s-a întors la îndatoririle sale din cadrul Institutului din Caransebeș. Acest efort n-a rămas fără urmări, căci boala a revenit cu și mai multă intensitate, astfel încît a fost nevoit să-și ia un concediu pentru două luni. Și așa însă a continuat să vină aproape în fiecare zi la Institut. În restul timpului petrecea singur în camera sa, suferind cu răbdare slăbiciunile trupului său măcinat de atîta trudă.

A murit subit (în urma unui atac de apoplexie), în ziua de 6 decembrie (Sfîntul Nicolae) a anului 1920.

⁵ Ibidem, p. 725.

⁶ Ibidem, p. 725.

A fost înmormântat în ziua de 8 decembrie 1920 cu mare fast, slujind însuși nou alesul episcop dr. Iosif Traian Bădescu, înconjurat de un mare sobor de preoți. La mormînt a făcut elogiul celui adormit profesorul dr. Vasile Loichiță, care a vorbit nu numai în numele profesorilor de la Institutul teologic, ci și al profesorilor de la celelalte școli din Caransebeș.

Consiliul profesoral al Institutului teologic a hotărît ca memoria defunctului — în loc de cunună trecătoare — să fie eternizată prin înființarea unei burse pentru un elev sărac, dar disciplinat și bun la învățătură. De asemenea, „Societatea de lectură Ioan Popasu” a hotărît și ea înființarea unei burse, care să poarte numele lui Iosif Iuliu Olariu.

Un bust, care se află astăzi în incinta Seminarului teologic din Caransebeș, mărturisește peste ani despre dragostea și admirația de care s-a bucurat profesorul dr. Iosif Iuliu Olariu din partea colaboratorilor și a ucenicilor săi.

Roadele muncii sale teologice și mai ales lucrările sale în domeniul studiului biblic evocă, însă, mai bine decît orice altceva memoria harnicului și talentatului teolog.

Cei care l-au cunoscut îndeaproape ni-l înfățișează ca pe un bărbat serios, închis la fire, scurt la vorbă, auster. A fost tipul omului care nu are timp pentru nimic din ce se numește vanitate și desertăciune. A trăit modest, lucrînd în biblioteca sa, pentru știința teologică și pentru Biserica⁷. A slujit instituția, în fruntea căreia era pus, cu mult zel și cu un devotament neîntrecut, căutînd să dea Bisericii și neamului elemente cît mai valoroase și bine pregătite⁸.

Ostenitorii de mai tîrziu pe tărîmul Teologiei au subliniat valoarea operei lui Iosif Iuliu Olariu. Astfel, preotul profesor dr. Vasile Gheorghiu, l-a numit „mare teolog”, spunînd că „oameni de talia lui sînt rari”⁹. Părintele profesor P. Rezuș consideră că dr. Iosif Iuliu Olariu a inaugurat o orientare care a rămas directoare pentru activitatea de mai tîrziu a Institutului teologic din Caransebeș, cînd scrie: „I se cuvine denumirea de „rector”, deoarece în această ipostază a muncit și a ostentat mai mult și tot așa îi păstrează chipul și posteritatea pînă-n zilele noastre, aici, în Caransebeșul bucuriilor sale mărunte și durerilor sale mari: „rectorul Olariu”¹⁰. Profesorul și rectorul Nicolae Colan, viitorul episcop al Clujului și apoi mitropolit al Ardealului, el însuși specialist în studiul Noului Testament, scrie despre cărțile lui Iosif Iuliu Olariu că „au fost multă vreme singurele lucrări românești de dome-

⁷ Prof. dr. Zeno Muntean, *Foștii profesori*, în „Anuarul Academiei Teologice Ortodoxe Române din Caransebeș, 1919—1939”, p. 263.

⁸ Dr. Vasile Gheorghiu, *art. cit.*, p. 39.

⁹ *Ibidem*, p. 27.

¹⁰ Pr. prof. dr. Petru Rezuș, *Rectorul dr. Iosif Iuliu Olariu*, în rev. „Altarul Banatului”, I (1944), nr. 9—10, p. 404.

niul studiului biblic, zidite științific, din care s-au adăpat ucenicii misiunii sacre" ¹¹.

Părintele profesor dr. Grigorie Marcu ni-l înfățișează pe exegetul Olariu ca pe un „spirit analitic cu vădită putere de pătrundere în substanța teologică a cuvîntului revelat, ponderat în adoptarea de soluții exegetice, prevăzător în formularea de verdicte științifice, preocupat permanent de asocierea detaliului filologic (al textului original) la reușita interpretării corecte și complete urmărită de autor și, mai ales deosebit de productiv” ¹², subliniind contribuția pe care au dus-o cărțile sale la constituirea și afirmarea teologiei ortodoxe române a veacului nostru.

Numele dr. Iosif Iuliu Olariu evocă pentru totdeauna personalitatea marcantă a unui preot profesor și teolog de frunte al Bisericii Ortodoxe Române.

Pr. asistent VASILE MIHOC

ION VIDU (1863—1931)

Poate despre nici un alt reprezentant al școlii noastre naționale de muzică corală nu s-a scris atît de mult, cît s-a scris despre Ion Vidu, ale cărui coruri au intrat pentru totdeauna în fondul de aur al creației corale clasice românești .Bibliografia destul de vastă, de la studiul și articolul de revistă și ziar pînă la monografia de proporții a prezentat viața și a analizat opera sa: cu temeinicie, așezînd-o la locul cuvenit în patrimoniul spiritual al culturii românești, alături de marii ei creatori. De la Filaret Barbu, Virgil Birou, Victor Birlea, Tiberiu Brediceanu, Viorel Cosma, Sabin Drăgoi, Aurel Peteanu, Doru Popovici, Ion Romănu, Ion Stratan, Nicolae Ursu, Iosif Velceanu și mulți alții, pînă la Nicolae Iorga s-a scris și se scrie mereu despre arta inegalabilă a creațiilor corale ale lui Ion Vidu, „*omul celor mai dulci cîntări românești* — cum scria Nicolae Iorga la moartea nemuritorului compozitor —, *acela ale cărui duioase melodii ne sună în ureche la singura pomenire a numelui său băndărean*”; omul „care în mijlocul strigătelor răgușite ale ambițiilor... a rămas în lumea lui pe o înaltă idealitate...”; omul, care „prin cîntecul pe care l-a cules, la armonizat, l-a răspîndit în tot cuprinsul pămîntului românesc a fost și un *factor de unitate națională și un educator*. Pe de o parte a făcut pe toți românii să se recunoască sub farmecul muzicei unitare, membrii unui sin-

¹¹ În articolul intitulat *Onestitate literară*, publicat în „Revista Teologică”, XXIII (1933), nr. 4 (aprilie), p. 166 (semnat: Justus).

¹² Pr. prof. dr. Grigorie Marcu, *art. cit.*, p. 723.

gur popor. Pe de altă parte, a strecurat în sufletele ispitite de toate corupțiile și de toate anarhiile, ceea ce numai o artă ca a lui poate: simțul de ordine și instinctul frumuseții. Fără teorie savantă și lipsită de orice fel de pretenții, el s-a așezat în fruntea tuturor acelor cari, fără a jertfi din regulile artei, a făcut din ea un element de viață și un mijloc de înălțare pentru nația noastră" (citată de Tiberiu Sevcicu în „Banatul, contribuție la cunoașterea unei provincii", București, 1943, pp. 55—60). Intr-adevăr, geniul marelui istoric, fără a fi un critic de strictă specialitate, a intuit cu deosebită perspicacitate esența artei lui Ion Vidu, izvorită dintr-un autentic „instinct al frumuseții", confundându-se pînă la totală identificare cu geniul muzical al creatorului popular anonim, care cîntă, oarecum, din instinct, așa cum cîntă păsările. De aceea, corurile lui Ion Vidu s-au cîntat, se cîntă și se vor cînta totdeauna de toți românii din toate ținuturile românești, indiferent de exigențele lor muzicale, fie că sînt simple prelucrări de citate folclorice din ineputizabila comoară a melosului nostru popular, fie că sînt melodii de invenție proprie în cel mai autentic spirit popular. Pentru același motiv, alături de „Deșteaptă-te, române", atribuit lui Anton Pann, de „Pe-al nostru steag" și de „Cîntecul tricolorului" lui Ciprian Porumbescu, melodii atît de dragi inimilor românești, „Lugojana" lui Ion Vidu, născută în Banat, cîntată, pare-se, pentru prima dată de lăutarul Nica Iancu Iancovici și prelucrată apoi pentru pian de Sofia Vlad Rădulescu și pentru cor mixt de Ion Vidu, este, poate, cea mai cunoscută melodie de românii de pretutindeni. Mai mult chiar. În ultimii ani, această melodie bănățeană a fost cîntată pe toate meridianele lumii de marile noastre ansambluri de muzică populară ca una dintre cele mai specifice și reprezentative melodii pentru geniul muzical al poporului nostru. „Secretul" acestei unanime accesibilități se explică nu numai prin melodicitatea ei atît de românească, ci și prin măiestria cu care ea a fost prelucrată de Ion Vidu utilizînd o scriitură corală simplă, fără a fi simplistă, sau facilă.

În general vorbind, se poate spune — fără a intra în considerațiuni minuțioase de analiză muzicală, că viabilitatea și marea popularitate a operei lui Ion Vidu se datorește, în primul rînd, utilizării limbajului muzical specific al poporului însuși — „limbii muzicale românești", cum spune Sabin Drăgoi —, pe care Ion Vidu transfigurîndu-l creator, printr-o tratare muzicală adecvată, l-a ridicat la nivelul marelui arte. Inspirîndu-se deci din apa limpede a „izvorului pururea reîntineritor" a cîntecului popular, Ion Vidu, „fără teorie savantă" — cum spune Nicolae Iorga — și procedee tehnice complicate, a știut să respecte spontaneitatea, naturalețea și prospețimea pururea aceeași a cîntecului popular cu care poporul însuși l-a creat, exprimînd și sintetizînd în substanța lui, gîndirea și sensibilitatea sa artistică particulară, individualizatoare. Astfel, Ion Vidu a creat un *stil coral specific românesc*, utilizînd cu predilecție o armonie simplă, tonală, major-minor, pe baza treptelor principale, spre deosebire de alți compozitori

care utilizează o armonie modală, considerată a fi mai potrivită pentru prelucrarea corală a folclorului nostru.

Cele scrise aici, nu vor să repete ceea ce s-a spus de atâtea ori despre viața și opera lui Ion Vidu, ci doar să sublinieze încă odată, cu prilejul a cincizeci de ani de la moartea sa, locul pe care autorul „Lugojanei” îl ocupă în istoria culturii și a muzicii românești, alături de marii ei creatori.

Muzica, această artă divină, care — așa cum spunea Beethoven —, prin mijloacele ei poate exprima aspirațiile cele mai profunde și emoțiile cele mai adânci ale sufletului uman, dându-ne puțința marilor transportări și revelații mai înalte decât revelațiile înțelepciunii și filosofiei, este una din coordonatele spirituale definitorii ale sufletului românesc. Românul este născut în egală măsură cîntăreț și poet, viersul și versul fiind legate între ele în mod organic și indisolubil. Printre altele, colecția de „poezii populare” a lui Vasile Alecsandri ar fi demonstrat și ea acest adevăr, dacă ilustrul poet ar fi avut la îndemînă mijloacele tehnice de astăzi, să înregistreze și melodiile poeziilor pe care le-a cules. Opera muzicală a lui Ion Vidu, inspirată din muzica poporului nostru, confirmă și ea acest adevăr cunoscut și recunoscut de teoreticienii și muzicologii care au studiat-o.

Desigur, această operă a lui Ion Vidu nu se rezumă numai la cunoscutele lui coruri, ea fiind mult mai vastă și variată, chiar dacă unele creații muzicale ale lui nu se ridică la nivelul unora dintre capodoperele sale corale. Ea cuprinde, pe lângă creația corală — coruri la unison și voci egale pentru copii, coruri bărbătești, coruri mixte, cîntece pentru voce și pian, lucrări instrumentale, muzică de scenă, culegeri de folclor, armonizări și prelucrări corale după alți autori — și lucrări literare — cronici muzicale, articole variate, studii, eseuri, discursuri, amintiri, pamflete etc., unele tipărite, altele în manuscris —, precum și lucrări didactice pentru școlile profesionale, dintre care unele, adunate în volum, ar merita să fie edificate. Mai ales, corurile sale la unison și pentru două și trei voci egale, atît cele lumești cît și cele religioase, ar completa cu mult folos repertoriul pentru astfel de coruri, cu piese puțin cunoscute de o deosebită valoare.

Printre creațiile corale ale lui Ion Vidu un loc deosebit îl ocupă muzica corală religioasă pentru trei voci egale, pentru cor bărbătesc și pentru cor mixt, cuprinzînd un vast repertoriu — liturghii, cîntări funebre, pricesne, tropare, axioane, imnuri, colinde etc. —, atît de necesar, mai ales în perioada cînd în Banat, la saate și orașe, mișcarea corală bisericească a luat un avînt cu totul necunoscut în alte ținuturi românești, în afară de cîteva mari centre orășenești.

Așa cum scrie în prefața „Liturghiei Sfîntului Ioan Chrisostom pentru cor micst”, apărută în anul 1930, Ion Vidu a compus această muzică religioasă „cu pietatea cuvenită”, depunînd-o „pe altarul bisericii poporului românesc, întru mărirea lui Dumnezeu...”, care a susținut flacăra credinței pururea aprinsă în inima acestui popor”.

Multe din creațiile de muzică religioasă ale lui Ion Vidu se bazează pe cântarea bisericească tradițională de strună din Banat, unele fiind printre cele mai izbutite pagini de muzică corală religioasă din repertoriul ortodox în general — alături de marile concerte religioase ale acestui repertoriu —, ca de exemplu, priceasna Crăciunului, „Mintuire”, pentru cor mixt, atît de mult cîntată de „Corul Vidu” din Lugoj, și de alte coruri, de-a lungul anilor, chiar și în programele concertelor laice.

Prelucrînd coral cu atîta dăruire și emoție muzica noastră religioasă de strună și colindele noastre de origine atît de veche, Ion Vidu și-a dat seama de originalitatea și valoarea lor artistică, convins fiind că — alături de inegalabilul nostru folclor laic — ele fac parte din același tezaur al culturii noastre românești specifice, creată de-a lungul secolelor, în acest colț de lume, constituind *constantele specifice ale spiritualității etnice românești*. Rezultatele ulterioare ale cercetărilor științifice de psihologie socială și de etnomuzicologie au confirmat crezul și idealul lui artistic.

Iată, încă odată, explicația popularității unanime atît de mari a operei lui Ion Vidu, compozitorul a cărui operă continuă să-și păstreze tinerețea și farmecul neegalat, cu toată evoluția, progresele și succesele școlii muzicale românești.

Compozitor, folclorist și dirijor, scriitor, profesor și ziarist, „factor de unitate națională” — cum spune Nicolae Iorga —, promotor și animator al mișcării corale organizate din Banat, Ion Vidu a ocupat un rol aparte în viața spirituală a neamului nostru: rolul adevăratului artist, „a cărui sarcină este de a-i face pe oameni mai buni”, cum spunea Aristofan, dobîndind astfel „prerogativele unui intermediar între om și divinitate”. Un astfel de artist, prin inspirația sa arătîndu-se dincolo de prezentul imediat — arăta Platon — se integrează în categoria profeților și ierofanților, dînd oamenilor posibilitatea să perceapă cel puțin ecoul sublimelor armonii cu care se desfată zeii (Ernest Stere, *Artă și filosofie*, Iași, 1979, p. 51).

Prof. VASILE VĂRĂDEAN

DATE PRIVIND BIOGRAFIA LUI ION VIDU

Una din figurile cele mai luminoase ale culturii muzicale românești este compozitorul și dirijorul Ion Vidu. Faima și meritele sale au depășit de mult limitele provinciale ale Banatului. Deși cea mai mare parte a vieții și activității sale este legată de Lugoj, creația lui muzicală a fost cunoscută și valorificată, încă de la sfîrșitul secolului trecut, pe toate meleagurile țării noastre.

Ion Vidu vede lumina zilei la Minerău, un mic sat al județului Arad, situat de-a lungul șoselei principale, care duce în Valea Crișului Alb spre centrul țării. Conscriptia comitatensă din anul 1864 constată la Minerău 749 locuitori, dintre care 703 români¹.

Conscriptiile satului, aflate la Arhivele Statului Arad, ne dovedesc că familia lui Ion Vidu nu este originară din Minerău așa cum au afirmat majoritatea cercetătorilor². Documentele ne arată că din rîndul acestei familii s-au ridicat o seamă de intelectuali și fruntași din Podgoria Aradului, care au participat activ la lupta de eliberare națională și socială a maselor. Astfel identificăm în 1848 la Galșa pe primarul Sava Vidoviciu, nașul lui Ion Slavici. La fel din această familie provine Ioan Vidovici din Șiria absolvent al preparandiei din Arad în 1838—1839³. El ocupă catedra școlii de la Minerău, pe care o părăsește după 1848, mutîndu-se la Mîsca, apoi în 1854 la Aldești⁴.

Ascendenții lui Ion Vidu i-am identificat pînă la străbunici la Șiria, figurînd sub numele de Vidulovici sau Vidovici, prima fiind forma arhaică.

Străbunicul Ioan, decedat în 1825, dăduse pe fiul său Mihai la preparandia arădeană, făcînd parte dintre absolvenții anului 1815⁵. El funcționa ca învățător la Șiria și Covăsînt, apoi capelan la Șiria. Datele de care dispunem ni-l prezintă ca un om cult, care vorbea trei limbi. El moare în 1834 și lasă văduva cu cinci orfani într-o situație materială critică⁶.

Registrul nașcuților din Șiria ne confirmă că tatăl compozitorului, Petru se născuse la data de 26 martie 1826 (st. v.) ca fiu al lui Mihai Vidulovici și al Elisabetei⁷. El a absolvit preparandia arădeană în anul școlar 1847—1848⁸. La 1 august 1848 (st. v.) Petru semnează la Arad o petiție adresată directorului districtual, în care cere catedră la școala din Chisindia⁹. Plecarea lui Ion Vidovici îi oferă pe la 1850 posibilitatea de a ocupa postul de la Minerău.

¹ Arh. St. Arad, fond Prefectura județului Arad, Actele Comitetului suprem, Prezidiale, 3306/1864.

² Ibidem, fond 248, nr. 38, dosar 108 passim; Viorel Cosma, *Ion Vidu*, București, 1965. E cea mai cunoscută biografie a compozitorului. Susține originea lui din Minerău, dintr-o familie țărănească.

³ Silviu Dragomir, *Studii și documente privitoare la revoluția, românilor din Transilvania în anii 1848/49*, vol. III, Cluj, f. a. p. 170; Teodor Botiș *Istoria școlii normale (preparandiei) și a Institutului teologic ortodox-român din Arad*, Arad, 1922, p. 434.

⁴ Arh. St. Arad, fond Prefectura județului Arad, Actele imputernicitiului cezaro-crăiesc, nr. 3438/1854, f. 1-9; Ibidem, fond Directoratul școalelor g.n. din Arad, dosar 4-5/1847.

⁵ Teodor Botiș, o.c., p. 419.

⁶ Arhiva Episcopiei ortodoxe române din Arad, Protocoale Consistoriale nr. 236, 271, 283/1821, 33/1826, 21, 256, 273/1829, 10/1834.

⁷ Arh. St. Arad, fond Matricole. Matricula nașcuților, Șiria. 1822—1826, nr. 87/1826. Această dată a fost identificată de cercetătorul Traian Magos.

⁸ Teodor Botiș, o.c., p. 440.

⁹ Arh. St. Arad, fond Directoratul școalelor gr. n. Arad, dosar 4—5/1847.

Soarta lui Petru Vidovici se identifică cu amara piine a dascăliilor din această perioadă. Cererea învățătorilor români din inspectoratul Aradului și Orășii, înaintată guvernului imperial în 1851 privind egala lor îndreptățire, nu a fost aprobată. Chiar și în 1872 venitul anual învățătoresc de la Minerău se cifra la 120 forinți și produse, din care trebuia să se susțină o numeroasă familie¹⁰.

Matricola născuților de la Minerău ne oferă date inedite despre creșterea familiei lui Iosana și Petru Vidovici.

Numele	Data nașterii
1. Saveta	5/17 aprilie 1856.
2. Petru	20 sept. /2 oct. 1857.
3. Nicolae	6/18 ianuarie 1860.
4. Mihai	8/20 noiembrie 1861.
5. Ioan	1/12 decembrie 1863.
6. Ană	10/22 iulie 1866.
7. Mihai	4/16 august 1868 ¹¹ .

În ceea ce privește pe Maria, locul și data nașterii ei nu s-au putut clarifica din documentele studiate de noi.

Matricola de la Minerău ne furnizează o precizare privind data nașterii lui Ion Vidu, fixând ziua de 1/12 decembrie 1863, necunoscută până acum cercetătorilor, care s-au ocupat de biografia lui¹². Ion Vidu se născuse ca al șaselea copil al părinților săi. Fratele său Nicolae a murit după naștere, iar primul Mihai decedase încă în anul 1861, ceea ce explică și repetarea prenumelui la ultimul născut, devenit mai târziu și el învățător cu ajutorul compozitorului. Dintr-un raport oficial din 1872 aflăm că Iosana Vidovici rămăsese văduvă, având șase copii minori¹³.

Anii copilăriei lui Ion Vidu coincid cu mari frământări sociale și naționale, care nu puteau rămâne fără ecou în micul sat arădean. Seceta uriașă din 1863 înglobă în datorii pe țăranii din Minerău, care luptau pentru validarea drepturilor lor la pădurea comună, conform patentei din 1853. Lupta pentru drepturi naționale, se soldează în 1864

¹⁰ „Lumina”, Arad, anul II, nr. 1 din 7/19. I. 1873, p. 2. Produsele constau din cîte 10 șinici (80—90 kg. griu și porumb), 1 400 kg. fin, 12 stinjeni lemne, 2 măsuri fasole, casă și grădină.

¹¹ Arh. St. Arad, fond Matricole, Registrul botezațiilor din Minerău, pozițiile 9/1856, 30/1857, 1/1860, 26/1861, 30/1863, 20/1866, 27/1868.

¹² Viorel Cosma, *Ion Vidu 1863—1931*, Edit. Casa centrală a creației populare, București, 1956, p. 11. Fixează data nașterii pe ziua de 14 decembrie 1863; Idem, *Ion Vidu*, Edit. Muzicală a Uniunii Compozitorilor din R.S. România, București, 1965, p. 6. Rectificată data nașterii în 17 decembrie 1863. Dr. Aurel Cosma junior, *Băndăteni de altă dată*, vol. I, Timișoara, 1933, p. 163.

¹³ Arhiva Episcopiei ortodoxe române din Arad, Grupa IV, dosar 200, act 1910/1972.

cu importante succese, privind introducerea limbii române în administrația comunală. Din acest an încep să se redacteze primele acte oficiale în limba română. În 1871 se alege, după lupte grele, notarul Gavril Ardelean, care întocmea în continuare actele comunale în românește¹⁴. Această cucerire e aplicată în mod consecvent până în 1873. După această dată conducerea reacționară a comitatului suprimă treptat drepturile cucerite. Dubla asuprire socială și națională face ca, în anii copilăriei lui Ion Vidu, să se dezvolte în sectorul Bocsig-Răpsig, una din cele mai puternice zone haiducești din părțile Aradului.

În acești ani agitați crește micul Ion Vidu în casa părintească care era totodată și locul școlii aflat pe atunci la actualul nr. 139. El este introdus în tainele abecedarului de tatăl său. Dar soarta i-a dat o cruntă lovitură prin moartea capului familiei. Abia avea Ion Vidu nouă ani cînd la 23 octombrie/4 noiembrie 1872 la vîrsta de 45 ani tatăl încetează din viață¹⁵.

Moartea timpurie a lui Petru Vidovici crează o situație din cele mai grave pentru văduvă, problema pensiei învățătorilor români conștienți fiind abia în faza unor soluții improvizate. Comitetul comunal avînd o poziție nu tocmai fericită față de văduvă, produce intervenția inspectorului școlar cercual, Constantin Gurban. Un raport al acestuia datat din 21 decembrie 1872 st. v. arată că abia acum a putut publica concursul pentru postul vacant după aplanarea diferendului cu privire la starea văduvei și a minorilor. Astfel s-a rezervat pe anul 1873 în favoarea lor jumătate din veniturile învățătorului Ioan Dascăl¹⁶. Dar cu aceasta nu s-a terminat calvarul familiei. La 14/26 octombrie 1873 potrivit unei însemnări din matricolă, Petru încetează din viață la Cuied. În decembrie 1878 tot la Cuied moare Ana, „fata lui Vidovici Petru din Mînerău”.

O oarecare ușurare a însemnat căsătoria Savetei, intervenită la 9 mai 1874 (st. v.) la Buteni cu tînărul Ioan Țurca, econom, originar din Bîrsa¹⁸ și primirea lui Ion în casa lui Constantin Gurban din Buteni. Evenimentul însă nu putea avea loc înainte de 1875, fiindcă C. Gurban este transferat abia în acest an de la Ineu la Buteni.

¹⁴ Arh. St. Arad, fond Prefectura județului Arad, acte administrative, 10204/1863; Actele comitetului suprem, Prezidiale 5752/1864, 107/1866. „Alföld” (Șesul) anul 11, nr. 71, 28 martie 1871, p. 3.

¹⁵ Arh. St. Arad, fond Matricole, Registrul morților din anii 1869—1884 al satului Mînerău, poziția 38/1872.

¹⁶ Arhiva Episcopiei ortodoxe române din Arad, grupa IV, dosar 200, act. 1910/1872; „Lumina”, anul II, nr. 1 din 7/19 ianuarie 1873, p. 2; registrele de stare civilă din Mînerău înfirmă căsătoria surorii lui Ion Vidu cu urmașul tatălui său la catedrală.

¹⁷ Arh. St. Arad, fond Matricole, Registrul botezărilor din Mînerău. 1853/1868. poziția 30/1857; Arhiva Consiliului popular comunal Buteni, Registrul morților din Cuied 1876-1893, fila 11/62/1878. Data ne-a fost semnalată de prof. F. Dudaș.

¹⁸ Arh. St. Arad, Registrul căsătoriilor din anii 1853—1884, Buteni (ortodocși români) 23/1874

Despre soarta mamei nu știm ceva precis deoarece moartea ei nu este înregistrată în matricola de la Minerău. Până acum s-a susținut că ea a murit în 1878 sau 1879 la Minerău din cauza holerei. La fel, cercetările noastre s-au soldat cu rezultate negative la Buteni, Bîrsa, Ciued și Chisindia.

Buteniul din a doua jumătate a deceniului al optulea al secolului trecut, era un important centru economic, politic și cultural. Recensământul din 1881 constată 617 case și 2769 locuitori, în mare majoritate români. „Orășelul”, reședință cercuală, găzduiește și o judecătorie, diferite asociații etc. Acest centru al luptelor de eliberare socială și națională imprimă un nou orizont lui Ion Vidu.

În noua lui casă ajunge în societatea unor oameni, care își vor lăsa amprenta pe sufletul său tânăr. Un bătrîn argat îl face să îndrăgească muzica populară, soția capului familiei îl îngrijește cu iubire de mamă, iar de la Constantin Gurban moștenește o ținută dîrză și militantă; Constantin Gurban (născut în 1845) a fost un om de cultură aleasă, care vorbea patru limbi. Ca student în Arad, redactează revista „Speranța”, prima publicație periodică românească tipărită la Arad. Gurban la Ineu și mai ales la Buteni, desfășoară o vastă activitate pentru promovarea învățămîntului românesc și devine o personalitate marcantă a luptei de eliberare națională. În 1875 este singurul deputat ales în comitatul Arad cu program național.

La Buteni, Ion Vidu se înscrie la școala model, înființată spre folosul celor ce se pregăteau pentru gimnaziu sau preparandie. Ion Vidu este repartizat în clasa învățătorului Gheorghe Popovici, un element tânăr, absolvent al preparandiei din Arad. În școală, datorită mai ales influenței lui C. Gurban, domnea o atmosferă demnă. Tocmai în anii școlarității lui Ion Vidu, conform relatării unui ziar din Arad, se confecționează o nouă hartă a „Daco-României”¹⁹.

Înscriindu-se la preparandia arădeană, în iunie 1881, Vidu obține certificatul de absolvire²⁰. Nu împlinise încă 18 ani cînd, nevoit a-și câștiga singur pîinea, candidează la una din cele două catedre de învățător existente la Seleuș-Cighirel. Comuna avea 417 case și 2128 locuitori, în anul 1880. Una din catedre devenise vacantă la 1/13 aprilie 1881, în urma morții învățătorului D. Mărcuțiu de la școala veche²¹.

La concursul din 6/19 august s-au prezentat patru candidați. Președintele scrutinului, inspectorul Florian Monția din Sicala, constată că nici unul dintre candidați nu dispune de „testimoniu de calificare”, deci ar urma să se angajeze dintre ei un suplinitor. Comitetul local

¹⁹ „Alföld”, anul XVI, nr. 296, 28 decembrie, 1876, p. 3.

²⁰ Biografia lui Ion Vidu amintesc de studiile sale la conservatorul arădan, în timpul anilor de la preparandie și care îi reclamau sacrificii mari. În cataloage și în registrul de casă din anii respectivi nu figurează numele lui Ion Vidu.

²¹ Arhiva Episcopiei ortodoxe române din Arad, Grupa IV, dosar 53/1881; „Biserica și Școala”, anul V, nr. 30, din 26 iulie / 7 august 1881, p. 239.

însă se opune inspectorului și hotărăște deschiderea votării, urmînd ca alesul în termen de un an să prezinte actele necesare. Se trece la alegere, acordîndu-se postul în unanimitate lui Ion Vidu. Se pare că pe parcurs a intervenit un compromis între senatul școlar al consistoriului arădean și comitetul local din Seleuș. La 31 august/12 septembrie 1881, Ion Vidu este instituit ca suplinitor pînă la alte dispozițiuni. În anul următor Ion Vidu cere să fie admis la „examenul de calificare”, definitivîndu-se pe post fără să existe vreo urmă cu privire la o nouă alegere²². La Seleuș, Vidu beneficia de un salariu ceva mai mare decît dotația învățătorescă de la Mînerău, avînd 340 florini în numerar și 200 florini produse²³. Tot în timpul cît a funcționat la Seleuș, este primit în preparandie și fratele său Mihai, care va locui permanent tot la Seleuș.

La Seleuș, Ion Vidu desfășoară o intensă muncă didactică și muzicală. Dintr-un raport înaintat la 10 octombrie 1881 (st. v.) aflăm că școala era frecventată de 12 elevi dintre care 10 băieți și două fete, iar pentru asigurarea frecvenței tuturor elevilor de vîrstă școlară este nevoit să ceară ajutorul directorului școlar local²⁴. Pe lângă munca lui didactică înființează un cor și colindă regiunea învecinată, adunînd minunatele produse ale folclorului românesc.

La începutul anului 1884 Vidu este chemat ca profesor de muzică la Institutul Teologic-Pedagogic din Arad unde rămîne patru ani. Se pare că numirea lui se datorește lui C. Gurban, numit provizoriu în acest an director al institutului. Deși chemarea tînarului învățător la Arad a constituit o recunoaștere a capacității sale, totuși i-a reclamat un serios sacrificiu fiind lipsit de locuința gratuită și retribuit cu un salariu mult mai mic, 480 florini numerar pe an. Socotim că motivul numeroaselor plîngerii din anii petrecuți la Arad trebuie căutat tocmai în situația materială amintită²⁵.

Cu prilejul cercetărilor noastre am constatat în legătură cu dorința de a pleca la Conservatorul din Iași, pentru a se putea perfecționa în teoria și practica muzicii, că senatul școlar arădean îi aprobă la 28 februarie 1885 st. v. plecarea și plata salariului pe toată durata studiului și îi acordă totodată 80 forinți, probabil pentru spese de drum²⁶. Se pare deci că nu motivele materiale l-au împiedicat să-și realizeze planul de a pleca la Iași.

²² Arhiva Episcopiei ortodoxe române din Arad, Grupa IV, dosar 53/1881, act 1718/1881; Registrul proceselor verbale ale senatului școlar 1881-1889, nr. 399/1881; Registrul de intrare-ieșire 2050/1882. Actele depuse la examen aflate la grupa IV, dosar 109, lipsesc din arhivă.

²³ Károly Szöllösy, *Arad, megyenépoktatási intézketeinek névtára* (Nomenclatorul institutelor de instrucție populară ale comitatului Arad), Arad, 1879, p. 25.

²⁴ Arhiva Parohiei ortodoxe române Seleuș, Actele Vidu.

²⁵ Lucian Emandi, *Din viața lui Ion Vidu*, în „Mitropolia Banatului” anul IX, nr. 5-6/1959, p. 29-33.

²⁶ Arhiva Episcopiei ortodoxe române din Arad, Registrul proceselor verbale ale senatului școlar, 1881-1889, nr. 52/1883.

La institutul din Arad Ion Vidu desfășoară o intensă activitate, fapt pentru care conducerea voia să-l rețină. Munca entuziastă s-a exteriorizat prin frumoasele serbări date de corul vocal și orchestra elevilor săi, avînd în repertoriu cîntece clasice și naționale și chiar unele din primele compoziții ale lui Ion Vidu, între care amintim : „Marșul român” cîntat la serbarea din aprilie 1887²⁷.

La 21 august 1888 eliberarea celor două atestate de serviciu de către organele în drept înseamnă sfîrșitul prezenței arădene a lui Ion Vidu. El se apropia acum de apogeul activității sale, materializată în succesele corului lugojan și în creația pe care o va dărui culturii muzicale.

EUGEN ARĂDEANUL

---

²⁷ „Biserica și Școala”, anul XI, nr. 2, 11/23 ianuarie 1887., p. 16; nr. 14, 5/17, aprilie 1887, p. 112.

DANIEL LAZARINI ȘI PROBLEMELE ȘCOLII BĂNĂȚENE ÎN TRE ANII 1768—1773

Sînt peste 200 de ani de cînd un cărturar român se străduia să contribuie la ridicarea culturală a conaționalilor săi din Banat,¹ căutînd mijloace potrivite în acest scop. Banatul se găsea atunci sub stăpînire austriacă. Curtea de la Viena își însușise unele din revendicările culturale ale iluminismului apusean, dar căuta să subordoneze „luminarea maselor” politicii sale absolutiste: cetățeanul luminat prin școală trebuia să devină un supus credincios, un contribuabil conștiincios, un om împăcat cu situația socială în care se află, un producător de bunuri materiale mai multe. Daniel Lazarini viza luminarea poporului român din Banat, dar o luminare care să țină trează conștiința despre latinitatea originii sale, printr-un învățămînt cu o orientare mai realistă decît cel obișnuit pînă atunci.

1. Despre viața și studiile lui Daniel Lazarini avem puține informații. S-a născut la Mărgineni, ținutul Făgărașului, în anul 1741 și purta numele de Dan Marginai. Tatăl său, Bucur, funcționa ca preot unit în această localitate. Studiile secundare le-a făcut, probabil, la Blaj² și la Cluj³. După terminarea gimnaziului urmează o perioadă obscură în viața sa. Din documente răzlețe rezultă că s-a lepădat de unirea cu Roma, a mers la Carloviț (oraș care aparține astăzi R.S.F. Jugoslavia), de unde trimitea scrisori în Transilvania, îndemnînd populația să se lepede de unire. Se pare că a revenit în Transilvania în 1759, împreună cu călugărul Sofronie de la Cioara, alături de care a participat la agitațiile împotriva unirii cu Roma. Din această cauză a fost prins și judecat la Alba Iulia, iar în urma procesului a fost eliberat. În 1763 era ajutor de secretar pe lîngă episcopul greco-neunit din Transilvania, Dionisie Novacovici.⁴ Și-a dat seama că și-a făcut mulți dușmani între greco-catolici, de aceea a părăsit Transilvania

¹ Ne referim la provincia cuprinsă între Mureș, Tisa, Dunăre și munții Carpați.

² Z. Piclișanu, *Documente privitoare la istoria școlilor din Blaj*, p. 5; L. Protopopescu, *Contribuții la istoria învățămîntului din Transilvania*, București, Editura didactică și pedagogică, 1966, pp. 32—33.

³ A. Bunea, *Episcopii Petru Pavel Aron și Dionisie Novacovici*, Blaj, 1902, p. 253.

⁴ A. Bunea, *o. c.*, p. 253.

și s-a stabilit în Timișoara, pe lângă episcopul ortodox de aici. Acum își schimbă numele în cel de Daniel Lazarini, spre a nu mai fi recunoscut de autoritățile austriece, și cu sprijinul episcopilor din Carlovitz și Timișoara reușește să-și continue studiile la Universitatea din Viena, secția „științe camerale” (economie politică, finanțe, drept). Probabil că și-a început studiile în 1765. Dintre profesorii săi de la Universitate, cel care l-a apreciat în mod deosebit și-l va susține și apăra în viitor, a fost Ioseph von Sonnenfels,⁵ strălucit economist și reprezentant al iluminismului austriac, căruia adesea Curtea de la Viena îi cerea sfaturi.

Lazarini a terminat studiile universitare în toamna anului 1769.

2 Activitatea pedagogică a lui Daniel Lazarini se plasează între anii 1768—1773, când în imperiul austriac încep să se discute intens problemele învățământului poporal pentru toate naționalitățile și se iau primele măsuri de organizare. Curtea de la Viena acordă o atenție specială organizării învățământului poporal din Banat, deoarece această provincie fiind domeniu al împăratului, aici se putea aplica mai ușor politica școlară austriacă, lipsind împotrivirea moșierilor și a autorităților administrative.

În 1768 se culeg primele informații cu privire la posibilitățile de înființare de școli poporale în Banat; în 1770 și în anii următori se alcătuiesc „Tabelle” despre școlile poporale ortodoxe existente în imperiul austriac și despre posibilitatea înființării altora⁶; în 1771 se publică Normal-Patentul, în care se amintește (art. 24) despre intenția împărătesei Maria Tereza de a înființa școli poporale în Banat; în 1770 se înființează, la Viena, tipografia lui Iosif Kurzböck, spre a tipări manuale școlare și cărți bisericești pentru populația de religie ortodoxă.

Până în 1768 problemele școlii poporale fuseseră lăsate exclusiv în seama bisericii. Acum ele intră în cadrul preocupărilor politice ale statului.

Deoarece în anul 1769 urma să se țină la Carlovitz congresul național al credincioșilor de religie neunită aflați sub jurisdicția mitropolitului sîrb, Curtea de la Viena s-a gândit să inițieze câteva acțiuni care să probeze, măcar pentru moment, intențiile sale binevoitoare față de națiunea „ilirică”. Între altele, a hotărît să dea o nouă administrație pentru Banat. În „Instrucțiunile pentru administrarea Banatului” date în 1769, se prevăd și măsuri care să ducă la îmbunătățirea învățământului poporal de aici. Astfel se arată că frecventarea școlii trebuie să se obțină nu prin constrângere, ci prin mijloace atractive:

⁵ H. Wolf, *Das Schulwesen des Temesvarer Banats im 18. Jahrhundert*, Baden bei Wien, 1935, p. 58.

⁶ Victor Tircovnicu, *Istoria învățământului din Banat pînă la anul 1800*, București, Editura didactică și pedagogică, 1978, pp. 77—98; Pokrajinski Arhiv u Sremski Karlovcima (Arhiva Provincială din Sremski Carlovitz), Fond Ilirska dvorska Deputacija (Deputația aulică ilirică), cutia 1335 b, 1768, nr. 78.

daruri, premii, laude aduse părinților care-și trimit copiii la școală; că e necesar să se numească un director școlar pentru școlile de rit grec neunit, care să le inspecteze și să examineze pe învățători înainte de a-i numi în funcție, spre a constata dacă sînt capabili; că trebuie să se tipărească manuale școlare și că pentru școlarii români ele să fie scrise cu literele latine obișnuite („übliche lateinische Buchstaben“).

Desigur, un motiv pentru care Curtea de la Viena căuta să lase impresia că n-a pierdut din vedere problemele culturale ale românilor și sîrbilor din Banat era și interesul său de a-i avea ca aliați în deseile ei conflicte cu aristocrația maghiară, dornică să scape de sub stăpînirea austriacă.

În vederea atingerii acestor obiective, încă de la începutul anului 1768 Curtea de la Viena s-a interesat de posibilitățile pe care le au localitățile românești și sîrbești din Banat pentru instruirea elementară a copiilor. La 24 februarie 1768, Deputăția aulică ilirică a trimis un ordin Administrației provinciale a Banatului, la Timișoara, ca aceasta să ceară informații administrațiilor districtuale (plăși) despre situația școlilor și a învățătorilor, despre numărul preoților, al membrilor din familiile lor și despre averea pe care o posedă⁷.

Răspunsurile primite de Administrația provincială sînt extrem de variate. Unele districte arătau că ar fi necesar să se înființeze școli în toate localitățile, altele considerau că școlile sînt inutile.

Prezentăm succint cîteva răspunsuri.

Administrația districtului Ciacova era de părere că ar trebui înființate școli în toate localitățile, în care elevii să învețe, sub conducerea unui preot, religia, cititul și scrisul.

Administrația districtului Lugoj indică un număr destul de mare de localități capabile să susțină școală și să plătească pe învățător. Pentru orașul Lugoj cere înființarea unui „gimnaziu național mic”. Este interesantă afirmația acestei administrații că funcționarea de școli în acest district „este cererea și dorința arzătoare nu numai a stării preotești, ci a națiunii în întregimea ei”.

Conducerea districtului Timișoara considera că este greu să se înființeze școli în toate localitățile. Multe localități sînt amestecate (locuite de români și sîrbi) și ar trebui ca învățătorii să cunoască ambele limbi. Dar asemenea învățători nu se găsesc. Pe de altă parte, părinții nu văd folosul școlii și în consecință nu-și trimit copiii la școală. Părerea acestei administrații era ca în Sinandrei să se construiască o școală în care să învețe, în limbile română, sîrbă și germană, copiii oamenilor mai înstăriți din întregul district, în speranța că exemplul acestora va influența și pe părinții mai săraci să-și trimită în viitor copiii la școală.

⁷ Pokrajinski Arhiv u Sremski Karlovcima, cutia 1335 b, 1768, nr. 78.

Administrația din Mehadia era de părere să se înființeze școli numai în localitățile mari, pe care să le frecventeze și copiii din satele mici, învecinate. Totuși își exprima neîncrederea în privința școlarizării, fiindcă părinții folosesc pe băiețași, îndată ce au împlinit câțiva ani, la paza oilor și porcilor, iar fetele n-au fost niciodată trimise la școală.

Mai cităm, în sfârșit, propunerile administrației din Caransebeș. Aceasta considera că școala este necesară numai pentru copiii care ar dori să devină preoți și negustori, ceea ce ar necesita cheltuieli de circa 150 florini, sumă pe care n-o pot plăti decât părinții înstăriți; ceilalți copii să fie lăsați în continuare la îngrijirea vitelor și la cultivarea ogoarelor.

Pe baza rapoartelor primite de la administrațiile districtuale, Administrația provincială a Banatului a alcătuit o Consemnare generală („Total Consignation”) din care rezultă că în anul 1768 funcționau în întregul Banat 66 de școli românești și sîrbești, în care învățau 1.129 elevi. Deci erau foarte puține școli. În ele se învăța în principal religia și cititul, ici-colo și scrisul, rar de tot aritmetica. Spre a remedia această situație, Curtea de la Viena a luat măsurile despre care am amintit mai sus. În acest context trebuie să apreciem intervențiile lui Daniel Lazarini în legătură cu organizarea învățămîntului românesc din Banat.

3. Fiind încă student la Viena, i s-a cerut lui Lazarini de către Deputația aulică ilirică să facă propuneri în scris cu privire la înființarea de școli populare pentru populația română și sîrbă din Banat. Într-un amplu studiu, „Unvorgreiflicher Entwurf” (Proiect provizoriu, neobligatoriu)⁸, compus în iulie 1769, Lazarini prezintă propunerile sale, referindu-se la mai multe aspecte ale organizării învățămîntului. El arată mai întîi că în propunerile pe care le face a ținut seama de caracterul națiunii române, de limba ei, de moravurile și treapta culturală pe care se află, pe care le cunoaște bine ca băștinăș („naționalist”). De asemenea, a ținut seama de posibilitățile materiale ale populației, de obstacolele ce se vor ivi și de mijloacele prin care s-ar putea acoperi cheltuielile cerute de funcționarea școlilor.

Populația română din Banat, observă Lazarini, este numeroasă, este fidelă tronului austriac, suportă bine clima de aici, care pentru străini este nesănătoasă, dar nu poate avea o contribuție mai însemnată la promovarea bunăstării întregii țări din cauza neștiinței. De aici rezultă necesitatea școlilor, dar nu numai a școlilor, ci și a învățătorilor, a manualelor școlare, a unui nou conținut al învățămîntului, diferit de cel de pînă acum.

Lazarini arată că în Banat, în acel timp, funcționau foarte puține școli, iar ca învățători funcționau preoții. Cultura acestora era însă extrem de săracă; mulți din ei nu știau decât să citească și „de-abia

⁸ Hofkammerarchiv, Wien 1769, Fasc. 79 (Buchdruckereierrichtung im Banat).

sint în stare să-și scrie numele". Învățământul care se predă în aceste școli era de factură bisericească („Kirchenmässig"): se învăța ceaslovul, psaltirea, cartea de cîntece bisericești denumită catavasier și peste 100 de cîntece religioase. Toate acestea se învățau pe de rost. Aceste cărți serveau și ca manuale școlare dar ele ajutau prea puțin tineretul să devină de folos țării.

Critica pe care o face Lazarini învățământului românesc din Banat este obiectivă și este confirmată și de alte documente din acel timp. Astfel, magistratul (primăria) sîrbesc din Timișoara, într-un raport din 1770, da următoarele informații despre învățământul popular din acel timp. După ce copiii fac cunoștință cu slovele (literele chirilice), trec la citirea din ceaslov. Ei „trebuie să învețe pe de rost cartea aceasta, încă înainte de ce ar ști să citească bine"⁹. Studiarea ceaslovului durează doi ani. Se trece apoi la citirea psaltirii și la învățarea cîntărilor din catavasier, pe de rost, care durează cel puțin alți doi ani. „La sfîrșitul acestora vine piatra de încercare adică citirea Apostolului. Cine e în stare să citească și această carte, poate trage nădejde să ajungă popă... Cu scrisul și cu socotitul nu-și bat capul cei care se pregătesc pentru cariera preoțească, căci la noi preoții foarte rar au nevoie de scrisoare și de socotit"¹⁰. Studiul se termină cu citirea evangheliei. Elevii care nu au memorie prea bună, cînd ajung la citirea apostolului, părăsesc școala. Dacă unul din aceștia ajunge la vreun negustor, trebuie să învețe de la acesta scrisul și socotitul. Dar dacă ajunge la un meșteșugar, „uită în timpul cel mai scurt și puțină citire și cîntare pe care a învățat-o timp de 5-6 ani cu atîta trudă, osteneală și pierdere de verme"¹¹.

Adică se confirmă întru totul critica făcută de Lazarini.

În continuarea studiului său, Lazarini prezintă propunerile sale pentru îmbunătățirea învățământului românesc din Banat, abordînd patru aspecte ale acestuia: unde să se înființeze școli, ce să se învețe în ele, de unde să se procure manualele școlare, cum să se acopere cheltuielile necesitate de funcționarea școlilor.

Plasîndu-se pe poziții iluministe, Lazarini își exprimă convingerea că „tineretul țării în întregime și fără excepție are nevoie de învățămînt"¹². De aici rezultă că ar fi necesar să funcționeze școli în toate localitățile. Dar ținînd seama de situația materială a satelor, ar fi greu ca fiecare localitate să întrețină o școală și să plătească un învățător. De aceea el e de părere ca învățătorul să fie și un notar al satului; prin aceasta s-ar micșora cheltuielile pentru plata învățătorului. Dacă nu e posibil ca fiecare localitate să întrețină o școală, a-

⁹ Onisifor Ghibu, *Din istoria literaturii didactice românești*, București, Editura didactică și pedagogică, 1975, p. 175.

¹⁰ Onisifor Ghibu, *o. c.*, p. 175.

¹¹ Onisifor Ghibu, *o. c.*, p. 175.

¹² Hofkammerarchiv, Wien, 1769, fasc. 79.

tunci în localitățile mai mari să funcționeze o școală la care să poată veni și copiii din satele învecinate.

Cel puțin în Timișoara ar trebui să se construiască o școală mai mare, o școală capitală (Hauptschule), pentru cei care vor să se dedice mai mult timp studiului și să învețe mai multe științe. Cel mai potrivit loc pentru această școală ar fi suburbia Fabric, nu departe de biserica sirbească.

În legătură cu obiectele de învățămînt care să fie predate în școli, Lazarini face următoarele propuneri. În școlile populare tineretul trebuie să învețe în limba maternă catehismul, citirea și scrisul, „dar nu în felul unei simple memorizări, cum s-a făcut pînă acum”, apoi ar fi foarte folositor să-și însușească cele patru operații („species”) ale aritmeticii, spre a-l pregăti și pentru comerț.

În școala capitală din Timișoara, pe lângă învățarea religiei, să se adauge elementele limbii materne și ale aritmeticii, cel puțin la nivelul umanioarelor și anume: gramatica să se predea pînă la sintaxă inclusiv, în trei limbi (română, latină și germană), apoi să se predea primele principii ale retoricii („Wohlredenheit”) cu aplicare la afacerile notariale uzuale, o scurtă cunoaștere a logicii, a științei administrației și economiei, a istoriei universale și a geografiei. Absolvenții școlii capitale pot deveni învățători și notari pentru sate, precum și funcționari pe lângă administrațiile districtuale.

Asupra conținutului învățămîntului popular propus de Lazarini vom face aprecieri ceva mai jos. Acum ne referim numai la conținutul învățămîntului din școala capitală. Comparîndu-l cu cel impus în gimnazii prin legile școlare (Ratio educationis din 1777, Norma regia din 1781, Ratio educationis publica din 1806) pînă la 1848, se constată că pe cînd în gimnaziu însușirea limbii latine ocupa 4/5 din orele de studiu, în școala capitală concepută de Lazarini se acordă un loc mult mai larg unor discipline utile în viață: aritmetica, compunerea actelor uzuale în cadrul retoricii, elemente din știința administrației și economiei (poate sub influența studiilor făcute cu Sonnenfels) și chiar elemente de logică — studii care nu figurau în planurile de învățămînt ale gimnaziilor. „Școala capitală” are un conținut mai realist, mai legat de nevoile vieții practice, decît pregătirea pe care o da gimnaziul.

În continuarea proiectului său, Lazarini face propuneri cu privire la tipărirea manualelor școlare. Despre modul cum concepe să fie elaborate și tipărite manualele pentru școlile populare române, el și-a spus mai pe larg părerile într-un alt document, pe care-l vom prezenta mai jos.

În sfîrșit, în legătură cu găsirea fondurilor din care să se susțină școlile populare, Lazarini considera că s-ar putea pune un impozit pe cap de locuitor („Kopfsteuer”) pentru părinții care nu-și trimit copiii la școală și din această sumă să se acopere cheltuielile necesitate de funcționarea școlilor.

Toate aceste propuneri făcute pentru școlile românești le considera valabile și pentru școlile sîrbești.

În ultima parte a acestor propuneri Lazarini se referă și la invitația ce i s-a făcut de a primi direcția școlilor populare din Banat. El arată că mai întîi trebuie să-și termine studiile juridice la Universitatea din Viena. Pe de altă parte, ar accepta acest post dacă ar fi bine plătit și dacă el ar fi încadrat ca funcționar permanent fie la cancelaria Administrației provinciale, fie la tribunalul din Timișoara. Asupra acestei probleme vom reveni, pe larg, mai jos.

Propunerile făcute de Lazarini au fost discutate de Deputăția aulică ilirică în ședința sa din 11 iulie 1769, dar n-au avut ecou. Acum conducerea imperiului era preocupată de înființarea unei tipografii, unde să se tipărească manualele școlare și cărțile de cult pentru greco-ortodocși. Lui Lazarini i s-a încredințat sarcina de a compune un manual școlar pentru românii și sîrbii din Banat.

4. Între timp Lazarini s-a pregătit pentru ultimele examene pe care le mai avea la Universitatea din Viena și apoi și-a îngrijit sănătatea în orașele Bratislava și Pesta. Pînă la începutul lui decembrie 1769, Deputăția ilirică de Curte nu mai știa nimic despre stadiul elaborării manualului școlar pentru elevii români și sîrbi din Banat. La 9 decembrie 1769, consilierul aulic, baronul von Stupan, comunica Administrației provinciale din Timișoara că însărcinarea dată „unui oarecare Daniel Lazarini” de a redacta cartea școlară a fost anulată, fiindcă persoana lui Lazarini „a fost refuzată de aici”, de la Viena¹³. Stupan pune în vedere conducerii Administrației provinciale a Banatului să caute pe altcineva, capabil să redacteze cartea, contra unei remunerații stabilite. Cînd cartea va fi gata, să fie trimisă Deputăției aulice ilirice spre verificare și aprobare. Se vede însă că susținătorii lui Lazarini, episcopii din Carloviț și Timișoara, precum și profesorul său von Sonnenfels, au intervenit în favoarea lui pe lingă împărăteasa Maria Teresa. Deputăția aulică ilirică a primit dispoziții „de la locul cel mai înalt” să dea informații despre stadiul în care se află redactarea manualului de către Lazarini. Alertată de această intervenție, Deputăția aulică ilirică trimite ordin către Administrația provincială a Banatului, la 23 decembrie 1769, ca aceasta să ia legătura cu episcopul ortodox din Timișoara — crezîndu-se că aici va fi găsit Lazarini — și să-i fixeze acestuia o remunerație pentru elaborarea manualului și un termen pînă cînd să-l depună¹⁴. Se prevedea, de asemenea, că dacă Lazarini refuză să elaboreze acel manual, atunci Administrația provincială a Banatului împreună cu episcopii ortodocși din Carloviț și Timișoara să indice alte persoane capabile să compună manualul cerut. În aceeași zi (23 decembrie 1769), Deputăția aulică ilirică informează pe împărăteasă despre demersurile făcute¹⁵.

¹³ Hofkammerarchiv, Wien, Banater Akten, cota 208, nr. 44.

¹⁴ Hofkammerarchiv, Wien, Banater Akten, cota 140, fasc. 32.

¹⁵ Ibidem.

Dar, așa cum am arătat mai sus, în acest timp Lazarini nu era în Timișoara. Administrația provincială a Banatului a făcut demersurile necesare spre a afla unde este Lazarini și spre a găsi alte persoane capabile să elaboreze manualul solicitat. La 3 martie 1770 ea comunica Deputăției aulice ilirice că Lazarini nu poate fi găsit și recomanda alte două persoane considerate capabile să redacteze manualul. Aceste persoane recomandate erau: Arsenie Popovici, arhimandrit unit din Oradea, și Dimitrie Eustatievici din Brașov, secretarul episcopului neunit. În recomandare se arăta că amândoi aceștia „cunosc pe deplin limbile germană, latină, română și sîrbă” și că amândoi au fost mai înainte învățători și profesori ¹⁶.

Dar Lazarini, deși bolnav, a ținut să-și îndeplinească însărcinarea primită și la 11 martie 1770 a trimis Deputăției aulice ilirice manualul elaborat de el, însoțit de un raport. Din acest raport și din partea introductivă a manualului se desprind ideile pedagogice ale lui Lazarini cu privire la conținutul învățămîntului în școlile elementare și la folosirea literelor latine în tipărirea cărților pentru școlarii români.

Ce trebuie să învețe elevii din școala elementară ?

Chiar pe pagina de titlu a manualului său, Lazarini distribuie aceste cunoștințe în trei părți.

Prima parte cuprinde „slovene împreună cu așezarea silabelor, semnele cele prozodicești și orthograficești, numărul românesc, arabicesc și bisericesc, tabla înmulțirii a lui Pitagora, rugăciunile de seară și dimineață, condacele și tropărele peste săptămînă și altele asemenea” ¹⁷.

În partea a doua se cuprind: „Catechisul duhovnicesc adecă învățătura creștinească a dogmelor credinței cei pravoslavnice; Catechisul politicesc adecă învățătura datorilor cetățenilor și supușilor asupra stăpînului țării, asupra celorlalți supuși și asupra țării întru care viețuiește” ¹⁸.

În partea a treia se prevăd: „Cele patru spițe ale socotelii ce să zice Arithmetica; Pildele bunei și dreptei scrisori, cărora au a urma în scrisoare pruncii” ¹⁹.

Cunoștințele din fiecare parte urmau să fie cuprinse într-un manual separat. În manualul trimis Deputăției aulice ilirice la 11 martie 1770 erau cuprinse numai cunoștințele din partea întâi. Dar Lazarini avea adunat materialul și pentru părțile a II-a și a III-a.

Structura cunoștințelor din școala poporală propusă de Lazarini este mult mai complexă și mai logică decît ceea ce obișnuia în acel timp. El nu reduce conținutul învățămîntului la învățarea pe de rost a ceaslovului, a psaltirii și a catavasierului. Învățămîntul religios este pro-

¹⁶ Hofkammerarchiv, Wien, Banater Akten, cota 140, fasc. 32.

¹⁷ Daniel Lazarini, *Bucoavnă pentru deprinderea pruncilor la cetanie în limba rumânească cu slovele ceale bătrîne rumânești*, 1770, pagina de titlu, manuscris.

¹⁸ Daniel Lazarini, *Bucoavnă* ..., pagina de titlu.

¹⁹ Daniel Lazarini, *Bucoavnă* ..., pagina de titlu.

pus gradat : elevii învață întâi rugăciunile și numai după ce au învățat să citească se trece la însușirea dogmelor credinței ortodoxe (catehismul duhovnicesc). În acest plan de învățămînt propus de Lazarini sînt incluse apoi cunoștințe despre datoriile cetățenilor către stăpînire, către țară, către ceilalți semenii. Asemenea cunoștințe nu figurau cînd elevii se instruiseră numai din cărțile bisericești. Surprinde cu totul plăcut includerea aritmeticii ca obiect de învățămînt în școalele populare. Desigur, în manualul pentru partea a III-a, pe care intenționa să-l scrie Lazarini, aritmetica ar fi ocupat un loc de seamă, prevăzîndu-se aici învățarea de către elevi a celor patru operații aritmetice : adunarea, scăderea, înmulțirea și împărțirea. Considerăm că nu este fără importanță nici faptul că este pentru prima dată cînd într-un manual școlar românesc se folosește denumirea „tabla lui Pitagora”. Pînă acum aceeași tablă avea în bucvare denumirea de „o dată unu”. Și de asemenea precizarea că la aritmetică se învață „cele patru spițe ale socotelii” este binevenită, pentru că în acel timp și chiar mai tirziu, în 1774, în legea școlară *Regulae directivae* (art. 28) se prevedea că la aritmetică se învață 5 specii (5 Gattungen) de socoteli, adică adunarea, scăderea, înmulțirea, împărțirea și regula de trei simplă.

Merită să fie subliniată și grija pe care o are autorul primului abecedar românesc original de a introduce pe elevi în mod gradat în citire. Mai întâi îi învață să cunoască slovele, denumirea acestora și împreunarea lor în silabe, să facă exerciții de citire a silabelor izolate și numai după aceea se trece la citirea textelor. Este o cale mult mai rațională decît cea de a trece direct la citirea de texte și chiar decît cea de a trece la citirea de texte după cunoașterea literelor, dar fără a parcurge faza intermediară a citirii silabelor, cum se proceda în trecut și cum se va proceda pînă către 1780. Mai amintim că în afară de denumirea de *Bucoavnă* folosită pe prima pagină, manualul acesta o mai poartă și pe cea de *Abecedar* (Danielis Lazarini abecedarium novum), pe pagina 3. Este pentru prima dată cînd cartea care introduce pe copii în cunoașterea literelor și în citire este denumită abecedar. Denumirea „abecedar” va fi folosită în literatura didactică românească numai după anul 1828, iar primul abecedar românesc scris cu litere latine va fi tipărit abia în anul 1853²⁰.

Tot atît de important este și faptul că acest abecedar este o creație originală a lui Lazarini, nu o copie sau o adaptare după bucoavne străine, cum vor fi toate cele tipărite pînă către 1820. Iar faptul că este primul abecedar românesc cu litere latine îi sporește și mai mult valoarea. Bucoavnele și bucvarele de pînă acum erau scrise cu litere chirilice. Scrierea cu litere latine în limba română în 1770 i-a pus probleme dificile lui Lazarini, obligîndu-l să găsească soluții. Dacă Lazarini ar fi terminat și partea a III-a a manualului său, am cunoaște mai amănunțit „pildele bunei și drepte scrisori”, deci concepția sa cu pri-

²⁰ Onisifor Ghibu, *o. c.*, p. 115 și 261

vire la scrierea în limba română cu litere latine. Dar această lucrare nu o cunoaștem. În schimb ne-a rămas raportul cu care a trimis abecedarul la Deputăția ilirică de Curte, în care dă unele informații în acest sens. În acest raport²¹, adresat consilierului aulic, baronul von Stupan, membru al Deputăției aulice ilirice, Lazarini arată că trimite prima parte a „cărțicelei” (Büchlein) școlare naționale pentru tinerele românesce din Banatul Timișoarei și îl roagă să o prezinte Deputăției și prin aceasta „locului celui mai înalt”, spre aprobare. În continuare îl informează pe von Stupan că din cauza sănătății sale șubrede, celelalte două părți nu le-a terminat, dar materialul pentru ele este strâns în cea mai mare parte și le va redacta tot cu litere latine românești („walachischen Buchstaben”). Îndată ce va fi aprobat de „locul cel mai înalt” (Curtea imperială) felul de scriere adoptat de el, le va trece în curat și le va înainta Deputăției aulice ilirice.

În ce constă felul de scriere, „Schreibart”, folosit de Lazarini? Cea mai de seamă inovație introdusă de el în scrierea cu litere latine constă în găsirea unui procedeu de a reda vocalele chirilice â, î și ă. Folosirea acestor litere chirilice în scrierea textelor românești, arată Lazarini, a făcut să nu se mai recunoască vocalele de rădăcină („vocale radicale”) din cuvintele românești și prin aceasta s-a creat o „mare și păgubitoare deosebire între limba română, cea latină și italiană”, deși este știut că limba română își are originea în cea latină. În felul de scriere adoptat de el, a păstrat „vocalele radicale” ale cuvintelor latinești și a pus deasupra acestor vocale câte un semn care indică pronunțarea lor ca â sau î și anume: cînd o vocală trebuie să se pronunțe î i-a pus deasupra semnul circumflex („circumlexo”), iar cînd trebuie să se pronunțe â i-a pus deasupra un mic u.

Lazarini considera că păstrarea vocalelor radicale este absolut necesară pentru „limpezirea și claritatea” limbii române și va permite elaborarea unui dicționar și a unei gramatici a acestei limbi. Vocalele din rădăcina latină a cuvintelor au fost păstrate și de scriitorii italieni și francezi, al căror exemplu îl imită și el. Regulile pentru folosirea corectă a celor două semne o va da în ultima parte (partea a III-a) a cărții școlare.

Referindu-se în continuare, în raport, la structura abecedarului său (partea I), el explică de ce pe primele pagini se găsesc și literele latine și cele chirilice. Prezintă literele latine el a pus sub fiecare din acestea slova slavonă corespunzătoare, ca învățătorii care cunoșteau numai alfabetul chirilic să știe cum se pronunță corect fiecare literă latină sau grupele de litere latine.

Partea ultimă a raportului se ocupă cu posibilitățile de tipărire a abecedarului său. El arată că la tipografiile din Viena nu se găsesc vocalele care au deasupra lor un circumflex și nici cele care au deasupra lor un mic u. Ele ar trebui săpate în plăci de cupru de un „calcogra-

²¹ Hofkammerarchiv, Wien, Banater Akten, cota 140, fasc. 32, p. 30—31.

phum". Celelalte litere sînt cele latine obișnuite. Dorința lui Lazarini era ca el însuși să meargă la Viena și să rămînă acolo pînă va tipări această carte. Dar fiindcă a terminat în luna octombrie 1769 studiile juridice nu mai are stipendiu și din lipsă de bani este nevoit să călătorească în jos, la Timișoara (Lazarini se afla acum la Bratislava sau la Pesta, n.n.) și să caute colo un serviciu temporar. Dar dacă i s-ar încredința postul de director școlar, cum i s-a promis cu un an mai înainte din „locul cel mai înalt” și ar fi asigurat printr-un decret ca funcționar al unei instanțe a țării, atunci ar veni la Viena și ar executa întreaga muncă de tipărire a abecedarului.

Acestea sînt principalele idei din raportul lui Lazarini.

Paginile din abecedar ilustrează procedeele propuse de el pentru scrierea cu litere latine în limba română. Mai întîi prezintă alfabetul latin cu litere mari și mici de tipar. (Din alfabetul lui Lazarini lipsesc literele ă, â, î, ș, ț, dar figurează q și y, deci în total 25 de litere). Se prezintă apoi literele mici de mină și sub fiecare din ele este scrisă denumirea cu slove chirilice. (Se adoptă denumirea germană a literelor: b este denumit be, c e denumit te, f e denumit ef, l e el etc.). Cele 5 „glasnice” (vocale, numite și semidiftongi) care se citesc ca î cînd au deasupra semnul circumflex sînt: a, e, i, o, u; iar vocălele a și e dacă au deasupra un mic u se citesc ă. Arată apoi care sînt diftongii întregi „adică glasnice împreună”, care sînt consoanele („neglasnice”) și „neglasnicele împreunate”. Din acestea din urmă aflăm că Lazarini propunea ca ch să se citească h, cs—ci, cz—ț, dz—z, gg—gi, ph—f, ss—ș, sst—șt, tz—ț, zs—j.

Iată cum arată o pagină din acest abecedar scris în „limba românească cu slovele cele bătrîne românești”.

Scrierea cărților românești cu litere latine nu era bine statornicită în 1770. Era folosită în tipărirea cărților calvinești și catolice adresate românilor, adoptîndu-se ortografia maghiară. Și Lazarini se lasă influențat de această ortografie. El scrie csa (cea), ssi (și), tzie (ție) etc. Dar față de Catehismul calvinesc tipărit la Alba Iulia în 1648 sau față de Catehismul lui Petru Canisius tradus de bănațeanul George Buitul și tipărit la Cluj în anul 1703, modul cum scrie Lazarini este mult mai apropiat de scrierea română actuală și abecedarul său se citește destul de ușor. Ba chiar se citește mai ușor decît multe cărți ce se vor tipări cu litere latine încă 40—50 de ani după 1770²².

²² Vasile Gergely de Csokotis în lucrarea tradusă de el sub titlul *Omni de lume*, tipărită la Viena în 1819, relevă de asemenea greutățile întîmpinate la scrierea în limba română cu litere latine a sunetelor redade prin literele chirilice i și ă. La tipărirea cărții, el a optat pentru un procedeu similar cu cel propus de Lazarini și anume: spre a păstra rădăcina cuvîntului din limba latină, italiană, franceză, a pus deasupra vocalelor care conțin aceste sunete „un acoperiș mic îndoit în forma unui triunghiur, sau ca o jumătate de covrig sau de cercel desverigat”. (I. Bia-

Ce s-a întâmplat cu abecedarul lui Lazarini?

Deputăția aulică ilirică înfruntă în ședință în ziua de 29 martie 1770 a ascultat referatul baronului von Stupan asupra manualului, și-a însușit acest referat, apoi a redactat un raport pe care l-a trimis împărătesei Maria Teresa, anexînd și manualul lui Lazarini. În raportul către împărăteasă²³ se aduceau următoarele obiecții mai de seamă.

Pe primele pagini ale manualului sînt folosite și „literele rusești” (chirilice, n.n.), obișnuite și pînă acum, ceea ce contravine intenției cu care s-a dat dispoziția imperială ca pentru școlarii români manualele să fie scrise cu litere latine. Explicația dată de Lazarini că în modul acesta ar ajuta pe învățători nu este luată în considerare. Cînd s-a spus ca această carte să fie scrisă cu litere latine s-a urmărit ca prin introducerea acestui fel de scriere (latină, n.n.), poporul român din Banat să fie desprins încetul cu încetul de legăturile sale de pînă acum și buna lui înțelegere cu celelalte naționalități de aceeași limbă²⁴. Procedul folosit de Lazarini contravine total acestei intenții. Se propune ca din abecedar să fie scoase complet literele chirilice.

Se mai propune ca în manual (partea a II-a) să se acorde mai multă atenție rugăciunilor și datoriei unui bun cetățean. În raport se exprimă părerea ca manualul lui Lazarini, înainte de a fi dat la tipar, să fie trimis Administrației provinciale din Timișoara, iar aceasta să-l dea acolo spre cenzurare atît unor persoane laice cît și celor doi episcopi ortodocși din Carloviț și din Timișoara. Obiecțiunile acestea echivalau cu o respingere a manualului.

La 12 mai 1770, Deputăția aulică ilirică înștiința Administrația provincială a Banatului că împărăteasa Maria Tereza a luat o altă hotărîre pentru organizarea învățămîntului românesc și sîrbesc din Banat, care va fi comunicată în scurt timp, și deci să i se aducă la cunoștință lui Daniel Lazarini „să nu mai continue cartea începută”²⁵. Pe de altă parte se făcea cunoscut că împărăteasa a hotărît ca lui Lazarini să i se încredințeze postul de director al școlilor triviale din Banat, ca probă, pe timp de doi ani („...derselbe als Banath. Trivial-Schul-Director auf zwey Jahre zur Probe angestellet werden solle”).

Reglementarea învățămîntului românesc și sîrbesc din Banat a fost încredințată Consiliului imperial, Camerei aulice boemo-austriece, Camerei aulice maghiare, Consiliului de război, Camerei aulice în Ba-

nu, N. Hodoș, D. Simonescu, *Bibliografia românească veche*, vol. III, p. 312). Lazarini folosea semne distincte: un semn ca vocala *să* se citească *i* și alt semn ca vocala *să* se citească *ă*. V. Gergely folosește un singur semn, pe cel numit de Lazarini circumflex. Textul din Gergely e de părere că aceste „slope vitrege” au strămutat limba, au schimbat multe cuvinte, multe cuvinte latinești s-au pierdut și au fost înlocuite cu cele slavone, au zdrcinut limba română și au abătut-o de la firea ei. (I. Bîanu, N. Hodoș, D. Simonescu, o. c., p. 311.).

²³ Hofkammerarchiv, Wien, Banater Akten, cota 140, fasc. 32, p. 25.

²⁴ În Țara Românească și în Moldova cărțile școlare și cele de cult se scriau, în acest timp, cu litere chirilice.

²⁵ Hofkammerarchiv, Banater Akten, cota 140, fasc. 32, nr. 27.

naticis. Între aceste „locuri înalte” erau divergențe, aveau loc discuții aprinse. O hotărîre pentru organizarea învățămîntului poporal ortodox din Banat s-a dat abia în anul 1774, cînd s-a elaborat regulamentul școlar *Regulae directivae*.

5. Documentele arată că Daniel Lazarini n-a primit postul de director al școlilor greco-neunite din Banat și n-a funcționat în acest post.

Camera aulică în Banaticis a cerut Administrației provinciale a Banatului să ia legătura cu Daniel Lazarini care acum era sindic (secretar) al magistratului (primăriei) sîrbesc din Timișoara²⁶ — și să afle în ce condiții ar accepta acesta postul de director școlar²⁷. Din declarația dată de Lazarini aflăm atît condițiile puse de el, spre a primi acest post, cit și modul cum concepea el să-și îndeplinească această funcție. El arată mai întîi²⁸ că neavînd un antecesor în această funcție îi este greu să știe care sînt obligațiile acestui serviciu. Apoi arată condițiile în care ar primi acest post.

a. Să i se acorde un salariu anual de 600 florini valută austriacă, așa cum a hotărît Comisia aulică în Banaticis în anul 1769, și două rații zilnice (*Portionen*) pentru întreținerea a doi cai, cu care se va deplasa pentru inspectarea școlilor.

b. Să i se mai dea 150 de florini anual ca diurnă spre a acoperi cheltuielile ocazionale de inspectarea școlilor (hrană, găzduire) și încă 150 de florini anual pentru instruirea noilor învățători înainte de a-i numi în serviciu, conform Instrucțiunii pentru administrarea Banatului din 1769. Deci solicita, în total, o retribuție anuală de 900 florini.

c. Pentru redactarea sau pentru traducerea de cărți necesare școlilor să i se acorde o răsplată proporțională cu munca depusă.

d. Cînd va fi solicitat de Administrația locală din Banat să țină prelegeri sau cursuri („*collegia*”) pentru învățătorii români și sirbi care sînt în serviciu sau pentru cei care vor fi trimiși la aceste cursuri de Administrație, să i se dea o retribuție („*extrasalarium*”) ca oricărui alt funcționar.

e. Deoarece funcția de director școlar poate să înceteze după cîtva timp și pentru această funcție el este nevoit să părăsească acum serviciul sigur și continuu pe care-l are ca sindic al magistratului sîrbesc din Timișoara, cere ca în eventualitatea încetării postului de director școlar, să i se asigure, printr-un decret dat de „locul cel mai înalt”, un serviciu permanent, cu un salariu adecvat, fără diminuarea venitului („*utilis*”) și a poziției lui sociale (*Character*) și fără pierderea de apartenență lui religioasă.

²⁶ Încă din anul 1718 se constituiseră două magistrature (primării) în Timișoara: unul german și unul sîrbesc.

²⁷ Arhivele Statului, Filiala Timișoara, Fond Primăria orașului Timișoara, anul 1770, nr. 3 poziția 99 din 31 iulie 1770.

²⁸ Hofkammerarchiv, Wien, Banater Akten, cota 140, fasc. 32; Arhivele Statului, Filiala Timișoara, Fond Primăria orașului Timișoara, anul 1770, nr. 3, poziția 106 din 14 august 1770.

Dacă i se aprobă aceste 5 condiții el acceptă postul și va depune tot zelul spre a-l îndeplini cât mai bine.

La 25 august 1770, Administrația provincială a Banatului a trimis declarația lui Lazarini, însoțită de un raport către Camera aulică în Banaticis²⁹. În raport se arată că pretențiile lui Lazarini sînt exagerate, inacceptabile și de aceea a trimis o circulară autorităților administrative districtuale ca acestea să afle cumva o altă persoană capabilă pentru postul de director școlar, cu condiții mai avantajoase.

Camera aulică în Banaticis a apreciat de asemenea ca exagerate condițiile puse de Lazarini și a propus Curții de la Viena³⁰ ca numirea unei persoane în postul de director al școlilor populare din Banat de rit grec neunit să fie aminată. Aminarea a durat pînă în anul 1773, cînd a fost numit ca director școlar Teodor Iancovici.

Ultimele știri pe care le mai avem despre Daniel Lazarini sînt din anul 1772. Atunci Deputația ilirică de Curte a rugat pe mitropolitul din Carloviț să recomănde trei persoane capabile, dintre care Curtea de la Viena va alege pe viitorul director al școlilor neunite din Banat. Mitropolitul a recomandat pe Daniel Lazarini, Teodor Iancovici și Zaharia Orfelin³¹. Curtea de la Viena l-a preferat pe Teodor Iancovici, care s-a dovedit ulterior un organizator priceput și activ al învățămîntului popular din Banat.

Despre viața și activitatea lui Daniel Lazarini știm încă prea puțin. Probabil că în arhivele vieneze se mai găsesc și alte informații despre acest luminat și dîrz cărturar român, cu contribuții remarcabile la elaborarea manualelor școlare și la folosirea alfabetului latin în scrierea cărților românești.

Prof. VICTOR ȚIRCOVICU

²⁹ Hofkammerarchiv, Wien, Banater Akten, cota 140, fasc. 32.

³⁰ *Ibidem*.

³¹ Srpska Akademija nauka i umetnosti Arhiv (Arhiva Academiei sîrbe de știință și artă) din Sremski Carloviț, Jugoslavia, 1772, nr. 238.

BISERICA DIN ALMĂJ ȘI SLUJITORII EI, ÎN SECOLELE XVIII—XIX.

Rolul spiritual și social-economic al Ortodoxiei în existența și dezvoltarea istorică a satelor din Almăj își are fundamentarea în etnicitatea multiseculară a așezărilor de aci.

Ca și în alte părți, ele s-au născut prin contopirea elementului dacic cu cel roman, cu două culturi rămase și astăzi evidente în limbă, manifestări spirituale credințe, datini, obiceiuri și în port. Peste acești factori de structură s-a suprapus creștinismul, prin care s-a întărit trăinicia familiilor și a comunităților familiale.

Conturarea politică a Banatului-Severin în secolele XIV—XVI, în cadrul căruia Almăjul își avea poziția definită ca district privilegiat (alături de celelalte 7 districte sud-bănățene) a favorizat strângerea legăturilor în toate domeniile între almăjeni și românii din vestul Olteniei. De aci a reieșit și jurisdicția religioasă a mitropoliei Severinului extinsă asupra credincioșilor de pe aceste meleaguri; mai ales după sec. XV-lea¹. Factorul politic de apropiere între români, a favorizat întărirea credinței ortodoxe chiar după ce turcii ocupaseră administrativ Almăjul, în anul 1658, avînd o atitudine de toleranță².

După anul 1718, cînd Almăjul, cu Banatul întreg intrase sub administrația austrieilor, Ortodoxia predomina deja în toate cele 13 sate almăjene, cu bisericile din lemn ridicate în mijlocul comunităților sătești. Tot de pe acum sînt semnalate, documentar și în tradiția locală, cele două schituri-mînăstiri: cea de la Boiștea (Șopotul Nou) și Valea Ducinu (Moceriș)³. În aceeași perioadă istorică (1718-1773) s-a întărit continuu spiritualitatea religioasă românească prin venirea multor preoți din Țara Românească, ce și-au adus cu ei cărțile necesare cultului. Așa îl avem pe popa Ioan din Prilipeț, ce semnează în anul 1740 pe o filă a Evangheliei, București, 1723; sau pe popa Dumitrașcu Cîmpianu din Prigor, ce-și pune numele în 1751, pe Octoiul, Rîmnic, 1750. De notat, că la anul 1750 canonicul catolic de la Cenad; Szentkláray Jenő, în cunoscuta-i monografie afirmă, că la Bozovici slujeau cinci

¹ I. D. Suciu, *Monografia Mitropoliei Banatului*, Timișoara, 1977, p. 251.

² Idem, o. c., p. 88.

³ Liviu Smeu, *Contribuții la istoria Almăjului*, București, 1977, pp. 174 și urm.

preoți în frumoasa biserică ortodoxă din lemn⁴. Trebuie adăugat, că pe lângă latura spiritual-religioasă, sporirea numărului de cărți necesare cultului la bisericile din Almăj a avut și un rol de instruire a tineretului, care silabiseau literele, apoi exersau cititul în limba română de pe aceste cărți sub îndrumarea preoților, ajutându-i la slujbele religioase. Aceasta cu mult înainte ca să apară școala ca o instituție de instruire și educație.

Evenimentul politic al militarizării satelor din Almăj între anii 1773-1872 a favorizat o schimbare în administrația acestei zone confiniere, ce s-a resimțit și în domeniul spiritual-religios. Spre pildă, controlul administrativ-financiar al bisericilor îl avea comanda militară, dar instruirea tineretului în „școlile naționale” grănicerești a tutelat-o, tot timpul, Biserica. Sarcina de coordonare și controlul activității acestor școli i-a revenit, aproape patru decenii, neobositului cărturar, protopopul Mehadiiei, Nicolae Stoica de Hațeg: „prea înalta stăpânire, îndreptarea școlilor m-au împovărat-o” (din circulara, Mehadia, 31 XII. 1824).

Încă de la început, comanda militară, din considerente politico-militare a recunoscut și întărit „rolul instituțional al Bisericii în comunitatea grănicerească”. Iată, în acest sens, ordinul de mai jos cu caracter politico-social:

„În tot Banatul, luminata varmegie cu sfătuirea preoților a să publițirui, ca fieștecare lotru (haiduc, n.a.) din zioa publicații pină în 12 zile la Grație să va primi (subl. în text). Și într-acestea vremi, adecă în acelea 12 zile nimenea nici o vătămare împotriva (lui) să nu facă. Care ar vrea să vină la Grație, să se arăte întâi la preotul său, apoi preotul să meargă la protopopul său și protopopul să meargă cu lotru la domnu vișepan (subl. a.) și așa va primi Grația”⁵.

De asemenea, comanda militară mai subliniază rolul instituției Bisericii ortodoxe în domeniul învățămîntului:

„Învățătorii noi numiți la „școlile naționale” și la cea trivială din Bozovici, la prezentarea lor la posturi trebuie să facă cuvenita vizită protopopului respectiv”⁶.

Prin asemenea măsuri, comanda militară recunoaște Biserica drept factor de legătură permanentă între administrație și comunitatea română grănicerească.

Ca Biserica noastră să-și păstreze rolul în toate domeniile de activitate a comunității grănicerești, apărînd, prin aceasta credința strămoșească, preoțimea almăjană (de altfel, din întreaga Graniță) a cău-

⁴ Szentkláray Jenő, *Plebániák Története (Istoria parohiilor din dioceza Cened)* vol. I, Timișoara 1898, p. 488.

⁵ *Protocolul de circulare*, vol. I, pp. 131—132. Din „General Pardonul”, Lugoj, 1 IX. 1788, Arhiva bisericii din Bozovici, în anul 1967.

⁶ *Befels Protocoll (Protocolul cu ordine)*, Ord. Regiment. Caransebeș către compania din Bozovici, nr. 4393 din 20 VII. 1840; apoi ord. nr. 103 din 27 VI. 1847.

tat să se impună printr-o pregătire corespunzătoare. Aceasta din două motive: întâi, că tinerii grăniceri din Almăj ce doreau să urmeze „școala clericală” de la Virșeț erau obligați să fie absolvenți ai „școlii triviale germane” din Bozovici, cu profil de școală secundară inferioară; numai aceștia obțineau de la comanda militară „actul de slobozenie”: „cei ce vor să urmeze școala cea clericească, trebuie să aibe slobozitoarea carte de la regiment” (din circulara eparhie Virșeț, 17 IX 1812). În al doilea rând, fiindcă la școala clericală, la început, cursurile s-au predat numai în limbile sîrbă, germană și latină (din circulara, Mehadia, 10 XI 1801), tinerii cursanți almăjeni aveau deja o bază în studiul limbii germane, ușurîndu-le perceperea lecțiilor predate acolo.

Documentele de la începutul sec. al XIX-lea ne ilustrează personalitatea unor cursanți almăjeni de la școala clericală din Virșeț, care s-au remarcat, apoi, ca slujitori ai altarului, cît și în domeniul învățămîntului din școlile naționale, unde au fost utilizați ca învățători-diaconi: Pavel Dimitrievici din Bozovici; Dimitrie Bogoievici, din Bănia; Alimpie Dimianovici din Lăpușnic; Pavel Novacovici, cleric din Gîrbavăț; Ștefan Boldea, diacon din Borloveni⁷. Absolvenții școlii clericale, preoții Ilie Cîmpianu din Dalboșeț și Vasile Pistrilă din Prigor, buni cunoscători ai limbii germane, comanda militară le-a aprobat să predea catehizarea, cît și lecții la școlile triviale de pe lângă companiile respective. La școala trivială germană din Bozovici a fost numit pentru catehizare la elevii români-ortodocși diaconul-învățător Ion Simonovici. Tot pentru munca de catehizare la aceeași școală, diaconul-învățător Nicolaie Brinzei, prin ordinul regimentului din Caransebeș, nr. 2434 din 9. IV, 1867 a fost premiat cu 15 florini⁸.

Iată și cîteva documente locale despre personalitatea unor preoți și diaconi-învățători, văzuți de contemporani:

— „Georgie Stanoilovici, paroh și catihet (Bozovici), în limba românească și nemțească foarte bun”; semnează învățătorul național, Toma Popovici în Mineiul din anul 1804.

— „În ziua de 23 Sept. 1836, lui Ion Simonovici, diacon și învățătoriu mulțămitori voi fi. Și tot insul care doar de la numitul se va fi învățat, să-i fie mulțămitori. Asta au zis, care aici au fost oberlainat de canton, Alexander Otonoga”.

Fiind nevoie, în continuare, de cărțile de cult, personalitatea preoților noștri s-a mai conturat și prin grija lor de a le procura chiar din veniturile personale. Pe filele îngălbenite ale cărților bisericești citim:

⁷ *Protocolul cu circulare*, vol. II, pp. 339—340, din circulara: Virșeț, 3 X. 1815, arh. bisericii din Bozovici.

⁸ *Befehls Protocoll (Protocolul cu ordine)*, Ord. Regim. Caransebeș către comp. Bozovici, nr. 213 din 1 III. 1841, și nr. 2195 din 6 IV. 1842, arh. liceului Bozovici.

⁹ Liviu Smeu, *Almăjul grăniceresc*, București, 1980, p. 152.

— „S-au cumpărat această sfință și dumnezeiască Liturghie (Liturghierul, Rîmnic, 1768) de mine, preotul Bozoviciului, Mihai Popovici, cu bani gata 16 fl., la anul 1791, octombrie în 3-lea”.

— La Borloveni, preotul Ion Pistrilă notează în Octoiul Mare (Rîmnic, 1750): „S-au cumpărat această carte cu bani de argint 5 florinți, în 1817”.

— Pe Octoiul de la biserica din Rudăria: „S-au cumpărat cu 7 fl. 30 bani de argint. Scris-am eu, preotul Ion Sîrbu, paroh în Rudăria, în 25 april 1832”.

— La biserica din Bozovici: „Fiind și noi cei din jos scriși, următorii celor bătrîni și împreună slujitori, preoții sfintei acesteia biserici a Bozoviciului, s-au cumpărat acest sfînt și d-zeiesc ce se chiamă *Triod* în anul 1839, cu bani în argint, 15 florinți. Am scris, septembrie 14, anul 1843, spre aducerea aminte. George Dimitrievici și Nicolaie Petruceanu, parohi, împreună slujitori”; sau: „Acest sfînt și dumnezeiască carte ce să chiamă *Ceaslov*, iaste cumpărat de jupînu străjămeșteru Petru Cealma (Bozovici); l-au adus din Ardeal, din orașu Brașovului în anul 1844 și iaste dat bisericii. Plătît de mine cel de jos iscălit. Scris-am în 8 august anul 1844. George Dimitrievici, paroh¹⁰.”

Se cunoaște, că în viziunea politică a Curții din Viena Granița românească bănățeană în secolele XVIII-XIX-lea ocupa un loc însemnat. Printre altele, s-a ținut seama: de poziția strategico-geografică a zonei, de componența absolută a elementului românesc de religie ortodoxă, de virtuțile soldaților noștri în multiplele războaie, precum și de marile jertfe umane pe cîmpurile de luptă ale Europei pentru Imperiul habsburgic. Așa că, administrația militară a confiniului grăniceresc luase chiar unele măsuri cu caracter social-civil privind conservarea vechilor prevederi bisericești mai ales în domeniul căsătoriilor: „Tare se poruncește preoților, ca nu cumva pre vreunul din treapta militărească fără de știrea și slobozenia regimentului și a preotului de regiment, care nu va avea înscris „slobozenia”, să nu îndrăznească a-i cununa; că aceia vor cădea supt mare pedeapsă, iar cununia aceia nu să va țină că sînt cununați”¹¹. Această împreunare a conservatorismului nostru religios cu dispozițiuni militare grănicerești aplicate cu strictețe în Almăj (de altfel, în întreaga Graniță) le avem subliniate și în conscripția din anii 1836—1842. Astfel, în comuna Bozovici (centru administrativ-militar al Almăjului) la rubrica „Căsătorii” au fost recensate 65 femei ortodoxe române ce au primit „actul de slobozenie” ca să se căsătorească cu grăniceri români din raza companiilor Dalboșeț și Prigor. În aceeași perioadă, numai două femei ortodoxe române din afara Graniței au primit actul de slobozenie de a se căsători cu grănicerii români din Bozovici; anume: „Păuna, muerea grănicerului Zaha-

¹⁰ Din arhiva bisericilor respective, în anul 1967.

¹¹ *Befehls Protocoll*, Ord. Regim. Caransebeș către comp. Bozovici, nr. 4112 din 26 II. 1788, reactualizat și prin circulara: Mehădia, 27 XI. 1829, în Protocolul cu circulare, arh. bisericii Bozovici.

ria Adamescu de la comunione 246 au venit din Țara Românească". Iar „Ruja, muerea grănicerului Păun Sugariu de la comunione 12 au venit din Ardeal". Asemenea fenomen social-religios l-a înregistrat, mult mai târziu, și ancheta sociologică făcută de prof. univ. D. Gusti—București în anii 1935-1939 în satele almăjene: „Din cele 37 persoane anchetate, bărbați și femei, cu toții căsătoriți, au declarat că nici nu au cunoștință în Almăj de căsătorii cu străinii".

În deceniile 6 și 7 ale secolului XIX-lea, problema religiei ortodoxe în Almăj a îmbrăcat o formă politică-militară. Unele tendințe prozelitiste se manifestaseră în satele provinciale cărășene, vecine cu zona militară almăjană. Pentru a împiedica pătrunderea unor elemente neautorizate și suspecte, comanda militară a Banatului din Timișoara a trimis celor trei companii din Almăj (Bozovici, Dalboșeț și Prigor) ord. nr. 192 din 24 III. 1857 de întărirea „cordonului militar almăjan" și interzicerea străinilor ce nu posedă actul de slobozenie pentru zona respectivă. Iată cum e subliniată temerea de eventuale tulburări de natură religioasă: „Eu, agitații și tulburări religioase nu voi suferi nicăeri, cu atât mai mult în Granița militară". Semnat, Koronini, m. p. marșal camp.¹² În același sens, mai este semnificativă și circulara eparhiei Caransebeș, nr. 651 din 29 VII. 1868, privind pe individul Samuil Dragușin din Petrovasila, ce a solicitat să fie numit administrator al mănăstirii Ciclova, din vecinătatea zonei militare a Almăjului. Dar numitul nu posedă nici un act asupra lui. Fiind sesizată comanda militară, s-a descoperit că „falșul călugăr Dragușin era un răzvrătit religios, care urmărea să facă propagandă pretutindenea, pînă și la ortodocșii din Balcani". În circulară se cerea bisericilor din Almăj, dacă îl descoperă, să sesizeze imediat comanda militară respectivă.

Ceea ce se poate afirma, că ordinele comandai militare privind problema religioasă în Almăj a fost un adaus la recunoașterea vechimei credinței în toate comunioanele grănicerești; dar, numai Biserica și slujitorii ei au menținut-o integră, neumbrită de-a lungul veacurilor.

Printre merituosii slujitori de la sfîrșitul secolului XIX-lea și începutul sec. XX îl avem pe Mihail Blidariu, preot în Prilipeț. Pentru meritele sale deosebite, eparhia din Caransebeș l-a numit în anul 1871 asessor consistorial; apoi deputat sinodal în multe rînduri, membru pe viață al scaunului protopopesc, reprezentant comitatens al comitatului Caraș-Severin. Cu ajutorul episcopiei Caransebeșului, el înființează „Școala cea Mare" superioară confesională gr. ort. rom. din Bozovici în anul 1875, de unde s-au recrutat viitorii dascăli și preoți pentru satele almăjene. De remarcat, că la această școală, învățătorii superiori ce predaseră limba română (Ion Gaitovici, Alexa Munteanu, Nicolaie Herbea, Nicolae Bîrsan), la orele de gramatică s-a folosit de cursul „Gramatica romârtă" — pentru semestru de vară, cursului I-ii, A.

¹² Protocolul cu circulare, vol. III, p. 310, circulara: Virșeț, nr. 306 din 3 V. 1857.

1852/53, propus prin domnul profesor Nicolae T. Velea, parohul Secașului. Scrisă prin mine, Mihail Blidariu, cleric An I-iu"¹³. Însemnările marginale din acest curs arată că lecțiile de gramatică la școala clericală din Virșeț se predaseră cite o oră, miercurea și sîmbăta.

La cumpăna unui sfîrșit de secol și începutul celui nou, slujea la altarul bisericii din Rudăria luminatul preot-cărturar, dr. Ion Sirbu. Fusese asesor consistorial, apoi administrator-delegat, un timp, al propopiatului Mehadie. S-a impus printre istoricii din România cu apreciată Istorie a lui Mihai Vodă Viteazul, iar mai înainte, în străinătate cu „Politica externă a lui Matei Vodă Basarab”. A jucat mare rol politic atît în actul Marii Uniri de la Alba Iulia 1 Decembrie 1918, cît și la Conferința Păcii de la Paris în 1919-1920.

În aceeași perioadă din istoria Almăjului, la Pătaș, preotul Vasile Popovici împlătea cu mult zel și folosință activitatea-i religioasă cu cea de cercetător istoric local, de etnograf și folclorist, publicînd Monografia comunei Pătaș (anul 1914) cea dintîi lucrare de acest gen în Banat.

În vîltoarea luptei pentru limba română s-a remarcat preotul Nicolae Novacovici din Gîrbovăt, continuatorul dezideratului național-cultural a lui Traian Doda, că în Almăj să ia ființă un gimnaziu românesc sau o școală de arte și meserii. Mărețul ideal și l-a văzut înap-tuit în anul 1921, cu înființarea gimnaziului mixt din Bozovici.

Între anii 1900-1915, preoții din Bozovici, Nicolae Brînzei și Nicolae Bihoi au luptat pentru menținerea școlii comunale naționale separat de cea maghiară; și au reușit pe deplin cu înțelegerea enoriașilor, ce-și înscriseră copiii lor numai la prima școală. Dealtfel, a rămas în tradiția almăjană atitudinea simbolică a preotului Nicolae Brînzei, care arborase steagul tricolor la o nuntă din anul 1907 la care participase ca naș.

Asemenea buni slujitori ai altarului ca cei de la bisericile din Almăj au păstrat și ocrotit peste veacuri limba românească și credința străbună.

Prof. LIVIU SMEU

CENTENARUL CORULUI DIN MERCINA

În bogatul tezaur spiritual al poporului român, un loc deosebit îl ocupă muzica. Un admirator al nostru din secolul XVII, profesorul german Martin Opitz (1597-1639), spunea: „Muzica parcă este anume

¹³ Cursul „Gramatica română” de N. T. Velea, copiat de preotul M. Blidariu, în posesia autorului.

creată pentru români și românul pentru muzică"¹. Vorbind, în același context, despre Banat — această vatră de tradiții sănătoase românești, Octavian Goga îl numea pe bună dreptate „țară a simțămîntului artistic, unde cîntecul e la el acasă și unde sufletul cald palpită la toate atingerile ca o minunată harfă”². De aceea socotim că nu întîmplător cîntarea polifonică românească, muzica noastră corală, își are deja, aici în Banat, și cu deosebire în „Valea Carașului”, o veche tradiție. Pe valea acestui rîu, începînd de la Grădinari în aval, sînt înșirate într-adevăr o salbă de sate cu bogate tradiții cultural-artistice, de unde au răsărit suflete simțitoare care au dat Banatului valori muzicale remarcabile. În această zonă cu faimă au luat ființă, la sate, în cursul anilor, numeroase coruri și fanfare instruite și conduse de țărani talentați, unii dintre ei apreciați compozitori. Unele atestări scrise de pe acele vremuri stau în sprijinul afirmațiilor de mai sus. Astfel, dintr-un răspuns prezentat în scris de preotul Iosif Caragea la un chestionar inițiat de Ministerul Cultelor și Artelor, în aprilie 1921³, rezultă că la sfîrșitul secolului trecut și începutul secolului nostru singură comuna Mercina dispunea de „50 de cantori rutinați” dintre care cei mai în vîrstă învățaseră cantoratul, între anii 1860-1880, de la învățătorul Vincențiu Gurguț, dascăl luminat și bun credincios, care a organizat în satul său o școală de cîntăreți avînd ca ucenici săteni înzestrați cu voce bună, doritori să învețe glasurile bisericești și alte cîntări. Corul pe două voci alcătuit din elevii acestei rudimentare „școli” țărănești a constituit astfel primul nucleu al corului centenar sărbătorit azi, care a luat ființă în 1880, la 23 de ani de la înființarea celui mai vechi cor de țărani din țara noastră, corul din Chizătău. Documentar, înființarea corului din Mercina este atestată de o inscripție de pe o fotografie a preotului local de atunci, Alexandru P. Popovici, viitor protopop al Oraviței (din 1888), primul președinte al acestei formații corale, între 1880-1888, (colecția F. Polgar) precum și de chestionarul amintit mai sus, în care, la punctul d, preotul Iosif Caragea scria, în 15 aprilie 1921: „De remarcat este în comună (Mercina n.n.) Reuniunea de cetire și cîntări /.../ cu un trecut de 40 de ani”.

La înființare, corul a avut un repertoriu strict bisericesc, contribuind îndeosebi la împodobirea slujbelor tradiționale. Treptat s-a îmbogățit și cu cîntări laice, cu caracter popular și patriotic, înregistrînd, cu trecerea anilor, o evoluție mereu ascendentă în tehnica execuției corale ca și în organizarea și administrarea formației. Din răspunsul citat — al preotului Caragea — reiese că în anul 1888 corul înființat cu 8 ani mai înainte se reconstitua în „Reuniune de cîntări, cetire și muzică”, avînd aprobare în acest sens din partea autorităților. Tot atunci, tînăra

¹ Ioan Boiu, *Martin Opitz și românii*, în *Telegraful Român*, nr. 75—78, Sibiu, 1906.

² Octavian Goga, *Despre Banat*, în *Revista Institutului Social Banat — Crișana*, nr. 13, 1937.

³ „Corul din Mercina”, în *Almanahul Banatului*, 1929.

reuniune, apreciată, după remarcabila activitate ce o desfășura, ca o „minunată școală de naționalism, alături de reuniunile surori din alte zeci de sate”, își sfințea primul ei steag.

Din anul 1948 corul își schimbă din nou denumirea devenind „Corul Căminului Cultural din Mercina”, rămânând însă în uz și vechea denumire „Doinitorii Cărașului” pe care a avut-o la înființare.

În decursul anilor corul de la Mercina a fost permanent condus de un președinte, primul fiind, după cum am arătat, preotul Alexandru P. Popovici (1880—1888), urmat de Nestor Mioc (1888—1910), preotul Iosif Caragea (1911-1924), preotul Eugen Popovici, notarul Leontin Polgar și av. Brutus Popovici, având parte întotdeauna și de dirijori talentați. Cel dintâi care l-a instituit și condus, a fost țăranul Ioan Drăghici ce fusese multă vreme ajutor al dirijorului preot Lucian Șepețian din Chizătău. După dînsul, conducerea corului este preluată de țăranul localnic Nestor Mioc, ajutat de Toma Orza, care mai pleca și prin alte sate, organizînd și dirijînd alte coruri țărănești.

Un dirijor și compozitor cu renume în întregul Banat a fost Vidu Guga (1888-1962) care a condus formația din anul 1918 pînă în 1961. Înrolat în armată în primul război mondial, el a fost totuși lăsat apoi la vatră fiind bolnav de tuberculoză. El a putut ajunge la conducerea corului numai după prăbușirea monarhiei austro-ungare, în atmosfera de reînviere națională de după primul război mondial. De la dînsul au rămas 46 de compoziții: colinde, cîntece populare și patriotice. A înființat formații corale în mai multe sate bănățene și în unele din județele Satu Mare și Bihor. În anii 1923 și 1924 a suplinit postul de învățător în Doclin și Ramna, contribuind totodată și la desăvîșirea tehnicii interpretative a corului din Mercina care sub bagheta sa a atins apogeul consacrării sale muzicale. La același nivel de măiestrie a fost și contemporanul său Nistor Miclea (1886-1966), dirijor, compozitor de fanfare în diferite sate bănățene, care mai tîrziu a ajuns să lucreze pe această linie chiar cu elevii liceului din Mizil-Prahova, unde a predat și ore de muzică.

Alese calități dirijorale au avut și Iancu Mitrofan (1900-1962), Iosif Ogrin (1895-1966), Alexandru Lupșasca (zis Sandu David) și Ioan Păuța. Între anii 1965-1973, corul a fost condus cu elan și măiestrie de prof. Gheorghe Luca.

Chiar de la înființare, acest cor a constituit un colectiv bine încheiat și disciplinat. Zeloșii săi dirijori au contribuit, pe rînd, la îmbogățirea repertoriului, la ridicarea nivelului de interpretare artistică și a prestigiului formației unanim recunoscută ca o podoabă a Bisericii, o mîndrie a satului și a întregii zone cărășene, o valoroasă contribuție la educația religioasă și cultural-artistică a credincioșilor români din regiune. Desfășurînd o activitate neînteruptă, în continuă, ascensiune, corul bisericii parohiale din Mercina a intrat de multă vreme în circuitul cultural-artistic al Banatului, urcînd pe scenele culturale ale mai multor sate și orașe, inclusiv București, participînd la ocazii festive,

concursuri, emulări, devenind una din cele mai prestigioase formații corale cărășene.

Astfel, „încă din 1885, acest cor se face cunoscut pe toată întinderea Văii Carașului, prin multe concerte date la Virșeț, Biserica Albă, Anina și în multe sate fruntașe din jur”⁴.

În 13 septembrie 1887 este prezent la concursul de coruri organizat la Oravița cu prilejul Adunării generale a Societății pentru fondul de teatru român. Cu această ocazie corul primește „diploma de recunoștință” din 3 octombrie 1887 (colecția F. Polgar).

În 1900 participă la ziua minerului din Anina, fiind răsplătit cu o „liră”, din metal, emisă de Reuniunea de cetire și cântări, la 20 februarie 1900 (colecția preotului Ioan Găvădină).

În 1907 este invitat la Oravița, cu prilejul sfințirii steagului Reuniunii de cetire și cântări din Oravița-Română, unde primește diploma comemorativă din 11 august 1907 (colecția preot Ioan Găvădină).

La 28 august 1908 participă a doua oară, la Oravița, la festivitățile Societății pentru fondul de teatru român⁵.

În 5 iunie 1913 este invitat la Virșeț, la sfințirea Bisericii.

În 24 septembrie 1924 participă la prima emulare a corurilor din Banat, ținută la Timișoara. „Diploma” primită cu acest prilej se găsește în colecția Căminului Cultural.

În 1926 își dă concursul la serbările prilejuite de înființarea Asociației Femeilor Române din Craiova, cu care prilej corul a fost denuțit de craioveni „privighetorile Banatului”.

Este invitat apoi la festivitatea dezvelirii bustului lui D. Țichindeal, în 4 decembrie 1932, la Becicherecul Mic. „Diploma” primită cu această ocazie se păstrează în colecția Căminului Cultural.

În 1934 este prezent pe scena bucureșteană, cu ocazia unor serbări naționale.

Între cei invitați la sfințirea bisericii din centrul orașului Lugoj, în 7 octombrie 1934, n-a lipsit nici corul din Mercina. Notat cu „foarte bine”, primește „diploma” din 7 octombrie 1934 (colecția preot Ioan Găvădină).

La serbarea jubiliară a cîntecului românesc din 14 septembrie 1936 din Timișoara, primește „Diploma comemorativă” și „Coroana de argint” cu inscripția: Premiul I — Serbarea jubiliară a Cîntecului românesc, Timișoara 13—14 septembrie 1936 (colecția Căminului Cultural).

Peste douăzeci de ani, în septembrie 1957 corul își oferă concursul la serbările festive aranjate cu prilejul comemorării, unui veac de activitate culturală și artistică a corului din Chizătău⁶.

⁴ *Analele Banatului* nr. 4—6, Timișoara, 1930, p. 119.

⁵ *Almanahul Societății pentru fond de teatru românesc*, XII, pp. 98, 119.

⁶ Prof. N. Ursu, *La centenarul corului din Chizătău*, în *Mitropolia Banatului*, nr. 10—12, 1957, p. 156.

S-a bucurat de aprecieri deosebite și la faza inter-județeană în 1968 la Drobeta Turnu Severin.

În 15—17 august 1969 a participat la serbările centenariului comunei Coștei (R. S. F. Iugoslavia). „Societatea culturală Mihai Eminescu” i-a decernat „Diploma” din 17 august 1969 (colecția Căminului Cultural).

A participat în sfârșit și la alte aniversări: în 1970, la comemorarea a 90 de ani de activitate a corului din Grădinari; în 1971, la centenarul comunei Vărădia; în 1972, la comemorarea a 80 de ani de activitate corală în Ciclova Montană și la 70 de ani a corului din Dalboșeș. Unele din succesele artistice obținute, au fost consemnate în presa vremii, din care cităm: „Sf. liturghie s-a scurs lin și majestos. Corul mixt de sub conducerea măestră a țaranului compozitor Vidu Guga și cel bărbătesc de sub conducerea țaranului Iancu Mitrofan, cîntînd alternativ, au ridicat și mai mult caracterul sărbătoreasc al serviciului divin”⁷. „La sf. liturghie, slujită de P. S. Episcop (Veniamin Nistor), corul mixt și bărbătesc, conduse de țărani, autori ai multor și apreciate lucrări muzicale, din răspunsurile liturgice au realizat un adevărat concert de înaltă factură muzicală”⁸.

Demnă de remarcat este și aprecierea maestrului Sabin Drăgoi, care a fost la Mercina și a rămas plăcut impresionat, chiar uimit, de interpretarea lui „Sfint” din liturghia armonizată de el. Această bucată — spunea maestrul Drăgoi — a fost interpretată mai bine decît de corul condus de mine.

O bună parte din coriști, din vechea generație ca și dintre cei noi, s-au distins prin frumoase calități vocale și un deosebit aport în cadrul corului. Dintre aceștia amintim: octogenarul Trifon Baica, Aurel Mitrofan, Ion Bontea, Iuliu Bărac și Ion Guga-Cotreanț — din cei vechi, iar dintre actualii coriști: Iosif Pența-Burcă, Ionel Pența, Iosif și Romulul Mitrofan, Manea Ioan Ugium, Bufanu Victor, Murgu Păun, Bontea Ion, Turcoane Ioan, Cornel Micle, Iosif și Ion Ogrin, fiii dirijorului Iosif Ogrin, Ion Muzoru, Roman Lupșasca, Traian Cocora, Ion-Manea Duică, Lazăr Golea, Iancu Basarabă și alții.

Cu asemenea trecut bogat, avem nădejdea că flacăra artistică corală aprinsă acum o sută de ani va continua să lumineze și pe mai departe, corul țaranilor din Mercina păstrîndu-și renumele de a fi socotit unul dintre cele mai prestigioase coruri din Valea Carașului.

Manifestările vieții sufletești, individuale sau colective, întîlnite la Mercina și în celelalte sate cărășene, ne dau dreptul să credem și să afirmăm că „Valea Carașului” rămîne în istoria unor eterne frumuseți și desfătări ale sufletului ortodox și românesc.

Prot. IEREMIA B. GHITA, preot IOAN GĂVĂDINĂ și FABIAN POLGAR

⁷ Foaiă Diecezană, nr. 46—47, 1945, p. 2.

⁸ Idem, p. 3.

MOTOARE ELECTRICE DE CONCEPȚIE ROMĂNEASCĂ

Catedra de mașini electrice a Institutului Politehnic din Timișoara — catedră condusă de profesorul dr. docent Toma Dordea, este, în felul ei, un dinamic centru de concepție. De aici nu demult, a pornit, în colaborare cu uzina „Electroputere” din Craiova metroul de suprafață, înzestrat cu motor linear, aici se află în curs de elaborare proiectul unui vehicul pe pernă magnetică. Pe creatorii noilor vehicule, după cum este și firesc îi interesează ca acestea să atingă viteze cât mai mari. Dar, într-un laborator al aceleiași catedre, echipa profesorului Eugen Seracin, se află în căutarea vitezelor... mici. Aceasta pentru că numai astfel poate fi realizată cu succes mașina de ridicat și transportat, acționată tot cu motor electric linear, pe care amintita echipă o pregătește, în colaborare cu Centrul de cercetări pentru mașini de ridicat și transport uzinal, din Timișoara, cu o întreprindere din aceeași localitate și cu una din Lugoj.

Mașina de ridicat și transportat, cunoscută sub denumirea de pod rulant, poate fi găsită în orice uzină, dar *podul rulant acționat cu motor linear* e mult mai simplu, pentru că nu mai conține organele de transmisie obișnuite, de vreme ce forța de tracțiune se transmite direct de la motor la calea de rulare. Aceasta implică un consum mic de metal, iar patinarea roților pe șină, așa cum se poate întâmpla oricând la o instalație clasică, dispare. Pentru moment, noul tip de pod rulant se află într-unul din laboratoarele Politehnicii timișorene. Nu peste multă vreme însă prezența lui va fi remarcată în peisajul industrial al țării.

Ochiul necunoscătorului nu poate detecta nimic ieșit din comun la această mașină — Dacia — 1300, dar, urechea sesizează că lipsește zgomotul. Demarajul brusc și mersul mai rapid sau mai lent se petrec într-o liniște nefirească...

Ideea de a crea un automobil acționat electric s-a născut în cursul amplelor lucrări pe care echipa de cercetători de la Politehnica timișoreană le-a consacrat creării de locomotive de mină, înzestrate cu motoare electrice lineare. Asemenea motoare au fost concepute și pentru echiparea unor mașini-unelte, pentru că sînt mai mici, mai puțin consumatoare de metal și energie, la aceleași performanțe, în colaborare cu uzina constructoare — Unio, din Satu Mare — cu Centrul de cercetări miniere, din aceeași localitate, și cu alte unități. Motorul, transformat în motor electric, a fost instalat pe un șasiu de „Dacia” în două autovehicule — unul mai simplu, cu dispozitive electromecanice, altul mai sofisticat, cu acționări electronice.

Electromobilul obținut astfel nu este o noutate în sine. În diverse țări, circulă mii de asemenea vehicule. Ca și ele, Dacia electrică are o autonomie de cca 100 km, viteză maximă omologată — 97 km/h, realizată cu cheltuieli mult mai mici decît în cazul utilizării motoarelor cu explozie. Din calculele făcute după îndelungatele teste, țări ale electromobilului rezultă că cheltuielile la 100 km nu depășesc 25 de lei, adică prețul a mai puțin de patru litri de benzină — pe care, oricum nu-i consumă. Din acest punct de vedere, se poate spune că automobilul electric se aliniază tendinței și performanțelor obținute și în alte țări. El are însă caracteristici proprii, valoroase, și anume, sistemul de comandă electronică și alte soluții care au căpătat girul unor brevete de invenție.

Dacia electrică nu este pînă acum decît un obiect de experiență. Creatorii ei nu au conceput-o ca pe un autoturism, ci ca autoutilitară: pentru aprovizionarea

cu produse alimentare, transporturi postale etc., în interiorul oraşelor. Operaţiunile pot fi executate foarte bine, poate chiar mai bine, pe timpul nopţii, pentru că motorul electric nu produce zgomot.

Astfel motorul electric de la Politehnica timişoreană se prezintă la ora actuală în ipostaze noi, de mare perspectivă, ilustrând stăruinţa cu care cercetătorii din această parte a ţării şi toţi cei care colaborează cu ei se înscriu în efortul naţional spre perfecţionare, contribuind în acelaşi timp, la rezolvarea problemelor energetice cărora, acum, toată omenirea le caută soluţii noi, adecvate, eficiente.

PERSPECTIVE ENERGETICE

Prima platformă românească de foraj submarin extrage pe platoul continental al Mării Negre, ţitei. O uzină din Reşiţa a început să producă şi microturbine pentru riurile de munte. La Anina se construieşte prima centrală electrică alimentată cu sisturi bituminoase. În apropiere de Cernavodă, un deal de calcar este pe punctul de a fi dislocat pentru a face loc primei centrale nucleare din ţară, ce se va ridica în colaborare cu Canada. Apele termale de la Băile-Felix încălzesc apartamente din Oradea. Pe litoral, un grup de hoteluri din staţiunea Neptun folosesc apa încălzită de soare. La ferma zootehnică din Periş, în apropiere de Bucureşti, dejectiile animalelor sunt utilizate pentru obţinerea biogazului. La sondele din Băicoi, Moreni şi din alte zone petrolifere, bacteriile au fost puse să sporească producţia de ţitei. La Combinatul siderurgic din Galaţi a fost pusă în funcţiune o instalaţie de captare a caloriilor eşapate de furnale. În oraşul Piteşti, taximetrele sunt alimentate cu un amestec de benzină şi metanol. Un institut din Cluj-Napoca exploatează valenţele energetice ale hidrogenului.

Enumerarea aceasta ilustrează varietatea domeniilor spre care sunt îndreptate investigaţiile cercetătorilor români în materie de energie.

Exemplele, al căror sir ar putea continua cu altele, mai spectaculoase vorbesc despre o experienţă cistigată, de pe acum promiţătoare. Ele au apărut pe fondul unei politici de anticipaţie, care nu a aşteptat evenimentele de pe piaţa mondială a combustibilului din anii 1973—1974 pentru a înprina schimbări în structura balanţei energetice a ţării.

Pot fi numărate pe degete ţările care au pus la punct asemenea programe energetice solid articulate. Şi mai puţine sunt cele care le-au pus în practică. Ţara noastră face parte dintre acestea.

Programul energetic al României are în vedere realizarea pînă în 1990 a 105—110 miliarde kwh anual, considerate suficiente pentru dezvoltarea ţării într-o dinamică dintre cele mai înalte din lume.

Dincolo, însă, de termene şi greutăţi specifice, factorul principal va fi cercetarea ştiinţifică şi tehnologică, în aplicaţiile ei de azi şi de mâine.

Menţionăm, de asemenea, preocupările pentru convertirea energiilor solară, eoliană, a valurilor etc. în electricitate, precum şi cele pentru recuperarea secundară a ţiteiului şi gazelor, eliberarea acestora de condiţia sacrificării prin ardere; pentru valorificarea integrală a potenţialului hidroenergetic, în colaborare cu statele învecinate, pentru inventarierea geologică exhaustivă a subsolului şi valorificarea complexă a zăcămintelor, ca şi pentru eliminarea sau restrîngerea tehnologiilor mari consumatoare de energie.

Este vorba despre o strategie realistă a dezvoltării, ce ţine seama de dimensiunea ei esenţială, cea energetică, condiţionată mai cu seamă de progresul ştiinţei. Luînd în considerare cooperarea cu alte ţări, dar bîzuindu-se mai cu seamă pe propriile eforturi, ţara noastră intenţionează să se apropie în numai un deceniu de nivelul ţărilor avansate economic, mizînd pe energia produsă cu ajutorul ştiinţei autohtone.

BAZALTUL ÎNLOCUITOR AL METALULUI

Rocile bazaltice care pînă acum au servit doar ca material auxiliar în construcția de drumuri și căi ferate, sînt acum valorificate în domenii multiple. Tehnologiile de ultimă oră, elaborate și puse în practică de către specialiștii Întreprinderii de cercetări și proiectări pentru lianți și azbociment, au introdus bazaltul în procese tehnologice care erau accesibile doar metalelor, rezistente la înaltă abraziune, și corozivitate. Inspirat din domeniul metalurgiei, procesul de fabricare a produselor din bazalt topit urmează aceeași cale de prelucrare — topire, turnare în matrițe, recristalizare. Proprietatea de a fi transformat în magnă, sub acțiunea temperaturilor înalte, permite modelarea lui sub orice formă, în raport de noile domenii de întrebuințare, inclusiv sub forma trefilată, prin trecerea materialului topit prin duze speciale. O altă caracteristică este dată de rezistența mult sporită la abraziune și corozivitate, în comparație cu oțelurile speciale utilizate pînă în prezent. Practic, rezistă la toți compuşii chimici, cu excepția fluorului, față de care manifestă o oarecare slăbiciune. Deopotrivă de util s-a dovedit și ca înlocuitor al plumbului.

Aflate în producție de serie produsele din bazalt topit au cunoscut o rapidă diversificare. Ele sînt întrebuințate cu succes în reactoarele chimice, în placarea hanelor unde se manipulează acizi, baze sau alte substanțe cu mare agresivitate chimică, pe rampe de mărfuri, în siderurgie, la măcinarea unor produse unde impurificările cu fier sînt excluse, în morile cu bile, în industria minieră neferoasă. Ele pot fi de asemenea utilizate ca tubulatură pentru transportarea sterilului, ca înlocuitori ai unor izolatori cu suport pentru industria energetică, în centralele atomoelectrice. Extinderea gamei de fabricație urmărește punerea la dispoziția industriei chimice a unor căptușeli ceramice, tuburi și conducte și bineînțeles, servirea tuturor unităților economice, unde utilizarea lui devine competitivă în raport cu oțelurile speciale, în mod deosebit încorporate în utilaje tehnologice. Justificarea acestei competitivități este dată în primul rînd de rezistența mare la acțiunea agenților chimici sau abrazivi, probată de utilajele aflate în funcțiune. În industria cimentului conductele placate cu bazalt prezintă o uzură neînsemnată după 6 ani de folosință, în timp ce conductele metalice de 10—15 mm trebuiau înlocuite după numai o jumătate de an. Rezistențe sporite au manifestat produsele bazaltice și în siderurgie, în uzinele cocschimice, la căptușirea buncărelor, a rigolelor pentru transportarea tîndărului, care, după cum se știe, se deplasează la temperaturi înalte. Rezistența la asemenea temperaturi îl fac util în termocentrale. În domeniile în care a înlocuit căptușelile de plumb, cu o durată de funcționare de 5—6 luni, bazaltul topit a rezistat 2—3 ani.

Alte elemente care-l impun ca înlocuitor al metalului sînt greutatea specifică, de trei ori mai mică decît a oțelului aliat ca și consumul energetic redus necesar la prelucrarea bazaltului.

Valorificarea superioară a rocilor bazaltice este impusă mai ales de un considerent fundamental. Rezerva de bazalt asigură o materie primă încă inestimată, dar probabil de lungă durată. Privit prin prisma cuceririi de noi domenii de utilizare, ca urmare a adaptării sale la diverse procese de turnare, de la plăci ceramice la fibră, bazaltul topit se anunță ca un promițător înlocuitor al metalului.

APARATURA MEDICALĂ PROPRIE

Întreprinderea de tehnică medicală din București este o unitate mică. Dar nu întotdeauna dimensiunile pot defini importanța unei întreprinderi. Azi nu există dispensar, policlinică sau spital din România în care să nu întîlnești emblema I.T.M. imprimată fie pe banalul foarfece chirurgicale sau pe aparatura de intervenție. Un colectiv tînăr — media de vîrstă nu depășește 25 de ani, realizează în producție de serie mică un număr de repere și tipodimensiuni, adesea unicate. În multe din a-

cestea sînt conținute rezolvări interesante, invenții fără brevet. Acum cîtva vreme, renumitul neurochirurg prof. dr. Constantin Arseni a cerut, pentru operațiile de domeniul senzaționalului pe care le realizează, bisturie electrice. Azi, grație ingenuozității celor de la I.M.T., operează cu ele.

Un nomenclator cu 360 de poziții definește, în limbajul sec al statisticilor, gîndirea și originalitatea unor creatori pentru care nu există improvizații și aproximări. Un bisturiu se poate înlocui rapid și fără consecințe grave, dacă nu taie sau „agață”. Să ne gîndim însă la o pompă de singe care s-ar opri în mijlocul unei operații! Aici greșelile sînt excluse. Un incubator clinic, produs de ultimă oră, destinat întreținerii și dezvoltării copiilor prematuri, este acționat de o serie de mecanisme conduse pe bază de componente electronice. Este un aparat extrem de necesar în maternități și funcționează impecabil.

În ultima vreme, produsele noi au căpătat o pondere considerabilă în cadrul întreprinderii. Proiectanții din I.T.M. au creat printre altele, aparaturi complete pentru intervenții chirurgicale stomatologice, concepute pe baza unor îndelungate studii ergonomice, sterilizatoare de mare capacitate cu reglare automată, aparate anestezice și multe alte produse ale căror calități sînt deja apreciate. Aparatul portabil de anestezie „Romanest” — pentru urgențe chirurgicale — dotat cu dispozitiv propriu de aspirație, cu mijloace anestezice cu aer atmosferic sau cu gaze medicale, a fost distins la Salonul investițiilor de la Viena cu „Medalia de aur” și brevetat în U. S. A., Anglia, Franța, R. F. G. El echipează astăzi autosalvările românești.

În viitorii cinci ani, în vederea extinderii și diversificării producției, se vor reinnoi utilajele, urmînd să se introducă mașini și tehnologii neconvenționale. În secțiile de prelucrare, laserele, utilajele de alezat cu jet de electroni, mașinile de prelucrat prin electroeroziune sau cu pulberi metalice vor fi preponderente. Nomenclatorul de producție va număra 500 de poziții. Se vor realiza produse de serie mică, unicate, de o largă diversitate. La solicitarea unităților spitalicești, se află în programul de fabricație monitoare pentru supravegherea bolnavilor, al căror preț este astăzi foarte ridicat pe piața mondială. În întregime computerizate, capabile să investigheze în cîteva secunde funcțiile vitale ale organismului, să semnaleze orice dereglare a acestora, noile aparate vor echipa în curînd Clinica de neurochirurgie din București. Se vor fabrica bisturie cu laser, endoscoape cu fibră de sticlă optică, mase chirurgicale cu comandă electronică, lămpi de operație cu lumină rece și dispozitive de fotografiere și dezvoltare instantanee, aparatură pentru climatizarea sălilor de operații, precum și multe alte produse de o deosebită importanță.

În momentul de față produsele întreprinderii sînt solicitate în Ungaria, Polonia, Cehoslovacia, R. D. G., Venezuela, Columbia, etc. Peste cinci ani volumul exporturilor se va dubla, extinzîndu-se proporțional și aria de pătrundere a produselor românești cu marca I. T. M. pe piața internațională.

SOLIE FRĂTEASCA

Între 6—13 octombrie 1980, la invitația Sanctității Sale Patriarhului Moscovei și al Întregii Rusii, Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin al Bisericii Ortodoxe Române a făcut o vizită Bisericii Ortodoxe Ruse surori. Prea Fericirea Sa a fost însoțit de o delegație alcătuită din: Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Teoctist al Moldovei și Sucevei, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nestor al Olteniei, Înalt Prea Sfințitul Episcop Antonie al Buzăului, Prea Sfințitul Episcop Vasile Tîrgovișteanul, vicar patriarhal, P. C. Pr. Marin Sava de la parohia „Sf. Ioan Botezătorul” din București și P. C. Arhid. Laurențiu Movileanu, slujitor la catedrala patriarhală din București.

După sosirea la Moscova, în 7 octombrie Prea Fericitul Patriarh Iustin și ceilalți membri ai delegației au plecat spre Zagorsk, unde se află lavra Sf. Serghie de Radonej, Seminarul și Academia teologică din Moscova. La intrarea în lavră, delegația a fost întâmpinată de Înalt Prea Sfințitul Arhiepiscop Vladimir, rectorul Seminarului și Academiei teologice, împreună cu superiorul lavrei, de obștea mănăstirii, studenți teologi, elevi seminaristi și de numeroși închinători veniți pentru praznicul Sf. Serghie de Radonej. Prea Fericitul Patriarh Iustin, împreună cu însoțitorii, au fost conduși la biserica „Sf. Treime” unde se află racla cu moaștele Sf. Serghie, în fața căreia s-au închinat cu evlavie.

În seara aceleiași zile, în ajunul sărbătoririi Sf. Serghie de Radonej, în biserică cea mare cu hramul „Adormirea Maicii Domnului”, un mare sobor de arhieriei, preoți și diaconi, în frunte cu Prea Fericitul Patriarh Iustin, au săvârșit slujba vecerniei celei mari și a utreniei.

A treia zi a vizitei, 8 octombrie, praznicul Sfințului Serghie de Radonej, a început cu slujirea sfintei liturghii arhieresti în biserica cea mare cu hramul: „Adormirea Maicii Domnului”, de către un impresionant sobor de arhieriei, preoți și diaconi, în frunte cu Prea Fericitul Patriarh Iustin.

La sfârșitul slujbei, în numele Sanctității Sale Patriarhului Pimen al Moscovei și al Întregii Rusii, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Filaret al Kievului și Galiției a adresat Prea Fericitului Patriarh Iustin și însoțitorilor un cuvînt de bun-venit.

Răspunzînd, Întîistătătorul Bisericii Ortodoxe Române a spus, între altele:

„După cum se știe, prietenia și colaborarea frățească dintre Biserica Ortodoxă Română și Rusă au temeluri puternice și rădăcini străvechi. Legăturile dintre Biserica și țara noastră cu Biserica și U.R.S.S. vom să le întărim noi, în vremea de acum, mergînd pe calea deschisă de înaintașii noștri, Patriarhul Alexei în U.R.S.S. și Nicodim și Justinian în România, împreună cu întreaga ierarhie, cler și credincioși din țările noastre vecine și bune prietene.

„Întîistătătorii Bisericilor noastre, alți ierarhi, preoți și profesori de teologie nu conțin să facă schimburi de vizite în diferite împrejurări. De aceea legăturile dintre Bisericile noastre cunosc fără încetare un curs ascendent care se manifestă nu numai pe plan bilateral, dar și în cadrul colaborării noastre pe plan interortodox sau interconfesional. Oricare ar fi sectorul de activitate în domeniul vieții bisericești pe plan intern fiecare din Bisericile noastre își slujește propriul ei popor, propria sa patrie. Ca Biserici naționale, așa cum se întîmplă pretutindeni în ortodoxie, Bisericile noastre sînt integrate fiecare în viața obștească a țărilor noas-

tre. Iar pe plan extern, în relațiile cu celelalte religii sau cu celelalte confesiuni creștine, Bisericele noastre sînt strîns unite în apărarea păcii în lume, în dezvoltarea prieteniei dintre popoare, în întărirea colaborării între state.

„Astfel, întemeindu-se pe învățătura evanghelică, pe sînta tradiție a Bisericii și pe propriile sale trăsături caracteristice, Bisericele noastre își împlinesc rolul lor în mijlocul popoarelor noastre, păzindu-și fiecare pe fiii săi duhovnicești în dreapta credință, sfîntîndu-i prin pogorîrea darurilor Sfîntului Duh asupra lor și cîrmuindu-i pe calea dreptății a bunei lor viețuiri în lume, în dreptate desăvîrșită, în curăție deplină, în pace statornică”.

La orele 14,00 la reședința patriarhală din cadrul lavrei a avut loc o agapă frățască oferită în cinstea Prea Fericitului Patriarh Iustin, la care au participat, pe lîngă ierarhi ai Bisericii Ortodoxe Ruse, și Prea Sfințitul Episcop Danilo, vicar al Sanctității Sale Patriarhului Gherman al Bisericii Ortodoxe Sîrbe, cardinalul Bernard Alfrinc, arhiepiscopul romano-catolic Luigi Bettazzi, precum și reprezentanți ai organizației „Pax Christi Internationalis”, care se aflau la Zagorsk cu prilejul unei consultații teologice cu reprezentanții Bisericii Ortodoxe Ruse.

Seara, delegația Bisericii Ortodoxe Române, însoțită și de Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Juvenalie al Crutitelor și Colomnei, a revenit la Moscova, unde a făcut o vizită protocolară la Consiliul pentru problemele religioase de pe lîngă Consiliul de Miniștri al U.R.S.S. Aici delegația a fost primită de Dl. V. A. Kuroedov, președintele Consiliului.

Exprimîndu-și bucuria de a se întîlni cu Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române și delegația însoțitoare, Domnia Sa și-a arătat satisfacția pentru colaborarea fructuoasă dintre Biserica Ortodoxă Română și Biserica Ortodoxă Rusă și convingerea că aceste relații, care sînt foarte vechi, se vor adînci și pe viitor.

Răspunzînd, Prea Fericitul Patriarh Iustin a mulțumit D-lui. Președinte V. A. Kuroedov pentru cinstea făcută delegației Bisericii Ortodoxe Române de a avea prilejul să se întîlnească cu conducătorul Consiliului pentru problemele religioase din Uniunea Sovietică. Prea Fericirea Sa a arătat că activitatea Bisericii Ortodoxe Ruse este foarte cunoscută, iar la Zagorsk a avut prilejul să-i adreseze cuvinte de felicitare, pentru lucrarea sa internă și în mod deosebit pentru aportul ei pe plan extern, în apărarea păcii, destinderii și progresului. Prea Fericirea Sa Patriarhul Iustin a subliniat că și Biserica Ortodoxă Română se află întotdeauna, ca și Biserica Ortodoxă Rusă, în slujirea acestor idealuri atît de scumpe întregii omeniri.

În aceeași seară, delegația a plecat cu trenul spre Leningrad. Aici la 9 octombrie a fost oficiată sînta liturghie arhierască, cu prilejul sărbătoririi Sf. Ioan Teologul, patronul școlilor teologice din Leningrad.

La sfîrșitul dumnezeieștii slujbe, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Antonie al Leningradului și Novgorodului a adresat oaspeților un cuvînt de bun-venit în care și-a exprimat aleasa bucurie pentru prezența lor la acest praznic al școlilor teologice.

În cuvîntul său de răspuns, Prea Fericitul Patriarh Iustin a subliniat că scopul vizitei sale ca oaspete al Bisericii Ortodoxe Ruse are ca punct de pornire dragostea creștină și contribuția Bisericii noastre la statornicirea păcii între popoare, idei care sînt promovate și în pregătirea viitorilor slujitori ai Bisericii noastre, care se formează în Academia teologică și Seminarul teologic din Leningrad. În continuare, Prea Fericirea Sa a dat sfaturi părintești elevilor și studenților, scoțînd în evidență importanța înaltei misiuni a preoției, în slujirea lui Dumnezeu și omului.

Imediat după masă, Prea Fericitul Patriarh Iustin a vizitat biblioteca Academiei teologice. A urmat festivitatea de deschidere oficială a cursurilor noului an academic 1980/1981, care s-a desfășurat în aula Academiei teologice. În cuvîntul de deschidere a festivității, Înalt Prea Sfințitul Arhiepiscop Kiril, rectorul celor două școli teologice din Leningrad, a salutat prezența la această festivitate a Prea Fericitului Patriarh Iustin.

Secretarul Consiliului științific al Seminarului și Academiei a prezentat apoi raportul de activitate pe anul universitar care s-a încheiat, la sfîrșitul căruia s-a făcut premiarea elevilor și studenților cu merite deosebite la studii și conduită.

În continuare, Înalț Prea Sfințitul Mitropolit Teoctist al Moldovei și Sucevei a rostit un cuvânt în care a înfățișat lucrarea Bisericii Ortodoxe Române privind pregătirea slujitorilor ei în învățământul teologic seminarial și universitar. Înalț Prea Sfinția Sa a arătat că acest învățământ teologic este așezat sub directa îndrumare a Sfințitului Sinod, el desfășurându-se în duhul învățăturii și tradițiilor ortodoxe, în strinsă legătură cu viața și aspirațiile poporului român, precum și cu slujirea omenerii contemporane. A subliniat de asemenea rolul Prea Fericitului Patriarh Iustin — „adinc cunoscător al teologiei ortodoxe, cu o experiență îndelungată de catedră și de ierarh pe tărîm pastoral” — la îmbogățirea continuă a învățământului teologic ortodox român, a metodelor didactice, a cunoștințelor de actualitate teologică, ecumenică, culturală etc.

În încheierea festivității de la Academia teologică, Înalț Prea Sfințitul Mitropolit Antonie al Leningradului a mulțumit cordial Prea Fericitului Patriarh Iustin pentru participarea la această solemnitate. A urmat un concert coral susținut de studenții Academiei, elevii Seminarului și elevele școlii de cîntăreți și dirijori de coruri bisericești, din cadrul Academiei.

Vineri, 10 octombrie, în cursul dimineții, delegația Bisericii Ortodoxe Române a vizitat bisericile „Sf. Nicolae” și „Sf. Treime” din Leningrad, celebrul muzeu „Ermitaj” și biserica-muzeu „Sf. Isaac”.

La orele 14,00 Înalț Prea Sfințitul Mitropolit Antonie a invitat pe Prea Fericitul Patriarh Iustin și însoțitorii săi la un prînz oficial, la reședința Înalț Prea Sfinției Sale.

Seara, delegația Bisericii Ortodoxe Române a plecat cu trenul spre Moscova.

Sîmbătă, 11 octombrie, la orele 17,00 Prea Fericitul Patriarh Iustin, împreună cu membrii delegației, au făcut o vizită protocolară la Ambasada Republicii Socialiste România din Moscova.

La orele 18,00 delegația Bisericii Ortodoxe Române, în frunte cu Prea Fericitul Patriarh Iustin, a fost întîmpinată în biserica mănăstirii Novodevicii din Moscova, de către Înalț Prea Sfințitul Arhiepiscop-Vicar Hrisostom de Kursk și Belgorod și Prea Sfințitul Episcop-Vicar Iov de Zaraisk, preoți, diaconi și numeroși credincioși. În biserica acestui așezămint s-a oficiat slujba vecerniei celei mari și a Uteniei. La sfîrșitul slujbei, Înalț Prea Sfințitul Mitropolit Juvenalie al Krutițelor, președintele Departamentului Relațiilor Externe Bisericești al Bisericii Ortodoxe Ruse, a salutat cu căldură prezenta Întîistătătorului Bisericii Ortodoxe Române în această biserică istorică. Arătînd că vizita solilor Bisericii Ortodoxe Române are loc în preajma împlinirii a o mie de ani de la creștinarea poporului rus, Înalț Prea Sfinția Sa a accentuat că întreaga istorie de o mie de ani a Bisericii Ruse este o mărturie vie de slujire a idealurilor bisericești și naționale ale poporului rus.

În cuvîntul său de răspuns, Prea Fericitul Patriarh Iustin referindu-se la aniversarea a o mie de ani de existență a Bisericii creștine pe pămîntul Rusiei, a subliniat că fiecare Biserică locală trebuie să slujească poporului în mijlocul căruia își desfășoară activitatea, Prea Fericirea Sa a exprimat dorința ca Bisericile creștine să se întîlnească cu toată convingerea în lucrarea de apărare a păcii în lume, pentru a transforma lumea într-o împărăție a lui Dumnezeu.

După terminarea slujbei, Înalț Prea Sfințitul Mitropolit Juvenalie a oferit o cină la reședința sa din incinta mănăstirii, în cinstea Prea Fericitului Patriarh și a însoțitorilor săi. Cu acest prilej a avut loc un foarte util schimb de păreri cu privire la: pregătirea Sfințitului și Marelui Sinod Panortodox, colaborarea celor două Biserici în Consiliul Ecumenic și în alte organisme creștine internaționale.

Duminică, 12 octombrie a. c., Prea Fericitul Patriarh Iustin și toți ceilalți însoțitori au luat parte la săvîrșirea sfintei liturghii arhieresti din biserica cu hramul „Botezul Domnului”, catedrala Patriarhiei Moscovei.

La sfîrșitul sfintei liturghii, în numele Sanctității Sale Patriarhul Pimen al Moscovei și al întregii Rusii, Înalț Prea Sfințitul Mitropolit Alexei de Tallin și Estonia a exprimat bucuria clerului și credincioșilor Bisericii Ortodoxe Ruse de a

avea în mijlocul lor pe Întîistătătorul Bisericii Ortodoxe Române și pe colaboratorii săi apropiați.

Răspunzînd, Prea Fericitul Patriarh Iustin a rostit o amplă cuvîntare, în care a subliniat rolul Bisericilor creștine în lumea contemporană. Spicuim, din aceasta, următoarele pasaje :

„Cum bine se știe, de-a lungul vremii, prietenia și colaborarea frățească dintre Bisericile Ortodoxe Române și Rusă au odrăslit roade binecuvîntate pentru Bisericele și pentru popoarele noastre. Sintem desigur cu toții înrădăcinați în aceeași învățătură a Sfintei Scripturi și a Sfintei tradiții, dar fiecare dintre noi purtăm în noi pecetea geniului religios al poporului cărui aparținem. Adînc legați de popor, noi ne identificăm cu idealurile lui.”

„Învățătura ortodoxă tradițională de integrare a Bisericii în viața poporului pe care îl are în grijă spre mîntuire a găsit la noi, românii, spre exemplu, o aplicare profundă și cuprinzătoare. Încrîstinarea treptată a strămoșilor noștri, odată cu zămislirea și formarea neamului nostru, ca și suferințele comune din trecut au determinat strîngerea tot mai tare a legăturilor dintre popor și Biserică la noi. Devenind Biserică națională, ea a făcut din marile năzuințe ale fiilor ei propriile sale năzuințe. Astfel, prin însăși prezența ei permanentă în viața tuturor țărilor sau provinciilor românești, Biserica Română a contribuit la păstrarea unității neamului pe pămîntul românesc. Recentele descoperiri de urme ale bisericilor care au fost construite din vreme în vreme în satele și orașele noastre atestă apoi deplin continuitatea românească pe întreg cuprinsul locuit de strămoșii noștri. Iar în vremuri de grea cumpănă pentru țară, Biserica a contribuit la păstrarea libertății, independenței și suveranității patriei.”

„Dar, rolul Bisericii nu este limitat la hotarele unei țări. Biserica autocefală este desigur Biserică cu jurisdicție locală. Ea este cum ar zice Pavel : „Biserica lui Dumnezeu din Corint, sau Eleș”. Dar, în același timp ea participă și la noțiunea de „una, sfîntă, sobornicească și apostolicească”. Ca sobornicească ea își extinde lucrarea ei spirituală în întreaga lume. De aceea ea este datoare să participe și la soluționarea tuturor problemelor care frămîntă lumea în ziua de acum.”

„În împlinirea acestei îndatoriri, considerăm că se impune o conlucrare tot mai strînsă a tuturor Bisericilor creștine, ba mai mult, chiar a tuturor religiilor. În acest sens, am dori să amintim că Biserica Ortodoxă Română contribuie — de pe pozițiile și cu specificul ei românesc — la activitățile teologice și social-umanitare ale unor organizații creștine mondiale cum sînt Consiliul Ecumenic al Bisericilor, Conferința Bisericilor Europene și Conferința Creștină pentru Pace. În vederea realizării unei apropieri eficiente și a unei mai bune cunoașteri intercreștine și inter-religioase, Biserica Ortodoxă Română se află antrenată în prezent în diferite dialoguri teologice cu alte confesiuni creștine și cu religii necreștine.”

„Același lucru îl confirmă și Biserica Ortodoxă Rusă, care desfășoară, după cum se știe, o vie activitate pe planul legăturilor externe bisericești, cu—dorința fierbinte de a sprijini cauza unității creștine și înfăptuirea aspirațiilor de apropiere, colaborare și pace în lume.”

„Bisericile noastre, Română și Rusă — și nu numai ele, ci și alte Biserici și confesiuni — se întîlnesc tot mai des în lucrarea și în năzuințele lor comune îndreptate spre slujirea omului și a lumii în care trăim. Acest lucru nu este numai un imperativ al veacului nostru, ci un comandament al Celui care „nu a venit ca să I se slujească, ci ca El să slujească și să-și dea viața răscumpărare pentru mulți” (Ioan X, 45). Este însăși învățătura lui Hristos care ne îndeamnă să sprijinim eforturile de mai bine și de fericire ale tuturor oamenilor”.

După sfînta liturghie, la orele 13,00, a avut loc o întîlnire a Prea Fericitului Patriarh Iustin cu Sanctitatea Sa Patriarhul Pimen al Moscovei și al întregii Rusii, la reședința acestuia din Moscova. Cei doi Întîistătători de Biserică, în cuvinte calde și pline de afecțiune, și-au manifestat bucuria revederii.

Cu acest prilej, Sanctitatea Sa Patriarhul Pimen a decorat pe Prea Fericitul Patriarh Iustin cu ordinul „Sf. Serghie” cl. I, pe membrii ierarhi ai delegației cu

ordinul „Sf. Serghie” cl. II-a, iar pe membrii clerici, cu ordinul „Sf. Serghie” cl. III-a, după care a urmat un schimb de daruri între cei doi patriarhi, membrii delegației și toți cei de față.

La orele 15,00 Sanctitatea Sa Patriarhul Pimen al Moscovei și al întregii Rusii a oferit un prinz oficial în cinstea vizitei delegației Bisericii Ortodoxe Române, la care au luat parte Prea Fericitul Patriarh Iustin, membrii delegației Bisericii Ortodoxe Române, înalți ierarhi ai Bisericii Ortodoxe Ruse, profesori de Teologie și clerici distinși din cadrul Patriarhiei Moscovei. La acest prinz a participat și Excelența Sa Dl. Traian Dudaș, ambasadorul Republicii Socialiste România la Moscova și alți membri ai Ambasadei române. Totodată a fost de față Dl. N. A. Kuroedov, președintele Consiliului pentru problemele religioase de pe lângă Consiliul de Miniștri al U.R.S.S.

În timpul mesei a toastat Sanctitatea Sa Patriarhul Pimen al Moscovei și întregii Rusii, care, între altele, a spus:

„Astăzi trăim o mare și sinceră bucurie de comuniune cu Întîistătătorul Bisericii Ortodoxe Române surori și cu preacinstiții însoțitori ai săi — prea iubiții noștri, întru Hristos oaspeți. Cu părere de rău, această deosebită bucurie, pentru mine, a fost umbrită prin aceea că, din cauza stării de boală n-am putut personal să salut, pe dragul și prea iubitul oaspete în prima clipă a sosirii sale în țara noastră. Dar vă încredințez pe Prea Fericirea Voastră că biruind neputințele cu gândul și cu rugăciunea am fost cu Dvs. în tot acest timp, bucurîndu-mă de vizita Dvs. istorică.

„Vizita actuală a Dvs. în țara noastră slujește ca o contribuție de mare preț la întărirea iubirii active dintre Biserica Ortodoxă Română și cea Rusă.

„Preocuparea ambelor Biserici Ortodoxe locale este de asemenea intensificarea activităților noastre comune pentru întărirea unității panortodoxe pentru dezvoltarea fructuoasă pe mai departe a relațiilor intercreștine cu alte Biserici ortodoxe în lume, pentru colaborarea în mișcarea ecumenică, fiindcă aceasta este datoria noastră comună — neîncetat să ne străduim în numele lui Hristos spre restabilirea mărturisirii de credință a întregii lumi creștine. Într-o participare strînsă, noi continuăm să colaborăm împreună cu Biserica Ortodoxă Română în Consiliul Mondial al Bisericii și în alte organizații creștine internaționale, lucrătoare de pace. Noi avem în această privință o experiență bogată și urmează să o dezvoltăm prin orice mijloace și să o desăvîrșim, unindu-ne eforturile pentru binele ortodoxiei ecumenice și a unității creștine.

„Ne este plăcut să recunoaștem, că sîntem colaboratori și lucrători activi în cauza nobilă a slujirii trebuințelor vitale ale omenirii, în realizarea unei păci trainice în toată lumea. Ambele noastre Biserici Ortodoxe își aduc aportul lor, după putere, în slujirea pentru pace în Europa, colaborează cu succes în organizațiile cu caracter social și bisericesc pentru realizarea destinderii înarmării, realizării dezarmării, pentru păstrarea păcii și securității în Europa.

„Încă odată vă salut călduros pe Prea Fericirea Voastră și pe Prea Cinstiții însoțitori și colaboratori ai Prea Fericirii Voastre și mulțumesc pentru cinstea pe care ne-ați făcut-o Nouă prin vizita dvs.”.

Luînd cuvîntul, Prea Fericitul Patriarh Iustin a spus, între altele:

„Vă rog să-mi îngăduiți să adresez un cuvînt de căldă mulțumire Sanctității Sale Patriarhului Pimen al Moscovei și al întregii Rusii, care ne-a oferit prilejul de a petrece o săptămînă de neuitat ca oaspeți ai Bisericii Ortodoxe Ruse. Au fost zile ale căror urme vor rămîne neșterse în inimile noastre, cînd am avut prilejul să constatăm cu satisfacție că între clerul și credincioșii Bisericii Ortodoxe Române și Bisericii Ortodoxe Ruse există legături trainice, de prietenie, care au fost statornicite de-a lungul veacurilor. Ne întoarcem în patria noastră cu căldura și dragostea izvorîtă din sentimente de adîncă prețuire reciprocă între Bisericile noastre și cu un spor de bogăție sufletească, pentru lucrurile noi și minunate pe care le-am constatat în viața Bisericii Ruse și de această dată, în cursul vizitei noastre.

„...Cu deosebită satisfacție putem constata că Bisericile noastre își îndeplinesc rolul lor pe plan local și internațional. Pentru aceasta îngăduiți-mi să felicit

din nou Biserica Rusă pentru bogata ei activitate pe plan extern. Nu există nici un aspect al relațiilor internaționale, cum ar fi de exemplu pacea, nedreptatea socială, rasismul și altele, unde să nu fie prezentă și Biserica Ortodoxă Rusă. Fără îndoială, Biserica Ortodoxă Rusă este o Biserică națională, ca și Biserica Ortodoxă Română, dar putem afirma că pe plan extern, în îndelungata noastră colaborare, niciodată n-a existat vreo contradicție între noi și sint sigur că nici pe viitor nu se vor ivi situații în care Bisericile noastră să se distanțeze una de alta.

„Îngăduiți-mi, în numele delegației Bisericii Ortodoxe Române, să vă mulțumesc tuturor care într-un fel sau altul ați contribuit la buna reușită a vizitei noastre aici. Și în viitor există multe posibilități pentru a întări prietenia dintre noi. Așa cum noi de această dată am vizitat Biserica Ortodoxă Rusă, tot astfel nădăjduim că în viitor se va găsi posibilitatea ca o delegație a Bisericii Ortodoxe Ruse să ne viziteze la noi acasă”.

Luni, 13 octombrie, delegația Bisericii Ortodoxe Române s-a reîntors în țară. (Florin Roșca).

OASPEȚI AMERICANI ÎN ȚARA NOASTRĂ

Între 27 iulie și 10 august 1980 ne-a vizitat țara o delegație a Fundației „Apel la conștiință” din S.U.A., urmare invitației adresate de Prea Fericitul Patriarh Iustin și Eminentă Sa dr. Moses Rosen, șef rabinul cultului mozaic din R.S. România, că-rora s-au alăturat și conducătorii celorlalte culte religioase. Prin aceasta oaspeții americani întorceau vizita ce le-a făcut în iunie 1979 o delegație inter-religioasă română.

Delegația din S.U.A. a fost condusă de Eminentă Sa rabinul dr. Arthur Schneider, președintele Fundației și a avut ca membri pe următorii: I.P.S. Mitropolit Silas de New Jersey și vicar al Arhiepiscopiei ortodoxe grecești din Nordul și Sudul Americii, I.P.S. Arhiepiscop Torkom Manoogian al Bisericii Apostolice Armeene din America, Excelența Sa Theodore E. McCarrick, episcop auxiliar la Eparhia romano-catolică din New York, Rev. dr. David N. C. Read, pastor presbiterian — New York, vicepreședinte al Fundației, Rev. Carl Eugene Flemister, administrator executiv al bisericilor baptiste din New York cu soția Graciela Ricci Flemister, Rev. Ralph Edward Peterson, prim pastor al bisericii luterane St. Peter's din New York, prof. dr. Donald Woods Schriver jr., președintele Seminarului teologic unitar din New York cu soția Peggy Ann Shriver și dl. Aristides Duzoglu, membru în Consiliul Arhiepiscopiei ortodoxe grecești.

După sosire, în 28 iulie, delegația Fundației „Apel la conștiință” s-a întâlnit la Palatul Patriarhiei cu Prea Fericitul Patriarh Iustin asistat de membri ai Sfîntului Sinod și colaboratori din Administrația Patriarhală. Au fost de asemenea prezenți conducători ai cultelor religioase. Cu acest prilej, după ce Întîistătătorul Bisericii Ortodoxe Române a salutat pe oaspeți, P. S. Episcop Antonie al Buzăului a vorbit despre „Situația cultelor din România în general și cea a Bisericii Ortodoxe în special”, iar Eminentă Sa dr. Moses Rosen despre „Raporturile dintre statul român și culte precum și situația cultului mozaic din România”. Eminentă Sa rabinul dr. Arthur Schneider a rostit o cuvîntare despre „cooperarea interconfesională”.

În zilele ce au urmat delegația Fundației „Apel la conștiință” a vizitat diferite instituții ale Bisericii Ortodoxe Române și celorlalte culte din Capitală și din provincie, centrele eparhiale ortodoxe române din Iași, Sibiu și Cluj-Napoca, mănăstirile din Moldova, litoralul Mării Negre, etc.

Oaspeții au fost primiți la Marea Adunare Națională de Dl. vicepreședinte Virgil Teodorescu, la Ministerul de Externe de D-na Maria Groza, adjunct al ministrului, la Departamentul Cultelor de Dl. președinte Ion Roșianu și la Academia

de Științe Sociale și Politice de către acad. prof. dr. Mihnea Gheorghiu și vicepreședintele acad. prof. dr. Ion Ceterchi, ministrul Justiției și Banyai Ladislau.

Un moment important l-a constituit primirea rabinului dr. Arthur Schneider de către președintele Republicii Socialiste România Domnul Nicolae Ceaușescu în ziua de 5 august.

A luat parte Domnul Ștefan Andrei, ministrul afacerilor externe. A fost de față dr. Moses Rosen, rabinul șef al cultului mozaic.

Potrivit informațiilor apărute în presă, oaspetele a exprimat vii mulțumiri Președintelui țării noastre pentru întreprinderea acordată, pentru invitația de a vizita România și a avea contacte cu personalități ale vieții obștești, culturale și religioase. Totodată el a dat o înaltă apreciere politicii externe românești, activității prodigioase a șefului statului român consacrate consolidării păcii și securității internaționale, întăririi destinderii și colaborării dintre toate statele.

În cadrul convorbirii au fost abordate unele probleme ale actualității mondiale, apreciindu-se că actuala situație din lume reclamă din partea tuturor statelor, a organizațiilor guvernamentale și neguvernamentale intensificarea eforturilor pentru reluarea și continuarea politicii de destindere, pace, colaborare și respect al independenței naționale, pentru soluționarea exclusiv pe cale politică, prin tratative, a problemelor litigioase, pentru oprirea cursei înarmărilor, trecerea la măsuri concrete de dezarmare și în primul rând de dezarmare nucleară, pentru lichidarea subdezvoltării și instaurarea unei noi ordini economice internaționale.

În cursul întrevederii un loc important l-a ocupat discutarea căilor de reglementare globală a conflictului din Orientul Mijlociu, care să ducă la o pace trainică și justă, bazată pe retragerea trupelor israeliene din teritoriile arabe ocupate în urma războiului din 1967, la rezolvarea problemei poporului palestinian, inclusiv crearea unui stat palestinian propriu, independent, la garantarea integrității, independenței și suveranității tuturor statelor din regiune.

În timpul convorbirii s-a reliefat, totodată contribuția pe care trebuie să o aibă opinia publică mondială, organizațiile neguvernamentale internaționale în promovarea înțelegerii și colaborării, în întărirea destinderii și păcii în întreaga lume.

Întrevederea a decurs într-o atmosferă cordială.

Restul programului vizitei oaspeților din S.U.A. a fost marcat de numeroase recepții și întâlniri, între care dejunul oferit de Dl. Ion Roșianu, președintele Departamentului Cultelor și recepția dată în numele Ambasadei S.U.A. din România de Dl. G. Kayser, însărcinat cu afaceri.

Înainte de a se reîntoarce în patrie, reprezentanții Fundației „Apel la conștiință” au dat o conferință de presă, joi 7 august, la care au luat parte ziariști români și străini. Oaspeții și-au manifestat, prin cuvinte calde, recunoștința pentru invitația de a vizita România, pentru primirea deosebită ce li s-a făcut, prietenia și tradiționala ospitalitate românească cu care au fost întâmpinați de toți cei cu care au stat de vorbă, de personalități ale vieții politice și sociale, de reprezentanții cultelor religioase din țara noastră.

Exprimându-și satisfacția deosebită pentru primirea sa de către Președintele Nicolae Ceaușescu, dr. Arthur Schneider a declarat că a fost profund impresionat de personalitatea conducătorului României, că a avut prilejul de a-l fi întâlnit de mai multe ori, atât în țară cât și în Statele Unite.

„Ultima întâlnire pe care am avut-o zilele trecute la Neptun, a spus președintele Fundației „Apel la conștiință”, mi-a reconfirmat politica realistă, profund înțeleaptă a Președintelui Ceaușescu, care în esență poate fi rezumată în formula: „Trăiește și lasă-l și pe altul să trăiască!” Statele mari sau mici, socialiste sau nu, cu sisteme economice diferite, sînt toate în aceeași barcă și de aceea este esențial să existe colaborare, ca suveranitatea și neamestecul în treburile interne să fie respectate. Președintele Ceaușescu — a spus A. Schneider — are o viziune globală a lumii, este preocupat de supraviețuirea întregii omeniri. De aceea, în călătoriile sale, el abordează problemele zilei — problema decalajului dintre bogați și săraci, cea a relațiilor dintre Nord și Sud, cursa înarmărilor, relațiile Est-Vest, Orientul

Mijlociu. Și totdeauna am constatat la Domnia Sa o mare putere de pătrundere și capacitate de a înțelege nu numai momentul, ci și pe aceea de a anticipa evenimentele". Vorbitorul a relevat, de asemenea, fermitatea cu care Președintele Nicolae Ceaușescu militează pentru îndeplinirea prevederilor Actului final al Conferinței de la Helsinki pentru securitate și cooperare în Europa.

În cadrul conferinței de presă au luat cuvântul și ceilalți membri ai delegației subliniind impresia deosebită produsă de călătoria în țara noastră.

Eminența Sa rabinul dr. Arthur Schneier a făcut în plus o declarație pentru revista „Lumea” (nr. 35 din 28 august 1980, p. 8) în care a precizat printre altele:

„Am fost de mai multe ori în România. Dintre toate vizitele, aceasta a fost cea mai intensă, cea mai profundă. Am călătorit aproape în întreaga țară. M-am bucurat de caldă ospitalitate românească, ca de altfel toți ceilalți membri ai delegației.

Am avut onoarea de a fi primit de președintele Nicolae Ceaușescu. Așa cum am arătat și la conferința de presă, am fost impresionat de viziunea extrem de profundă a președintelui României asupra problemelor de azi ale lumii...

„Am avut ocazia să fim primiți în sectoare diverse ale vieții sociale românești. Ne-am întâlnit cu reprezentanți ai tuturor cultelor practicate în România, atât cu conducătorii lor cit și cu preoții locali, am vizitat mănăstiri, biserici, sinagogi. Am asistat la slujbe religioase, am vorbit cu credincioși de toate cultele. Am avut, deci, o multitudine de contacte.

Vizita noastră a fost efectuată în semn de răspuns la călătoria în S.U.A. a delegației cultelor din România. Aceste schimburi au loc în spiritul Actului final de la Helsinki. Unul dintre lucrurile pe care l-a accentuat Președintele Nicolae Ceaușescu constă în importanța pregătirilor în vederea reuniunii de la Madrid al Conferinței pentru securitate și cooperare. Sînt necesare nu numai contacte la nivel guvernamental, ci și în rîndurile opiniei publice. Credem că Bisericele pot juca un rol-cheie în îndeplinirea Actului final. Este necesar ca aceste legături, ca aceste schimburi să fie cimentate în continuare, pentru a dobîndi noi culmi în cadrul cooperării bilaterale, spre folosul ambelor țări ale noastre, al popoarelor român și american”.

Vizita din 1979 a reprezentanților cultelor religioase din România în S.U.A. și cea din 1980 a delegației Fundației „Apel la conștiință”, reprezintă etape importante pe drumul aprofundării și diversificării legăturilor dintre credincioșii care trăiesc în România și S.U.A., o contribuție de seamă la dezvoltarea continuă a relațiilor dintre țările și popoarele noastre.

VIZITĂ ÎN S.U.A. ȘI CANADA

Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae al Banatului și P. C. Părinte prof. dr. Constantin Voicu, rectorul Institutului teologic universitar din Sibiu au participat între 21—26 septembrie 1980 la simpozionul internațional „Căutarea păcii dincolo de deosebirile ideologice” organizat de Institutul internațional al păcii din Viena împreună cu Centrul pentru cercetarea problemelor păcii al Universității din Viena și Centrul pentru cercetarea problemelor păcii și conflictelor de la Universitatea de stat Wayne din Detroit. Ședințele s-au ținut la „Mercy Center” din Farmington Hills, aproape de Detroit, inaugurate fiind prin cuvîntările lui Thomas Bonner, președintele Universității de stat Wayne și Excelenței Sale Thomas Gumbleton, episcop vicar al Arhiepiscopiei romano-catolice a Detroitului, vicepreședinte al organizației Pax Christi.

După referatele introductive ale prof. Max Mark — S.U.A. și prof. Juri Samoshkin — U.R.S.S., lucrările simpozionului au analizat următoarele teme: a) ideea păcii în ierarhia de valori a diferitelor puncte de vedere din lume, b) controlul ar-

mamentelor și căutarea păcii și c) speciala responsabilitate a cadrelor didactice și teologilor în căutarea păcii. La dezbateri au participat 45 oameni de știință și teologi din Europa și S.U.A. reprezentând diferite orientări politice și diferite religii (creștină, mozaică și musulmană).

Delegații români au luat cuvîntul pentru a arăta aportul pe care îl aduce Republica Socialistă România la edificarea păcii în lume și înfăptuirea dezarmării, cu osebire a dezarmării nucleare, poziția Bisericii Ortodoxe Române față de problemele vitale ale contemporaneității, modul cum școlile de învățămînt teologic din țara noastră contribuie la promovarea idealurilor de pace ale omenirii dincolo de orice deosebiri ideologice sau religioase, în unire cu aderenții tuturor credințelor.

Lucrările simpozionului au fost însoțite de vizitarea unor obiective edilitare și culturale din Detroit, de participarea la programe artistice și recepții.

În continuare Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae și P.C. Părinte rector dr. C. Voicu au fost oaspeții Înalt Prea Sfințitului Victorin, înflistătorul Arhiepiscopiei Misionare ortodoxe române din America și Canada, ai P.C. Părinte Simion Caplat din Detroit, P.C. Părinte Traian Radu din Cleveland, P.C. Părinte George Chișcă din Montreal și I.P. Cuv. Arhimandrit Nifon Mihăiță din Ottawa. Duminicile din 28 septembrie și 5 octombrie au fost rezervate slujirii sfintei liturghii împreună cu Înalt Prea Sfințitul Arhiepiscop Victorin la Detroit și Montreal.

Simbătă 27 septembrie, alăturîndu-se unui select public, printre care numeroși confracți, cei doi delegați au asistat la conferința prof. dr. R.V. Burks ținută în „sala românească” de la Universitatea de stat Wayne, despre mănăstirile din Moldova și frescele lor.

Mărti 30 septembrie s-a făcut o vizită la sediul Uniunii și Ligii asociațiilor românești din America unde s-au purtat discuții cu fostul și nou alesul președinte John Coman, respectiv Peter Lucaci.

Între 6—8 octombrie P.C. Părinte rector dr. C. Voicu a fost oaspetele Seminarului teologic Mc Cormick din Chicago și al prof. Vernon Bruce Rigdon, iar între 9—11 aceeași lună oaspetele Seminarului teologic din New York condus de prof. Donald W. Shriver.

Întîlnirile Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae și P.C. Părinte rector dr. C. Voicu cu Înalt Prea Sfințitul Arhiepiscop Victorin, cu preoții și credincioșii ortodocși de origine română din localitățile vizitate, au fost un prilej de regăsire în duhul aceleiași credințe și în comuniunea aceleiași legi românești, transmițînd tuturor binecuvîntările Prea Fericitului Patriarh Iustin, dragostea Bisericii mame și dorul confracțiilor din patria comună.

LUCRĂRILE COMISIEI PREGĂTITOARE INTERORTODOXE PENTRU DIALOGUL TEOLOGIC CU BISERICILE LUTERANE

După ședințele Comisiei interortodoxe de la Sygtuna (1978) și Amelungsborg (1979) a avut loc la Skalholt în Islanda, între 6—13 septembrie 1980, cea de a treia ședință a reprezentanților Bisericilor Ortodoxe, pentru pregătirea dialogului general cu Bisericile luterane.

Au participat 17 reprezentanți din partea celor 10 Patriarhii ortodoxe și ai Bisericilor Ortodoxe autocefale.

Programul oficial al întîlnirii a fost inaugurat prin celebrarea sf. liturghii în catedrala luterană din Reykjavik. Aceasta a fost prima liturghie ortodoxă în Islanda. În timpul întîlnirii s-au ținut servicii ortodoxe zilnice în catedrala din Skalholt, sediul primei episcopii din Islanda.

Tema propusă la ultima întrunire a Comisiei la Amelungsborg: „Participarea la misterul Bisericii”, a fost dezbătută în următoarele referate: 1. Participarea la

misterul Bisericii; 2. Premise pentru participarea la misterul Bisericii; 3. Condițiile pentru participarea la misterul Bisericii și 4. Eclesologia euharistică în Teologia ortodoxă modernă.

Citeva aspecte specifice și de bază ale temei principale au fost lămurite prin discuțiile la care au luat parte toți participanții.

O subcomisie a formulat temele ce urmează să se trateze pentru dialogul general cu Bisericile luterane. Acestea sînt următoarele: 1. Unitatea Bisericii; 2. Luarea Duhului Sfînt în Biserică; 3. Unitatea de credință și limitele Bisericii; 4. Sfintele Taine; 5. Sinergismul; 6. Sfînta Scriptură și Sfînta Tradiție.

La lucrările Comisiei s-a dat o înaltă apreciere raportului Comisiei luterane ce s-a ținut în Creta, între 4—10 martie 1980.

Comisia a ajuns de acord ca prima întrunire a Comisiei teologice interortodoxă să fie planificată pentru începutul lunii septembrie 1981, în același timp și în același loc ca și Comisia luterană, ca după cîteva zile de ședințe separate să aibă loc o primă întrunire comună.

Pentru începerea dialogului general este necesar ca să se adune materialul referitor la „Participarea la misterul Bisericii”, din discuțiile bilaterale ale Patriarhiei din Constantinopol, din Moscova și din România, și să le prezinte Comisiei pentru studiul viitor la prima întrunire din anul 1981.

Se consideră binevenită propunerea Comisiei luterane ca în anul 1981 să se comemoreze împreună împlinirea a 1600 ani de la ținerea Sinodului ecumenic de la Niceea. La lucrările ședințelor interortodoxe au asistat din partea Federației Luterane Mondiale prof. G. Kretschmar și dr. Daniel Martensen.

Delegația Bisericii Ortodoxe Române a fost alcătuită din P.S. Episcop Vasile al Oradiei și prof. Ioan Ică de la Institutul teologic din Sibiu, participînd la lucrările Comisiei în subcomisiile pentru fixarea temelor și la formularea dezbaterilor și a concluziilor generale.

PARLAMENTUL PĂCII

Între 23—27 septembrie 1980, la Sofia, s-au desfășurat lucrările Parlamentului Mondial al Popoarelor pentru pace. La aceste lucrări a luat parte o delegație a Comitetului Național pentru Apărarea Păcii din România sub conducerea academicianului Gheorghe Mihoc, președintele Academiei Republicii Socialiste România.

Din delegație a făcut parte Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Teoctist al Moldovei și Sucevei, ca reprezentant al Bisericii Ortodoxe Române.

După sosirea la Sofia, în ziua de 21 septembrie, Înalt Prea Sfinția Sa a fost primit de Sanctitatea Sa Patriarhul Maxim al Bulgariei în ziua de 22 septembrie, prilej cu care delegatul Bisericii Ortodoxe Române a transmis Întîistătătorului Bisericii Ortodoxe Bulgare un mesaj de prietenie din partea Prea Fericitului Patriarh Iustin al Bisericii Ortodoxe Române.

Deschiderea oficială a lucrărilor a avut loc în prezența conducătorilor de stat ai Republicii Populare Bulgare, la aceste lucrări participînd peste 2.500 delegați din 150 de țări.

Lucrările s-au desfășurat atît în ședințe plenare, cît și pe secțiuni, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Teoctist al Moldovei și Sucevei participînd la secțiunea rezervată reprezentanților organizațiilor religioase și ai religiilor.

Vineri 26 septembrie, în incinta Adunării Naționale a Republicii Populare Bulgare s-a organizat un forum al religiilor la care delegatul Bisericii Ortodoxe Române a luat cuvîntul subliniînd hotărîrea statornică a credincioșilor și slujitorilor Bisericii Ortodoxe Române de a depune toate eforturile pentru promovarea păcii și progresului omenirii. Înalt Prea Sfinția Sa a spus: „Moștenitoare a unei tradiții bo-

gate în acumulări și dinamice prin de-a pururi aceleași simțăminte și păzuințe, Biserica Ortodoxă Română și împreună cu ea celelalte 13 culte religioase din România s-a alăturat cu hotărîre, mai ales după instaurarea noii orînduirii, voită și înfăptuită de întregul popor român, și grație libertății religioase depline ce se bucură, cauzei nobile de slujire a păcii în lume, de promovare a climatului de destindere și securitate pe continentul european, ca și în întreaga lume". În continuare, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Teoctist a arătat că participarea Bisericii Ortodoxe Române la Parlamentul Mondial al Popoarelor pentru Pace reprezintă expresia unei hotărîri ferme de a sprijini pe mai departe promovarea acelor principii care duc la dobîndirea împărăției lui Dumnezeu „care este dreptate, pace și bucurie în Duhul Sfînt” (Romani 14, 17).

În cadrul recepției care a urmat acestui forum, Sanctitatea Sa Patriarhul Maxim al Bulgariei a transmis un mesaj de pace și prietenie Prea Fericitului Patriarh Iustin.

Cu ocazia participării la lucrările Parlamentului Mondial al Popoarelor pentru Pace, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Teoctist a vizitat parohia ortodoxă română din Sofia. (Florin Roșca).

SESIUNEA COMITETULUI CENTRAL AL CONSILIULUI ECUMENIC AL BISERICILOR

Între 14—22 august s-au desfășurat la Geneva — Elveția lucrările Comitetului central al Consiliului Ecumenic al Bisericilor. Din țara noastră au participat Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae al Banatului și Prea Sfințitul Episcop Antonie al Buzăului reprezentînd Biserica Ortodoxă Română precum și Eminența Sa Albert Klein, episcop evanghelic C. A.-Sibiu.

După serviciul religios inaugural și obișnuitele formalități (apelul, acceptarea înlocuitorilor trimiși să reprezinte Bisericile a căror delegați lipseau, admiterea de noi membri, aprobarea procesului verbal al sesiunii anterioare, adoptarea ordinei de zi și numirea sub-comitetelor), președintele Comitetului central, arhiepiscopul anglican E. W. Scott — Canada și secretarul general al Consiliului Ecumenic al Bisericilor, dr. Philip Potter, au prezentat cite un raport. Primul s-a referit la activitatea Mișcării ecumenice de la sesiunea anterioară a Comitetului central, la acțiunile prevăzute pentru viitor insistînd asupra pregătirii celei de a VI-a Adunări generale care se va ține la Vancouver — Canada în anul 1983. Al doilea a dezvoltat tema „comuniunii” (koinonia), fundamentală în ecumenism și aplicările ei în „comunitatea de schimb și comunicare”, „comunitatea de credință”, „comunitatea de părtășie”, „comunitatea de luptă pentru o comunitate veritabil umană” și în „comunitatea de viață și bucurie”.

După ce Jean Skuse — Australia, vicepreședinta Comitetului central, a supus plenului comentariile și recomandările Comitetului executiv cu privire la activitățile Consiliului Ecumenic al Bisericilor, diferiți raportori au informat asupra acțiunilor mai importante din ultima perioadă și anume: a) Conferința mondială pentru misiune și evanghelizare, Melbourne — Australia, mai 1980; b) Conferința mondială pentru credință, știință și viitor, Boston — S.U.A., august 1979; c) Colocviul mondial „Bisericile în confruntare cu rasismul”, Noordwijkerhout — Olanda, iunie 1980; d) studiul „Biserica și săracii” și în fine e) întrunirea Grupului internațional de lucru „repartizarea ecumenică a resurselor”, Geneva, iunie 1980. Rapoartele pe aceste teme au fost urmate de ample discuții.

În continuare membrii Comitetului central s-au împărțit în trei comitete și mai multe sub-comitete pentru a asculta și delibera asupra rapoartelor celor trei mari unități din cadrul Consiliului Ecumenic al Bisericilor: „Credință și mărturie”, „Educație și reînnoire”. Concluziile lor au fost supuse plenului care a adus hotărîrile

de rigoare menite să direcționeze activitățile ulterioare ale fiecărei unități și componentele lor.

Concomitent s-au organizat întruniri pe continente și zone geografice, întruniri ale diferitelor familii confesionale, inclusiv a delegațiilor Bisericilor Ortodoxe, alte întruniri de lucru.

Reunit din nou în ședințe plenare, Comitetul central a analizat activitățile unor organisme ale Consiliului Ecumenic al Bisericilor, a decis asupra mai multor schimbări în personalul Consiliului și a stabilit măsurile preliminare cu privire la convocarea celei de a VI-a Adunări generale. Reținem aici prelungirea mandatului prof. Ion Bria ca secretar ortodox al Comisiei „Misiune și evanghelizare”, precum și numirea lui Dan-Ilie Ciobotea ca lector la Institutul ecumenic Bossey, ambii reprezentanți ai Bisericii Ortodoxe Române.

Față de situațiile care confruntă lumea de astăzi și Bisericile creștine, Comitetul central a adoptat câteva documente (declarații și rezoluții) cum sînt cele referitoare la factorii de natură să primejduiască pacea, dezarmarea nucleară, înlăturarea sărăciei și repartizarea justă a resurselor, combaterea rasismului, etc.

În cadrul sesiunii Comitetului central a avut loc o ceremonie închinată președintelui de onoare al Consiliului Ecumenic al Bisericilor, pastorul dr. Willem A. Vissers' Hooft, cu prilejul împlinirii vârstei de 80 ani, cînd au fost evocate începuturile Mișcării ecumenice și evoluția ei de-a lungul timpului.

Duminică 17 august toți membrii Comitetului central au participat la serviciile religioase oficiate în bisericile din Geneva. Delegații ortodocși români s-au găsit printre credincioșii parohiei ortodoxe române din Geneva condusă de preotul Emil Roman. Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae al Banatului a adresat un cuvînt ocazional numeroșilor participanți și le-a împărtășit binecuvîntările Prea Fericitului Patriarh Iustin.

Deși ultima sesiune a Comitetului central se înscrie printre activitățile lui obișnuite, dezbaterile și hotărîrile adoptate vor contribui fără îndoială la promovarea idealului suprem urmărit de Consiliul Ecumenic al Bisericilor care este unitatea tuturor creștinilor, sprijinirea de către Biserici — în deplină unitate — a marilor comandamente ale contemporaneității.

ADUNAREA EUROPEANĂ A ALIANȚEI REFORMATE MONDIALE

Între 9—14 septembrie 1980 a avut loc la Poiana Brașov, Adunarea europeană a Alianței Reformate Mondiale.

Au participat peste 200 de delegați, observatori și alți invitați. Biserica noastră a fost reprezentată de o delegație alcătuită din: I. P. S. Arhiepiscop Teofil al Vadului, Feleacului și Clujului, P. S. Epifanie Tomitanul, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Tomisului și Dunării de Jos, prof. Nicolae Chițescu, pr. prof. Constantin Galeriu, ambii de la Institutul teologic universitar din București și pr. prof. Dumitru Abrudan, prorectorul Institutului teologic universitar din Sibiu.

Lucrările au fost deschise marți, 9 septembrie ora 20,30, în sala mare de ședințe a hotelului „Sport” din Poiana Brașov, printr-un serviciu religios, în cadrul căruia Eminentă Sa, Episcopul László Papp al Episcopiei reformate din Oradea a rostit o meditație. A urmat apoi cuvîntul de deschidere al profesorului dr. Guus E. Meuleman, președintele ramurii europene a Alianței Reformate Mondiale. Vorbitorul a înfățișat etapele mai însemnate ale istoriei Alianței Reformate Mondiale, de la întemeierea ei în 1875, la Londra, și pînă azi, insistînd asupra evoluției și activității ramurii europene a acestei organizații. În final, a exprimat satisfacția că pentru prima dată în istorie o adunare a Alianței Reformate se ține în Estul Europei, respectiv în România, și a mulțumit factorilor în drept pentru condițiile puse

la îndemână ca și pentru posibilitatea asigurată participanților de a vizita diferite comunități reformate locale și, în general, țara cu frumusețile ei naturale.

De la tribuna Adunării au fost rosite, în continuare, mai multe mesaje.

Dl. director dr. Ioan Popescu a adresat un cuvânt de salut din partea Departamentului Cultelor.

Eminența Sa Episcopul Nagy Gyula al Eparhiei reformate din Cluj-Napoca a vorbit în numele comunității reformate din România. Vorbitorul a arătat că aici, în țara noastră, cetățenii, indiferent de naționalitate își pot mărturisii propriul lor crez, fără nici o discriminare. Iată de ce a fost posibil să se întrunească, la Poiana Brașov o adunare cum este aceasta. Alegerea locului a fost o fericită inspirație.

P. S. Episcop Antonie al Buzăului, care a participat în calitate de sol al Conferinței Bisericii Europene, a prezentat un mesaj din partea acestei organizații.

În zilele următoare au mai rostit mesaje, între alții: prof. Todor Sabev în numele Consiliului Ecumenic al Bisericii, I. P. S. Arhiepiscop Teofil al Clujului în numele P. F. Patriarh Iustin și al Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, dl. Gerhard Schullerus, vicar al Episcopiei Evanghelice C. A. din România, în numele acestei Biserici.

Înalt Prea Sfințitul Arhiepiscop Teofil a arătat între altele: „Evenimentul pe care îl salutăm astăzi se află în consens deplin cu spiritul tradițional de conlucrare intercreștină, care s-a manifestat de-a lungul secolelor în țara noastră, în slujirea idealurilor nobile ale tuturor fiilor poporului nostru, indiferent de naționalitate și credință religioasă... În spiritul ospitalității românești, vă întîmpinăm cu un călduros salut de bun venit pe pămîntul României și rugăm pe bunul Dumnezeu să binecuvînteze cu roade îmbelsugate lucrările Conferinței dumneavoastră, spre propășirea vieții spirituale a Bisericilor reformate, spre slujirea dreptății și păcii în lume, spre mai deplina noastră apropiere de unitate voită de Domnul și Mîntuitorul nostru Iisus Hristos”.

Între 10—12 septembrie lucrările Adunării s-au desfășurat în sesiuni plenare și grupe de lucru. Profesorul Alain Blanc, aparținînd Bisericii Reformate din Franța, actualmente profesor la Institutul Ecumenic din Bossey — Geneva, a prezentat trei expuneri asupra temei generale a Adunării: „Eu voi fi Dumnezeul vostru iar voi îmi veți fi mie popor”.

Alte expuneri au prezentat profesorul Gálffy Zoltán de la Institutul teologic protestant din Cluj-Napoca pe tema „Sfînta Scriptură în viața Bisericii Reformate din România” și profesorul dr. Péntek Árpád, de la același institut, despre Biserica Reformată din România. Apoi în cadrul unei sesiuni plenare, secretarul general al Alianței Reformate mondiale Edmond Perret, a prezentat raportul secretariatului.

Ultima parte a lucrărilor a fost rezervată procedurilor administrative: alegerea noului Comitet al Alianței Reformate Mondiale (ramura europeană), stabilirea datei și a locului viitoarei adunări, bugetul Alianței, etc.

Sîmbătă, 13 septembrie a avut loc un concert de orgă în Biserica Neagră din Brașov, în prezența tuturor participanților, iar duminică dimineața a avut loc un serviciu religios la biserica reformată din Brașov. În aceeași zi, o parte din participanți s-a deplasat la Cluj-Napoca unde au fost oaspeții Episcopiei Reformate din localitate și au vizitat pe lingă alte obiective și Institutul teologic protestant. Aici a avut loc un serviciu religios și s-a ținut prima ședință a noului Comitet.

Lucrările Adunării s-au încheiat astfel cu un bilanț fructuos. (Prof. D. Abrudan).

SEMINAR TEOLOGIC SUD—EST EUROPEAN

La Tesalonic — Grecia s-au desfășurat între 30 august—5 septembrie 1980 lucrările celui de al V-lea Seminar de studii teologice sud-est europene organizat cu

sprînjul Facultății de Teologie din Heidelberg în colaborare cu alte grupe de lucru est-europene de la Universitățile din Mannheim, Erlangen și Marburg. Tema principală a seminarului a constituit-o „Biserica lăcaș de mintuire și izvor de pace”. Au participat peste 60 de persoane din 10 țări, cuprinzînd profesori de Teologie, preoți, studenți, călugări. Pe lângă participanții din R. F. Germania, care au fost cei mai numeroși, amintim reprezentanți din Anglia, Danemarca, Etiopia, R. D. G., Iugoslavia, Bulgaria, Ungaria, România, Elveția și Grecia.

Ca delegați ai Institutelor teologice din țară noastră au participat profesorii Nicolae Balcă și Emilian Popescu de la București, precum și Teodor Bodogae și Mircea Păcurariu de la Sibiu. Sufletul întrunirii a fost profesorul dr. Friedrich Heyer de la Universitatea din Heidelberg, căruia i se datoresc în mare parte și celelalte patru întruniri din ultimii 10 ani.

Cum era și firesc lucrările au început și s-au terminat în fiecare zi cu serviciul divin, respectiv cu rugăciune, la care și-au dat concursul pe rînd reprezentanții fiecăreia din Bisericile participante. La deschiderea și închiderea lucrărilor a luat parte pe lângă unii înalți reprezentanți ai vieții publice locale, și mitropolitul Dionisios de Neapole și Stavropole, care a și liturghisit în duminica din 31 august 1980 în biserica Sfintei Adormiri din cartierul Oreokastron (cartier în care s-au desfășurat lucrările) și care a și rostit cuvîntul de salut în numele Sfințului Sinod al Bisericii Grecești. În numele delegației române a vorbit prof. T. Bodogae. În după-masa aceleleași zile delegații prezenți au făcut fiecare cite un scurt raport despre activitatea lor profesională, teologică, iar după cină corul studenților din localitate a prezentat un frumos program de cîntece grecești. Nu găsim potrivit să descriem aici detaliat conținutul tuturor rapoartelor. Au urmat comunicări și discuții care s-au purtat în legătură cu temele tratate. Astfel în ziua de 1 septembrie a avut loc referatul prof. Günther Schnurr de la Heidelberg cu titlul „Gestiftete Kirsche — Stiftende Kirsche”. La discuțiile asupra acestui referat s-a arătat caracterul uneori prea confesional al concepției despre Biserică așa cum s-a obișnuit în Teologia de pînă acum cîteva decenii, exprimîndu-se dorința de a se căuta depășirea atît a caracterului ei exclusiv instituționalist, cit și cel al lipsei totale a caracterului ei harismatic dar și văzut. Spre deosebire de aceste două extreme, s-a accentuat cu admirație poziția de mijloc a Ortodoxiei, a cărei expresie plenară e liturghia ei.

În ziua de 2 septembrie s-au prezentat patru comunicări „Omilia Sf. Vasile în cîntec Sf. Mammant”. (G. Martselos — Salonic), apoi „Idei religioase în scrierea lui Kant despre pacea eternă” (N. Balcă — București); „Despre acțiunile catolice Pax” (Mladen Karadžole — Brussel — Split) și „Făcătorii de pace între ierarhii și sfinții naționali ai sirbilor” (D. trie Dimitrievici — Belgrad). În toate aceste comunicări ca și în discuțiile purtate pe marginea lor s-au subliniat strădaniile depuse de conștiința creștină în vederea păcii dintre oameni și dintre popoare.

Ziua de 3 septembrie a fost rezervată vizitării monumentelor religioase ale Salonicului medieval, care, după cum se știe, sînt cele mai bogate după cele din Constantinopol. După masă, la Institutul de studii patristice din mănăstirea Vlatadon, același asistent Gh. Martselos a conferențiat despre „Rațiune și limitele ei în cugetarea Sf. Vasile cel Mare”, după care s-a făcut un scurt expozeu asupra lucrărilor Institutului. Seara, după cină, a conferențiat prof. M. Păcurariu despre strădaniile pentru pace depuse de preoții și ierarhii Bisericii Ortodoxe Române de-a lungul veacurilor.

În ziua de 4 septembrie s-au făcut comunicări despre „Acțiunile creștine în viziunea istorico-filozofică” (D. Mukanos din Atena), apoi „Despre pace în textele liturgice ortodoxe” (prof. K. Chr. Felmy — Erlangen), „Ideea de pace în limbajul liturgic catolic” (A. Kusici — Split) și „Despre relațiile culturale și bisericești bulgaro-ruse” (Hr. Stoiana — Sofia). Seara și-a prezentat comunicarea prof. Mih. Bucsay — Budapesta despre „Biserica Ungară și acțiunea ei pentru mintuirea sufleteilor”.

În 5 septembrie au prezentat comunicări prof. Jos. Mateșici de la Institutul de slavistică din Mannheim despre „Ogînda adevărului”, o carte a lui K. Peikici din sec. 18, care milita pentru unirea Bisericilor. Prof. Iv. Panciovski — Sofia a

vorbit apoi despre viața duhovnicească și despre strădaniile pentru pace oglindite în tradițiile poporului bulgar. După-masă, în cadrul vizitei la mănăstirea Sf. Gheorghe de la marginea Tesalonicului a vorbit despre rolul românilor în ajutorarea mănăstirilor de la Muntele Athos prof. T. Bodogae — Sibiu.

În sfârșit, în 6 septembrie, în ultima zi, și-au prezentat comunicările prof. Emilian Popescu — București despre „Creștinismul timpuriu din România în lumina cercetărilor mai noi” și prof. A. M. Ritter — Marburg, despre „Monahism ca mișcare harismatică innoitoare în lumina celor trei părinți capadochieni”.

În general, se poate spune că lucrurile celui de al V-lea Seminar teologic sud-est european au marcat o nouă etapă în stringerea relațiilor dintre ostenitorii unui climat de apropiere cât mai vizibilă între reprezentanții Bisericilor creștine. Noua conducere în frunte cu prof. A. Ritter și K. Felmy (dintre români Em. Popescu) va căuta noi resorturi pentru continuarea acestei lăudabile acțiuni ecumeniste, care ne-a convins odată mai mult că Biserica Ortodoxă are multe de spus în dialogul inter-creștin al vremurilor noastre. (Prof. T. Bodogae).

EVANGHELIA ŞI SĂRACII

Evoluția prin care a trecut țara noastră în ultimele decenii, transformările înregistrate sub raport social, economic, cultural, etc... au lichidat multe din racilele trecutului, printre ele sărăcia cu întreg angrenajul ei de neajunsuri materiale și spirituale. Deși pînă la atingerea nivelului prevăzut în planurile de perspectivă ale statului mai trebuiesc străbătute etape, s-a ajuns totuși la stadiul cînd nu mai poți vorbi de săraci, pentru simplul motiv că nu mai există o clasă socială a săracilor.

Sărăcia ca atare n-a încetat să dăinuie totuși în lume, generată de multiple cauze, printre ele exploatarea, colonialismul și neocolonialismul, înjustiția, cursa înarmărilor, ș.a.m.d. Lupta popoarelor pentru instaurarea unei noi ordini economice și politice internaționale, urmărește pînă la urmă tocmai înlăturarea sărăciei înținită uneori alături de bogăția înavușitelor, ce mai adesea stăpînă peste zone întinse cu populații trăind în cea mai neagră mizerie. Problematika vremii în care trăim este esențial axată pe realizarea bunăstării și asanarea sărăciei. Această preocupare a contemporaneității n-a rămas străină Bisericii care, față de realitățile cu care este confruntată lumea, și-au redescoperit vocația de a fi nu doar „*pentru săraci*”, ci „*cu săracii*”. Lucrul acesta a reeșit între altele din dezbaterile ultimei sesiuni a Comitetului central al Consiliului Ecumenic al Bisericilor (Geneva 14—12 august 1980).

Problema sărăciei s-a introdus pe agenda mișcării ecumenice la ceea ce a V-a Adunare generală (Nairobi, 20 noiembrie — 10 decembrie 1975). Pe temeiul celor hotărîte atunci, Comisia pentru participarea Bisericilor la dezvoltare (C.P.B.D.), a întocmit un studiu amplu ale cărui rezultate sînt expuse în trei volume: „*Good News to the Poor*” (Vestea cea bună pentru săraci), „*Separation without Hope?*” (Separare fără speranță?) și „*Towards a Church of the Poor*” (Către o Biserică a săracilor), ultimul reprezentînd la drept vorbind concluziile reuniunii organizată de C.P.B.D. la Aghia Napa-Cipru în septembrie 1978.

Studiul întreprins și liniile de convergență apărute ca urmare a opiniilor manifestate de Biserică și de Consiliul Ecumenic al Bisericilor au suscitat o amplă dezbateră asupra situației săracilor în lumina Evangheliei. Iată cîteva din concluziile la care s-a ajuns și care au fost prezentate amintitei sesiuni a Comitetului central (vezi documentul nr. 19):

Condiția săracilor este o nedreptate strigătoare la cer. Dacă este adevărat că majoritatea țărilor din lume au înregistrat o anumită creștere economică, tot atât de adevărat este și aceea că ea s-a dovedit foarte inegală. Cei care mai ales și-au înșușit binefacerile creșterii economice au fost înstăriții, iar aceasta în dauna celor lipsiți.

Există săraci și nedreptățiți pretutindeni. În țările zise bogate ale Americii de Nord, Europei și Australiei aceia care suferă de sărăcie materială formează minorități; discriminarea și marginalizarea sînt însă fenomene care ating aici numeroase persoane. În țările „lumii a treia” în schimb, se concentrează cea mai mare parte a săracilor și nedreptățiților. Ei constituie majoritatea populației și astfel cam jumătate din populația globului.

Soarta săracilor nu se îmbunătățește ci dimpotrivă, cauzele și mecanismul care o generează mențin și agravează condițiile lor de viață care rămân neschimbate. Analize competente consacrate atît situației internaționale cît și celei a cutărei sau cutărei țări, nu încetează să confirme că numărul săracilor crește în termeni absoluți și relativ deodată. Chiar în țările bogate unde se credea încă acum cîțiva ani că era posibilă suprimarea completă a sărăciei, șomajul cîștigă teren și straturile sociale cele mai sărace întîmpină enorme greutăți în ce privește satisfacerea nevoilor de hrană, locuință, sănătate și asistență socială. În țările aflate în curs de dezvoltare situația e mult mai rea. Previziunile pentru deceniile următoare nu lasă nici o speranță de schimbări notabile.

Inițiative în sensul găsirii soluțiilor adecvate sînt luate pe diferite planuri, naționale și internaționale. Bisericiile sînt la fel preocupate de găsirea căilor optime pentru ieșirea din impas. Evanghelia presează în sensul conlucrării cu toți factorii responsabili. Ajutoarele avute în vedere pînă acum însă s-a constatat repede că singure nu sînt suficiente: chiar dacă ușurează unele dificultăți, nu duc la schimbarea structurilor și rînduieilor nedrepte care nasc sărăcia.

Dar cine sînt săracii? Ei sînt aceia cărora nu le sînt asigurate nevoile fundamentale necesare ființei umane. Atunci cînd cineva nu are acces la sănătate, hrană, locuință, educație, muncă, asistență socială, înseamnă că trăiește în sărăcie. Situația e cu atît mai inadmisibilă cu cît, în timp ce condițiile de viață ale săracilor se înrăutățesc, o mică minoritate acumulează bunuri peste bunuri.

Trebuie arătat în plus că, pe lîngă sărăcia materială, există o sărăcie spirituală crescîndă care atinge straturile sociale cele mai bogate. Pornirea egoistă spre consum nelimitat, nevoia de a produce tot mai mult, ineficiența față de resursele umane și naturale ale viitorului ca și față de nevoile semenului, cu osebire ale săracilor constituie deodată esența și consecința practică a acestei sărăcii spirituale.

Contra unei atari situații au reacționat profeții Vechiului Testament, comunitățile Noului Testament și Sfinții Părinți ai Bisericii. Ei au făcut-o mereu dovedind săracilor dragoste, bunăvoință și devotament profund, arătîndu-se solidari cu ei, denunțînd structurile și mecanismele nedreptății sociale. Amintirea mărturiei ce au lăsat cheamă Bisericiile să reafirme solidaritatea cu săracii și atașamentul la o societate dreaptă, să-și dovedească credibilitatea proclamînd că Evanghelia este „vestea bună” anunțată săracilor (Luca 4, 18) că săracii sînt fericiți pentru că a lor este împărăția cerurilor (Luca 6, 20).

Cuvîntul lui Dumnezeu reprezintă un îndemn la speranță și dreptate. Referindu-se la situația săracilor, Sfînta Scriptură pune mereu sărăcia în legătură cu nedreptatea. Săracii sînt aceia care trăiesc în suferință și în lipsă, care cer dreptate și aspiră la eliberare. În Biblie noțiunea de dreptate este legată nu numai de lucrarea mîntuitoare a lui Dumnezeu, dar și de obligația celor puternici de a se interesa de semenii aflați în lipsă, de a nu-i lăsa pe bogați să nedreptățească pe săraci. Din acest punct de vedere bogăția și nedreptățile pe care le provoacă bogății sînt condamnate în termenii cei mai viguroși, pînă la a-i exclude pe avuți din împărăția cerurilor (Matei 19, 23).

Vestirea împărăției cerurilor și dreptatea ei mîntuitoare trebuie să aducă belsugul vieții tuturor celor nenorociți. „Fericitările” vizează pe săraci nu pentru că ar fi superiori altora, nici pentru că ar fi mai pregătiți să primească împărăția cerurilor, ci pentru că Dumnezeu dorește să facă din această împărăție, manifestarea tangibilă a dreptății și dragostei Sale pentru săraci, pentru cei care trăiesc în suferință și mizerie. În acest caz sărăcia nu este considerată drept virtute, ci dimpotrivă manifestarea și consecința răului. Ea neagă dreptatea lui Dumnezeu, izvorul nădejzii și vieții noi.

Proclamarea Evangheliei către cei săraci este semnul timpurilor noi pe care le inaugurează Iisus Hristos Domnul (Luca 7, 18—23). Potrivit Sfintei Scripturi săracul intră fără greutate în împărăția cerurilor, nu însă bogatul. Totuși bogății nu sînt lăsați cu belsugul lor, ci sînt mereu îndemnați să se elibereze de falsa siguranță care le-o dă averea, în schimbul siguranței decurgînd din iubirea lui Dum-

nezeu manifestată față de aproapele (I Ioan 3, 10). Bogații sînt deci și ei chemați să intre în împărăția cerurilor, să facă parte din comunitatea credincioșilor, însă numai sub rezerva de a nu-și pune încrederea în bunurilor lor, ci doar în Iisus și în harul său. Ei mai trebuie să se elibereze de puterea prosperității lor, s-o ofere în scopuri de dreptate și solidaritate. Astfel existența sărăciei este considerată ca un scandal iar credincioșii sînt invitați să împartă ceea ce au și să trăiască potrivit harului lui Dumnezeu, străbătînd istoria ca pelerini pe urmele lui Iisus.

Dar Sfînta Scriptură abordează condiția săracilor și sub un alt unghi, acela al solidarității cu fapăturile lui Dumnezeu: e vorba pe de-o parte de solidaritatea cu săracii în comunitatea credincioșilor iar pe de altă parte de solidaritatea cu văduva, orfanul și nenorocitul care nu fac parte din comunitatea credincioșilor. Relațiile care există în sinul comunității credincioșilor trebuie să fie semnul solidarității lui Dumnezeu cu ființele umane. De aceea este scris că în țara „unde curge laptele și mierea”, „nu va exista nici un sărac” (Deuteronomul 15, 4). După mesajul profetului Ezechiel, pentru simplul motiv că săracii erau exploatați și și pentru că nu se găsea nimeni care să-i aperi, poporul lui Israel a atras asupra lui judecata lui Dumnezeu (Ezechiel 22, 29-31).

Biserica din epoca neo-testamentară practică solidaritatea și comunicarea frățească atît în sens spiritual cît și material (Faptele Apostolilor 2, 41-47; 4, 32-35). Solidaritatea lui Iisus „care pentru voi din bogat s-a făcut sărac spre a vă îmbogăți din sărăcia Sa” (II Corinteni 8, 9), a devenit la Sf. Apostol Pavel noua temelie teologică pe care trebuie să trăiască Biserica prin harul lui Dumnezeu. Este important de notat că acest har n-a avut niciodată caracter exclusiv spiritual, ci se manifesta concret în viața comunitară a primilor creștini. Era o problemă de „egalitate, echilibru și dreptate” (II Corinteni 8, 14).

Semne ale vremurilor de astăzi. Integrîndu-se în năzuințele de mai bine ale umanității, Bisericile își manifestă cu mereu sporită vigoare și sub forme variate solidaritatea lor cu cei săraci. Bisericile descoperă continuu alte căi care le ajută să se reînnoiască în contact cu săracii. E ceea ce observăm în țările „lumii a treia”, dar nu numai acolo, unde Bisericile și comunitățile creștine lasă pe săraci să mărturisească și să se exprime prin ele în felul lor. Aceste experiențe sînt cu atît mai încurajatoare cu cît sînt semne ale unei anumite schimbări în viața Bisericilor, semne ale faptului că tot mai evident creștinii se căiesc pentru comportarea avută de altele ori în trecut față de săraci. Există și alte semne de speranță și dreptate, nu doar pentru creștini, dar și pentru săraci, între altele angajarea Bisericilor în sprijinirea eforturilor umanității spre o nouă ordine economică internațională, spre desființarea exploatării, rasismului și a celorlalte racile care mai persistă în anumite părți ale lumii. Rezultă de aici că Bisericile își înțeleg astăzi vocația de instrumente privilegiate ale Sfîntului Duh în lucrarea Sa mîntuitoare și redescoperă prin mijlocirea săracilor o calitate nouă a vieții creștine și în același timp a mărturiei pe care o aduc lumii, în puternic contrast cu maramul instaurat de poftele nesăbuite ale bogaților.

Considerentele expuse au numeroase implicații, inclusiv teologice, opțiunea pentru o Biserică solidară cu săracii nu înseamnă că trebuie respinse pozițiile teologice clasice. Dimpotrivă, în cele mai multe cazuri validitatea lor se cuvine reafirmată. Destule dintre ele însă trebuie reinterpretate. Adeziunea la soarta săracilor va ajuta teologii să revadă numeroase din tezele lor. Este posibil ca teologhisind într-o situație în care Biserica se arată solidară cu săracii, orizontul să se lărgască, anumite puncte de vedere să fie corectate iar evantaiul reflecției să includă valoroase simboluri creștine tradiționale.

*

Am notat mai sus parte din considerațiile asupra săracilor care, după ce au fost analizate în cadrul Consiliului Ecumenic al Bisericilor, se găsesc acum în discuția Bisericilor membre. După cum este normal, cele mai interesate și vizate totodată sînt Bisericile din țările unde săracii și bogații sînt constituiți în clase sociale distincte, unde bogații caută să-și „mărească jîtnițele” în dauna pauperi-

zării multimilor, unde săracii oricât s-ar zbate nu reușesc să iasă din mizeria perpetuată de structuri sociale nedrepte.

Pînă la urmă însă, dată fiind strînsa interdependență dintre toate țările de pe glob, atît bogăția hrăpăreților cit și sărăcia exploataților interesează pe toată lumea, impunîndu-se eforturi concertate pentru realizarea unei noi ordini economice internaționale capabilă să înlăture in Justiția și să îmbunătățească soarta oamenilor. Alături de eforturile pe care le depune fiecare țară și în aceeași măsură comunitatea mondială de națiuni (O.N.U.), Bisericele sînt hotărîte să-și aducă contribuția lor specifică în lumina Evangheliei care este „vestea nouă adusă săracilor” (Luca 4, 18).

MARGINALII LA O COMEMORARE

Toamna trecută, s-a implinit un mileniu de la nașterea lui Gerard Sagredo, primul episcop latin al Cenadului care, martirizat în anul 1046, este cunoscut sub numele de Sfîntul Gerard sau Gellért. De lucrarea sa misionară este legată încreștinarea ungarilor din zona Bichișului și a Tisei, eveniment care a avut loc în cel de al patrulea deceniu al anului 1000.

Consemnăm această aniversare mai ales pentru că de prezența episcopului Gerard Sagredo în părțile Mureșului inferior, se asociază referiri de o deosebită importanță informativă asupra prezenței românilor ca și a principelui acestora, Ahtum-Marcian al Morisenei.

Ungaria feudală din timpul lui Ștefan I adoptă creștinismul ca religie oficială. Biserica maghiară intră în subordonare papală, statul se consolidează sub aspect organizatoric și începe pregătirea campaniilor militare atît împotriva Europei de apus, cit mai ales împotriva formațiunilor prestatale ale românilor din Transilvania și Banat. În cel de al treilea deceniu al anului o mie — după cum ne informează scrierea hagiografică referitoare la viața Sf. Gerard — este atacat acel „regnum” mureșan al principelui Ahtum, principe cunoscut ca „...botezat în credința grecilor... de nimeni întrecut în putere... încrezător în mulțimea ostașilor și a nobililor săi... și nesupus regelui, căruia nu-i acorda nici cea mai mică cinstire...” (D. Arnoldus Vyion Flandrum, *Sancti Gerardi Sagredo... vita ex antiquissimis autenticeis manuscriptis etiamnum excusis codicibus optima fide collecta et annotationibus illustrata per... A. V. F. accessere pretereā quam plurimi qui tam latine quam italice de eodem sancto martyre memoriam scriptis posteritati relinquere*, Veneția, 1597, cap. X).

În perioada care a premers căderii principatului mureșan (aceasta nu ca urmare a superiorității oastei maghiare, ci datorită actului de trădare din partea celui Sunad, Chanadinus, Cenad, cel mai de seamă și pretuit general al principelui), în Ungaria, cel care va fi denumit mai tirziu Sfîntul Gerard — Gellért — se pustnicea în pădurea Bakony. El trăia acolo în post și rugăciune, dar discret păzit de ostași ai regelui care dăduse porunca: „Nu-l lăsați să plece! Să mai aștepte puțin pînă ce, cu ajutorul lui Dumnezeu, reușesc să-l înfring pe dușmanul meu Ajtony/ Ahtum n.n./ și îi voi da lui orașul Morisena, ca acolo să fie sfințit ca episcop” (Emmericus Szentpétery, *Scriptores Rerum Hungaricarum tempore dunc regumque stirpis Arpadianne gestarum*, vol. 11, Budapeșt, 1937—1938, p. 487).

După cum rezultă din relatările cronicii de la Bratislava, cunoscută ca „Annales Posonienses”, Gerard a fost ridicat la rangul de episcop abia în anul 1030 (Idem, o. c., vol. 1, p. 125). Aceasta s-a făcut în urma mutării călugărilor „greci” din mănăstirea Morisena cu hramul „Sfîntul Ioan Botezătorul”, la noua ctitorie a lui Cenad — devenit comite regal în urma trădării, — la mănăstirea „Sfîntul Gheorghe” din Oroszlanos. Vechea mănăstire, ctitoria principelui mureșan Ahtum-Marcian, devine astfel centrul episcopiei misionare catolice a lui Gellért.

Consemnarea de față nu-și propune o analiză a evenimentelor istorice din epoca respectivă, bogat prezentate în lucrările de specialitate, ci se mărginește doar la a prezenta unele aspecte în legătură cu persoana episcopului și locurile mureșene-bănățene.

Acțiunea de încreștinare a ungarilor din zona Tisa-Dunăre și aducerea lor „cu carele” la sediul episcopiei, ne este atestată, în afară de informațiile din scrierea hagiografică „Legenda Sf. Gerard”, și de descoperirile arheologice — insuficiente încă — despre care literatura de profil precizează că „...putem afirma cu o mare șansă de probabilitate că aici a fost reînnoit un baptisteriu paleocreștin unde botezul se făcea *per immersionem* adică prin scufundare” (I. D. Suciu, *Monografia Mitropoliei Banatului* ed. Mitropoliei Banatului, 1977, p. 27).

Prezența în zonă a românilor, ca autohtoni, apare distinct conturată și diferențiată față de așezările ungarilor de dincolo de Tisa. Economicul locurilor, bogăția acestora conferă putere principelui mureșan care alături de mulțimea nobililor se baza pe „înarmarea întregului popor”, aceasta ca o relație între societate și conducerea ei.

Mulțimea așezămintelor de cult — cele șase sute de mănăstiri — amintite ca existente în spațiul Banatului din timpul anterior pătrunderii catolicismului, mărturisesc despre o temeinică organizare bisericească a românilor, despre o puternică manifestare a credinței pe coordonate răsăritene. Față de aceste realități, ofensiva politică a statului feudal maghiar trebuia să dispună de mijloace adecvate; una din ele a fost înființarea episcopiei misionare a Cenadului în frunte cu venețianul Gerard Sagredo.

S-a arătat mai înainte că regele Ștefan I-a preferat în mod deosebit pe Gerard pentru această cauză misionară cu toate că istoriografia maghiară lasă să se înțeleagă că Gerard „abia de cunoștea limba noastră” (maghiara n.n.) (E. Szénpétery, o. c., vol. II, p. 500; D. Arnoldus Vyion, o. c., cap. XVIII, arată că Gerard pentru a se înțelege cu regele, recurgea la intervenția tâlmacilor).

Pornind de la această afirmație ca și de la narațiunea din capitolul XV al legendei în varianta Vyion Flandrum, intitulată „De vigilantia eius super gregem suum, quibusdam miraculis et aliis incidentibus”, se constată că episcopul surprinde un cîntec intonat de o ancilă — servă ce-și ușura monotonia măcinatului boabelor de grâu cu o rișniță. Textul în cauză consemnează: „Eā autem cantilena expergefactus vir Sanctus accessit Vualtero, inquit: Vualtere, audis Symphoniom Hngarorum quam dulcis sit? quo verbo ambo conversi sunt in risum”.

Interpertînd textul, rezultă că episcopul misionar Gerard, ca și magistrul Valter, au înțeles vorbele din cîntecul ancilei; iar drept dovadă, ei au reacționat față de înțelesul textului — a vorbelor din cîntec — prin risul stîrnit de semnificația cuvîntelor auzite. Punînd în paralel afirmația referitoare la cunoașterea limbii maghiare de către Gerard, aceasta în minimă măsură — aproape deloc — și reacția față de cele auzite în cîntecul servei, se ridică, în mod firesc, întrebarea: știa sau nu Gerard limba maghiară? Informația pe care ne-o dă istoriograful maghiar este sau nu eronată? Înclinăm a considera că istoriograful în cauză a furnizat o informație corectă și deci Gerard nu cunoștea limba maghiară! Explicarea stării ar fi aceasta:

În decursul celor trei ani de la schimbarea stăpînirii din Morisena, deci după asasinarea principelui Ahtum-Marcian și înființarea episcopiei, este prea puțin posibil să se fi produs o imigrare maghiară în zonă, care să se fi substituit nume-roasei populații a autohtonilor — „trei pătrimi din totalul locuitorilor orașului ce deserveau mănăstirea” — de pe timpul lui Ahtum-Marcian. Chiar dacă admitem o infiltrare de elemente maghiare, atunci ele vor fi fost virfuri și nu servi ai mănăstirilor sau episcopiei.

Documentele vremii care se referă la locurile și timpurile în cauză, arată nu o imigrare, ci un transfer de bunuri în favoarea lui Cenad ca și în favoarea clerului de la episcopie, realitate cu care sînt de acord și istoriograful maghiar (Tivadar Ortvy, Az Ajtony és Csanád nemzetségek birtokviszonyai Dél Magyaror-

szágon, Századok, 25/1891/ p. 278). În această accepțiune a realităților se impune să admitem că respectivă servă își tempera monotonia lucrului cu un cîntec ce nu era în cuvinte maghiare.

Cît privește formularea din textul citat „symphonia Hungarorum” nu implică o accepțiune de felul „cîntecul ungarilor”, dat fiind faptul că formulări similare au avut înțelesuri altele decît cel textual; așa de pildă prin denumirea de „Gepidia” dată Daciei de sub stăpînirea germanicilor nu se înțelege Dacia germanizată. Mai mult, „Lexiconul Suidas” precizează că „Dacii acum (a doua jumătate a secolului al X-lea n.n.) sînt numiți pecanegi” (...*Fontes Historiae Daco-romanae*, București, 1971, vol. 11, p. 699). Prin analiza chiar a faptului că venețianul Gerard își intrerupe pelerinajul spre „Țara sfîntă” în favoarea rolului misionar ce urma să-l realizeze pe pămînturile nord-dunărene, unde alți misionari au cunoscut eșecul și au fost chiar martirizați de către populația locală din „țara” lui Glad, ajungem la concluzia că Gerard miza pe cunoașterea limbii locuitorilor pe care intenționa să-i convertească. Lipseau însă condițiile, condiții pe care le dorea chiar Ștefan. Prin trădarea lui Cenad, aceste condiții devin favorabile și astfel îl găsim pe Gerard episcop de Cenad, în „regnumul” lui Ahtum-Marcian, în fosta „țară” a lui Glad, unde cei care urmau să fie, nu convertiți ci captați pentru credința apuseană — vorbeau o limbă pe care Gerard o cunoștea și prin care el se putea înțelege.

În final se poate afirma că sărbătorirea împlinirii unui mileniu de la nașterea lui Gerard Sagredo — cel care va fi primul episcop catolic misionar al Cenadului, devine pentru noi nu numai un prilej de evocare ci și un puternic îndemn de reafirmare a dorinței de a căuta adevărul referitor la permanența noastră pe aceste meleaguri de fruntarii atît ca etnic, cit și ca strămoșească credință.

VICTOR FIZEȘIAN

VIAȚA BISERICĂSĂ ÎN CUPRINSUL MITROPOLIEI BANATULUI

ARHIEPISCOPIA TIMIȘOAREI ȘI CARANSEBEȘULUI

PRĂZNUIREA SFINTELOR SĂRBĂTORI

Sărbătoare cu osebire a bucuriei prilejuite de venirea în lume a Mîntuitorului făgăduit și mult așteptat, Crăciunul și-a făcut simțită, și în acest an, ca de obicei, cu multe zile înainte, atmosfera de pace și liniște ce-i este atît de proprie. În toate bisericile noastre, credincioșii uniți spontan în cîntarea comună ca și cîntăreții formațiilor corale — acolo unde sînt — au devenit deodată zeloși vestitori ai Nașterii Dumnezeiescului Prunc în peștera Betleemului, intonînd cu inimi curate mesajul divin de pace și bunăvoință între oameni (Luca 2, 14), exprimat cu atîta simțire și măiestrie de spiritul creator al poporului român în tradiționalele-i colinde: „Astăzi s-a născut Hristos / Mesia chip luminos! / Lăudați și cîntați / Și vă bucurați!”.

La catedrala mitropolitană, primii vestitori ai acestui mesaj dumnezeiesc au fost: corul preoților din oraș și corul catedral. Seara, în Ajun, adăugîndu-se acestora și alte cete de colindători — formațiile corale aparținînd parohiilor timișorene s-au prezentat cu toții, pe rînd, la reședința mitropolitană, potrivit obiceiului, împreună cu preoții și credincioșii de toate vîrstele, pentru a exprima Întîistătătorului Eparhiei, odată cu cîntarea colindelor, simțămintele lor de atașament față de Biserică și bunele lor urări de sfintele sărbători. Din partea fiecărui cor a vorbit un reprezentant al parohiei. Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae, avînd alături pe Prea Sfințitul Episcop vicar Timotei Lugojanul, a răspuns tuturor, împărtășind binecuvîntări, urări de fericire și îndemnuri pămîntești de a păstra cu sfințenie obiceiurile străbune. Fiecare colindător a primit din partea Înalt Prea Sfințitului Părinte îndătinatul dar de Crăciun. Sărbătoarea Ajunului de la reședință s-a încheiat cu intonarea de către personalul de la Centrul eparhial, a troparului și condacului Nașterii Domnului.

În ziua întîia de Crăciun, Înalt Prea Sfinția Sa, înconjurat de soborul preoților și de credincioșii veniți la prăznuire, a săvîrșit sfînta liturghie, în cadrul căreia a adresat celor prezenți cuvîntul de învățătură a Bisericii, potrivit însemnătății marelui praznic. În timpul împărțirii anafurei, corul catedral a executat numeroase colinde, vechi și noi.

După sfînta liturghie a avut loc la reședința mitropolitană tradiționala recepție de Crăciun la care au luat parte reprezentanți ai cultelor religioase din localitate, membri ai Consiliului și Adunării Eparhiale, preoți din oraș, corul catedral și alți credincioși devotați Bisericii care au venit să prezinte Ierarhului felicitări. În numele clerului și credincioșilor ortodocși prezenți, a vorbit P. On. Părinte Ioan Blaj, consilier eparhial, iar din partea reprezentanților celorlalte culte P. On. Părinte Konrad Kernweis, ordinariul romano-catolic al Timișoarei.

Seara, Înalt Prea Sfințitul Părinte a asistat la slujba vecerniei, împreună cu obștea credincioșilor la catedrala mitropolitană. Cu acest prilej, corul catedral condus de Aurel Ciobanu, a executat un bogat și variat program de colinde românești și ale altor popoare, prezentat de P. On. Părinte Petru Dorobanțu, consilier eparhial.

În aceeași zi, credincioșii bisericii „Adormirea Maicii Domnului” din Reșița au avut bucuria duhovnicească de a avea în mijlocul lor pe Prea Sfințitul Episcop

vicar Timotei Lugojanul care, încadrat de sobor de preoți și diaconi, a săvârșit sfânta liturghie și le-a împărțit — pe lângă tradiționalele urări de sfintele sărbători — un cuvânt de învățătură și arhierescă binecuvîntare.

A doua zi de Crăciun, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit, însoțit de P. On. Părinte Petru Dorobanțu, a poposit în mijlocul credincioșilor din vechiul oraș de reședință episcopală, Caransebeș. În cadrul sfintei liturghii, oficiată în biserica parohială „Sfântul Gheorghe”, Ierarhul a rostit la fel un cuvânt de învățătură vorbind despre felul în care bunul creștin este de dorit să petreacă praznicul cel mare al Nașterii Domnului. Corul catedralei episcopale a oferit și aici credincioșilor participanți la slujbă un frumos buchet de colinde vechi românești, iar după sfânta liturghie la vechea reședință episcopală s-au adunat soborul preoților slujitori membrii corporațiilor parohiale, corul catedral și credincioși din oraș pentru ca să prezinte Chiriarhului prinosul inimilor lor exprimat în cîntecul colindelor și graiul urărilor îndătinate de sfintele sărbători ale Crăciunului. Înalt Prea Sfinția Sa a mulțumit călduros pentru atașamentul arătat, împărțind tuturor arhierescă binecuvîntare și aceleași urări de bine.

A doua zi de Crăciun, programul sărbătoresc s-a încheiat la catedrala mitropolitană cu un nou concert de colinde interpretat de formația bărbătească a corului, prezentator fiind C. Părinte diacon Constantin Micu.

A treia zi a praznicului, în care se face și pomenirea Sf. Arhidiacon Ștefan, s-a sărbătorit în aceeași atmosferă de evlavie creștină în toate bisericile din eparhie. Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae a asistat la sfânta liturghie ce s-a săvârșit în catedrala mitropolitană iar Prea Sfințitul Episcop vicar Timotei la biserica parohială Timișoara IV — Iosefin.

Duminică 28 decembrie, Întîistătătorul Arhiepiscopiei a descins în orașul Lugoj, însoțit fiind de P. On. Părinte Ioan Blaj, unde a oficiat sfânta liturghie în biserica cu hramul „Adormirea Maicii Domnului”. În cuvîntul de învățătură rostit în acest cadru, Înalt Prea Sfinția Sa, inspirat din pericopa evanghelică a zilei a vorbit despre diferitele aspecte ale sărăciei materiale și spirituale în lume. În încheierea slujbei, corul bisericii a executat o suită de colinde și imne religioase. În continuare, la sediul protopopesc a avut loc o recepție la care au participat la fel preoții, corporațiile parohiale, reprezentanții altor culte din localitate, membrii corului și diferiți credincioși. În numele celor prezenți au vorbit P.C. Părinte Traian Iorghi, P. On. Părinte Mihai Kulcsar (cultul romano-catolic), rev. Ștefan Hyged (cultul reformat) și prof. dr. Iosif Constantin Drăgan, tuturor răspunzîndu-le Înalt Prea Sfințitul Nicolae.

Cununa Noului An a fost binecuvîntată, potrivit rînduielilor prin oficierea de către Chiriarh a liturghiei Sf. Vasile cel Mare și a îndătinatului polihroniu pentru Întîistătătorul Bisericii Ortodoxe Române, pentru conducătorii țării, ca și pentru Chiriarh, preoți și credincioși, în catedrala mitropolitană. Momentul a oferit un nou prilej Ierarhului să adreseze credincioșilor prezenți un cuvînt de învățătură vorbind despre „înnoirea anului și înnoirea noastră”.

Ca și în prima zi de Crăciun, după sfânta liturghie au participat la recepția de la reședința mitropolitană reprezentanții cultelor religioase din oraș, preoți, membri ai Adunării Eparhiale și Consiliul arhiepiscopesc, corul catedral și alți credincioși. În numele tuturor, prof. Teodor Nădăban, P. On. Părinte Vladimir Marcovici — vicarul ortodox sîrb al Timișoarei și prof. dr. Iosif Constantin Drăgan, exprimînd simțăminte dintre cele mai alese, au prezentat Chiriarhului felicitări și urări de bine de anul nou. Mulțumind vorbitorilor și asistenței pentru caldă manifestare, Înalt Prea Sfințitul Nicolae a adresat la rîndul său tuturor aceleași urări de sănătate, spor și alese împliniri în noul an care a început.

La numai cîteva zile, mărîitul praznic al Botezului Domnului, Boboteaza, a oferit un nou prilej de înălțare sufletească tuturor credincioșilor eparhiei și întregii Biserici. La catedrala mitropolitană, sfânta liturghie și sfințirea apei celei mari au fost oficiate de Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae care a rostit și predica zilei, arătînd rolul ce-l are Sfînta Taină a Botezului în viața credincioșilor.

Aceleași servicii religioase au fost oficiate la biserica Timișoara IV de către Prea Sfințitul Episcop vicar Timotei Lugojanul.

Șirul dumnezeieștilor praznice de la cumpăna anilor s-a încheiat cu slujba vecerniei din seara Bobotezei.

SĂRBĂTORIREA PATRONULUI CATEDRALEI MITROPOLITANE

Praznicul Sfintului Iosif cel Nou de la Partoș, ce de-al doilea hram al catedralei mitropolitane pe lângă sfinții Trei Ierarhi, a oferit și în acest an credincioșilor din orașul de reședință a Mitropoliei Banatului și din alte parohii și localități învecinate prilejul de a aduce prinos de cinstire marelui Ierarh ce cu trei veacuri în urmă păstora peste cetatea Timișoarei ca ocrotitor și povătuitor al ortodocșilor români (1650—1655).

Prăznuirea a început încă din seara ajunului, duminică 14 septembrie. Vasta catedrală mitropolitană s-a dovedit încă o dată neîncăpătoare pentru mulțimea de credincioși venită spre venerarea sfintului Ierarh. Serviciul religios s-a oficiat de un sobor de preoți și diaconi avînd în frunte pe Înalt Prea Sfințitul Arhiepiscop și Mitropolit Nicolae împreună cu Prea Sfințitul Episcop vicar Timotei Lugojanul. În cadrul vecerniei, Înalt Prea Sfinția Sa a rostit cuvîntul de învățătură în care a evidențiat personalitatea sfintului sărbătorit și legăturile sufletești profunde ce uneau reciproc inimile credincioșilor cu a bunului lor Părinte. A urmat, după rînduială, procesiunea înconjurării bisericii cu racla purtătoare a osemintelor Sfintului Iosif și așezarea acesteia pe solee, în fața altarului. După slujirea litiei, clerul și credincioșii s-au închinat pe rînd cu adîncă pietate sfințelor moaște. Slujba de seară s-a continuat într-o neîntreruptă priveghere pînă dimineața, cu citiri de acatiste, paraclise, psalmi și rugăciuni și s-a încheiat cu utrenia și rînduiala sfintului maslu de obște.

La orele 10, în ziua praznicului, Prea Sfințitul Episcop vicar Timotei Lugojanul, înconjurat de același sobor de preoți a săvîrșit sfînta liturghie în cadrul căreia a rostit și predica zilei. Praznicul Sfintului Iosif de la Partoș s-a încheiat în cursul serii prin citirea Acatistului Sfintului și așezarea raclei cu sfintele moaște la locul obișnuit.

Corul catedral, sub conducerea dirijorului Aurel Ciobanu, a oferit credincioșilor asistență un mănunchi de piese corale bisericești, a căror prezentare a făcut-o P. On. Părinte Ilie Maier, vicar eparhial.

TÎRNOSIREA NOII BISERICI DIN LUNCANI

Tîrnosirea bisericii cu hramul „Adormirea Maicii Domnului” din parohia Luncani, protopopiatul Făget, săvîrșită în ziua de 12 octombrie a.c. a însemnat încununarea strădaniilor de un deceniu ale bunilor credincioși din această parohie, care au zidit un locaș nou de închinare, l-au împodobit cu pictură și l-au dotat cu toate cele necesare.

Construcția bisericii a început în anul 1970 urmînd să înlocuiască vechiul lăcaș devenit necorespunzător, datorită stării avansate de degradare. S-au făcut apoi, pe rînd, lucrările de finisare, dotarea cu iconostas și mobilier nou, împrejmuirea cu gard de fier și alei betonate. În anul 1979, un grup de cursanți în pictura bisericească, îndrumați de pictorii Gheorghe Răducanu și Ieremia Profeta, au fost repartizați de Comisia de pictură bisericească de pe lângă Sfînta Patriarhie să împodobească biserica cu pictură, în frescă. Pe parcursul lucrărilor parohia a beneficiat de ajutoare din partea Sfîntei Patriarhii și a Centrului eparhial. Cu satisfacția împlinirii tuturor obiectivelor fixate, credincioșii parohiei în frunte cu preotul lor Ioan Bucur s-au adresat Întîistătătorului eparhiei rugîndu-l să binecuvinteze și să sfințească noua biserică. Drept urmare, în ziua de duminică 12 octombrie a.c., Prea Sfințitul Episcop vicar Timotei, din încredințarea Înalt Prea Sfințitului Mitro-

polit Nicolae, fiind însoțit de P. On. Părinte Ilie Maier — vicar administrativ și dl. prof. Vasile Vărădean — membru al Adunării Eparhiale, au ajuns la biserică de la Luncani împodobită în haină sărbătorească, fiind întâmpinați de soborul preoților și enoriașii parohiei. Cuvîntul de bun-venit a fost rostit de P. C. Părinte Doru Milosteanu, protopopul Făgetului, după care s-a săvîrșit slujba întronisirii bisericii. În continuare s-a oficiat liturghia arhierescă, în cadrul căreia a fost hirotonit diacon pe seama catedralei mitropolitane tinărul licențiat în Teologie Ioan Rujoni, iar preotul Ioan Bucur a fost hirotesit iconom. Cuvîntul de învățătură avînd ca temă primirea cuvîntului lui Dumnezeu condiție a mîntuirii, a fost rostit de Prea Sfințitul Episcop vicar Timotei Lugojanul.

La sfîrșitul sfintei liturghii, preotul Ioan Bucur a prezentat obișnuitul raport asupra situației materiale și spirituale a parohiei, iar Prea Sfinția Sa Timotei Lugojanul a răspuns cu cuvinte de căldă apreciere a strădaniilor depuse de enoriași și preotul lor pentru zidirea și înfrumusețarea bisericii, povățuindu-i să rămîină statornici în credință și devotați fii ai patriei.

A urmat apoi o agapă servită la casa parohială la care au participat preoții slujitori, cîntăreții bisericești, membri ai organelor parohiale și invitați.

SFINȚIREA BISERICII SEMINARULUI TEOLOGIC DIN CARANSEBES

Isprăvind-se lucrările de construcție a bisericii din incinta Seminarului teologic din Caransebeș cu hramul Sfinții Ierarhi IOSIF CEL NOU de la Partoș, duminică 26 octombrie a.c., din încredințarea Înalt Prea Sfințitului Arhiepiscop și Mitropolit Nicolae al Banatului, s-a făcut întronisirea acestui nou sfînt lăcaș de închinare și rugăciune de către Prea Sfințitul Episcop vicar Timotei Lugojanul, asistat de P. On. Părinte Petru Dorobanțu, consilier eparhial și un sobor de preoți și diaconi alcătuit din cadrele didactice ale școlii.

Cu acest prilej, la momentele potrivite, au fost hirotoniți întru diacon profesorul Viorel Rîncu și întru preot diaconul profesor Pavel Marcu.

Prea Sfinția Sa a adresat apoi celor prezenți, elevi și profesori, un cuvînt marcînd semnificația și importanța momentului pentru viața și activitatea școlii înzestrată de acum cu o biserică în care elevii își vor putea desăvîrși atît educația duhovnicească cît și practica liturgică.

În cadrul vecerniei din seara zilei, Prea Sfințitul Episcop vicar Timotei a dezvoltat în fața elevilor tema: „Sensul creștin al prieteniei. Frumusețile prieteniei în concepția Sfinților Părinți”.

BINECUVÎNTAREA BISERICII DIN HERENDEȘTI

Din încredințarea Înalt Prea Sfințitului Arhiepiscop și Mitropolit Nicolae, în ziua de duminică 5 octombrie 1980, Prea Sfințitul Episcop vicar Timotei Lugojanul, a descins în parohia Herendești, protopopiatul Lugoș, pentru a binecuvînta lăcașul de închinăciune — apreciat ca una din cele mai frumoase biserici din cuprinsul eparhiei — în urma unor reparații exterioare și a împodobirii lui cu pictură nouă în tehnica frescă.

La orele 9,30, Prea Sfințitul Episcop vicar însoțit de P. On. Părinte Ioan Blaj, consilier eparhial, a fost întâmpinat de mulțimea de credincioși, îmbrăcați în strale de sărbătoare, și de soborul de preoți avînd în frunte pe P. On. Părinte Ioan Țigriș, protopopul locului, care a rostit un cuvînt de bun venit.

Ceremonia religioasă a început cu înaugurarea bisericii și s-a continuat cu oficierea sfintei liturghii arhierescă, în cadrul căreia P. C. Părinte Aurel Lazăr, parohul locului, a fost hirotesit iconom, ca un semn de apreciere a strădaniilor depuse pentru buna gospodărire a parohiei, iar candidatul la preoție Ioan Bogdan, fiu al satului, a fost hirotonit întru diacon. Prea Sfințitul Episcop vicar Timotei a rostit un cuvînt de învățătură pe marginea pericopei evanghelice a zilei (Luca 6, 31—36),

despre virtutea creștină a dragostei. Răspunsurile liturgice au fost date de corul parohial care a împlinit un secol de activitate neîntreruptă. La sfârșitul sfintei liturghii, la alocuțiunea rostită de preotul paroh în care s-au evidențiat râvna și eforturile depuse de credincioșii satului pentru lăcașul lor de închinare ca și pentru buna desfășurare a vieții bisericești în parohie, Prea Sfinția Sa a răspuns printr-un cuvânt de apreciere a muncii depuse de întreaga comunitate și de caldă mulțumire pentru primirea ce i s-a făcut.

Festivitatea s-a încheiat, cu o agapă frățească oferită oaspeților, membrilor consiliului parohial și altor enoriași de către conducerea parohiei.

HRAMURI MĂNĂSTIREȘTI

Prețios monument istoric, datînd din secolele XVI—XVII, biserica mănăstirii *Săraca, aparținătoare parohiei Șemlacul Mic, protopopiatul Deta*, a oferit închinătorilor săi și în anul 1980, alese bucurii sufletești cu prilejul sărbătoririi hramului „Schimbarea la față” (6 august). Preoți din parohiile învecinate sub îndrumarea P. On. Părinte Florin George, protopopul locului, s-au străduit să împlinească toate cele de trebuință pentru credincioșii sosiți la praznic: slujbe, acatiste, rugăciuni, cântări, cuvinte de zidire duhovnicească, împărtășind cu sfintele taine pe cei dinaintea pregătiți în acest scop. Sfînta liturghie a fost pontificată de Prea Sfințitul Episcop vicar Timotei Lugojanul, înconjurat de soborul de preoți și diaconi. La momentul potrivit, Prea Sfinția Sa a rostit predica zilei, iar la împărtășirea anafurei și miruire, a adresat urări de sănătate, prosperitate și fericire tuturor celor prezenți.

Răspunsurile liturgice au fost date în comun de credincioși.

O agapă frățească, oferită cu dărnicie tuturor ostenitorilor, a încheiat prăznuirea acestei luminoase sărbătoriri, aducătoare aminte de minunea de pe Tabor.

*

Paraclisul Timișeni din vecinătatea comunei Șag, în imediata apropiere a Timișoarei, își sărbătorește hramul an de an la „Tăierea capului Sfîntului Ioan Botezătorul” (29 august), bucurîndu-se întotdeauna de o atenție deosebită din partea credincioșilor români ortodocși din Banat.

În 1980 tinărul așezămint mănăstiresc a avut parte de participarea binevoitoare a Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae și Prea Sfințitului Episcop vicar Timotei Lugojanul. Bogatul program de servicii religioase a acoperit din plin orele de rugă, priveghere și meditație, începînd cu vecernia din ajun și culminînd cu oficierea sfintei liturghii de către cei doi ierarhi, asistați de un sobor de preoți și diaconi.

La momentul convenit, Întîistătătorul eparhiei a rostit predica zilei în care, pornind de la semnificația sărbătorii legată de spiritul de asceză severă și de jertfire de sine ce l-a călăuzit pe marele patron al paraclisului Timișeni a îndemnat asistența la împlinirea cu credință a îndatoririlor creștinești și cetățenești, la slujirea cu dragoste și jertfelnicie a Bisericii străbune și a patriei. În cadrul sfintei liturghii a fost hirotesit iconom stavrofor Ștefan Tereteanu, preot pensionar din Timișoara.

Praznicul s-a încheiat cu o masă de obște oferită tuturor participanților, în cadrul căreia au fost aduse cuvenite mulțumiri întregii obști mănăstirești, ostenitorilor, Prea Cuvioasei starețe Elefteria Fiscu și Prea Cuviosului Părinte Gherasim Moiescu, duhovnicul paraclisului, pentru caldă primire și asistența oferită cu atîta dărnicie.

*

La 14 septembrie, de înălțarea Sfintei Cruci, au fost sărbătorite hramurile bisericilor mănăstirești din *Partoș și Cebza, protopopiatul Deta*, vechi monumente istorice, datînd, primul din sec. XV, iar al doilea din sec. XVIII.

Întocmit din timp de către P. On. Părinte Florin George, protopoul locului, pro-

gramul serviciilor religioase a fost îndeplinit cu multă râvnă de preoții locali și din parohiile învecinate, sub îndrumarea delegaților chiriarhali Ioan Drăgoi și respectiv Ioan Olariu din Timișoara, care au rostit acolo unde au fost rânduți, predica zilei, în cadrul sfintei liturghii.

Credincioșii veniți să ia hrană duhovnicească de la aceste vechi lăcașuri de reculegere, sfințite de evlavia generațiilor de înaintași, au putut beneficia astfel cu îmbelșugare de slujbele, rugăciunile, cântările bisericești, cuvintele de învățătură și împărtășirea cu Sfintele Taine oferite de preoții slujitori.

*

În sfârșit, la 1 octombrie, praznicul Acoperământul Maicii Domnului, *paraclisul „Călugăra” din preajma Oraviei* și-a îmbrăcat haina sărbătorească în care s-a ținut frumusețea slujbelor și evlavia celor veniți la rugăciune. Prea Sfințitului Episcop vicar Timotei Lugojanul, protopopul Gheorghe Neda și ieromonahul Eftimie Bilan s-au adăugat preoți din vecinătatea sfintului așezământ ținut în mare cinste de credincioșii din toate laturile eparhiei. În cadrul sfintei liturghii Prea Sfinția Sa a vorbit celor veniți la praznic despre Preasfânta Născătoare de Dumnezeu ca mijlocitoare, făcând referire la dragostea de Biserică și țară ce a animat totdeauna pe credincioșii ortodocși români, sentiment ce trebuie împropățat cu osebire când se împlinesc 120 de ani de la începerea zidirii bisericii mănăstirești, moment ce se încadrează în marea aniversare a poporului nostru, legată de împlinirea a 2050 de ani de la întemeierea statului centralizat independent al geto-dacilor, în aceste locuri existând și numeroase mărturii ale trecutului nostru bimilenar. La sfârșitul slujbei Prea Sfinția Sa a împărtășit tuturor binecuvîntarea Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae asigurându-i totodată de purtarea de grijă a conducerii eparhiale. S-a făcut de asemenea sfințirea unor daruri constând dintr-o prea frumoasă cruce de lemn pentru sfîntul altar și mai multe icoane mari cu chipul Mîntuitorului, Maicii Domnului și ale unor sfinți cinstiți în mod deosebit în partea locului.

A urmat o agapă, cu care prilej s-au spus cuvinte de prețuire pentru chipul în care toți cei apropiați paraclisului s-au îngrijit ca lucrările de reparație și amenajare ce se întreprind aici să se desfășoare în bună rînduială și într-un ritm corespunzător.

INTRĂRI ÎN CLER

Pentru a împlini nevoile parohiilor vacante din cuprinsul eparhiei, din încredințarea Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae au fost hirotonisiți în ultimul timp de către Prea Sfințitul Episcop vicar Timotei Lugojanul următorii candidați avînd chemarea și pregătirea necesară.

1. *Petre Stanciu*, licențiat al Institutului teologic din Sibiu, hirotonit diacon la 12 septembrie, preot la 13 septembrie 1980, pe seama parohiei Pădureni, protopopiatul Deta.

2. *Ioan Pascariu*, licențiat al Institutului teologic din Sibiu, hirotonit diacon la 10 septembrie, preot la 12 septembrie 1980, pe seama parohiei Bazoșul Vechi, protopopiatul Timișoara.

3. *Mircea Laihici*, licențiat al Institutului teologic din București, hirotonit diacon la 13 septembrie, preot la 16 septembrie 1980, pe seama parohiei Sălbăgel, protopopiatul Lugoj.

4. *Emil Paven*, licențiat al Institutului teologic din Sibiu, hirotonit diacon la 16 septembrie, preot la 17 septembrie 1980, pe seama parohiei Bazoșul Nou, protopopiatul Timișoara.

5. *Pau Pervulescu*, licențiat al Institutului teologic din Sibiu, hirotonit diacon la 2 octombrie, preot la 4 octombrie 1980, pentru parohia Luncavița, protopopiatul Caransebeș.

6. *Ioan Bogdan*, absolvent al Seminarului teologic din Caransebeș, hirotonit

diacon la 5 octombrie, preot la 26 octombrie 1980, pe seama parohiei Ramna protopopiatul Reșița.

7. *Ioan Rujoni*, licențiat al Institutului teologic din Sibiu, hirotonit diacon la 12 octombrie pe seama catedralei mitropolitane.

După efectuarea practicii liturgice și administrative pe lângă catedrala mitropolitană noii hirotoniți au fost prezentați Consiliului Eparhial întrunit în sesiune plenară unde au primit îndrumări pentru o cit mai bună orientare în misiunea ce au îmbrățișat-o.

RĂSPĂLĂTIREA UNOR PREOȚI MERITUOȘI

Pentru activitate deosebită desfășurată în slujba Bisericii și a binelui obștesc, atestată prin realizările obținute în parohiile ce le-au fost încredințate, Înalț Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae a acordat diferite distincții următorilor preoți:

1. *Ștefan Tereteanu*, pensionar, Timișoara, hirotesit iconom stavrofor la 29 august 1980, cu prilejul hramului mănăstirii Timișeni-Șag.

2. *Ioan Racoveanu*, parohia Oțelul Roșu II, protopopiatul Caransebeș, hirotesit iconom stavrofor, cu prilejul sărbătoririi hramului catedralei la 15 septembrie 1980.

3. *Simion Stanca*, parohia Oțelul Roșu I, hirotesit iconom stavrofor la 15 septembrie 1980, cu prilejul hramului catedralei.

4. *Aurel Lazăr*, de la parohia Herendesti, protopopiatul Lugoj, hirotesit iconom la 5 octombrie a. c. cu prilejul sfințirii bisericii parohiale în urma reparării și pictării ei.

5. *Ioan Bucur*, de la parohia Luncani, protopopiatul Făget, hirotesit iconom la 12 octombrie 1980 cu prilejul tîrnosirii bisericii parohiale nou pictată.

PENTRU ÎMBUNĂTĂȚIREA ACTIVITĂȚII PASTORAL-MISIONARE A PREOȚILOR

Potrivit celor rînduite de Sfințul Sinod, activitatea pastoral-misionară se bucură în cuprinsul eparhiei de permanentă atenție. În afara măsurilor luate pe plan general la nivelul Consiliului Eparhial și Permanenței Consiliului Eparhial, toate prelucrate în consfățuirile trimestriale cu factorii de răspundere de la Centrul eparhial și protopopiate, un rol aparte este atribuit misionarilor protopopești.

În scopul îndrumărilor concrete se țin de asemenea întruniri trimestriale, ultima avînd loc la 17 octombrie 1980 sub conducerea Prea Sfințitului Episcop vicar Timotei Lugojanul și în prezența Înalț Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae. Cu acest prilej a fost primit în rîndul misionarilor P.C. Părinte Romulus Novacovici din protopopiatul Oravița, care va înlocui pe preotul Traian Mihailovici retras din cauză de boală.

S-a analizat munca tuturor misionarilor dîndu-se lămuriri asupra modului cum trebuie să-și împlinească sarcinile care le revin. De asemenea s-a procedat la o trecere în vedere amănunțită a situației din fiecare protopopiat cu referire specială la parohiile unde au apărut deficiențe, indicîndu-se soluții pentru înlăturarea lor. Între altele s-a cerut misionarilor să se ocupe individual de cazurile mai ieșite din comun, tratîndu-le direct și aparte astfel încît vizitele ce le fac la parohii să contribuie la îmbunătățirea activității pastorale a preoților.

La sfîrșit Înalț Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae a aprofundat sensul deciziilor adoptate de Sfințul Sinod cu privire la activitatea pastoral-misionară și a pus la inimă misionarilor protopopești nevoia de a-și împlini cu zel și dăruire obligațiile care le revin.

ROLUL CREDINCIOȘILOR MIRENI ÎN BISERICĂ

„Rolul credincioșilor mireni în viața Bisericii Ortodoxe Române” a constituit

tema conferințelor administrative care s-au ținut în luna octombrie din anul 1980 în întreaga Patriarhie. Tratarea acestei teme de importanță deosebită a dobândit un caracter aparte, căci pentru prima dată la conferințele administrative au luat parte alături de preoți și cîntăreții bisericești, potrivit hotărîrii Sfîntului Sinod.

Un alt element nou intervenit la conferințele administrative, pe temeiul aceleiași hotărîri, l-a constituit discutarea în parte a doua a cazurilor disciplinare din rîndul preoților și cîntăreților. Astfel acestora din urmă li s-a dat posibilitatea, în calitate de mirenii și apropiați colaboratori ai slujitorilor altarelor, să-și aducă contribuția atît la discutarea temei conferinței cît și la analizarea comportării celor care prin misiunea lor sînt chemați să fie îndrumătorii enoriașilor.

În Arhiepiscopia Timișoarei și Caransebeșului respectivele conferințe au avut loc în jumătatea doua a lunii octombrie la sediul protopopiatelor sub conducerea Înalt Prea Sfîntitului Mitropolit Nicolae, a Prea Sfîntitului Episcop-vicar Timotei Lugoșanul și a delegaților chiriarhali. Fiecare conferință a fost precedată de oficierea Te-Deumului la care răspunsurile s-au dat omofon de preoți și cîntăreți, unul din slujitori rostind cateheza rînduită pentru duminica următoare. S-a prezentat apoi referatul asupra temei stabilite, la protopopiatul Timișoara de preotul Ilie Stoca — Giarmata VII, la protopopiatul Caransebeș de preotul Ioan Dumitrașcu-Tincova, la protopopiatul Deta de preotul Doru Cristoi — Cebza, la protopopiatul Lugoj de preotul Simion Moise — Tapia, la protopopiatul Făget de preotul Doinei Puiu — Gladna Română, la protopopiatul Reșița de preotul Gheorghe Dobre — Fizeș și la protopopiatul Oravița de preotul Emil Găină — Gornea.

Pe marginea referatelor s-au înscris la cuvînt numeroși preoți și cîntăreți bisericești, dintre ultimii remarcîndu-se cei care reprezentau parohiile Albina — Timișoara, Petroșnița, Teregova și Rusca — Caransebeș, Tapia — Lugoj, Oravița, Ferendia și Ciacova — Deta, Remetea Luncă și Temerești — Făget.

Animate și constructive s-au dovedit discuțiile din partea doua a conferințelor axate pe analiza cazurilor disciplinare ivite în fiecare protopopiat, ele concretizîndu-se în angajamente de îmbunătățirea comportării și activității proprii luate atît de preoții cît și de cîntăreții vizați.

Experiența primelor conferințe administrative desfășurate cu participarea cîntăreților bisericești alături de preoți s-a dovedit pozitivă, dovedindu-se pe viu nu numai rolul pe care mirenii sînt chemați să-l joace în viața Bisericii dar totodată aportul lor în direcția îmbunătățirii continuie a activității clerului.

CAZURI DE EXCEPȚIE, DAR NU MAI PUȚIN RĂGRETABILE

Următori învățăturii evanghelice, implinitori ai rînduieiilor canonice, conștiințioși, jertfitori și disciplinați, preoții ortodocși români de astăzi continuă tradiția înaintașilor de slujire a Bisericii și obștii. Temeinic pregătiți în școlile teologice medii și superioare, puternic ancorați în realitățile vremii, ei se străduiesc să facă față multiplelor nevoi din parohiile ce le sînt încredințate. Eparhia Timișoarei și Caransebeșului beneficiază de buni slujitori ai altarului, asemenea tuturor parohiilor Patriarhiei Române.

Dacă aceasta este situația privită în ansamblu, trebuie spus că pe lîngă majoritatea preoților merituosi, există unii în viața și activitatea cărora apar defecțiuni cu atît mai bătătoare la ochi, cu cît situația lor de excepție îi singularizează atrăgînd asupra-le oprobriu general. Propunîndu-ne menționarea cîtorva cazuri mai deosebite, dorim ca prin aceasta să-i facem pe cei vizați mai conștienți de greșeala săvîrșită, nu mai puțin să îngrădăm proliferarea comportamentelor evident străine bunei rînduiei care se cuvine să domnească în Biserică.

Sînt astfel preoți care cu multă ușurință își destramă familia, transformînd neînțelegerile trecătoare în separarea de consoarta cu care au făcut juruință să trăiască împreună toată viața, împărțînd și binele și răul. Un astfel de caz este acela al preotului Viorel Dumitrescu de la parohia Visag, protopopiatul Lugoj. Povăluit din primul moment al ivirii dificultăților să stăruiască pentru înlăturarea lor, averti-

zat asupra consecințelor și refuzându-i-se aprobarea de a intenta divorțul, el și-a acționat totuși soția în justiție părăsind-o la numai câteva luni după hirotonie. Când despărțirea s-a consumat, a încercat să-și justifice fapta și, din proprie inițiativă, a asigurat pe superiorii săi că e hotărât să nu încalce mai departe prevederile canonice. În realitate însă el deja și-a făurit noi rosturi căutând să inducă în eroare conducerea bisericească cu explicații și motivări nesincere. Procedând astfel nu s-a sfiit să se transforme în judecătorul altora și chiar al Bisericii, înșinuind că ea are trebuință de „revitalizare” deoarece și-a pierdut „duhul misionar”, că a încetat de a-și împlini înaltele rosturi spirituale care îi revin.

Amintim apoi cazul altui preot care asemenea lui Viorel Dumitrescu, aprecia că Biserica nu-i oferă cadrul suficient și adecvat desfășurării unei activități de „veritabilă evanghelizare”, că preoția constituie „un cin care obligă la depersonalizare, dezangajare și care nu încurajează profesarea unui veritabil apostolat”. Cităm impresiile acestuia din memoriul prin care Doru Aurel Gaga își dădea „demisia” pe data de 7 februarie 1980 de la parohia Bazoșul Nou, protopopiatul Timișoara, la numai patru luni de când a fost numit aici preot.

Idei oarecum asemănătoare nutrește preotul Liviu Negoită, de la parohia Măurenii, protopopiatul Reșița, pentru care enoriașii ce i-au fost dați în grijă la 1 ianuarie 1980 și care l-au primit din primul moment cu nesfârșită dragoste, au devenit brusc o „masă de incuți”, oameni pe șau nivelul său intelectual, a căror tovarășie îi frânează „avântul intelectual”, „dorul său de a studia în continuare”.

Dacă asemenea idei ar porni dintr-o experiență pastorală îndelungată, dacă ele ar aparține unor înși dotați excepțional și dacă pe de-asupra ar fi rodul unor cunoașteri aprofundate a realității, de natură să permită generalizări valabile, probabil că ar fi putut constitui baza unui dialog constructiv pentru o parte și alta. Așa însă ele n-au făcut decît să pună în lumină regretabila eroare a unor spirite nu îndeajuns formate, dominate de superbie și vanitate.

Cazurilor acum citate le adăugăm în cuprinsul acestor puține rinduri, comportarea reprobabilă a celor care călcînd în picioare jurămîntul de la hirotonie și făgăduința din momentul instalării în parohie, și-au părăsit pur și simplu credințioșii, încercînd apoi să se atașeze altor jurisdicții bisericești din afara comuniunii ortodoxe canonice. Ne referim la Filimon Barbos, fost la parohia Lunga, protopopiatul Timișoara, despre care am pomenit deja într-un număr anterior al revistei, și la Constantin Tirziu, fost la parohia Șuștra, protopopiatul Lugoj. Ambii au întors spatele enoriașilor cărora le-au fost trimiși preoți, dealtfel la cererea lor înșiși, după numai câteva luni de „pastorație”, timp folosit — cum au dovedit faptele — doar pentru a plănui aranjamente de natură aventuristă. Cu adevărat unora ca aceștia li se potrivește cuvîntul Scripturii referitor la „prorocii mincinoși care vin la voi în haine de oi iar pe dinăuntru sînt lupi răpitori (Matei 7, 15).

Înregistrăm în fine cazul altor preoți care în loc să stea permanent în parohie, își schimbă domiciliul, își duc familia în altă localitate ori pur și simplu absentează din parohie uneori peste săptămînă, alteori chiar duminică cînd — evident — lipsesc pe enoriași de orice asistență duhovnicească, inclusiv serviciile divine. Dintre aceștia pomenim pe preotul Pamfil Radu de la parohia Zolt, protopopiatul Făget. Deși povățuit, avertizat și pînă la urmă sancționat, el și-a continuat periodic plecările din parohie, sub diverse pretexte, dovedind ușurință, inconștiență și voită încălcare a celor mai elementare îndatoriri, compensate din păcate prin inovații și practici netipiconale frizînd vrăjitoria, puse toate sub semnul căutării de cîștiguri bănești absolut inacceptabile.

Desigur nu astfel de înși caracterizează preoții noștri și preoțimea în general. I-am amintit doar spre a-i îndemna încă o dată să-și reconsidere comportarea și spre a fi știuți de cei care nu i-ar cunoaște cum sînt în realitate.

OASPEȚI ÎN VIZITĂ LA CENTRUL EPARHIAL

Urmare bunelor relații care există între toate cultele religioase din țara noastră, a legăturilor Bisericii Ortodoxe Române cu alte Biserici și organizații bisericești

internaționale, Centrul eparhial se află de asemenea în contact cu numeroase personalități ecleziastice și laice din țară și de peste hotare. Unii din aceștia vizitând orașul de reședință al Mitropoliei au avut întâlniri și cu Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae sau cu Prea Sfințitul Episcop vicar Timotei Lugojanul.

Referindu-se la ultimele luni și respectind ordinea cronologică vom aminti de audiența acordată la 20 august 1980 de Prea Sfințitul Episcop vicar Timotei Lugojanul preotului Albert Rauch din cadrul Episcopiei romano-catolice a Regensburgului — R.F.G. Oaspetele a dat — între altele — relații despre fiul eparhiei, Liviu Jeleleanu care își completează în prezent studiile la Facultatea de Teologie romano-catolică din Regensburg.

Întâlnirea cu părintele A. Rauch, un bun prieten al Bisericii și țării noastre, a constituit prilejul reafirmării respectului pe care îl poartă Ortodoxiei românești și poporului român, a dorinței de a se dezvolta contactele dintre romano-catolicii din R.F.G. și ortodocșii români.

La 31 august Centrul eparhial a fost vizitat de o altă delegație luterană din R.F.G. condusă de doamna Else Müller, secretara organizației „Jugendwerk” a Bisericii evanghelice luterane din Bavaria și formată din pastorul Edmund Ratz, profesorii Hermann Aberham și Walther Cramer cu soțiile.

Pe lângă discuțiile purtate cu Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae în prezența Prea Sfințitului Episcop vicar Timotei Lugojanul și a P. On. Părinți Aurel Miculescu, consilier administrativ și Ioan Popeti, secretar eparhial, oaspeții au vizitat biserica nou construită din parohia Berini, biserica de lemn din parohia Căpăt, precum și bisericile din orașul Timișoara, inclusiv catedrala mitropolitană și Colecția de artă veche bisericească din incinta acesteia.

În ziua de 28 august apoi în cadrul unei călătorii întreprinsă prin țara noastră, în trecerea sa prin Timișoara, episcopul dr. Karl Immer, președintele Bisericii evanghelice luterane din Westfalia — Rhein, R.F.G., cu soția, însoțit de Ian Brügelmann — primarul orașului Köln cu soția, dr. Johannes Bredt — medic internist din Solingen cu soția și dr. Kurt Schöllhammer din Simmern cu fiul, au făcut o vizită și la reședința mitropolitană.

Distinșii oaspeți au fost primiți de Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae asistat de P. On. Părinte Aurel Miculescu, consilier administrativ și Ioan Popeti, secretar eparhial.

Discuțiile purtate cu acest prilej au pus în lumină diverse aspecte legate de raporturile existente între Biserica Ortodoxă Română și Biserica evanghelică luterană, de viața bisericească în țara noastră și de relațiile interculturale, îndeosebi ale credincioșilor evanghelici și ortodocșii români din Banat etc. Manifestându-și simpatia față de țara și poporul român oaspeții au apreciat pozitiv atmosfera de bună înțelegere ce caracterizează ecumenismul local practicat de cultele religioase din România.

A doua zi, la dorința exprimată de oaspeți, aceștia însoțiți de P. On. Părinte Aurel Miculescu au vizitat catedrala mitropolitană și Colecția de artă veche bisericească.

Aflat în trecere prin Timișoară, ambasadorul Marii Britanii la București domnul P.C.H. Holmer, împreună cu soția, au făcut o vizită la Centrul eparhial în ziua de 22 septembrie a.c.

În alții oaspeți au fost primiți de Prea Sfințitul Episcop vicar Timotei Lugojanul asistat de P. On. Părinți Ilie Maier vicar administrativ și Petru Dorobanțu consilier administrativ. După o scurtă întreținere la reședința mitropolitană în cadrul căreia au fost purtate discuții legate de relațiile existente între Biserica Ortodoxă Română și Biserica Anglicană și s-au dat unele lămuriri solicitate privind Mitropolia Banatului și ecumenismul practicat între slujitorii cultelor din această parte a țării, oaspeții au fost conduși să viziteze catedrala mitropolitană și Colecția de artă veche bisericească, precum și bisericile din Timișoara III, Timișoara IV și Timișoara-Freidorf recent construită și pictată.

La plecare distinșii oaspeți au exprimat satisfacția pentru prilejul oferit de a vizita municipiul Timișoara aflat în continuă dezvoltare și a cunoaște câteva din mo-

numentele bisericești ce exprimă elocvent înaltul nivel spiritual al credincioșilor acestor locuri.

O altă vizită pe care o înregistrăm cu multă satisfacție a fost aceea a Eminenței Sale Paul Szedressy, superintendentul Episcopiei evanghelice S. P. din Cluj-Napoca, care a venit să cerceteze comunitatea evanghelică din Timișoara aflată sub jurisdicția sa, a fost oaspetele reședinței mitropolitane pe tot timpul șederii sale în orașul principal al Banatului. (13—14 octombrie).

În absența Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae rolul de gazdă a fost împlinit de Prea Sfințitul Episcop vicar Timotei Lugojanul.

Această vizită și întrevederile avute, la care au participat pe de-o parte Rev. Arpad Mozes, protopopul evanghelic din Carei, Rev. Bela Kiss, secretarul episcopiei și Rev. Paul Mathos, conducătorul parohiei evanghelice, pe de altă parte P. On. Părinte Ioan Popeti, secretar eparhial, au pus în evidență încă o dată relațiile frățești dintre ortodocșii români și credincioșii evanghelici din țara noastră, dorința lor de a contribui în perfectă armonie la edificarea vieții noi din patria noastră comună.

ÎNCEPUT DE AN ȘCOLAR LA SEMINARUL TEOLOGIC DIN CARANSEBEȘ

La 28 septembrie a avut loc la Seminarul teologic din Caransebeș deschiderea festivă a noului an școlar 1980/1981. Ceremonia prezidată de Prea Sfințitul Episcop vicar Timotei Lugojanul asistat de P. On. Părinte Petru Dorobanțu, consilier cultural, a început cu doxologia oficială în noua biserică a școlii de către soborul format din preoții profesori. În continuare, s-a desfășurat un program artistic alcătuit din recitări, piese corale și instrumentale, condus de P.C. Diacon prof. Nicolae Belean.

P.C. Părinte Ilie Sirbu, directorul Seminarului, salutind prezența reprezentanților Centrului eparhial la festivitate, a trasat directivele principale ce vor fi urmărite în școală de-a lungul noului an școlar în materie de învățămînt și disciplină, evidențiind totodată realizările de pînă acum. P. C. Sa a adus apoi mulțumiri conducerii tuturor forurilor superioare pentru deosebita grijă ce o poartă față de nevoile materiale și spirituale ale școlii, ca și pentru tot ajutorul acordat.

În încheiere a luat cuvîntul Prea Sfințitul Episcop vicar Timotei care, după ce a împărtășit binecuvîntările Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae și a celorlalți ierarhi purtători de grijă ai acestui așezămînt, a apreciat succesele de pînă acum înregistrate de profesorii și elevii seminarului și a îndemnat întregul colectiv să depună eforturi sporite pentru îmbunătățirea din ce în ce mai mult a întregii activități didactice, educative și gospodărești ce se desfășoară în școală.

Festivitatea s-a încheiat printr-o agapă oferită în sala de mese a internatului tuturor participanților, oaspeți, părinți și elevi.

ÎMBUNĂTĂȚIRI LA CATEDRALA MITROPOLITANĂ

Pe parcursul ultimelor luni la catedrala mitropolitană au fost întreprinse o serie de lucrări menite să-i îmbunătățească funcționalitatea. Dintre acestea amintim în primul rînd racordarea sistemului de încălzire la una din centralele termice ale municipiului, realizată urmare largii înțelegeri și bunăvoinți manifestate de autoritățile locale ale statului. Prin lucrările întreprinse reglarea temperaturii se obține pe două căi :

a) prin aer cald și vehicularea lui cu ajutorul unor ventilatoare de mare putere, aceleași care vîră asigură aerisirea ;

b) prin corpuri statice (calorifere) în care circulă apa ridicată la o temperatură corespunzătoare.

Noul sistem a permis renunțarea la vechiul sistem termic autonom pe bază de combustibil lichid și totodată realizarea de importante economii.

O altă lucrare întreprinsă a constat din crearea unui sistem de acționare electrică automatizată a clopotelor. Proiectul aparținînd ing. Dumitru și Laurian Anania

din București a dus la mișcarea clopotelor prin balans cu ajutorul unui dispozitiv fixat în axul de rotație al fiecăruia din cele șapte clopote, conexas la tot atâtea motoare acționate electric. Un tablou de comandă permite mișcarea autonomă a fiecărui clopot în parte și totodată coordonarea bății lor simultane.

În fine beneficiind de generozitatea unor donatori, dr. Karl—Ernst și Dorina-Nowak precum și Rev. Klaus Bieber cărora li se aduc și pe această cale sincere mulțumiri, s-a putut înlocui ceasul vechi devenit necorespunzător de pe frontispiciul catedralei, cu un ceas electric de mare precizie care, vizibil de la mare distanță devine foarte util tuturor trecătorilor din centrul orașului.

PROMOVAREA CÎNTĂRII BISERICEȘTI CORECTE

Cîntarea bisericească este una din componentele principale ale cultului creștin. În ortodoxie se practică o înnologie specifică, aceeași în toate Bisericile, dar cu variante determinate de condiționări locale. Asemenea variantă există în eparhiile aparținătoare Mitropoliei Banatului și în alte eparhii învecinate.

Melodiosă, bogată în frumuseți artistice și mult îndrăgită de credincioși, cîntarea noastră bisericească — exceptînd cîteva încercări rămase izolate și aproape uitate — nu s-a bucurat de transcrierea integrală pe note, ceea ce a dus la transmiterea ei mai ales prin învățare „după ureche” în școlile teologice de specialitate ori prin transmitere de la un cîntăreț bisericesc la altul. Situația aceasta explică aliterarea cu timpul a liniei melodice corecte și originare.

Pentru corectarea acestei lipse, înainte cu cîțiva ani conducerea Mitropoliei Banatului a inițiat notarea cîntării denumită „de strănă”, beneficiind de contribuția citorva prestigioși compozitori ca Sabin Drăgoi, Vasile Ijac și Filaret Barbu, a unor cunoscuți profesori de cîntare bisericească precum Constantin Viadu și a numeroși clerici sau cîntăreți de strănă cunoscători și practicanți ai cîntării bisericești constituiți într-o comisie prezidată de Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae.

Odată începută, lucrarea a fost continuată de altă comisie mai restrînsă pusă sub îndrumarea Prea Sfințitului Episcop vicar Timotei Lugojanul care, după strădanii merituoaase, a reușit să pună pe note aproape integral cîntarea noastră bisericească. Rodul acestei munci binecuvîntate este volumul de „Cîntări bisericești” recent apărut în editura mitropolitană și pus sub semnătura prof. Dimitrie Cusma, prof. Gheorghe Dobrea și preot Ioan Teodorovici. Cuprînsul însumînd 383 pagini are patru părți: 1. Cîntările vecerniei, utreniei și sf. liturghii după cele opt glasuri; 2. polieleul psalmii aleși, mărimurile, catavasiile praznicelor împărătești, troparele și condacele tuturor sărbătorilor, cîntări la liturghia Sf. Vasile și a Sf. Grigorie, podobiile glasurilor; 3. cîntări la slujbele sfințelor taine și ale ierurgilor principale; 4. înnosele praznicelor împărătești și ale Maicii Domnului.

Consemnăm apariția volumului ca pe un eveniment important, merit să contribuie la promovarea cîntării bisericești și în general a vieții bisericești din Mitropolia Banatului. E pentru prima dată cînd vede lumina tiparului asemenea lucrare care, pe lîngă funcția ei practică, va evidenția — cum se precizează în „cuvîntul înainte” — „valoarea muzicii religioase din părțile Banatului, bizantină și românească deodată, nu mai puțin autentică și originală, în ciuda opiniilor vînturate de necunoscători gata s-o pună sub semnul a diferite influențe de afară” (pp 10—11).

Cuvine-se a sublinia în fine meritele prof. Dimitrie Cusma care, cu deosebită pricepere, respect față de lăsamîntul înaintașilor și multă trudă, sprijinit de prof. Gheorghe Dobrea și preotul Ioan Teodorovici, ne-a dat pentru prima dată cele opt glasuri pe notație liniară, cum și restul cîntărilor bisericești mai importante, spre a sluji „străni” și tuturor credincioșilor care doresc să preamărească pe Dumnezeu în înnuri sfinte.

DECESE

În ziua de 1 august 1980 a încetat din viață, la domiciliul său din Lugoj, preotul pensionar Traian Ilie.

Născut în comuna Ficătari, județul Timiș la 2 decembrie 1902, își face clasele primare în satul natal, liceul în Lugoj și Academia teologică la Arad. După absolvire este hirotonit preot pe seama parohiei Izvin unde păstorește pînă în anul 1936, cînd murind tatăl său care fusese pînă atunci preot, se transferă în locul lui la Ficătari, unde va sluji pînă la pensionare în 1970.

Pentru activitatea sa desfășurată pe tărîm bisericesc preotul Traian Ilie a primit distincția de „iconom”.

În după-amiaza zilei de 3 august, îndeplinind toate cele de cuviință privind rînduiala înmormîntării clericilor, un sobor de preoți de la parohiile din Lugoj și împrejurimi în frunte cu P. On. Părinte Ioan Țigriș, protopopul locului, a săvîrșit prohodul în biserica cu hramul „Adormirea Maicii Domnului”. Panegiricul a fost rostit de protopop care a evidențiat calitățile și meritele pastorale ale dispărutului, transmitînd totodată familiei îndurerate condoleanțe din partea Centrului eparhial. După slujbă, membrii familiei împreună cu un număr însemnat de credincioși din Lugoj, Ficătari și Izvin, au condus rămășițele pămîntești ale defunctului la locul de veci, în cimitirul parohial din str. Făgetului.

În ziua de 15 august, la praznicul Adormirii Maicii Domnului, în timp ce se întorcea acasă după săvîrșirea sfîntei liturghii, s-a stins din viață protopopul iconom stavrofor *Patriciu Tufescu de la parohia Timișoara-Fratelia*, în vîrstă de 75 de ani.

S-a născut la 22 decembrie 1905 în comuna Agrij, județul Sălaj, dintr-o familie de învățători. Școala primară și primele patru clase de liceu le face în orașul Zalău, continuînd restul claselor liceale la Șimleul Silvaniei. Se înscrie apoi la Academia teologică pe care o absolvă în 1929. După căsătoria sa cu tînăra Ana Bălan, este hirotonit preot pe seama parohiei Gura Riului, județul Sibiu, unde păstorește pînă în 1934, cînd este chemat în administrația bisericească. Din anul 1960 a făcut serviciul la Arhiepiscopia Timișoarei și Caransebeșului în funcție de revizor contabil și inspector eparhial. În 1971 se transferă la parohia Timișoara Fratelia unde va păstori pînă în momentul trecerii sale la cele veșnice. Pentru calitățile sale pastorale și de bun chivernisitor al bunurilor bisericești, preotul Patriciu Tufescu s-a învrednicit de cele mai înalte distincții preotești.

Rămășițele pămîntești ale adormitului în Domnul au fost depuse în biserica parohială unde s-a săvîrșit sfînta liturghie, iar apoi la capela cimitirului parohial din strada Cosminului unde, în ziua de 18 august, un sobor de preoți alcătuit din P. On. Părinte Dimitrie Băloni și P. On. Părinte Ioan Popeți de la Centrul eparhial, P. On. Părinte Cornel Pleșu, protopopul locului și P.C. Părinți Traiar Coșeriu și Ioan Stoicu, a săvîrșit rînduiala prohodului. A fost de față Prea Sfințitul Episcop vicar Timotei Lugojanul. Panegiricul a fost rostit de P. On. Părinte Cornel Pleșu, care a relevat rodnică activitate pastorală a defunctului.

Preotul pensionar iconom stavrofor *Ioan Munteanu de la parohia Făget, județul Timiș*, a trecut la cele veșnice în ziua de 28 august în vîrstă de 80 de ani.

Născut la 22 octombrie 1900 în orașul Caransebeș dintr-o aleasă familie de preoți, defunctul și-a făcut studiile primare, liceale și teologice în orașul natal. După absolvire este hirotonit preot pe seama parohiei Românești, protopopiatul Făget, pe care o păstorește timp de șapte ani, între 1924—1931. Transferat la parohia Făget pentru merite deosebite pe teren bisericesc și obștesc i se încredințează, după puțină vreme, conducerea protopopiatului din circumscripția respectivă primind, în 1967, hirotesia pentru rangul de protopop stavrofor.

Înmormîntarea a avut loc în Făget în ziua de 30 august, fiind prohodit în biserica parohială din Făget de către un sobor de preoți în frunte cu P. C. Părinte Doru Milostean, protopopul locului. Din partea Centrului eparhial a fost prezent Prea Sfințitul Episcop vicar Timotei Lugojanul care a rostit panegiricul. Prea Sfinția Sa a scos în evidență personalitatea venerabilului slujitor adormit în Domnul, oglindită în rodnică sa activitate pastorală închinată sfîntei Biserici și binelui obștesc.

În ziua de 4 septembrie s-a mutat la odihnă veșnică vrednicul preot pensionar

Aurel Mihailovici. Fiul al preotului Ștefan Mihailovici, adormitul în Domnul s-a născut în comuna Sasca Română, protopopiatul Oravița, la 21 iulie 1908, fiind a opta generație de slujitori ai Bisericii din această familie.

Școala primară o face la Sasca Română, liceul la Oravița și Timișoara, iar Teologia la Caransebeș. Hirotonit în 1931, este numit preot în comuna natală pe care o păstorește până la data pensionării, funcționând temporar și ca profesor. Făcându-se remarcat printr-o activitate pastorală deosebită, ca și prin colaborarea la „Foaia Diecezană” oficiul fostei Episcopii a Caransebeșului, defunctul a fost distins cu rangul de iconom.

Slujba înmormintării, la care au luat parte numeroși credincioși din Sasca Română și Montană și din Ciuchici, a avut loc în ziua de 6 septembrie, în biserica parohială, fiind oficiată de un sobor de preoți în frunte cu P. On. Părinte Gheorghe Neda, protopopul locului, care a rostit și un cuvânt de aleasă prejuire a activității preotului defunct.

Rămășițele pămîntești ale defunctului au fost depuse în cimitirul ortodox din Sasca Română alături de ale soției sale Gheorghina Mihailovici.

Protopopul iconom stavrofor **Tiberiu Farca de la parohia Saravale** a încetat din viață în ziua de 30 septembrie în urma unui atac de cord.

Născut la 19 martie 1905 în Sinnicolaul Mare, își face în comuna natală școala primară și primii patru ani de liceu pe care îl termină la Timișoara. Academia teologică a urmat-o la Arad, iar mai târziu se înscrie la Facultatea de Teologie din București unde își ia licența. Încă înainte de hirotonie a desfășurat o activitate remarcabilă în cadrul Episcopiei Aradului ca dirijor de coruri bisericești și catehet la diferite biserici. După hirotonie, în 1940, este numit la parohia Saravale unde păstorește până la moarte. Chivernisitor zelos al bunurilor bisericești, adormitul în Domnul și-a înscris în activitatea sa pastorală de 40 de ani numeroase fapte de merit ca: reparația generală a bisericii parohiale, cumpărarea unei case parohiale, organizarea corului bisericesc etc. Începînd din anul 1952 a condus și oficial protopopesc din Sinnicolaul Mare, până la contopirea acestuia cu cel din Timișoara. Adormitul în Domnul s-a învrednicit de cele mai înalte distincții preoțești ca și de stima și dragostea tuturor credincioșilor săi.

Ceremonia înmormintării a avut loc în ziua de 2 octombrie în biserica parohială. După oficierea sfintei liturghii a urmat prohodul săvîrșit de un sobor de preoți, în asistența Prea Sfințitului Episcop vicar Timotei Lugojan și a unui mare număr de credincioși. P. On. Părinte Aurel Miculescu, consilier eparhial, a rostit panegiricul elogiînd în alese cuvinte personalitatea și activitatea defunctului. După prohod, cortegiul funerar a pornit spre cimitirul parohial din Sinnicolaul Mare unde rămășițele pămîntești ale vrednicului preot Tiberiu Farca au fost așezate spre binemerită odihnă.

Preotul pensionar **Ioan Simu** a trecut la cele veșnice în ziua de 10 octombrie, la domiciliul său din Cîrnecea, protopopiatul Oravița.

Născut la 17 februarie 1908, în comuna Cîrnecea, județul Caraș-Severin, își face studiile la Oravița și Caransebeș. După absolvirea Academiei teologice, în 1929, este hirotonit preot pe seama parohiei Moniom, unde păstorește timp de 5 ani, după care se transferă, pe rînd, la Ticvaniu Mare, Iertof și Forotic. În octombrie 1967 se pensionează. În toate parohiile prin care a trecut preotul Ioan Simu a arătat multă rîvnă și dragoste față de biserică. Pentru activitatea pastorală desfășurată, adormitul în Domnul a fost distins de conducerea eparhială.

Slujba înmormintării a fost săvîrșită de un sobor de preoți în frunte cu P. On. Părinte Gheorghe Neda, protopopul Oraviței, în biserica parohială din Cîrnecea. În cuvîntul ce l-a rostit cu acest prilej protopopul a subliniat rodnică lucrare a răposatului preot în ogorul Bisericii și pentru binele obșteșc.

În ziua de 11 octombrie 1980 a încetat din viață la domiciliul său din comuna Begheiul Mic, protopopiatul Făget, preotul pensionar **Victor Iclozan**.

Născut în anul 1915, își face studiile liceale în Lugoj și cele teologice la Ca-

ransebes. După absolvire este hirotonit preot, în 1942, pe seama bisericii parohiale din Mitnicul Mic unde păstorește până în anul 1947 când se transferă în parohia Băsești, iar de aici la parohia Bucovăț — Begheiul Mic — unde funcționează până la pensionare, 1 octombrie 1977.

Slujba înmormintării a fost oficiată în biserica parohială din Begheiul Mic de un sobor de preoți în frunte cu P.C. Părinte Doru Milostean, protopopul locului.

În cuvântările funebre rostite cu acest prilej de protopop, de preotul Iulian Lăzărescu din partea foștilor colegi și de preotul Petru Capotescu din partea parohiei, au fost relevate momente din viața și activitatea pastorală a adormitului în Domnul.

EPISCOPIA ARADULUI ȘI HUNEDOAREI

TÎRNOSIRI DE BISERICI

Pentru credincioșii parohiei *Breteș Român*, prot. Orăștie, ziua de 17 august 1980, va rămâne în amintire ca o zi de mare sărbătoare și de înălțare sufletească. Din încredințarea Prea Sfințitului Episcop Visarion, în această zi însoțită de dumini-că, Prea Sfințitul Arhiepiscop-vicar Gherasim Hunedoreanul a săvârșit slujba binecu-vințării bisericii, după care a oficiat Sfânta liturghie, fiind ajutat de P. C. Părinte Avram Petric, protopopul locului, PP. CC. Părinți: Victor Bilboacă de la Centrul eparhial, Ieronim Pădureanu, Ioan Miha, Doinel Coposescu, Remus Bibarț, Romulus Coceag — paroh, P. C. Arhidiacon Teodor Babuția.

La priceasnă a predicat P. C. Păr. Avram Petric, iar la sfârșitul slujbei, preotul paroh Romulus Coceag a făcut îndătinatul raport asupra lucrărilor efectuate la bi-serică.

A urmat cuvîntul de învățătură al Prea Sfințitului Arhiepiscop-vicar, în care s-a referit la Biserică ca locaș de închinare și la rolul și însemnătatea educativ-religioasă a picturilor din biserică. În încheiere, Prea Sfinția Sa a felicitat pe credincioși pen-tru ascultarea și jertfelnicia lor în munca de înnoire și împodobire a bisericii. Pen-tru strădaniile sale, preotul Romulus Coceag a fost distins cu rangul de „iconom”.

În după-amiaza aceleleași zile, Prea Sfințitul Arhiepiscop-vicar Gherasim Hunedo-reanul a făcut un popas în parohia Orăștie I, fiind primit cu căldură de credincioși și de soborul preoților. Cu acest prilej, a săvârșit slujba vecerniei, rostind și un cu-vînt de învățătură în care a accentuat frumusețea cultului divin ortodox și însemnă-tatea rugăciunii în viața credincioșilor.

Duminică, 31 august 1980, Prea Sfințitul Arhiepiscop-vicar Gherasim Hunedoreanul s-a deplasat în satul *Neagra* din parohia Slatina, prot. Ineu, unde a fost întâmpinat cu alese sentimente de bucurie de către obștea credincioșilor și de un sobor de preoți. În numele tuturor P. C. Părinte Ioan Brădean protopopul Ineului a exprimat gîndu-rile de prețuire cu care cei prezenți primesc în mijlocul lor pe Prea Sfinția Sa, ru-gînd să fie transmisă Prea Sfințitului Episcop Visarion încredințarea că toți credin-cioșii parohiei sînt animați de dorința păstrării și întăririi lor în credința Bisericii noastre.

S-a făcut mai întîi sfințirea bisericii, urmată de sfînta liturghie, oficiată de Prea Sfințitul Arhiepiscop-vicar înconjurat de un sobor de preoți.

La momentul potrivit, predica zilei a fost rostită de P. C. Pr. Victor Bibiliță.

O scurtă dare de seamă asupra lucrărilor de reparații a fost prezentată de preo-tul paroh Adrian Nistor, în care a scos în evidență statornicia stăruință și dărnicie a credincioșilor parohiei, adîncă lor religiozitate și credință în Dumnezeu.

După ce a transmis tuturor arhierestii binecuvîntări din partea Prea Sfințitului Episcop Visarion, și a felicitat pe credincioși și pe preot pentru credința lor și pentru purtarea de grijă plină de sacrificii față de locașul de închinare, Prea Sfințitul Arhiepiscop-vicar a tîlmăcit evanghelia zilei, dînd îndrumări practice pentru o adevărată trăire creștinească și patriotică.

Părăsind satul *Neagra*, Prea Sfințitul Arhiepiscop-vicar s-a îndreptat spre parohia *Sebiș*, păstorită cu vrednicie de P. C. Pr. Ionel Oprea. Aici, într-un sobor de preoți și

diaconi, a oficiat vecernia la sfârșitul căreia a împărțit credincioșilor gândurile sale de îndemn la promovarea binelui, adevărului și a tuturor virtuților creștinești în viața de toate zilele, spre împlinirea voii lui Dumnezeu și slujirea semenilor.

SLUJIRI ARHIEREȘTI

La praznicul Înălțării Sf. Cruci, Prea Sfințitul Episcop Visarion a poposit în mijlocul credincioșilor din parohia *Arăneag*, prot. Ineu. Cu acest prilej a oficiat Sfânta liturghie, fiind asistat de P. C. Părinte Ioan Brădean, protopopul locului, C. Părinte Viorel Teaha, C. Părinte Petru Trinc, P.C. Arhidiacon Teodor Babuțiu și P.C. Protodiacon Iov Orădan. Răspunsurile liturgice au fost date de către credincioșii prezenți la biserică sub conducerea tinerilor licențiați în Teologie, Viorel Roja și Traian Micoroi. În timpul sfintei liturghii Prea Sfinția Sa a hirotonit întru preot pe diaconul Ioan Bun pe seama acelei parohii.

La priceasnă a predicat P.C. Părinte Ioan Brădean. După otpust a avut loc instalarea noului hirotonit.

În continuare, Întîistătătorul eparhiei, pornind de la textul din Ioan 20, 21-23, a vorbit pe larg despre Sfânta Taină a Preoției. La sfârșit a binecuvîntat credincioșii și pe noul lor păstor sufletesc, povățuindu-i să fie buni fii ai Bisericii noastre și cetățeni vrednici.

Credincioșii parohiei *Roșia Nouă*, prot. Lipova, în duminica din 21 septembrie 1980, au întîmpinat cu alese sentimente de bucurie pe Prea Sfințitul Episcop Visarion. După ceremonialul îmbrăcării solemne, a urmat Sfânta liturghie săvîrșită de Prea Sfinția Sa în sobor. În timpul slujbei, la momentul rînduit, tînărul Pascu Butaru a fost hirotonit întru diacon.

După otpust a urmat cuvîntul de învățătură al Prea Sfințitului Episcop referitor la virtutea credinței, relevînd faptul că, în toate veacurile, credința ortodoxă a fost aceea care ne-a păstrat în unitate sub aripa ocrotitoare a Bisericii noastre. A îndemnat stăruitor pe credincioși să urmeze pilda înaintașilor de păstrare, apărare și întărire a credinței străbune.

Din încredințarea Prea Sfințitului Episcop Visarion, duminică, 10 august 1980, Prea Sfințitul Arhiepiscop-vicar Gherasim Hunedoreanul, însoțit de P.C. Părinte Teodor Colțeu de la Centrul eparhial și de P.C. Protodiacon Iov Orădan, a săvîrșit Sfânta liturghie în biserică din *Iilia Leasa*, parohia Tisa, protopopiatul Ineu. Cu această ocazie, candidatul Dumitru Văduva, a fost hirotonit întru preot pe seama acelei parohii.

Predica zilei a fost rostită de P.C. Părinte Teodor Colțeu, iar la sfârșitul slujbei, Prea Sfinția Sa a adresat credincioșilor un părintesc cuvînt de învățătură și de îndemn la munca cinstită și la păstrarea credinței ortodoxe străbune.

Înainte de întoarcerea la Arad, Prea Sfințitul Arhiepiscop-vicar Gherasim Hunedoreanul, a poposit în parohia Guravăii unde a făcut slujba vecerniei și a rostit un cuvînt de învățătură.

Dînd curs invitației preoților și credincioșilor din parohia *Lipova*, în ziua „Adormirii Maicii Domnului”, Prea Sfințitul Arhiepiscop-vicar Gherasim Hunedoreanul a participat la hramul bisericii din această parohie.

În ajunul praznicului, s-a oficiat slujba privegherii, cuvîntul de învățătură fiind rostit de P.C. Părinte Vitalie Pereteatcu protopopul Lipovei.

A doua zi, Prea Sfinția Sa a fost întîmpinat de credincioșii parohiei și de soborul preoților în frunte cu P.C. Prot. Vitalie Pereteatcu care a adresat, în numele tuturor, un călduros cuvînt de bun venit. După ce a mulțumit pentru primirea făcută, Prea

Sfințitul Arhiepiscop-vicar a intrat în biserică, împlinind toate cele prescrise pentru rînduiala închinării și a îmbrăcării arhieresti, premergătoare sfintei liturghii.

Perdica zilei a fost rostită de P. C. Părinte Petre Sălăgean din Arad.

A urmat cuvîntul rostit de Prea Sfințitul Arhiepiscop-vicar, referitor la preacinstirea Sfintei Fecioare Maria, Maica Domnului Hristos.

După terminarea sfintei liturghii, s-a oficiat Sfînta Taină a Maslului pentru obștea credincioșilor parohiei. Despre rostul și însemnătatea acestei Taine a vorbit preotul paroh Aurel Popescu.

Duminică, 24 august 1980, Prea Sfințitul Arhiepiscop-vicar Gherasim s-a deplasat în parohia Cuvîn, protopopiatul Lipova, unde credincioșii și soborul preoților i-au făcut o primire călduroasă. În numele tuturor, P.C. Părinte Vitalie Pereteatcu protopopul locului a rostit cuvîntul de întîmpinare, la care Prea Sfinția Sa a răspuns cu mulțumire. A urmat sfîntă liturghie în sobor. În timpul serviciului divin, la momentul anume rînduit, diaconul Iosif Raț a fost hirotonit întru preot pe seama acelei parohii. Noul hirotonit a rostit predica zilei. Răspunsurile liturgice au fost date de corul bisericii condus de cîntărețul Teodor Danciu.

După otpust, P.C. Părinte Tiberiu Dirlea, a făcut o succintă prezentare a parohiei Cuvîn. În continuare, P.C. Părinte Vitalie Pereteatcu a predat noului paroh cheile bisericii, însoțind gestul simbolic de o instructivă și frumoasă alocuțiune despre importanța activității pastorale și misionare a preotului pentru viața spirituală a credincioșilor. După cuvîntul de mulțumire rostit de preotul Iosif Raț, a vorbit Prea Sfințitul Arhiepiscop-vicar Gherasim, dînd părintești povețe atît credincioșilor cît și noului preot.

După-amiază, Prea Sfinția Sa a vizitat parohia Mîniș, unde a slujit vecernia însoțit de soborul de preoți.

La sfîrșit, Prea Sfinția Sa a transmis tuturor arhieresti binecuvîntări din partea Prea Sfințitului Episcop Visarion rostitînd apoi o frumoasă cateheză despre rugăciune și foloasele ei pentru viața spirituală a credincioșilor.

În duminica din 7 septembrie 1980, Prea Sfințitul Arhiepiscop-vicar Gherasim Hunedoreanul, însoțit de P.C. Arhidiacon Teodor Babuția și C. Diacon Gh. Contraș, a descins în parohia Archiș pentru a oficia sfînta liturghie în biserică din Nermiș.

Despre Sfînta Taină a Preoției a predicat P.C. Părinte Ioan Brădean.

În timpul sfintei slujbe, tînărul Petru Popescu a fost hirotonit întru preot, iar Grățian Bornemisa întru diacon.

La sfîrșit, Prea Sfinția Sa a adresat credincioșilor un părintesc cuvînt de învățătură și îndemn cerînd credincioșilor să fie statornici în credință și evlavie.

După-masă, Prea Sfințitul Arhiepiscop-vicar a slujit vecernia în biserică din Archiș, prilej cu care din nou a povățuit pe toți să urmeze îndemnul Mîntuitorului Hristos de a fi una în credința strămoșească.

HRAMUL MĂNĂSTIRII HODOȘ-BODROG

La praznicul Adormirii Maicii Domnului din 15 august 1980, după tradiție, mănăstirea de pe malul stîng al Mureșului și-a sărbătorit hramul, la care a participat Prea Sfințitul Episcop Visarion.

În ajun, s-a săvîrșit vecernia de către Prea Sfințitul Arhiepiscop-vicar Gherasim Hunedoreanul, împreună cu P.C. Părinte Flor Teodorescu, vicar administrativ, P. Cuv. Arhim. Iftimie Timotei, starețul mănăstirii, P.C. Părinte Traian Gavrilă, P. C. Părinte Florian Tulcan, P.C. Arhidiacon Teodor Babuția și C. Diacon Gheorghe Contraș. A predicat P.C. Părinte Flor Teodorescu despre însemnătatea praznicului Adormirii Maicii

Domnului. După vecernie s-a continuat cu Sfînta Taină a Maslului pentru numeroșii credincioși sosiți din satele învecinate, care se simt puternic legați suflește de acest așezămint de rugăciune și reculegere.

În ziua praznicului, dimineața, s-a oficiat sfînta liturghie de către Prea Sfințitul Episcop Visarion, înconjurat de soborul de preoți. La sfîrșitul slujbei, P.S. Episcop a rostit un cald cuvînt de învățătură în care a relevat temeiurile pentru care noi creștinii solicităm ajutorul Maicii Domnului, care este mijlocitoare și rugătoare pururea către Fiul său pentru noi. În încheiere, P. S. Sa a făcut indemnul stăruitor ca prin muncă pilduitoare, prin viață cinstită, să ne arătăm statornica dragoste față de semenii noștri, față de țară, rămînînd pururea neclintii în credința și datinile noastre străbune.

P. Cuv. Arhim. Timotei Iftimie, în numele credincioșilor și a soborului mănăstirii, a exprimat respectuoase mulțumiri Prea Sfințitului Episcop Visarion pentru prezență, slujire și cuvîntul bogat de învățătură. De asemenea, a mulțumit soborului de preoți și diaconi care au păstrat neadormită flacăra rugăciunii și a evlaviei în toată perioada prezenței credincioșilor la mănăstire, sporind și întărind astfel credința și iubirea lui Dumnezeu în sufletele lor.

NOI SLUJITORI AI BISERICII

În perioada lunilor august — octombrie 1980, prin pîrtarea de grijă a Centrului eparhial și prin punerea mîinilor și rugăciunile de invocare a Duhului Sfințit roștite de Prea Sfințitul Episcop Visarion și de Prea Sfințitul Arhiereu-vicar Gherasim Hunedoreanul, au primit Sfînta Taină a Preoției următorii preoți:

1. *Cornel-Ciprian Otoroschi*, licențiat, hirotonit întru ieromonah' la data de 6 august pentru mănăstirea Hodoș-Bodrog.
2. *Dumitru Văduva*, licențiat, hirotonit la 6 august diacon și preot la 10 august pe seama parohiei Tisa, prot. Ineu.
3. *Iosif Raț*, diacon, licențiat, hirotonit întru preot la 21 august pentru parohia Cuvîn, prot. Lipova.
4. *Petru Popescu*, licențiat, hirotonit diacon la 6 septembrie și preot la 7 septembrie pentru parohia Păucinești, prot. Petroșani.
5. *Grațian Bornemisa*, absolvent al Seminarului teologic din Caransebeș hirotonit diacon la 7 septembrie și a doua zi, preot pentru parohia Subcetate, protopopiatul Petroșani.
6. *Ioan Bun*, absolvent al Seminarului teologic din Caransebeș, hirotonit întru diacon la 8 septembrie și preot la 14 septembrie pentru parohia Arăneag, prot. Ineu.
7. *Pascu Butaru*, absolvent al Seminarului teologic din Caransebeș, hirotonit diacon la 21 septembrie și preot la 3 octombrie pe seama parohiei Roșia, prot. Lipova.
8. *Alexandru Gherghel*, licențiat, hirotonit întru diacon la 11 octombrie și preot la 12 octombrie pe seama parohiei Hăjăgel, prot. Petroșani.
9. *Ilie Motolovet*, licențiat, hirotonit diacon la 12 octombrie și întru preot la 14 octombrie pentru parohia Rîu Alb, prot. Petroșani.
10. *Cornel Costina*, licențiat hirotonit întru diacon la 14 octombrie și întru preot la 15 octombrie pentru parohia Visca prot. Deva.
11. *Petru Popa*, licențiat, hirotonit diacon la 15 octombrie și preot la 16 octombrie pe seama parohiei Petriș, prot. Lipova.
12. *Traian Lustrea*, licențiat, hirotonit diacon la 12 octombrie și preot la 16 octombrie pentru parohia Lazuri, prot. Ineu.
13. *Florea Gomboș*, licențiat hirotonit la 16 octombrie întru diacon, iar la 17 octombrie preot pentru parohia Sîntea Mică, prot. Arad.
14. *Gheorghe Marioni*, absolvent al Seminarului teologic din Caransebeș, hirotonit întru diacon la 16 octombrie și preot la 17 octombrie — pe seama parohiei Rădulești, prot. Deva.

Potrivit rânduieilor, cei hirotoniți au fost opriți pentru îndătinata practică liturgică de la catedrală și după aceasta instalați în parohiile pentru care au fost numiți și sfințiți.

CONSFĂTUIRI DE LUCRU CU MISIONARII PROTOPOEȘTI

În lumina hotărârilor Sfintului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, din încredințarea Prea Sfințitului Episcop Visarion, Prea Sfințitul Arhiepiscop-vicar a inițiat trei consfătuiri de lucru cu misionarii protopoești din protopopiatele Lipova 15 septembrie), Arad (6 octombrie) și Ineu (7 octombrie).

Scopul acestor consfătuiri misionare a fost îmbogățirea și înmulțirea cunoștințelor teologice ale participanților precum și găsirea unor metode și căi eficiente pentru păstrarea, apărarea și întărirea unității de credință a credincioșilor noștri. S-a făcut totodată un fructuos schimb de experiență între misionari. În cadrul discuțiilor s-a relevat necesitatea ca fiecare păstor de suflăte să aibă mereu trează cunoștința chemării sale de slujitor al lui Dumnezeu și al oamenilor urmînd îndemnul Sfintului Apostol Pavel: „Slujba ta fă-o deplin” (II Timotei 4, 5).

În încheierea lucrărilor, Prea Sfințitul Arhiepiscop-vicar a sintetizat cele expuse de participanții la discuții, reamintind că metoda cu cele mai eficiente roade duhovnicești o constituie pastorația individuală, munca de îndrumare religioasă și morală a fiecărui credincios. Prea Sfinția Sa a dat apoi îndrumări privind desfășurarea misiunilor religioase efectuate în parohii, recomandînd tuturor să-și îndeplinească cu înalt simț de răspundere datoria de preot-cetățean în mijlocul credincioșilor.

CONFERINȚE DE ORIENTARE

Între 23—26 septembrie 1980 s-au desfășurat la oficiile celor șapte protopopiate lucrările celei de a treia conferințe de orientare a clerului din eparhia Aradului și Hunedoarei, avînd ca temă: „*Aportul României la crearea climatului de destindere, securitate, pace și colaborare pe continentul european*”.

Conferințele au fost prezidate de Prea Sfințitul Episcop Visarion (prot. Arad) și de delegații chiriarhali: Prea Sfințitul Arhiepiscop-vicar Gherasim Hunedoreanul (prot. Deva, Arad, Orăștie și Petroșani) și P.C. Părinte Flor Teodorescu, vicar administrativ (prot. Ineu și Lipova).

După oficierea slujbei Te-Deumului, s-a trecut în sălile de ședințe unde PP CC Părinți protopopi au deschis lucrările conferinței, relevînd importanța și actualitatea subiectului stabilit de Sfintul Sinod.

Referatele au fost susținute de următorii preoți: Aurel Moise (Arad), Viorel Teaha (Ineu), Ioan Braiț (Lipova); Moise Țurlea (Deva), Miron Brusturean (Brad), Teofil Popovici (Orăștie) și Mihai Munteanu (Petroșani).

După prezentarea referatelor au urmat numeroase luări de cuvînt din partea preoților care au relevat faptul că astăzi, la nivel mondial dorința cea mai arzătoare este pacea. O pace adevărată, în condiții de libertate și independență care să asigure prosperitatea și progresul tuturor popoarelor. Iar singura cale sigură pentru realizarea acestui scop înalt este dezarmarea și în primul rînd dezarmarea nucleară. S-a arătat că Europa — la ora actuală — este un continent minat, suprasaturat de arme, scoțindu-se la lumină date și situații cutremurătoare pentru destinul întregii omeniri.

Întemeindu-se pe concepția realistă și profund umanistă a președintelui țării, Domnul Nicolae Ceaușescu, privind căile și modalitățile de edificare a securității și cooperării în Europa, România s-a pronunțat în mod statornic împotriva escaladării cheltuielilor militare reducînd în anul acesta cheltuielile militare cu circa 2 miliarde de lei, fonduri care, împreună cu alte resurse obținute din economii bugetare urmează a fi folosite în scopul accelerării progresului multilateral al țării și îndeplinirii programului de ridicare a nivelului de trai al poporului.

Pe parcursul conferințelor, au fost reliefate de asemenea contribuțiile aduse de Biserica Ortodoxă Română pe plan continental, în cadrul Conferinței Bisericilor Euro-

pene și Conferinței Creștine pentru Pace, la rezolvarea cât mai urgentă a problemei securității și păcii prin cooperarea și dezarmarea totală și definitivă.

Sintetizând materialul bogat expus în timpul conferințelor, Prea Sfințitul Episcop Visarion și ceilalți delegați chiriarhali au arătat că marea problemă a dezarmării se pune astăzi cu atîta acuitate deoarece în joc este însăși viața fiecărui locuitor al planetei, civilizația întregii omeniri.

Urmînd exemplul și învățăturile evanghelice ale Mîntuitorului Hristos, care este „Domnul Păcii”, în consens unanim cu poziția constructivă a țării, Biserica noastră a desfășurat și desfășoară o susținută activitate pentru pace în toată lumea. În calitate de slujitori ai Bisericii Ortodoxe Române sîntem chemați să contribuim cu toate forțele pentru realizarea acestui deziderat, activînd cu sirguință pentru liniște și pace, îndemnînd credincioșii la muncă cinstită pentru propășirea și înflorirea scumpei noastre patrii, Republica Socialistă România.

DECESE

În ziua de 22 iulie 1980 a trecut la cele veșnice preotul pensionar *Cornel Mișuț*, fostul paroh din Totești Hațegului în al 76-lea an al vieții sale.

Născut la 25 ianuarie 1904 în localitatea Vețel — lângă cetatea Devei — în casa cu 6 copii a părinților săi Lazăr și Elena Mișuț el a urmat școala primară în satul natal, liceul „Decebal” la Deva și Academia teologică din Oradea. În 1930 a fost hirotonit preot pentru parohia Răchitova, unde pe lângă bogata activitate pastorală, a reușit să zugrăvească biserica parohială și să o înzestreze cu odore.

După 25 de ani de slujire preotească la Răchitova, este transferat în parohia Totești, și aici, cu ajutorul credincioșilor săi pictează în fresco biserica parohială și zugrăvește biserica din filia Păclișa, împrejmuid ambele biserici. Păstorește și aici cu vrednicie, înțelepciune și blîndețe pilduitoare timp de 22 de ani, pînă în 1977 cînd s-a pensionat.

Corpul neînsuflețit al părintelui Cornel Mișuț a fost depus în biserica parohială, unde în ziua de joi, 24 iulie, după Sfînta liturghie, a fost prohodit de un sobor de preoți în frunte cu P.C. Protopop Octavian Pătrașcu, în prezența credincioșilor din Totești, Răchitova și din alte localități învecinate. Rostînd necrologul, P.C. Părinte protopop a transmis celor îndoliați, din încredințarea Prea Sfințitului Episcop Visarion al Aradului și Hunedoarei condoleanțe și cuvînt de mîngiere.

Despre vrednicia părintelui Cornel, preoții Nicolae Ștefoni și Alexandru Nistor au rostit cuvînte de aleasă prețuire iar lângă criptă un impresionant cuvînt de rămas bun a rostit d. Șerban Minus — cîntăreț bisericesc.

Preot profesor dr. ENE BRANIȘTE, *Liturgica specială pentru institutele teologice*, tipărită cu binecuvîntarea Prea Fericitului Părinte Iustin, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, București, 1980, 510 pp.

Părintele profesor dr. Ene Braniște, titularul catedrei de Liturgică și Pastorală de la Institutul teologic universitar din București, elevul strălucit și urmașul la catedră al regretatului profesor Petre Vintilescu ne-a făcut bucuria de a ne oferi mult așteptatul tratat de Liturgică, chiar dacă editarea acestuia începe cu Liturgica specială, deoarece volumul de Liturgică generală va apare și el în curînd.

Necesitatea unei astfel de lucrări a fost simțită de preoțimea noastră ca și de studenții în teologie de aproape o jumătate de veac, deoarece manualele de Liturgică apărute în prima jumătate a veacului nostru, în primele lui decenii, s-au epuizat de multă vreme, iar sub raport științific au fost demult depășite. Din acest motiv, tratatul de Liturgică al p. prof. Ene Braniște umple un mare gol în literatura noastră teologică. Mai mult, acest tratat apare cînd autorul lui are o activitate de peste patru decenii la catedra de Liturgică a fostei Facultăți de teologie și a Institutului teologic universitar din București, din care aproape trei decenii ca profesor titular al acestei catedre, ceea ce face ca el să cuprindă rodul ostenețelor de o viață, închinată slujirii cu înaltă vrednicie a unei catedre universitare de teologie practică, catedră atît de importantă pentru pregătirea viitorilor preoți. Aceasta constituie încă o garanție a valorii deosebite pe care o are prezentă lucrare.

Autorul și-a împărțit lucrarea în cinci părți și anume:

Partea I: Introducere în Liturgica specială, cu următoarele capitole: I. Liturgica specială ca disciplină de învățămînt teologic; II. Slujbele bisericești și împărțirea lor.

Partea a doua: Laudele bisericești, cu următoarele capitole: I. Noțiuni generale despre cele șapte laude bisericești; II.

Istoria Laudelor bisericești. Formarea serviciului divin public zilnic al Bisericii; III. Vecernia (cu rînduiala slujbei, istoricul și explicarea ei); IV. Litia; V. Pavementa și felurile ei; VI. Miezonoaptea (rînduiala slujbei, istoricul și explicarea ei); VII. Utrenia (cu noțiuni introductive, rînduiala slujbei, istoricul și explicarea ei); VIII. Ceasurile liturgice; IX. Mijloaceurile și Obednița.

Partea a treia: Sfînta liturghie, cu două secțiuni și anume: *Secțiunea I: Liturghia creștină în Biserica veche*, cu următoarele capitole: I. Ființa și instituirea Sfintei liturghii; II. Istoria liturghiei creștine (Liturghia creștină din secolul IV, înainte; Riturile liturgice și liturghiile creștine de azi). *Secțiunea a II-a: Liturghiile ritului bizantin*, cu următoarele capitole: I. Noțiuni introductive (origine, autori, răspîndire, traduceri etc.); II. Întrebuințarea liturghiilor ortodoxe în cursul anului bisericesc. Timpul și locul săvîrșirii. Obiectele necesare pentru săvîrșirea sfintei liturghii; III. Săvîrșitorul sfintei liturghii și pregătirea lui pentru slujbă; IV. Rînduiala Liturghiei Sfîntului Ioan Gură de Aur și a Sfîntului Vasile cel Mare (a. Rînduiala Procomidiei; b. Rînduiala liturghiei catehumenilor; c. Rînduiala liturghiei credincioșilor; d. Rînduiala liturghiei în sobor). V. Istoria liturghiei ortodoxe (a. Procomidia; b. Liturghia catehumenilor; c. Liturghia credincioșilor); VI. Explicarea sfintei liturghii (a. Scopul sfintei liturghii. Sfînta liturghie ca jertfă a cultului divin public ortodox; b. Liturghia ca formă de cult și centru al cultului divin ortodox; c. Simbolismul sfintei liturghii; d. Simbolismul procomidiei; e. Explicarea liturghiei catehumenilor; f. Explicarea liturghiei credincioșilor) VII. Liturgia Darurilor mai înainte sfințite.

Partea a patra: Sfintele Taine, cu următoarele capitole: I. Introducere generală (noțiunea, scopul, locul și timpul săvîrșirii lor); II. Botezul și Ungerea cu Sfîntul Mir; III. Mărturisirea (Spovedania); IV. Împărțirea sau Cuminicarea; V. Cununia sau

slujba Nuntii; VI. Hirotonia și hirotesiile; VII. Sfîntul Maslu.

Partea a cincea: Ierurgiile, cu următoarele capitole: I. Introducere generală despre ierurgii; Ierurgiile în legătură cu nașterea și cu botezul; III. Aghiazma sau sfințirea apei (mică și mare); IV. Tedeumul sau doxologia; V. Ierurgiile și rînduielele tradiționale în legătură cu sfîrșitul omului și cu grija pentru cei morți. (Introducere; a. Ierurgiile și rînduielele în legătură cu moartea și înmormîntarea; b. Ierurgiile și rînduielele tradiționale de după înmormîntare. Pomenirile morților).

În întreg cuprinsul lucrării, fiecare capitol este împărțit în mai multe subcapitole sau paragrafe, după extensiunea cuprinsului său.

Pentru înțelegerea modului în care autorul și-a propus să trateze întreaga materie a Liturgicii speciale, sînt lămuritoare și prețioase indicațiile pe care le dă în partea introductivă, subpunctele 1, 2 și 3 (pp. 9—11). De aici rezultă că toate slujbele religioase sau serviciile bisericești, care formează cuprinsul Liturgicii speciale, vor fi tratate sub un întreg aspect: tipiconal, istoric și exegetic sau explicativ. Cele trei aspecte vor fi expuse separat, spre deosebire de manualele de Liturgică din trecut (de exemplu Liturgica lui V. Mitrofanțevici și a celor ce au completat-o ulterior: T. Tarnavski și N. Cotlarciuc), în care, în aceeași prelegere erau cuprinse atît rînduiala, cît și istoricul și explicarea fiecărei slujbe.

Pe de altă parte, cu toate că expunerea materialului are un caracter științific, autorul se ferește de excese de erudiție, reducînd la minimum aparatul critic și trimiterile bibliografice. În felul acesta, deși cartea este destinată în primul rînd studenților în teologie și preoților, ea este accesibilă și credincioșilor mireni buni bisericieni, care o vor putea citi cu plăcere și cu mult folos. Toatădata autorul indică la sfîrșitul principalelor capitole bibliografia selectivă a lucrărilor de Liturgică de cuprins general și special referitoare la materia tratată, aceasta cuprinzînd lucrări mai vechi și mai noi atît în limba română, cît și în limbi străine, apărute îndeosebi în teologia ortodoxă, romano-catolică și protestantă.

Ceea ce se poate constata este faptul că autorul a urmărit să dea studenților teologi și preoților cunoștințele esențiale în legătură cu principalele servicii divine ale Bisericii noastre. Tratînd sub un întreg as-

pect: tipiconal, istoric și exegetic serviciile divine, în felul acesta a reușit pe de o parte, să trezească interesul cititorilor pentru conținutul cărții, iar pe de altă parte, să organizeze materialul expus după criterii științifice, pentru ca studenții teologi și preoții noștri să-și poată însuși cît mai ușor bogatele expuneri din acest tratat și deci să obțină din studierea lui maximum de folos.

De mare importanță sînt sublinierile făcute de autor în legătură cu unele practici și inovații liturgice străine Ortodoxiei pe care le vestește, urmărind peste tot uniformizarea cultului și unificarea ritualului în Biserica noastră.

O atenție deosebită a acordat autorul îndeosebi liturghiilor din ritul bizantin, dar n-a neglijat nici pe cele aparținătoare altor rituri atît sub aspect istoric, cît și confesional, subliniind pe de o parte, strînsa legătură dintre diversele rituri liturgice și apartenența confesională a credincioșilor, „deoarece acesta (adică ritul) exprimă mai precis și mai pregnant caracterul specific al unei confesiuni decît doctrina sau organizația ei” (p. 197).

O altă importanță subliniere pe care autorul o face este că diversele liturghii existente în Biserică nu reprezintă niciodată opera unei singure persoane, ci ele sînt totdeauna rezultatul unei evoluții progresive și îndelungate (pp. 133—184).

Un deosebit merit al lucrării p. prof. Braniste îl constituie faptul că ea cuprinde numeroase *tablouri sinoptice* (în text sau intercalate între pagini) în legătură cu principalele servicii divine, ca acelea privitoare la: mezonoptică (pp. 94—95); utrenia de diferite categorii (pp. 112—113); tabloul sinoptic și recapitulativ al riturilor liturgice (pp. 200—201); schema reprezentînd părțile principale ale liturghiei (pp. 245—246); schema istoriei liturghiei ortodoxe în rezumat (pp. 283—286); tabloul sinoptic indicînd evoluția rînduiei liturghiei, cu diversele modificări succesive, adăugiri, dezvoltări și suprimări (p. 187).

Un alt merit al lucrării este că ea — spre deosebire de manualele de Liturgică mai vechi, care nu se ocupau deloc sau se ocupau foarte puțin de *slujbele în sobor* — se ocupă pe larg de rînduiala liturghiei oficiată în sobor, fără diaconi (pp. 249—256), arătînd în mod exact, prin numeroase scheme, ordinea preoților la sfînta masă, ordinea ieșirilor și intrărilor în sf. altar, ordinea așezării liturghisitorilor în ju-

rul scaunului de sus și înaintea sf. mese în timpul citirilor Apostolului și Evangheliei, așezarea lor în mijlocul bisericii la ieșirea cu cinstitele Daruri, ordinea lor la sărutarea păcii, la împărtășire etc. De asemenea, lucrarea arată și rolul diaconilor la slujba în sobor (pp. 256—257).

Considerăm însă că la acest subcapitol, de mare folos ar fi fost un paragraf în care să se fi expus, fie cit de sumar, *Liturghia arhierască* (în sobor de preoți și diaconi). Aceasta din motivul că în zilele noastre, datorită prezenței mai dese a chiriarkului în mijlocului credincioșilor — cu prilejul sfințirilor de biserici sau a vizitațiilor canonice — liturghiile arhieresti se oficiază nu numai la bisericile catedrale sau mănăstiri, ci și în numeroase biserici din parohiile urbane sau rurale. Această impune fiecărui preot și diacon să cunoască desfășurarea unei astfel de liturghii, mai ales că uneori ei înșiși fac parte din sobor. De asemenea, considerăm că era util să se amintească și despre rolul arhierului la sfânta liturghie la care nu servește, ci stă în scaunul arhieresc, deoarece și astfel de situații sînt întîlnite adeseori.

De o valoare deosebită este cap. VI din partea a treia a lucrării: Explicarea sfinței liturghii, în care autorul insistă în mod cu totul deosebit asupra realismului jertfei liturgice, precum și asupra simbolismului sfinței liturghii. De asemenea, autorul ne dă numeroase și interesante date cu privire la originea, vechimea și presupușii autori ai liturghiei Darurilor înainte sfințite pe care o tratează în capitolul VII al aceleiași părți.

Am putea sublinia și alte merite ale acestei valoroase lucrări, dar din mulțimea acestora am ales doar pe cele ce ni s-au părut mai semnificative, suficiente totuși pentru a dovedi valoarea științifică și teologică a ei. La acestea mai adăugăm că pe întreg parcursul lucrării autorul se dovedește un adevărat maestru al stilului, care, lipsit de „prețiozitate și arabescuri”, fluent și simplu, face cartea nu numai accesibilă, ci și plăcută la citit oricărui cititor, chiar dacă acesta are o pregătire teologică sumară.

Drept încheiere a acestor considerații asupra lucrării păr. prof. dr. Ene Braniște, afirmăm cu toată convingerea că ea este un prețios dar făcut de autor nu numai studenților în teologie și preoților noștri, ci și teologiei Bisericii Ortodoxe în general și celei a Bisericii Ortodoxe Române în special. Din acest motiv, în așteptarea

aparității volumului de Liturgică generală, nu găsim suficiente cuvinte de laudă, spre a o recomanda cu toată căldura studenților noștri teologi, preoțimii, ca și credincioșilor Bisericii noastre.

Arhid. prof. IOAN ZĂGREAN

EUGEN ARĂDEANUL, LUCIAN EMANDI, TEODOR BODOGAE, *Mănăstirea Hodoș-Bodrog*, Editura Episcopiei Aradului, Arad, 1980, 225 pp.

În contextul efervescentei culturale contemporane, în ultimii ani Aradul își face tot mai intens simțită prezența remarcându-se prin diferite lucrări istorice, ce aduc o contribuție meritorie la elucidarea problemelor fundamentale ale istoriografiei românești vizînd continuitatea și permanența poporului român pe aceste meleaguri. Publicații și volume de o ritmicitate unică, comparativ cu ale altor județe s-au înmulțit simțitor, demne de amintit fiind în acest sens anuarul muzeului județean, *Ziridava*, apoi volumele: *Aradul în perioada războiului de independență*, *Aradul și mișcarea memorandistă*, *Aradul permanent în istoria patriei*, etc. Acestea vin să confirme preocuparea constantă a cercetătorilor arădeni pentru valorificarea resurselor proprii de documente și punerea lor în circuitul științific național, preocupare larg sprijinită de organele locale de stat.

Episcopia Aradului s-a încadrat și ea în acest efort cultural, local, bucurîndu-se în această direcție, de același binevoitor sprijin. Așa se face că după patru decenii de la apariția, în condiții modeste, a unei „monografii” dedicată mănăstirii Hodoș-Bodrog (1939), actualmente, sub păstorirea Prea Sfințitului Episcop dr. Visarion Aștileanu, Episcopia Aradului inaugurează un eveniment editorial de prestigiu, avînd drept pildă intensă activitate în aceeași direcție a editurii Mitropoliei Banatului. Astfel Episcopia Aradului editează o interesantă, temeinică și binevenită lucrare, ce încununează ani de cercetări, dedicată uita din cele mai vechi lăcașuri de cult din cuprinsul acestei părți a țării, mănăstirea Hodoș-Bodrog.

Lucrarea, apărută în excelente condiții grafice, avînd drept autori pe Eugen Arădeanul, Lucian Emandi și Teodor Bodogae, se deschide cu o „Precuvîntare” semnată de Prea Sfințitul Episcop Visarion Aștileanu. După o scurtă incursiune în istoria Bisericii și a poporului român, Prea Sfin-

tia Saî constată prezența majoritară a populației românești de pe aceste meleaguri, reliefând totodată apariția acestei lucrări în împlinirea a trei importante evenimente locale: 2000 de ani de atestare a cetății dacice Zîridava, 950 de ani de existență atestată documentar a orașului Arad și 60 de ani de la formarea statului național unitar român. În același timp Prea Sfinția Sa arată că apariția acestei lucrări este o consecință a studiilor și cercetărilor întreprinse în ultimii ani asupra mănăstirii ce au scos la iveală o serie de noi date importante necesare de a se integra în circuitul științific național pentru care eparhia Aradului nu a precupețit nici un efort.

Volumul are ca prim capitol câteva necesare considerații istorico-geografice ce explică amplasamentul mănăstirii atât în trecut, după izvoarele cartografice, cât și cel actual, zona și situațiile critice întâmpinate din cauza așezării ei lângă cursul Mureșului (pp. 13—17). Acest capitol este urmat de prezentarea cunoscutelor legende despre întemeierea mănăstirii.

Mănăstirea atestată documentar pe la anul 1117 fără însă ca săpăturile arheologice să fi scos la iveală urmele vechii biserici (pp. 19—20). O serie de lucrări atestă prezența călugărilor „greci” la mănăstire pe vremea lui Ahtum. Pe baza noilor cercetări, autorul acestui capitol, Eugen Arădeanul, infirmă teza potrivit căreia mănăstirea ar fi ctitoria familiei Iaksici din secolul al XV-lea (p. 20). Același autor, potrivit normelor științifice, face și critica izvoarelor bibliografice cosemnând contribuția unor care s-au ocupat de trecutul acestei mănăstiri: Vasile Măngra, Ștefan Metes, Silviu Dragomir, Ilarion Zeremski, Victor Vlăduceanu, Dan Simonescu, I. D. Suci.

Un accent deosebit s-a pus pe cercetările arheologice efectuate în ultimii ani în zona mănăstirii, descoperirile ducând la concluzia locuirii acestei părți de strămoșii poporul român, confirmându-se continuitatea neîntreruptă a populației băștinase pe aceste meleaguri. Se remarcă prezența în apropierea mănăstirii a așezării dacice „Zîridava”. Un efect remarcabil produce asupra celor ce vizitează vechea mănăstire prezența în zidurile actualei biserici, cât și în pavajul de odinioară, a unor cărămizi romane care poartă ștampila legiunii a V-a Macedonica, rămase la vedere în urma recondițiilor Prea Sfințitului Episcop Visa-

ron. Autorul menționează și cea mai importantă descoperire de la Arad, crucea bizantină emailată, probabil episcopală, din sec. X—XII (p. 27). Atât această descoperire, cât și multe altele de la Vladimirescu și Frumușeni, demonstrează incontestabil viața populației majoritare românești legată de existența Bisericii Ortodoxe. Cercetările întreprinse atestă existența mai multor mănăstiri ortodoxe, unele databile înaintea lui Ahtum, altele care au supraviețuit prăbușirii voievodatului său.

În ceea ce privește mănăstirea Hodoș-Bodrog autorul capitolului „Mănăstirea Hodoș-Bodrog în lumina documentelor din secolele XII—XIV”, Eugen Arădeanul demonstrează existența ei ca fiind atestată documentar anterior anului 1177, așa cum se cunoștea până-acum. Se amintește în continuare de ulterioarele atestări documentare ale mănăstirii până în secolul al XIV-lea, cât și existența altor așezăminte monastice ceea ce presupune o viață bisericească intensă.

Odată cu secolul al XV-lea viața monahală românească intră într-o nouă fază, datorită lui Nicodim, urmând un proces de restaurare a mănăstirilor care se extinde și asupra Transilvaniei. Se construiesc mănăstiri de piatră ca Vodița, Tismana, Prislop și altele. Oricine a vizitat câteva mănăstiri din Țara Românească și apoi biserica mănăstirii Hodoș-Bodrog, ușor a putut constata asemănarea izbătoare a acestora, fapt ce demonstrează filiațiunea acestui așezământ din mediul Țării Românești.

Coroborând diferitele date oferite de cercetători și examinându-le critic, s-a dat și actuala biserică a mănăstirii în „deceniile din jurul anului 1400” (p. 41). Autorul mai afirmă că în timpurile acelea mănăstirea era un centru de cultură cu diverse relații în spațiul bizantino-balcanic, în special cu Țara Românească.

În următoarele capitole se descrie situația mănăstirii Hodoș-Bodrog în secolele XVI—XVIII, începând cu cucerirea otomană care a permis nu numai funcționarea întregii ierarhii, ci și a tuturor mănăstirilor ortodoxe existente. În timpul luptelor antiotomane ale lui Mihai Viteazul se pare că mănăstirea a avut de suferit importante avarii, deși s-a bucurat de securitate, fapt ce a determinat și restaurarea actualei biserici la începutul secolului al XVII-lea. Apoi ea a mai beneficiat și de situația legală creată de Mihai Viteazul Bisericii Ortodoxe din a-

ceste părți pe care a scos-o de sub jurisdicția patriarhiei de Peci și a atașat-o mitropolitului din Țara Românească, însă pentru puțin timp.

În anii următori domniei lui Mihai Viteazul mănăstirea va fi înzestrată cu moșia de la Hodoș de către ierarhul Sava I Brancovici, care îi asigură și venituri corespunzătoare pentru o mai largă dezvoltare a vieții monahale ortodoxe. Acest fapt, credem noi, a și determinat stabilirea temporară a reședinței episcopale aici, la mijlocul secolului al XVII-lea. În acest răstimp mănăstirea a constituit un focar de cultură românească, fapt dovedit de tezaurul de manuscrise al mănăstirii.

Secolul al XVIII-lea aduce stăpânirea habsburgică pe aceste meleaguri împreună cu binecunoscuta propagandă catolică. Situația material-financiară a mănăstirii se înrăutățește simțitor fapt care însă nu-i prejudiciază rolul de focar al ortodoxiei și de păstrător și emanator al culturii naționale. Tot în această perioadă mănăstirea a deținut și rolul de școală, fiind locul unde și-au acumulat pregătirea teologică generații de preoți, nu mai puțin și școala pentru copiii iobagilor din apropiere (p. 57).

În secolul dezvoltării conștiinței naționale, secolul al XIX-lea, mănăstirea s-a angajat în lupta pentru apărarea ortodoxiei mai ales după ce scaunul episcopal de la Oradea a fost desființat la începutul secolului al XVIII-lea — Aradul își va cuceri după ani de acerbă lupte, conduse de Moise Nicoară, dreptul de a-și alege un român în scaunul episcopal pe, Nestor Ioanovici în 1829. Moartea lui timpurie face ca episcopia să fie condusă, ca și în alte cazuri de sedis-vacantă, de starețul de la mănăstirea Hodoș-Bodrog. Reorganizarea diecezei arădene sub episcopul Gherasim Raț a dus și la reorganizarea mănăstirii, locul de unde se dorea a ieși viitorii ierarhi ai eparhiei. Revoluția de la 1848—1849 se reflectă și asupra activității mănăstirii. Aceasta este un focar de rezistență națională în acești ani, cunoscute fiind personalitățile care au activat sau și-au început activitatea aici, ca: Ghenadie Popescu, Patrichie Popescu și Sebastian Tabacovici. Intemeierea mitropoliei ardeleni în 1864 va determina și trecerea mănăstirii sub jurisdicția acesteia deși vor fi desule probleme, în această privință, cu patriarhia din Carloviț (p. 71).

În perioada luptei de emancipare națională, din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, așa cum constată autorul acestui capitol, Lucian Emandi, mănăstirea Hodoș-Bodrog s-a situat în prima linie. Ea a furnizat adevărați luptători naționali, și până la marea Unire din 1918 aproape toate cadrele de conducere ale Bisericii Ortodoxe Române: Miron Romanul, Ioan Mețianu, Augustin Hamsea, Vasile Mangra, Iosif Goldiș, Filaret Musta, Miron Cristea etc.

În contemporaneitate mănăstirea Hodoș-Bodrog este o prezență vie și activă căreia Conducerea Eparhiei Aradului îi acordă o atenție specială și un substanțial ajutor material, îngrijindu-se permanent de buna ei funcționare ca de o oază a spiritualității românești ortodoxe actuale și făcând toate demersurile necesare pentru „valorificarea științifică a celui mai vechi monument al eparhiei” (p. 85).

O scurtă înșirare a stărilor și personalităților provenite de la mănăstirea Hodoș-Bodrog datorată părintelui profesor Teodor Bodogae, alături de prezentarea arhitecturii, picturii, a valorilor de artă, cu grijă conservate și păstrate de starețul Timotei Iftimie și ieromonahul Ioan Nistor, prezentarea bibliotecii, arhivei și însemnărilor de pe cărțile vechi de către Lucian Emandi îmbogățesc armonios această monografie. Lucrarea nu este lipsită de rezumate în limbile engleză, franceză și germană pentru a fi utilă și cercetătorilor străini. Ea este completată și cu un indice de nume, însă, din păcate, nu lipsesc nici unele greșeli de tipar ca: Dan Simionescu în loc de Dan Simonescu. Nu se poate trece cu vederea nici condensata „postfață” semnată de renumitul nostru istoric, dr. Răzvan Theodorescu care sintetizează, prin cunoscutul său stil personal, în mod fericit, valoarea și importanța acestei mănăstiri de-a lungul secolelor.

Volumul realizat în excelente condiții grafice, presărat cu multe fotografii color și alb-negru, aduce mărturia eforturilor pe care atât editura cât și autorii le-au depus pentru îmbogățirea patrimoniului istoric național și bisericesc al Bisericii Ortodoxe Române.

Monografia mănăstirii, Hodoș-Bodrog marchează o contribuție substanțială adusă literaturii istorice bisericești de specialitate, confirmând aprecierile lui Răzvan Theodorescu că „prezența la Hodoș-Bodrog a unei comunități ortodoxe a însem-

nat totodată în cea mai mare parte a istoriei sale, un factor de unitate românească, de continuitate istorică regională, de legătură cu românii din vestul Banatului și Transilvaniei din Țara Românească și Moldavia.

Pr. GH. NAGHI

I. D. SUCIU *Unitatea poporului român. Contribuții istorice bănățene*, Timișoara, 1980, 188 pp.

Unul din cei mai apreciați istorici ai românilor, cel mai prolific al Banatului, I. D. Suciul scoate la lumină tiparul unei noi lucrări de sinteză ce îmbogățește considerabil literatura istorică de specialitate, sub auspiciile editurii timișorene Facila. Autor a numeroase cărți, studii și articole, din care putem menționa cu predelecție prima sinteză a literaturii bănățene, monografia „*Nicolae Tincu Velia, Revoluția de la 1848—1849 în Banat*” negallată până astăzi, cunoscutul istoric I. D. Suciul, apreciat elogios de Nicolae Iorga încă din 1940, este cunoscut cititorilor revistei noastre prin publicarea primei sinteze a Istoriei Mitropoliei Banatului, apărută în 1977, și a Catedralei mitropolitane.

Consecvent, I. D. Suciul dezbate pe baza unor însemnate documente inedite și a unei bogate bibliografii analitice, pe parcursul a zece capitole, legăturile indestructibile, permanente ale poporului român de pe ambele versante ale Carpaților, unitar în limbă, obiceiuri și cultură, începând cu evul mediu și pînă la Unirea de la Alba Iulia.

După o scurtă prefață autorul stabilește existența unei conștiințe etnice a poporului român în evul mediu și a factorilor care au contribuit la formarea conștiinței de unitate: unitatea de limbă și obiceiuri, unitatea de credință prin ortodoxie, circulația cărților de cult. La acestea autorul adaugă prezența și ajutorul voievozilor și a poporului român din Principate în toate răscoalele românilor din Maramureș, Ardeal și Banat în veacurile XIV—XV. În același timp, pe baza izvoarelor documentare autorul stabilește neîndoiește numele chezurilor și voievozilor români din Banat în secolele XIV—XV și chiar înainte. Din sursele folosite rezultă — așa cum demonstrează autorul — legăturile domnului Țării Românești, Dan I, și ajutorul armat acordat răscoalelor bănățeni din 1385—

1386 împotriva regelui Sigismund de Luxemburg al Ungariei. La fel va proceda și fiul lui Dan I, Dan al II-lea, care va colabora cu bănățenii împotriva turcilor, în mod special cu comitele Timișoarei, Filip-po dei Scolasi, supranumit Pippo Spano. Alți cnezii bănățeni, ca Vlad de Bizerea, după ce s-au revoltat împotriva regelui Ungariei, își vor găsi adăpost la curtea lui Dan al II-lea, la Tîrgoviște. Vitejia cnezilor bănățeni a fost des apreciată și solicitată de cei ce doreau să ajungă pe tronul Țării Românești. Același sprijin militar l-au primit și principii Transilvaniei.

În continuare autorul pune accent deosebit pe rolul de intermediar diplomatic avut de Mircea Ciobanul înaintea căderii Timișoarei, sub turci la 1552 între aceștia și comandantul militar al Timișoarei, Loschnozy. Tot Mircea Ciobanul va mai interveni pe lângă turci pentru Banatul de Lugoj—Caransebeș. La rîndul lor, ulterior, cnezii bănățeni intervin pentru instalarea lui Laiotă Basarab cel Tânăr, Radu Vodă Ilie, iar Doamna Chiajna întreține strînse relații cu banul Caransebeșului, Nicolae Chorepovići. Pe plan cultural, după căderea sub turci a cetății Timișoara și a părții de șes, Banatul de Lugoj și Caransebeș întreține intense legături cu Ardealul.

Accentuate legături cu bănățenii a avut și Mihai Viteazul, care năzua, în 1600, să elibereze Banatul ocupat de turci. Prin eliberarea cetății Timișoara — afirmă autorul — Mihai Viteazul urmărea să înlătuască unitatea completă a poporului român. La rîndul lor bănățenii au venit în ajutorul lui Mihai Viteazul în ajunul bătăliei de la Mirăslău (18 septembrie 1600), însă prea târziu.

La începutul secolului al XVII-lea va continua ajutorul acordat de bănățeni diferiților pretendenți la tronul Moldovei sau al Țării Românești. Astfel bănățenii vor ajuta să ocupe tronul Țării Românești pe Matei Basarab a cărui domnie va avea importante consecințe pentru redresarea economică și politică a acesteia.

După anexarea Banatului de Lugoj—Caransebeș la Pașalicul Timișoara, în 1658, relațiile bănățenilor cu cele trei Țări Române prezintă noi aspecte. O serie de nobili bănățeni se refugiază în Transilvania. Apoi, un aspect extrem de important relevat de autor este prezența lui Miron Costin și Dimitrie Cantemir în Banat. De o deosebită atenție din partea autorului se

bucură tratativele și pretențiile domnitorului Șerban Cantacuzino privind Banatul de Lugoj-Caransebeș. După moartea lui, aceleași pretenții nutrea și Constantin Brîncoveanu. Prin aceste pretenții ambii domnitori mergeau pe urmele vechilor domni din veacurile XIV—XV care urmăreau întregirea Banatului de Severin. Dar Banatul va rămâne sub stăpînirea turcească pînă la pacea de la Passarowitz (1718).

Relațiile românilor bănățeni cu frații lor din celelalte provincii române sînt urmărite în continuare pe plan cultural atestîndu-se prezența cîpiștilor moldoveni în Banat, circulația manuscriselor și a tipăriturilor.

După ocuparea Banatului de austrieci au loc mișcări demografice dintr-o parte în alta a Carpaților ca urmare a situației politice și economice nou create. Așa spre pildă românii din Oltenia se stabilesc în Banat, identificîndu-se existența acestora în 22 de localități bănățene. Alții se stabilesc în Banat venind din Țara Românească. Contactele culturale se continuă prin circulația cărților. Aceste mișcări de populație vor persista, arată autorul, și în prima jumătate a secolului al XIX-lea.

Un alt moment revelator ce atestă intensitatea legăturilor dintre bănățeni și românii din Principate este revoluția de la 1821. Tudor Vladimirescu avea buni prieteni în Banat printre care este amintit cunoscutul cronicar, protopopul Nicolae Stoica de Hațeg pe care îl vizitează deseori. Tot de la bănățeni un substanțial sprijin material va obține Tudor Vladimirescu pentru organizarea armatei. După înăbușirea revoluției de la 1821, o serie de participanți se refugiază în Banat.

În perioada anterioară revoluției de la 1848—1849 autorul comentează competent frămîntările politice din anul 1830, rolul presei în stringerea legăturilor dintre diferitele provincii române, difuzarea „Curierului” și a „Magazinului Istoric” în Banat, legăturile lui George Barițiu cu intelectualii bănățeni, semnificația călătoriei lui Constantin Diaconovici Loga la București, ecoul planurilor lui Ion Cîmpineanu în Banat.

Excelent cunoscător al revoluției de la 1848—1849 în Banat pe care o tratează cu erudiție în lucrarea apărută cu această temă la editura Academiei în 1968, istoricul I. D. Suciș se oprește în cartea de care ne ocupăm, asupra legăturilor existente între revoluționarii din cele trei pro-

vincii române îndeosebi legăturile lui Eftimie Murgu cu revoluționarii din Principate, ale Comitetului din Timișoara cu cel din Sibiu, vizita generalului Gheorghe Magheru la Cuvîn și emigrările bănățenilor spre Principate după înăbușirea revoluției.

Unirea Principatelor a constituit un alt act fundamental în istoria poporului român pentru care — așa cum documentul remarcă autorul — bănățenii își manifestă cu diferite prilejuri solidaritatea. De fapt chiar Alexandru Ioan Cuza va lua contact direct cu bănățenii cu ocazia trecerii sale prin Lugoj și Timișoara.

În anii 1863—1864, în timpul foametei din Banat, un substanțial ajutor primesc bănățenii din partea României. Atenția acordată bănățenilor de frații de peste Carpați este constantă. Pe plan cultural trupele artistice din România vor întreprinde diferite turnee în Banat. Orientarea Banatului spre România se reliefează mai ales cu prilejul ajutorului acordat acesteia în timpul războiului de Independență, moment de vibrantă solidaritate a tuturor românilor în care și Biserica Ortodoxă Română din Banat și-a dat obolul.

În a doua jumătate a secolului al XIX-lea, în special după cucerirea independenței de stat a României, autorul constată influența covârșitoare a acesteia asupra orientării politice a românilor din monarhia habsburgică. Au loc însemnate momente ale unificării naționale prin Conferința de la Sibiu (1881) unde are loc fuziunea Partidului Național al românilor din Transilvania cu Partidul Național al românilor din Banat, o consecință imediată a cuceririi independenței României.

Procesul de unificare a națiunii se continuă și pe plan cultural (pe plan bisericesc s-a înfăptuit odată cu reînființarea Mitropoliei ortodoxe ardelenice în 1864 la Sibiu și pe plan economic odată cu înființarea Băncii „Albina” (1871), prin congresul *Astrei* de la Lugoj (1896) cînd se hotărăște extinderea activității *Astrei* și în Banat.

Schimbările cultural-artistice între Banat și România, intensificate prin vizitele unor personalități, vor continua în tot timpul celei de-a doua jumătăți a secolului al XIX-lea și începutul secolului XX. Vin în Banat Ioan Brătianu, Vasile Alecsandri apoi în 1905 Nicolae Iorga. După înființarea „Liga Culturală” întreține intense legături cu Banatul. O mare înfrățire a tu-

turor românilor se constată cu ocazia expoziției de la București din 1906.

În ultima parte a cărții, autorul tratează cel mai marcant moment al unității poporului român, evenimentele semnificative care au dus la Unirea de la Alba Iulia din 1918. Subiectul tratat de autor acum cîtiva ani într-un articol apărut în „Studii” (nr. 6/1968) este completat cu noi informații documentare, prezentându-se pe larg fazele politice ce au dus la făurirea statului național unitar român la care și Biserica Ortodoxă Română din Banat și-a dat o contribuție substanțială.

Lucrarea se încheie cu o bibliografie, un rezumat în limbile franceză și engleză, și un indice de nume și locuri.

Prin publicarea lucrării de față, editura Facultății aduce un real folos cercetătorilor și publicului iubitor de istoria locurilor natale. Noua carte a istoricului I. D. Suciu completează un gol resimțit de multă vreme în literatura istorică de specialitate, abordând un subiect de prim interes național, unitatea poporului român, pe baza unor numeroase izvoare documentare noi analizate științific cu un larg orizont și coroborate cu ultimile cercetări ale istoriografiei românești. Ea rămîne astfel o lucrare de primă referință științifică pentru istoria Banatului.

Pr. GH. NAGHI

P. P. RADU și D. ONCIULESCU, *Primul Compendiu de pedagogie și metodică în limba română, 1776/1785* Ediție în facsimilele și transcriere, studiu introductiv, notele și glosar. Casa Corpului Didactic, Timișoara, 1979. vol. I, 388 pp. vol. II, 444 pp.

Trecutul școlii românești din Banat a fost în atenția cercetătorilor îndeosebi în ultimile două decenii, rezultatele concretizându-se în mai multe studii și documente ce înmulțesc faptele de cultură și le așează în o lumină nouă. Astfel, la lucrările de bază ale profesorului dr. V. Tîrcovanicu apărute în 1970 și 1978, ale profesorului dr. V. Popeangă, profesorii P. Radu și D. Onciulescu, care au publicat în 1977 un volum cu contribuții importante la istoria învățămîntului nostru, alătură „Primul compendiu de pedagogie”. Lucrarea, apărută în două volume, cuprinde textul părților I și II tipărite la Viena în 1785 sub titlul „Carte trebuincioasă pentru dascăli școalelor de jos românești ne-

uite” din imperiul austriac al acelor vremi, cum și alte lucrări, între ele numărîndu-se aportul protopopului Mehadiel, Nicolae Stoica de Hateg, urmate de bibliografie, indice alfabetic și rezumatul tradus în cinci limbi. Cele două volume redau textele în facsimilare integrală sîrb-german și român-german cu transcrierea textului românesc după normele uzitate.

Autorii, în prefață și în studiul introductiv (vol. I, pp. 5—99), subliniază vechea tradiție a școlii românești din Banat aflată sub oblăduirea Bisericii pe care le găsește organizarea învățămîntului de către Austria în deceniul al 8-lea din secolul XVIII. Inițiat cu scopul de a servi politic și economic Vienei, prin dăruirea slujitorilor școlii” învățămîntul devine răspînditorul conștiinței naționale și a culturii în limba maternă în masele largi ale poporului. În cadrul organizării se traduc și se tipăresc o serie de manuale școlare, îndrumări detaliate pentru „Cartea trebuincioasă” privind comportarea dascălilor, modul de a proceda cu elevii pe care au obligația să-i cunoască cu toate însușirile, să-i învețe și să le dovedească dragoste părintească, principiile pedagogice fiind cele morale și religioase în spiritul veacului și al intereselor imperiului, rezumate la sfîrșit în 25 puncte. Prezintă interes partea a doua, ce tratează despre „chipul învățării”, despre „cele ce sînt de învățat”.

În legătură cu controversata paternitate a traducerii compendiului la care au contribuit bănenii Nicolae Stoica de Hateg și Mihai Roșu, autorii își aduc aportul întemeiat pe mărturii noi și clarifică unele momente rămase în discuție.

Prin redactarea exigentă a acestor lucrări rarissime, deosebit de interesante prin conținut și pentru înțelegerea evoluției în literatura didactică și oferă atît cercetătorilor cît și cadrelor didactice posibilitatea cunoașterii învățămîntului de acum două secole, iar filologilor, un bogat material ce se cere studiat.

Prot. ION B. MUREȘIANU

FLORIAN DUDAȘ, *Cazania lui Varlaam în vestul Transilvaniei. Precuvîntare de înalt Prea Sfințitul Mitropolit dr. Nicolae Corneanu. Argument, de prof. dr. doc. Dan Simonescu* editura Mitropoliei Banatului Timișoara, 1979. 270 pp. text+50 pp. ilustrații.

În editura Mitropoliei Banatului și în

Tipografia Arhiepiscopiei din Timișoara care a editat în vremea din urmă opt titluri de carte, a apărut de curând un studiu amplu despre circulația Cazaniei lui Varlaam în partea vestică a patriei noastre datorat cercetătorului Florian Dudaș, studiu ce continuă alte două lucrări ale autorului: „Cartea veche românească în Bihor. Secolele XVI—XVII”, Oradea, 1977 și „Vechile tipăriți românești din bisericile Bihorului”, Oradea, 1979.

Importanța pe care a avut-o acest monument de cultură națională din 1643 prin răspîndirea sa largă între toți românii îmbogățindu-le sufletul, întărindu-le credința, încrederea în mai bine și confirmînd unitatea întregului neam, e evidențiată pregnant, împreună cu valoarea lucrării, de Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae al Banatului în cuvintele de prezentare: „Primită din început ca un adevărat „sfinț mîrgăritar” și „odor ceresc”, Cazanăa lui Varlaam a circulat uimitor în toate provinciile românești, cu osebire în Transilvania și Banat, supuse atunci dominației alor neamuri. Gîndul cu care a fost trimisă „la toată seminția românească” s-a dovedit extrem de roditor, contribuind nu numai la unificarea limbii noastre literare ci, asemenea altor cărți de același gen, la stringerea relațiilor dintre românii trăitori în cele mai îndepărtate laturi ale gliei strămoșești. Studiarea răspîndirii Cazaniei duce astfel la constatări din cele mai interesante și se transformă în dovada imposibil de contestat a unității neamului românesc... Cu privire la toate acestea ne întreține documentat Florian Dudaș. Ceea ce a realizat el ni se pare deosebit de valoros și priitor mai ales pentru vremea ce străbăteam, marcată de reevaluarea ideii de unitate a poporului nostru în împrejurări cînd „importanța ei apare într-o strălucire unică”, publicarea lucrării dorindu-se îndemna la noi investigații care să cuprindă și Banatul, „o zonă care nu și-a spus încă ultimul cuvînt” (pp. 7—8).

În același context, profesorul dr. doc Dan Simonescu, autoritatea de netăgăduit în privința studierii cărții românești vechi, încheie convingător argumentul: „Astfel concepută și scrisă, lucrarea lui Florian Dudaș este de importanță capitală pentru cultura românească veche. Numai el a putut face, cu experiența muncii pe teren, ca pasionat al cercetării cărții vechi. Mai cunoaștem cazuri de circulația cărții, dar numai în centrul și estul Transilvaniei. Faptul că lucrarea urmărește circulația culturii

grafice românești și în vestul Transilvaniei, în localitățile din văile și de pe dealurile îndepărtate ale Sătmăruului, Crișanei, Banatului și Zărandului, este un factor nou și deosebit de important pentru dovedirea relațiilor culturale dintre români. Pentru a se arăta unitatea națională a tuturor românilor s-a recurs la documente arheologice, lingvistice, etnografice, folclorice etc. dar cartea scrisă a fost neglijată, ca instrument de vehiculare a ideilor și sentimentelor de afirmare națională. Lucrarea de față umple plenar acest gol și tocmai pentru acest fapt o recomandăm cu bucurie și bună credință, fiind convinși de utilitatea ei pe plan național, ca aport nou, original, la cunoașterea culturii și literaturii românești vechi”.

Folosirea citatelor e justificată de competența și autoritatea științifică a semnatărilor lor, iar multitudinea ideilor pe care le cuprind fac înțelesă o problemă importantă și definesc rezultatul unei munci exigente și pasionate.

În economia lucrării, e evidentă preocuparea autorului de a răspunde cerințelor științifice, realizată într-o logică strînsă a organizării bogatului material documentar, împărțit în patru capitole. Primul, „Cazanăa lui Varlaam” (pp. 13—32), șază manifestările culturale prin tipar din provinciile românești în ansamblul cultural european, sintetizează informațiile despre viața și activitatea mitropolitului Varlaam, păreri emise în legătură cu izvoarele ce stau la baza Cazaniei care e analizată și sub aspectul tirajului, al cuprinsului și realizării artistice, oprindu-se asupra circulației ei în Transilvania exceptînd latura vestică ce formează obiectul studiului. În capitolul următor, „Cazanăa lui Varlaam în vestul Transilvaniei” (pp. 43—78), sînt cercetate atent exemplarele existente și despre care au rămas știri că au circulat în această parte a pămîntului strămoșesc. Totalizînd 72 exemplare din numărul mult mai mare de odinioară dispărute pentru todeauna sau ajunse în colecții particulare, prezintă următoarea repartitie în ordinea numerică: Bihor 24, Banat 16, Zărand 15, Arad 9 și Sătmăru 8 exemplare, asupra lor cum și a circulației pe care au avut-o făcîndu-se ample considerații analitice menționînd totodată că în restul Transilvaniei sînt cunoscute alte 125 exemplare.

Două sute de exemplare, limitîndu-le la mărturii certe, fără a le alătura copiile manuscrise, reprezintă o cifră impresionant de

mare pentru răspîndirea aici a unei cărți tipărită în 1643 la Iași, în extremitatea estică a românismului peste hotărnicirile așezate de vicistitudinile între frați. Această confirmare pînă dincolo de evidență intensitatea legăturilor de totdeauna dintre toți românii, unitatea ce a zădărnicit voiele despărtiri și urmările pe plan cultural-național unitar.

Capitolul al treilea, „Mărturiile documentare manuscrise pe exemplarele Cazaniei lui Varlaam din vestul Transilvaniei”, aduce dovezi prețioase despre răspîndirea scrisului în limba română, mențiuni rotacizante maramureșene, despre aportul Cazaniei în complexitatea lui, desprinse din însemnările de pe cele 72 exemplare. În aceeași orînduire sistematică, sînt redată însemnările cu caracter istoric, altele, privind epidemiile și calamitățile. Ultimul capitol, cel mai extins prin însăși tema lucrării (pp. 123—252), îl constituie catalogarea științifică a exemplarelor din Cazanie, tipărite și copii (5 ex.) din peste cinci regiuni ce oferă un material valoros, urmat de o bibliografie selectivă, indice de nume și locuri și lista ilustrațiilor (pp. 253—270), volumul încheindu-se cu 61 reproduceri pe hirtie cretată bine realizate ce includ documente privind cartea, ilustrațiile ei, însemnările, filigranele hirtiei manuscriselor și alte aspecte. Editura, ca la toate lucrările pe care le-a tipărit, a dat cărții o aleasă prezentare grafică, fapt ce se impune de asemenea remarcat.

Prot. ION B. MUREȘIANU

GGHEORGHE ȘORA, *Vasile Goldiș, militanții pentru desăvîrșirea idealului național*. 1 Decembrie 1918. Timișoara, 1980, 274 p.

Monografia pe care dr. Gheorghe Șora o consacra vieții și activității lui Vasile Goldiș are în primul rînd meritul că înmănușează tot ce s-a scris despre el, tot ce a scris și înfăptuit Vasile Goldiș, surprinzînd toate componentele personalității sale, încît la capătul lecturii acestei cărți să avem o imagine fidelă a vieții și activității acestui neobosit luptător al neamului nostru.

Autorul, valoros cercetător al istoriei Banatului, a întreprins febrile căutări și investigații în arhivele și bibliotecile țării timp de mai bine de 10 ani, muncă ce de altfel a fost punctată pe parcursul

acestui timp prin 35 de studii și articole despre Vasile Goldiș publicate în diferite reviste și ziare sau în studii mai cuprinzătoare, autonome.

Bazată pe un bogat material documentar, atât editat și inedit, lucrarea de față se relevă totodată ca o contribuție valoroasă atât, sub aspectul interpretării, cît și sub acela al evidențierii unor noi date privind familia și persoana lui Vasile Goldiș. Astfel, de exemplu, autorul reușește să stabilească locul cert al nașterii lui Vasile Goldiș și să aducă informații privind mediul său de formare și începuturile activității sale politice. Perioada studiilor sale la Viena și Budapesta — precizează autorul — este de mare importanță, este perioada formării sale din punct de vedere politic.

Îmbrățișînd cariera didactică în 1886, Vasile Goldiș, care se remarcase încă în anii anteriori printr-o prezență activă în viața obștească și politică a tinerimii studioase române din Budapesta și capitala Austriei, va cunoaște, pe lîngă o bogată activitate didactică, publicistică și politică, desfășurată la Caransebeș și Brașov (1889—1901) și o evoluție progresivă spre concepțiile democrat-revoluționare, care vor face din el unul din cei mai mari luptători al realizării unității politice a poporului român. Urmărind în continuare anii trăiți la Arad și activitățile sale diversificate de secretar consistorial, de director de liceu și de ziar, lucrarea înfățișează lupta dusă de Vasile Goldiș pentru obținerea unor drepturi fundamentale în favoarea românilor din Transilvania. Nu este trecută cu vederea nici nașterea doctrinei sale, conformă cu interesele naționale și cu climatul politic confuz al acelei vremi. Vasile Goldiș vede eliberarea națională și unirea tot mai limpede ca un deziderat politic-fundamental și ca o necesitate istorică obiectivă. Dar în același timp o vede realizabilă prin voința întregului popor român, într-o conjunctură internațională propice. Intemeiat pe voința poporului român, Goldiș se opune proclamării unirii Transilvaniei cu România de Consiliul Național Român Central și este ca a-dunarea poporului să-și spună cuvîntul asupra viitorului său. Din paginile ultimului capitol se desprinde evoluția acestei idei, căci ea nu s-a prezentat de la început în această haină. Pînă la tratativele de la Viena (1915) vorbea despre o autonomie națională, ca apoi gîndurile sale să țintească mai departe, afirmînd că „fără inde-

pendență absolută nici un popor nu poate să existe”.

Rolul însemnat pe care Vasile Goldiș l-a avut în pregătirea și realizarea marelui act de la 1 decembrie 1918 este prezentat pe larg într-un întins capitol al lucrării. „Toată suflarea românească la Alba-Iulia”. Atât ca pedagog, publicist și membru al P.N.R. cât și ca membru al C.N.R.C., ori deputat în parlamentul din Budapesta, s-a remarcat prin devotamentul și energia cu care a susținut și apărât idealul cel mai mare al poporului român. Se spune, de altfel, că el a fost coloana vertebrală a mișcării naționale românești din Transilvania și că desăvârșiera unității statale reprezintă apoteoză vieții și luptei sale desfășurate mai bine de un sfert de veac. Demn de precizat este că textul convocării, ca și precedentele documente ale C.N.R. au fost redactate de Vasile Goldiș. Cuvântarea solemnă și expunerea Rezoluției Marii Adunări Naționale de la Alba-Iulia au fost rostite de Vasile Goldiș.

Atitudinea democratică a intelectualului ardelen nu s-a dezmințit nici după realizarea unirii. Ca ministru în primul guvern al României întregite, a militat pentru drepturi și libertăți democratice, pentru consolidarea statului național, pentru propășirea poporului român. „Democrația — afirma el — este singura forță politică în stare să consolideze o țară”. Fruntașul ardelen este un democrat, un democrat — burghez, dar cel mai înaintat din generația de la 1848. Autorul stăruie asupra concepției sale ce l-a apropiat de clasa muncitoare și de țărănime, a căror interese le-a susținut activ și le-a apărât în toate împrejurările și cu toate mijloacele. Pe poziții marxiste se situează Goldiș și în gândirea sa filozofică, în problemele sociale și politice, în problema națională, ce ilustrează că ideologia clasei muncitoare și-a pus amprenta asupra modului său de a gândi și de acțiune în problemele legate de soarta românilor din Transilvania.

Trecând în revistă activitatea stegarului tuturor marilor evenimente din Transilvania din preajma și din anul 1918, autorul subliniază contribuția și a altor fruntași politici români ardeleni, pe umerii cărora a apăsât de asemenea răspunderea istorică și dorința de veacuri a poporului român.

Un rezumat în limba engleză care com- engleză. Lucrarea este întregită cu un in-

pletează lucrarea lui Gheorghe Șora face accesibilă lucrarea și cititorilor de limbă dăce de nume și cu un bogat material ilustrativ alb-negru.

În concluzie, ne aflăm în fața unei lucrări valoroase, o apariție necesară care răspunde exigențelor științifice și care elucidează unele aspecte mai puțin sau deloc cercetate, fiind deci o apariție reușită a istoriografiei noastre actuale și care întregeste seria de monografii dedicate marilor personalități.

Ostenitorul cărții, care se dovedește a fi un cercetător înzestrat cu o rară putere de a reconstitui, într-o viziune materialist istorică, personalitatea lui Vasile Goldiș, precum și cu capacitatea de sinteză a unei bogate și variate surse de informare, merită întreaga noastră prețuire.

Prof. MIU STRAIN

GEORGE CIPAIANU, *Vincentiu Babeș* (1821—1907), Editura Facla, Timișoara, 1980, 235 pp.

Lucrarea „se rinduieste între strădaniile mai noi din istoriografia românească de a restitui contemporaneității faptele unor oameni prin ale căror acțiuni s-a materializat voința unui popor întreg”. (Introducere, pag. 5).

Vincentiu Babeș este, fără îndoială, o personalitate reprezentativă în lunga luptă de eliberare națională, și întocmirea unei monografii care să-i stabilească „la dimensiuni reale” rolul și locul în acest proces era necesară. La această necesitate răspunde, în mod strălucit, George Cipăianu, cercetător științific la Institutul de istorie și arheologie din Cluj-Napoca, specializat în dezbaterile problemelor naționale din fostul imperiu habsburgic, cum deducem din studiile pe care le-a publicat, raportate chiar la tematica prezentului volum („Din activitatea Astei în 1861 — 1862”, „Ziarul Albina, apariție, colaboratori, orientare generală”, „Vincentiu Babeș, activitatea parlamentară între 1861—1868, etc.).

În partea introductivă, autorul monografiei ne prezintă bibliografia referitoare la Vincentiu Babeș, despre care, în ciuda aparențelor, s-a scris relativ puțin. Materialul de arhivă nu a fost explorat, iar „de o prelucrare interpretativă nu se poate vorbi”.

Despre metoda sa de lucru, autorul ne

spune: „În întocmirea prezentei monografii năme-am propus o restituire istorică, pe cât posibil cuprinzătoare și fidelă, cu strădania de a evita erorile sau lipsa de exactitudine a încercărilor de până acum. Natura și interesul resimțit de istoric în fața intererării a materialului într-o formă menită să fefacă posibilă acțiunea de reconstituire a unei figuri ale cărei contururi trebuiesc recuperate ca informații istorice și interpretate corelat. Fiind vorba de un om, necesitatea sondării motivației personale care a statat la originea unor acțiuni a prezidat și eaa la departajarea materialului. S-a urmărit astfel proiectarea fascicului investigației din diferite unghii de vedere a-suprării demersului național plurivalent al lui B.Babes, cu speranța unui rezultat obiectiv, c-obținut prin însumarea firească și în-lănțuirea logică a elementelor disponibile. A fosost preferată deci o abordare diversificată a unei relații simplist-cronologice, respectând, totuși, așa cum se cuvine, criteriul cronologic în cadrul capitolelor distribuite tematic” (pp. 8–9). Iar despre izvoare scrie: „Neavând multe de așteptat în privința informației de la ceea ce s-a scris înainte, ne-am îndreptat cu multe speranțe, nu neîndreptățite, spre fondurile de arhivă. Arhiva Vincențiu Babes, păstrată la Arhivele Statului din Cluj-Napoca (...) Arhivele Statului din București și Brașov, Arhiva Mureșenilor, aparținătoare Muzeului Județean Brașov, Arhivele Statului din Cluj-Napoca, Arhiva Mitropoliei Ortodoxe din Sibiu, colecțiile documentare ale Bibliotecii Centrale Universitare din Cluj-Napoca, ale bibliotecii Mitropoliei Ortodoxe din Sibiu, ale Muzeului memorial Victor Babes din București, ne-au oferit un belșug de material inedit, din care e s-a alcătuit suportul de rezistență al lucrării” (p. 9).

După o condensată expunere biografică, cu deestule obscurități, pe care autorul încearcă să le limpezească, în absența documentelor, prin intuiție și funcțiuni logice, urmărim începuturile activității publice și politice ale bănațeanului Vincențiu Babes. Ca „practicant” la Tabla regească din Pestă, ca „jurat notar” la tribunalul din Arad și, concomitent, profesor (fără salariu) la preșcolare din Arad, apoi ca inspector al școlilor românești de confesiune ortodoxă din Caraș și din granița militară bănațeană, s-a distins prin hărnicie și dragoste față de neamul său. Ca inspector cere în învățătorilor și preoților „să educe copiii ca pe niște buni români, să nu le

încerce mintea cu studiul unei alte limbi până n-au deprins bine citirea și scrierea în limba română”.

După revoluția din 1848, V. Babes ocupă posturi înalte în justiție, în Viena și Pesta.

Activitatea sa politică, cu semne timpurii în anii de formare, se manifestă în vremea revoluției, cind adversitatea dintre români și înaltul cler sîrbesc, închistat într-un insuportabil sistem de privilegii, ajunsese la culme. În deceniul următor concepția politică a tînărului jurist se maturizează. Stabilește trainice legături cu membrii familiei Mocioni și cu alți remarcabili militanți români. Reprezentanții puterii statale consemnează în rapoarte că „Babes stă în contact cu partidul lui Magheru, al cărui țel este înființarea unui imperiu daco-român”.

Consacrarea în viața politică o marchează anul 1860, odată cu apariția lucrării sale „Die Sprach und Nationalitätenfrage in Oesterreich bei einen Rumänen” (publicată și în limba română), un veritabil „program politic”. De pe pozițiile unei concepții moderne, Babes „contestă (...) dreptul în virtutea căruia unui prelad a stăpîni pentru că stăpîniseră înainte”. Combate cu vehemență „orice tendință dualistă” (împărțirea puterii între Viena și Pesta). Se pronunță „împotriva ideii de autonomie a provinciilor istorice”. Acceptă autonomia „numai ca autonomie națională”, a națiunilor recunoscute în imperiu. Limba națională să fie admisă în școală și în biserică, în instanțele de judecată și în administrația de stat, etc. „Această carte politică, timpurie în perioada „liberală”, singura în felul ei scrisă de un român în acel an, prezintă în epocă o semnificație particulară, și ca manifest politic, dar și prin calitatea unor idei avansate”. Ideea lui Babes despre eventuala federalizare a națiunilor trebuie considerată ca un „expedient politic ales în lipsa altuia mai bun” (p. 32). Babes însuși manifestă rezerve față de „teoria politică a naționalităților. Activitatea lui Vincențiu Babes, în această perioadă, este orientată spre „opinia publică” din apusul Europei. El înfățișează, așa cum făceau și alții naționaliști, în presa apuseană, „importanța elementului românesc din Austria, prin numărul lui, prin greutatea sarcinilor suportate, prin ardarea năzuințelor spre libertate, prin gradul de conștiință națională”. Autorul pe care-l prezentăm scoate în evidență un merit deosebit al militanțului Babes în orientarea sa politică: năzuința de a conferi solidari-

tate și unitate românească în lupta pentru idealul comun, prin informarea reciprocă a cercurilor politice din provinciile locuite de români. Solidaritatea, armonizarea ideilor și a faptelor au fost mult încercate, mereu rivnite, dar de puține ori realizate, în lupta politică parlamentară și extraparlamentară.

Pentru a da vigoare rezistenței naționale și unitate acțiunilor, Babeș militează, cu sprijinul familiei Mocioni, pentru înființarea ziarului „Albina” și pentru alcătuirea unui partid politic. Împrejurările n-au favorizat înființarea unui partid unic, al tuturor românilor din imperiul habsburgic, și astfel s-au constituit, aproape concomitent, două partide, unul în Transilvania și al doilea în Banat, adoptând tactici deosebite, (primul „pasivismul”, al doilea „activismul”). Disparitatea tactică este profund analizată în contextul istoric. Este, fără îndoială, o pagină nebulosă din istoria luptelor naționale din Transilvania și Banat.

Guvernul ia măsuri de sancționare a zelosului naționalist român și-l destituie din post, ridicându-i și dreptul la pensie. În schimb prestigiul său în opinia publică sporește ca și activitatea la „Albina”. Străduința sa este remarcabilă cu privire la consolidarea partidului nou, coeziunea lui fiind încă precară. Aceeași precaritate persistă și în relațiile cu partidul transilvănean. Atenția lui Babeș este îndreptată, în același timp, și spre relațiile cu sîrbii.

Conferința națională de la Sibiu (1881) îndreaptă oarecum lucrurile, unificând cele două partide naționale. Babeș face parte din Comitetul pentru pregătirea unificării. După unificare, Babeș, reprezentînd Comitetul Central Electoral, are sarcina de a conduce comitetele Timiș, Severin și Torontal. Dar sarcina istorică pe care o primește Babeș o reprezintă „Memorandul”. În cadrul mișcării memorandiste, activitatea lui V. Babeș are o coloratură aparte, uneori în disonanță cu opiniile celorlalți membri din conducerea partidului. G. Cipăianu încearcă să lămurească o problemă gravă privind motivele care au determinat „temporizarea” și apoi renunțarea lui Vincențiu Babeș la întocmirea memorandumului, problema asupra căreia s-au emis opinii diferite, neelucidată pînă acum. Interesantă (și necesară) este și analiza conflictului cu „grupul tribunist”.

Divergență de opinii, altercații, tempo-

rizări, caracterizează perioada de pregătire a Memorandului. Prudența manifestată de Babeș izvorăște dintr-un sentiment de responsabilitate față de poporul oprimat. Oricum, chiar dacă punctul de vedere al lui Babeș n-a fost totdeauna, în contextul timpului, cel mai indicat, el a fost un „memorandist convins”. G. Cipăianu aruncă o lumină clară asupra acestei probleme.

În același spirit critic este urmărită activitatea parlamentară a lui Babeș, (în perioada „liberală” și în vremea „dualismului”).

Deși inflăcărat și dirz naționalist, Vincențiu Babeș crede că „lupta parlamentară, dusă conștient și cu consecvență, nu poate și nu trebuie să însemne dușmănie împotriva vreunui alt popor. Românii și ungurii, popoare vecine, au multe interese comune și trebuie să trăiască și să muncească împreună... Activismul militant este ridicat, în concepția sa, la nivel superior, în sfera colaborării cu națiunile supuse.

Ca și pentru alți luptători naționaliști, publicistica a fost pentru Babeș în primul rînd o prețioasă armă de luptă. Gazeta Albina i-a oferit un fericit prilej pentru propagarea ideilor politice, idei racordate la gîndirea și înnoirile din Europa. De asemenea în cultură și în știință el a văzut un instrument de fortificare națională. A contribuit la propășirea culturii „mai mult cu o știință orală, cu verbul, cu o judecată cumpănită, rostită înducios...”.

În ultimul capitol (VI) ne sînt prezentați colaboratorii politici, prietenii și contemporanii lui Vincențiu Babeș.

Monografia se încheie cu „anexe documentare” și rezumate în limba franceză și engleză.

Urmărind cursul sinuos al unei vieți, lucrarea reflectă o întreagă epocă istorică, cu multiple implicații în zbuciumul poporului român. Parcînd paginile ei, pătrundem veracitatea „concluziei”, anticipată de autor în „Introducere”: „...am descoperit un Vincențiu Babeș, om al vremii sale și al poporului său, pe cît de atașat destinului istoric al românilor, pe atît de străin de spiritul xenofob și obtuz din care se naște ura împotriva altui neam. Am urmărit aprecierea vieții și faptelor cu o măsură în care să intre deopotrivă prețuirea cumpănită și spiritul critic”.

MARCU BĂNESCU

FRAANZ BRUNHÖLZL, *Zur Kosmographie des Aethicus* Extras din FEST-SCHRIFT FÜR MAX SPINDLER. Editura Ch. BBeck — München f. a.

Unul din rezultatele cercetărilor istorice mai noi este interpretarea dată lucrării provenită din secolul al VIII-lea d. Hr. intitulată „Cosmographia”. Toate datele de care dispunem converg în sensul că lucrarea amintită a fost redactată după anul 768, și în tot cazul înainte de 782—83. Manuscrisul cel mai vechi al acestei opere se găsește la Biblioteca Universității din Leipzig (R.D.G.).

Autorul lucrării este oarecare Aethicus sau poate presbiterul Ieronim, în caz că primul nume ar fi fost un pseudonim. El a călătorit mult, iar constatările sale le-a sintetizat în lucrarea sus-amintită. Deocamdată acest material geografic inserat în „Cosmographia” așteaptă să fie analizat global spre a stabili dacă reprezintă vreun interes istoriografiei noastre.

O importanță mult mai mare reprezintă faptul că autorul se declară a proveni din „regiunea Histria” și ar fi „scit” de origine.

Profesorului Franz Brunhölzl, din München, îi revine meritul de a fi sesizat faptul că autorul izvorului respectiv ar putea proveni din Dobrogea. El subliniază că Dobrogea era o regiune latinofonă. Această constatare de la bun-inceput spulberă părerile celor istorici care au susținut că „Histria” poate fi asimilată doar cu peninsula Istria de astăzi fiind unica regiune latinofonă având asemenea toponim. La fel, sînt foarte convingătoare argumen-

tele desprinse din textul lucrării care vorbesc despre episcopii schismatici locali. Profesorul amintit aduce argumente interesante în sensul că situația bisericească locală din Istria contemporană exclude o asemenea terminologie.

Ni se pare că dincolo de argumentele profesorului F. Brunhölzl încă de pe acum putem adăuga câteva idei bazate pe realizările istoriografiei române.

Se știe că în terminologia multor izvoare medievale termenul etnic de „scit” echivalează cu cel de român. Însăși Dobrogea multă vreme apare în izvoare scrise și cartografice sub denumirea de „Scithia”. Nu de mult s-a identificat un izvor bizantin, referitor la sfîrșitul primului mileniu în care se vorbește de un călugăr scit, creștin de rit răsăritean, care a provocat senzație în capitala Imperiului roman de răsărit.

La fel, Histria continuă să funcționeze ca așezare omenească cel puțin pînă în sec. al VII-lea, poate și mai mult, deci originea autorului, respectiv a familiei sale are un fundament real (v. Dicționar de istorie veche a României, București 1976 p. 333).

Este nelindios că istoriografia românească va trebui să se ocupe mai amănunțit de această problemă și mai ales să lămurească dacă stările bisericești vizate de Aethicus se potrivesc întocmai cu cele existente în Dobrogea.

EUGEN ARĂDEANUL

POȘTA REDACȚIEI

SCRISOARE DE DEPARTE

Nu de mult la redacție a sosit o scrisoare din partea domnului Tius Părvulescu, cetățean american de origine română domiciliat în Suffern, statul New York, cu următorul cuprins:

„Am primit nr. 1—3/1980 al revistei și l-am citit cu aceeași deosebită interes spirituală și cu același interes științific ca și pe cele precedente. Nu pot să nu îndăieșu-mi — dacă-mi este îngăduit în calitatea mea de simplu cititor miron — înaltul nivel spiritual și cultural la care se menține constant „Mitropolia Banatului”.

„Nu este studiu sau articol care să nu contribuie la îmbogățirea inimii și la elevarea spirituală a celor care le citesc, ca și la adâncirea sentimentului de iubire și devotament față de țara și poporul nostru.

„Normal ar fi, după părerea mea, ca „Mitropolia Banatului” să fie citită și să se găsească în casa fiecărei familii, fie că are norocul să trăiască în țară, fie că soarta i-a hărăzit loc departe de țară. Eu — și ai mei — mă număr printre cei care se bucură de acest adevărat privilegiu... pentru care mulțumesc din tot sufletul împreună cu întreaga mea familie...”.

Mărturisim că rindurile acestea ne-au mișcat și încurajat în muna noastră. Ne aparțin în întregime unele neajunsuri ca: apariția uneori întârziată a revistei, numeroase greșeli de tipar și de fond care ne scapă, nivelul citeoatât scăzut al materialelor ce publicăm, dar cu atât mai mult apreciem îngăduința cititorilor, asemenea domnului Titus Părvulescu, bunăvoința cu care întâmpină fiecare număr. Deodată cu exprimarea sincerei recunoștințe, voim să-i asigurăm că nu vom precupeți nimic spre a îmbunătăți continuu aparițiile noastre, că ne vom strădui face din revistă o prezență vie în cuprinsul atât a Mitropoliei Banatului cât și în țara ei.

„FIGURATIV” ÎNSEAMNĂ „PROFETIC”

Intr-un număr trecut al revistei încercăm să răspundem corespondentului care s-a oprit asupra afirmației din studiul despre „Templul Vechiului Testament” al preotului Vasile Frențiu (nr. 1—3/1979, p. 19) referitoare la caracterul „figurativ” al expresiilor „împărăție preotească” și „neam sfânt” aplicate „întii filozofului Israel și apoi tuturor credincioșilor creștini” (nr. 10—12/1979, p. 791).

Scriindu-ne pe aceeași temă, părintele prof. dr. Nicolae Neaga — Silu ține să facă următoarele precizări pentru care, deodată cu inserarea în prezentarubrică, îi adresăm cuvenitele mulțumiri:

„Sensul cuvântului *figurativ* din studiul despre templul Vechiului Testament este cel de profetic. Preotul Vasile Frențiu face o întrebuintă justă a termenului. În tradiția Bisericii cuvântul *figurativ* a intrat cu înțelesul de *profetic* dinții Părinți, prestigioși interpreți ai termenilor teologici, îl folosesc în acest înțeles. Potrivit lor, de exemplu, petrecerea profetului Iona timp de trei zile în pântecul peștelui are sens figurativ întrucât profetizează cele trei zile petrecute de Hristos în sinul iadului. În numele lui Hristos apoi proorocește David (Psalmul 15, 10): „Nu vei lăsa sufletul meu în iad”. Și astfel se împlinește ceea ce se citește la Osea (12:14): „De moarte îl voi mîntui”.

„Deci, cuvîntul *figurativ* nu este o figură de stil, ci un *simbol profetic*, o proorocie devenită realitate.

„Nu este corect să se explice sensul unui termen teologic cu ajutorul unui dicționar obișnuit.

„Profesorii L. Stan și D. Stăniloae scriu frumos și bine, dar ei utilizează cuvîntul *figurativ* în altă legătură de idei și nu este cazul să se facă referire la dîșii”.

RECTIFICARE

În editura Mitropolia Banatului a apărut nu de mult lucrarea „*Cazania lui Varlaam în vestul Transilvaniei*” de Florian Dudaș. Legat de aceasta, P.C. Părinte prof. dr. Mircea Păcurariu de la Institutul teologic universitar din Sibiu ne-a adresat o scrisoare în care, după ce consideră contribuția autorului ca fiind prețioasă pentru „cunoașterea culturii vechi românești”, observă că s-au strecurat în cuprinsul ei unele erori. „Nu știu de ce — spune dînsul — au fost trecute localitățile Măceau (p. 181) și Sintandrei (p. 177) la județul Arad, cită vreme ele sînt în Hunedoara? De asemenea, Romoșelul de lingă Orăștie a fost trecut în Banat (p. 229). Cred că în intenția autorului n-a intrat și județul Hunedoara, unde se găsesc mai multe exemplare din cazanie, fie la Episcopia Aradului, fie în alte părți. De pildă, la Măceau mai există un exemplar, dăruit de domnitorul Gheorghe Ștefan al Moldovei (cf. Revista Istorică, nr. 7—9, 1922, pp. 146—147)”.

Deși prof. M. Păcurariu ține să precizeze că „asemenea amănunte nu știrbesc cu nimic din valoarea lucrării”, editura le fegretă totuși, cum de asemenea regretă faptul că n-a tratat cu autorul îmbunătățirea titlului cărții însuși, deoarece pentru mai multă exactitate el s-ar fi cuvenit formulat astfel: „*Cazania lui Varlaam în Bihor, părțile Aradului și Banat*”.

A n u n ț

INVITAȚIE LA ODIHNĂ ȘI TRATAMENT ÎN STAȚIUNEA BALNEO-CLIMATERICĂ BUZIAȘ

Pe data de 1 mai 1981 a fost dată în folosință casa de odihnă a Arhiepiscopiei Timișoarei și Caransebeșului din stațiunea balneo-climaterică Buziaș, jud. Timiș. Stațiunea este profilată pentru tratamentul afecțiunilor cardiovasculare și pentru cele ale sistemului nervos central. Ca boli asociate se mai pot trata aici: boli ale tubului digestiv, boli hepato-biliare, nevroză astenică, boli profesionale, boli de nutriție și metabolism, precum și boli reumatismale.

Casa de odihnă a eparhiei aflată în plin centrul stațiunii (str. Principală nr. 34), asigură cazarea în serii de tratament și odihnă de cîte 18 zile în tot cursul anului, cu excepția lunilor decembrie, ianuarie și februarie, potrivit următorului tarif calculat la 24 ore (una zi):

	pe durata sezonului	în afara sezonului
cameră confort I	28 lei	31 lei
cameră confort II	22 lei	24 lei
cameră confort III	17 lei	19 lei

Masa și tratamentul pentru fiecare serie vor fi asigurate în cadrul stațiunii.

Pentru obținerea locurilor și orice alte informații doritorii se pot adresa Arhiepiscopiei Timișoarei și Caransebeșului, serviciul contabilității (Timișoara I, bd. Victoriei nr. 7, telefon (961) 1 31 10).

Cititorii din străinătate pot abona revista „Mitropolia Banatului” adresându-se la ILEXIM Departamentul Export-Import Presă, P. O. Box 136—137; Telex: 11226; București, strada 13 Decembrie, nr. 3.

52419